אלע ווערק פון שלום־עליכם

נאנץ סביה דער מילכינער

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

נאַנץ טביה דער מילכינער

צווייטע אויפלאגע

שלום-עליכם פאַלקספאַנד אויסגאבע — ניו יאָרק, 1918

שלום־עליכם אין יאָהר 1895.

נאַנץ טביה דער מילכיגער

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אינהאלט

קטנתי 9

דאָס גרויסע געווינס 15

א בוידעם 43

היינטיגע קינדער 67

האָדעל 95

חוה 121

שפרינצע 143

טביה פאָהרט קיין ארץ־ישראל 167

לך־לך. 199

וחלקלקות 223

קטנתי

ש בריוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר.

נ׳ אריבען אין יאהר 1895.

קטנתי

(א ברוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר).

לכבוד צו מיין נעליעבטען טהייערען פרייגד רב שלום־עליכם, גאט זאל אייך נעבען געזונט און פרנסה מיט אייער ווייב און קינדער, איהר זאלט האבען גרוים נחת וואו איהר וועט זיך קעהרען און וועגדרען, אמן סלה!

קטנתי! — באדארף איך אייך זאגען מיט'ן לשון, וואס יעקב אבינו האט געזאגט אין דער סדרה „וישלח", בשעת ער האט זיך נעלאזט געהן קעגען עשו'ן, להבדיל... נאר טאמער איז דאס אפשר ניט אזוי גלייך, בעט איך אייך, פאני שלום־עליכם, איהר זאלט אויף מיר קיין פאראיבעל נישט האבען, איך בין א פראסטער חי־וקיים, איהר וויסט אודאי מעהר פון מיר — וואס איז דא וואס צו רעדען? אין א דארף, משטיינס געזאגט, מע וועדט פארגרעבט, וועד האט צייט ארייגקוקען אין א ספר, צי אפלערנען א פרשה חומש מיט רש"י, צי וואס? א שטיקעל גליק, עס קומט דער זומער, פאהרען זיך צענויף די יעהופעצער נגידים קיין בויבעריק אויף די דאטשעס, קאן מען זיך באגעגענען א מאל מיט אייז אייידעלען מענטשען, הארבען א גוט וואכט. איהר מעגט מיר גלויבען, אז איך דערמאן מיך אז יענע טעג, וועז איהר זענט געזעסען נעבען מיר אין וואלד, אויסגעהערט מיינע נארישע מעשיות, איז ביי מיר גלייך, ווי איך זאל פארדיענען מי יודע וויפיעל! איך וויים ניט מיט וואס איך האב ביי אייך אזוי נושא חן געווען, איהר זאלט זיך אפגעבען מיט אזא קליין מענטשעל, ווי איך, מיר שרייבען בריוולעך גאר,

פארלאז איך מיך שוין אויף אייער אייידעלען כאראקטער, אז איהר וועט דארטען טהון אין יעהופען פון מיינעטוועגען אלסדינג, עס זאל מיר פון'ם ביכעל עפים ארויס א שטיקעל טובה צו מיין פרנסה. איך באדארף טאקי, כלעבען, איצטערט נויטיג האבען: איך רעכען, אם ירצה השם, אין גיכען אנהויבען טראכטען מכח חתונה מאכען א מאכטער; און אז גאט וועט שענקען, ווי זאגט איהר, דאם לעבען, אין אפשר טאקי צוויי מיט א מאל... דערוויי זייט מיר נעזונט און האט א גליקליכען תמיד, ווי עס ווינשט אייך פון'ם גאנצען הארצען פון מיר אייער בעסטער פריינד

ט ב י ה.

יא, עיקר שכחתי! אז דאם ביכעל וועט פארטיג ווערען, און איהר וועט האלטען ביי שיקען מיר עפים נעלט, זאלט איהר מוחל זיין שיקען קיין א נ א ט ע ו ו ק ע, אויפ'ן שוחט'ס נאמען. איך האב דארטען צוויי מאל אין ווינטער יאהר־צייט: איין מאל אסיען־צייט, פאר „פאקראווע", און דאם אנדערע מאל ארום „נאווע־נאד", — בין איך, הייסט דאם, דעמאלט א שטאדט־איד. און ווייטער, גלאט אזוי בריוולעך קאנט איהר שיקען צו מיר גליך קיין בויבעריק, אויף מיין נאמען, בזה הלשון: פערדאט גאספאדינו טעוועליו מאלאטשנאהא יעווריי.

און לא־כל־שכן ארויסשטעלען מיין נאמען אין א בוך, מאכען פון מיר א גאנצען שלש־סעודות, נלייך ווי איך וואלט דא נעווען מי יודע ווער, — מען איך דאך אודאי זאגען: ק ט נ ת י !... אמת, איך בין אייך טאקי א נוטער פריינד, לאז מיר נאט העלפען א הונדערט־חלק, וואס איך ווינש אייך! איהר האט, דאכט זיך, נוט נעזעהען, ווי אזוי איך האב אייך נעריעענט נאר אין די נוטע יאהרען, בשעת איהר זענט נאר נעווען אויף דער נרויסער דאטשע, — נערענקט איהר? — האב איך אייך נעקויפט א בהמה פאר א פופ־ציגער, איז זי נעווען א מציאה פון א גנב פינף און פופציג. אי, זי איז אויפ'ן דריטען טאג נע'פגר'ט? בין איך ניט שולדיג: למאי די אנדערע בהמה, וואס איך האב אייך נעגעבען, איז אויך נע־פגר'ט?... איהר ווייסט אליין נאנץ נוט, ווי אזוי דאס האט מיך נעקרענקט; איך בין דעמאלט ארומנענאנגען אהן א קאפ! איך וויים? דאכט זיך, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען, נאט זאל מיר אזוי העלפען און אייך אויך, אם ירצה השם, אויפ'ן נייעם יאהר, עס זאל זיין, ווי זאנט איהר, חדש ימינו כקדם... און מיר זאל נאט העלפען אין מיין פרנסה, איך זאל זיין נעזונט מיט מיין פערדעל, להבדיל, און מיינע בהמות זאלען זיך מעלקען אזוי פיעל, אז איך זאל אייך קאנען דיענען אויף ווייטער אויך מיט מיין קעז און פוטער על צר היותר טוב, אייך און אלע יעהופעצער נגידים, נאט זאל זיי נעבען הצלחה און פרנסה און אלדאם נוטס מיט נרויס נחת. און אייך פאר אייער טרחה, וואס איהר זענט זיך מטריח פון מיינעטוועגען, און פאר דעם כבוד, וואס איהר טהוט מיר אן דורך אייער ביבעל, זאג איך אייך נאר א מאל: ק ט נ ת י! פאר וואס קומט מיר אזא שטריימעל, אז א וועלט מיט מענטשען זאלען פלוצים נעווארהרע ווערען, אז אויף יענער זייט בויבערייק, ניט ווייט פון אנאטעווקע, נעפינט זיך א איד, וואס הייסט ט ב י ה ד ע ר מ י ל כ י ג ע ר? נאר מסתמא ווייסט איהר דאך וואס איהר טהוט, קיין שכל באדארף איך אייך ניט לערנען, און ווי אזוי צו שרייבען ווייסט איהר שוין אליין, און ווייטער מיט'ן איבעריגען דארטען

דאָס גרויסע געווינס

אַ וואונדערליכע מעשה, ווי אַזוי טביה דער מילכיגער, אַ איד אַיין אַרעמאַן, אַ מטופל מיט קינדער, איז פלוצים מיט אַ מאָל בעגליקט געוואָרען דורך אַ משונה־ווילדען פאַל, וואָס איז כדאי, מע זאָל דאָס בעשרייבען אין אַ ביכעל. — דערצעהלט פון טביה'ן אַליין און אויבערגעגעבען וואָרט בייַ וואָרט.

נעשריבען אין יאָהר 1895.

דאָס גרויסע געווינס

מקימי מעפר דל,
מאשפות ירים אביון:
ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם אָרעמאַן,
פון׳ם מיסט הויבט ער אויף דעם אביון.
(תהלים קי״ג, ז).

— אז ס׳איז באשערט דאס גרויסע געווינס, הערט איהר, פאני שלום־עליכם, קומט דאס גלייך אין שטוב אַריין, ווי זאגט איהר: למנצח על הגתית — אז סע געהט לויפט עס; ס׳איז נאר נישטא דערביי קיין שכל מיט קיין בריה׳שאפטען. און טאמער חלילה פאַרקעהרט, מענט איהר צעזעצט וועלט רעדענדיג, וועט אייך העלפען, ווי דער פאַר־אַיאהריגער שניי, ווי זאגט איהר: אין חכמה ואין עצה נגד א שלעכט פערד. א מענטש האַרעווט, ווערד אויסנעריסען, חאטש נעם לעג זיך, שונאי ציון, און שטאַרב! פלוצים, מע ווייסט ניט פון ווען פון וואַנען — עס פערדעלט פון אלע זייטען, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: רוח והצלה יעמוד ליהודים; פאַרטייטשען באַדאַרף איך אייך ניט, נאר דער פשט דערפון איז אזוי, אז א איד, כל זמן שהנשמה בקרבי — עס שלאַגט זיך נאר איין אדער, מאר ער נישט פאַרלירען דעם בטחון. איך האב דאס ארויסגעזעהען פון זיך אליין טאקי, ווי אזוי דער אויבערשטער האט מיט מיר געפיהרט, מיט מיין איצטיגער פרנסה: וואַרום ווי קום איך נאר פאַרקויפען קעז און פוטער אין מיטען דרינען,

יעהופּעץ, מע רעדט זיך דורך א ביסעל מיט א מענטשען, פיהלט מען, אז מען איז אויך עפּעס א שטיקעל מענטש אויף דער וועלט, ווי זאגט איהר, נישט קיין הינקעדינגער שניידער; אוז ווער שמועסט שבת — בין איך דאך גאר א מלך, קוק אריין איז א אידישען ספר, א פּרשה חומש, א ביסעל תרגום, תהלים, פּרק, דאס, יענץ, לאקש, בוידעם — איהר קוקט מיך אן, פּאני שלום־עליכם, אוז טראכט זיך אודאי בשעת־מעשה אין הארצען: „ע, אט דער טביה איז דאך עפּעס טאקי גאר א איד וואס קאטארי!“...

בקיצור, וואס־זשע האב איך אייך אנגעהויבען צו דערצעהלען? יא, בין איך, היימט דאס, דעמאלט געווען, מיט גאטס הילף, א ביטערער ארעמאן, געשטארבען, ניט פּאר קיין אידען געדאכט, מיט ווייב אוז קינדער דריי מאל א טאג פּוז הונגער, אחוץ וועטשערע. געהארעוועט האב איך ווי אייז אייזעל, געשלעפּט קלעצער פּוג'ם וואלד צום וואגזאל א פּולען וואגען, עס זאל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, פּאר צוויי גילדען א טאג, אוז דאס — ניט אלע טאג, אוז דערמיט געה האלט אויס, קיין עין־הרע, אזא שטוב מיט פּיקערס, זאלען געזונט זיין, מיט, להבדיל, א פּערד אויף קעסט, וואס ווי נישט וויסען וואס רש"י מאכט, באדארף קייען אלע טאג, גאר אהן א שום תירוץ. וואס טהוט גאט? ער איז דאך, ווי זאגט איהר, א זון ומפרנס לכל — פיהרט דאס וועלטעל קלוג, מיט שכל; זעהט ער, ווי איד מוטשע מיך דא אזוי פּאר'ן שטיקעל ברויט, מאכט ער צו מיר: „דו מיינסט דאך, טביה, אז ס'איז שוין אחרי ככלות הכל — עק וועלט, דער הימעל איז אויף דיר געפּאלען? פּע, ביזט א גרויסער נאר! אח וועסט דו זעהן, ווי אזוי, אז גאט ווי! נאר, טהוט זיך דאס מזל אויף א מינוט א דרעה נא ליעווא קרוגאם אוז עס וועדר ליכטיג אין אלע ווינקעלער; עס קומט אויס, ווי מיר זאגען אינ'ם „ונתנה תוקף“: מ י י ר ו ם ו מ י י ש פ ל — וער סע פאהרט אוז וער סע געהט צו פוס. דער עיקר איז — בטחון, א איד באדארף האפּען, נאר האפּען. אי וואס? טאמער וועדר מען דערוויי! פּארשוואדצט? דערויף זענען מיר דאך עפּעס

אז מיין באבע'ס באבע האט קיינמאל נישט נעהאנדעלט מיט קיין מילכיגס? ס'איז בנאמנות כדאי, איהר זאלט אויסהארכען די נאנצע מעשה פון אנהויב ביז'ן סוף. איך וועל מיך צוזעצען אויף א וויילע אט דא נעבען אייך אויפ'ן גראז, לאז זיך דאס פערדעל דערווייל עפּים קייען, ווי זאגט איהר: נ ש מ ת כ ל ח י — אויך א באשעפענים ביי גאט.

בקיצור, דאס איז געווען ארום שבועות־צייט, דאס הייסט, איך זאל אייך ניט זאגען קיין ליגען, א וואך אדער צוויי פאר שבועות; אוז אפשר, הא? א פאר וואכען נאך שבועות. פארגעסט נישט, ס'איז שוין, פאוואלינקע, איך זאל אייך זאגען אקוראט, אזוי גרויס ווי א יאהר מיט א מיטוואך, דאס הייסט, פונקט נייען יאהר אדער צעהן, אוז אפשר נאך מיט א סמיטשיק. איך בין דעמאלט געווען, ווי איהר זעהט מיך אטא, נאר נישט דער, וואס איצטער, דאס הייסט, טאקי דער אייגענער ט ב י ה, נאר פארט נישט דער, ווי זאגט איהר: די אייגענע יענטע, נאר אנדערש געשלייערט. דהיינו וואס? איך בין געווען, ניט פאר אייך געדאכט, א קבצן אין זיעבען פאלעס, חאטש אפילו, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע וויעדער צוריק, בין איך נאך איצט אויך נאנץ ווייט פון א נגיד. וואס מיר פעהלט צו בראצקי'ן — מעגען מיר זיך דאס ביידע ווינשען פארדיענען דעם היינטיגען זומער ביז נאך סוכות; נאר וועדליג אמאל, בין איך היינט, הייסט דאס, א איד א נגיד, מיט א פערד־אוו־וועגעלע איין אייגענס, מיט, קיין עין־הרע, בהמה'לעך א פאר, וואס מעלקען זיך, מיט נאך איינע, וואס האלט אט־אט ביי אפקעלבען זיך. ס'איז דא, ניט צו פארזינדיגען, קעז און פוטער אוז סמעטענע פרישע אלע טאג, אייגענע הארעוואניע, ווארום מיר אלע ארבייטען, קיינער זיצט ניט לעדיג. מיין ווייב זאל לעבען מעלקט די בהמות, די קינדער טראגען קרינלעך, שלאגען פוטער, אוז איך אליין, ווי איהר זעהט אטא, פאהר מיר ארוים אלע פריה־מארגען אויפ'ן מארק, נעה דורך אלע דאטשעס אין בויבעריק, מע זעהט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אלע גרעסטע בעלי־בתים פון

זאָל לעבעז, וועט די קישקע, נישקשה, מוחל זיין, נאָר אָהן דעם גלעזעל טיי, זאָגט זי, בין איך אין דערפריה גאָר א טוידטע; דאָס קינד, זאָגט זי, א גאַנצע נאַכט ציהט פון מיר די קלייד!" און דער־ווייל איז מען דאָך עפּים א איד אויף דער וועלט, מנחה איז טאָקי, ווי זאָגט איהר, ניט קיין ציעג, זי וועט ניט אַנטלויפען, נאָר דאָוונען דאַרף מען. מאַהלט אייך, דאָס שענע דאָוונען, וואָס קאָן שוין זיין, אז פונקט בשעת שטעלען זיך שמונה־עשרה, צעלאָזט זיך, מעשה־שטן, דאָס פערדעל משוגענערווייז; באַדאַרף מען לויפען נאַכ'ן וואָגען, איינהאַלטען די לייצעם און זינגען „אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב" — שען געשטאַנען שמונה־עשרה! און דא, ווי אויף־צו־להכעיס, גלוסט זיך דוקא דאָוונען געשמאַק, מיט האַרץ, טאָמער וועט ווערען גרינגער אויף דער נשמה...

בקיצור, איך לויף מיר אזוי נאַכ'ן וואָגען און זאָג די שמונה־עשרה הויך, מיט א ניגון, ווי, להבדיל, ביי'ם עמוד: מ כ ל כ ל ח י י ם ב ח ס ד — דער דא טהוט טהון שפייזען אלע זיינע באַ־שעפענישען, ו מ ק י י ם א מ ו נ ת ו ל י ש נ י ע פ ר — אפילו די וואָס לינגן אין דער ערד און באָקען בייגעל. אוי, טראַכט איך מיר, לינט מען אין דער ערד! אוי וועהרד מען אויסגעריסען! ניט אזוי, ווי יענע, למשל, די יעהופּעצער נגידים מיין איך, וואָס זיצען א גאַנץ זומער אין בויבעריק אויף די דאַטשעס, עסען און טרינקען און באַדען זיך אין אלדאָם גוטס. אוי, רבונו של עולם, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? איך בין, דאַכט זיך, א איד גלייך מיט אלע אידען. גוואַלד, גאַטענוי, ר א ה נ א ב ע נ י נ ו — זעה, זאָג איך, באַטראַכט, ווי מיר האַרעווען, און נעם זיך אַן די קריוודע פון די ארעמע לייט נעבאַך, וואָרום וועך דעז וועט זיך אויף זיי ארומקוקען, וועז ניט דו? ר פ א נ ו נ ר פ א — שיק אונז צו די רפואה, די מכה האבען מיר שוין אליין... ב ר ך ע ל י נ ו — בענטש אונז מיט א גוט יאהר, עס זאָל זיין א גערעט אויף אלע מינים תבואות, פון קאַרז און פון ווייץ און פון גערשטעז; חאַטש אפילו, צוריק שמועסענדיג, וואָס וועט מיר, שלים־מזל.

שטיקלעך אידען אויף דער וועלט, ווי זאגט איהר, אתה בחרתנו — ניט אומזיסט איז אונז די וועלט מקנא... אקענען וואס שמועס איך דאס? איך שמועס עס אקענען דעם, ווי אזוי נאט האט מיט מיר נעפיהרט, טאקי נאר נסים ונפלאות, איהר מענט דאס הארבען.

ויהי היום, איין מאל פאר נאכט פאהר איך מיר אזוי זומער־לעבען אין וואלד, שוין צוריק אהיים, אהן די קלעצער; דער קאפ איז דער ערד, אויפ'ן הארצען וויסט אזן פינסטער; דאס פערדעל, נעבאך, קוים וואס עס פלאנטעט מיט די פיס, חאטש האק, חאטש בראק. „קריך, זאג איך, שלום־מזל, אין דער ערד ארײן גלייך מיט מיר, ווייס אויך וואס באדייט א תענית איז א לאנגען זומער־טאג, אז דו שטעהסט איין ביי טביה'ן פאר א פערד!" שטיל ארום אזן ארום, יעדער קנאק פון דער בייטש רופט זיך אפ איז וואלד; די זון זעצט זיך, דער טאג — ער גום'עט; די שאטענס פון די בוימער ציהען זיך אויס לאנג, ווי דער אידישער גלות; עס הויבט אז ווערען פינסטערליך אזן שטארק סומנע אויפ'ן הארצען. פארשיעדענע געדאנקען, מחשבות'ען קריכען אין קאפ ארײן, אלערליי געשטאלטען פון מענטשען, שוין לאנג געשטארבענע, קומען מיר אקענען; אזן דא דערמאן איך מיך די היים — אז אך אזן וועה איז מיר! אין שטוב איז פינסטער, חושך; די קינדערלער, זאלען געזונט זיין, נאקעט אזן בארוועס, קוקען ארוים נעבאך אויפ'ן טאטען, דעם שלום־מזל, טאמער וועט ער ברענגען א ברויטעל א פרישׂ, אזן אפשר א בולקע אהיים; אזן זי, די אלטע מיינע, גע־וויינטליך א אידינע, ווארטשעט: „קינדער באדארף איך איהם האבען, אזן נאר זיעבען דערצו, חאטש נעם, גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד, וואדף זיי אריין לעבעדיגערהייד אין טייך אריין!" גוט צו הארבען אזעלכע דבורים? מען איז דאך נישט מעהר ווי א מענטש, ווי זאגט איהר, א „בשר ודגים", דעם מאגען קאן מען מיט קיין ווערטער ניט פארשטופען; מע חאפט א שטיקעל הערינג, גלוסט זיך טיי, אזן צו טיי באדארף מען צוקער, אזן צוקער, זאגט איהר, איז ביי בראצקי'ן. „פאר'ן שטיקעל ברויט, זאגט מיין ווייב

וואַרט־צו א ווייַלעטשקע, אַנטלויפט נישט, מע וועט אייך, חלילה, גאָר נישט טהון!

„אהא, א ניטגוטער!" — קלאָר איך מיר, און טאָקי באַלד זאָג איך צו זיך אַליין: „בהמה בצורת פערד! וואָס עפּיס פלוצים אין מיטען דרינען רוחות מיט שרים?" און שטעל אפּ דאָס פערדעל. איך הויב אָן גוט אייַנצוקוקען זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע איז עלטערע מיט א זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, די אַנדערע א יונגערע מיט א פּאַריק; ביידע רויט ווי פייער און שטאַרק פּאַרשוויצט.

— א גוטען אָבענד, סקאָצע קומט! — מאָך איך צו זיי שטאַרק אויף א קול, כלומר'שט אין גוטען מוטה. — וואָס איז אייער באַגעהר? אויב איהר מיינט עפּיס קויפען, וועט איהר ביי מיר נישט געפינען גאָר ניט, סיידען בויכוועהטיג אויף מיינע שונאים'ס קאָפּ, אדער האַרצקלעהמעניש א פולע וואָר, אדער א ביסעל קאָפּדרעהענים, טרוקענע שמערצען, נאָסע יסורים, סיפּקע צרות?...

— שא, שא! — מאָכען זיי. — זעה נאָר, ווי ער האָט זיך דאָס א ביסעל צעלאָזט! א אידען, אז מע זאָטשעפּעט מיט א וואַרט, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען! מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נישט קויפען גאָר ניט, מיר האָבען נאָר געוואָלט א פּרעג טהון ביי אייך, אפּשר ווייסט איהר, וואו איז דא ערגיץ דער וועג קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק? — מאָך איך און צעלאָך מיך כלומר'שט. — עס האָט ביי מיר, זאָג איך, אזא פּנים, פונקט ווי איהר זאָלט מיך, אשטייגער, פּרעגען, צי ווייס איך, אז מע רופט מיך טביה.

— אזוי? מע רופט אייך טביה? א גוטען אָבענד אייך, רב טביה! מיר פּאַרשטעהען ניט, וואָס איז דא — מאָכען זיי — דער גלעזעטער? מיר זענען פרעמדע, פון יעהופּעץ זענען מיר, און וואָהנען דא אין בויבעריק אויף א דאָטשע, זענען מיר, זאָגען זיי, אַרויסגעגאַנגען אויף א מינוטקעלע שפּאַציערען, און דרעהען

ארויסקומען דערפון? אשטייגער, למשל, וואס קומט ארויס מיין פערדעל, להבדיל, צי האבער איז טייער, צי וואלוועל?... נאר, פע, גאט פרענט מען קיין קשיות ניט, ובפרט א איד באדארף דאך אודאי אננעמען אלסדינג פאר גוטען און זאגען „גם זו לטובה", מסתמא הייסט גאט אזוי. ו ל מ ל ש י נ י ם — זינג איך מיר ווייטער — ולמלשינים, און די „סטיקראטען", וואס זאגען, אז ס'איז ניטא קיין גאט אויף דער וועלט, וועלען האבען א שען פנים, אז זיי וועלען קומען א ה י ו; זיי וועלען דאס אויסקרענקען מיט פראצענט, וואהרום ער איז א ש ו ב ר א ו י ב י ם — א גוטער צאהלער, מיט איהם שפיעלט מען זיך ניט, מיט איהם באדארף מען געהן מיט גוטען, בעטען איהם, שרייען צו איהם: א ב ה ר ח מ ן — דערבארעמדיגער, האַרציגער פאטער! ש מ ע ק ו ל נ ו — הער צו אונזערע קולות, ח ו ס ו ר ח ם ע ל י נ ו — האב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער, זיי זענען נעבאך הונגערינ! ר צ ה — זאלסט באוויליגען, זאג איה, דיין ליעב פאלק ישראל, ווי אמאל, אין בית־המקדש, נאר בשעת די כהנים מיט די לויים... פלוצים — סטוי! דאס פערדעל האט זיך אנידערגעשטעלט. איך חאפ אפ אויף דער גיך דאס שטיקעל שמונה־עשרה, איך הויב אויף די אויגען און טהו א קוק — עס קומען מיר אקעגען גלייך פון וואלד ארויס צוויי משונה־מאדנע נפשות, פארשטעלט און אנגעטהאן נישט ווי געוויינטליך. „גזלנים!" — איז מיר דורכגעפלויגען א געדאנק אין קאפ, און האב מיך אבער באלד פארחאפט צוריק: „פע, טביה, ביזט א שוטה! סטייטש, דו פאהרסט איז וואלד שוין אזוי פיעל יאהרען, ביי טאג און ביי נאכט, וואס איז דיר עפים פלוצים היינט איינגעפאלען גזלנים?" — וויא! מאר איך צום פערדעל און נעם זיך אן מיט הארץ און געב דעם א פאר שמיצלעך פון הינטען, גלייך ווי ניט מיך מיינט מען.

— רב איד! הערט נאר, רב קרוב! — מאכט צו מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט א קול פון א נקבה און ווינקט צו מיר מיט א פאטשיילע. — אנו, שטעלט זיך נאר אפ אויף א רגע'לע,

— נו, וואָס־זשע, זאָג איך, זאָל איך טהון? עס זאָל זיין אין מיר געווענדט, וואָלט איך דאָס געמאכט א ביסעל קירצער; א מענטש באַדאַרף, זאָג איך, אַלסדינג אויספרובען אויף דער וועלט. אונטערוועגענס טרעפט זיך, אז מע באַדאַרף, זאָג איך, שלעפען זיך איז א בלאטע ארויף א בארג, אוז נאָר ערב־שבת דערצו, דער רעגען שמייסט אין פנים, די הענט קליאנקען, דאָס האַרץ חלש'ט, אוז דא — טראַך! עס לאָפנעט איין אקס...

— איהר רעדט עפים גאָר ווי א דולער, — זאָגען זיי צו מיר, — איהר זענט גאָר נישט ביי די געדאנקען, כלעבען. וואָס דערצעהלט איהר פזמונות, בבא־מעשיות פון טויזענד־איין־נאכט? מיר האָבען שוין קיין כח ניט צו פלאָנטען מיט די פים; א גאנצען טאָג האָבען מיר, אחוץ א גלעזעל קאוואע מיט א פוטער־בולקע, נאָר אין מויל נישט געהאַט, קומט איהר צו געהן מיט אייערע מעשיות!

— אויב אזוי, — זאָג איך — איז עפים אנדערש; ווי זאָגט מען, קיין טאַנץ געהט ניט פאַר'ן עסען. דעם טעם פון הונגער פארשטעה איך גאנץ גוט, איהר באַדאַרפט מיר נישט דערצעהלען. עס קאָן זעהר שען זיין, זאָג איך, אז איך האָב קיין קאוואע מיט קיין פוטער־בולקע נישט אנגעקוקט שוין פון א יאהר... אוז אזוי ווי איך רעד, שטעלט זיך מיר פאָר א גלעזעל הייסע קאוואע מיט מילך אוז מיט א פוטער־בולקע א פרישע, מיט נאָר גוטע זאכען... „שלים־מזל אייענר, טראַכט איך מיר, ביזט טאקי אנדערש נישט געצויגען געווארען, נאָר אויף קאוואע מיט פוטער־בולקעלעך? אוז א שטיקעל ברויט מיט העריגג ביזט דו קראנק?" אוז עה, דער יצר־הרע, ניט נעדאַכט זאָל ער ווערען, אויף־צו־להכעים קאוואע, אויף־צו־להכעים פוטער־בולקע! איך הער דעם ריח פון קאוואע, איך פיהל דעם טעם פון פוטער־בולקע — פרישע, געשמאקע, מחיה־נפשות!

— ווייסט איהר גאָר וואָס, רב טביה? — מאכען צו מיר ביידע ווייבער. — טאַמער וואָלט נעווען א סברה, אזוי ווי מיר שטעהען אט־א־דא, זאָלען מיר זיך ארויפחאפען צו אייך אויפ'ן וואָגען, אוז

זיך ארום אזוי איז דעם דאזיגען וואלד פאוואלינקע פון גאנץ פריה אן, בלאנזען אוז בלאנזען אוז קאנעז ניט בשום־אופן זיך ארויפשלאגען אויפ'ן רעכטען וועג; דערווייל, זאגען זיי, האבען מיר דערלויבעניש צו ווארטען אין וואלד, האבען מיר לכתחילה געמיינט, א קשיא, אפשר איז דאס, חלילה, א גזלן? נאר נאכדעם, זאגען זיי, אז מיר האבען דערזעהען פון דער נאהענט, אז איהר זענט, דאנקען גאט, א איד, איז אונז געווארען א ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. היינט פארשטעהט איהר שוין?

— חא־חא־חא, א שענער גזלן! — זאג איך. — איהר האט נעהארכט אמאל, זאג איך, א מעשה מיט א אידישען גזלן, וואס איז אנגעפאלען אויף א דורכגעהער אוז נעבעטען ביי איהם א שמעק טאבעקע? אויב איהר ווילט, זאג איך, קאן איך אייך דערצעהלען די מעשה.

— די מעשה — זאגען זיי — לאזט איבער אויף איין אנדערש מאל; איהר ווייזט אונז בעסער אן דעם וועג קיין בויבעריק.

— קיין בויבעריק? — זאג איך. — סטייטש, אט דאס איז דאך דער אמת'ער וועג קיין בויבעריק! איהר זאלט אפילו, זאג איך, נישט וועלען, מוזט איהר מיט דעם שליאך אנגעומען גלייך קיין בויבעריק.

— וואס־זשע שווייגט איהר? — מאכען זיי צו מיר.

— וואס־זשע זאל איך, זאג איך, שרייען?

— ווי באלד אזוי, מאכען זיי צו מיר, קעהרט איהר שוין ווידער, איז עס נאר עפעס ווייט קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק, זאג איך, איז נישט ווייט, עטליכע ווערסט; דאס הייסט, זאג איך, א ווערסט פינף־זעכס אדער זיעבען, אוז אפשר טאקי אלע אכט.

— אכט ווערסט?! — האבען אויסגעשריגען ביידע ווייבער מיט א מאל, געבראכען די הענט אוז שיער נישט צעווייגט זיך אוש. — סטייטש, וואס רעדט איהר? איהר ווייסט וואס איהר רעדט? א ווערטעלע אויסצורעדען — אכט ווערסט?!

איך דערמאָן מיך א מעשה פון א בעל־עגלה, וואָס איז אמאָל גע־פאָהרען אין וואַלד אייגער אַליין און דערזעהען אויפן שליאָך ליגט א זעקעל האָבער. מיין בעל־עגלה האָט דערזעהען א זעקעל האָבער, האָט ער זיך ניט געפוילט, אַראָפּ פון'ם וואָגען, געהאָפּט דאָס זעקעל האָבער אויף די פלייצעס, זיך איינגעריסען דאָס געזונט, קוים אַרויפגעלעגט דאָס זעקעל האָבער אויפ'ן וואָגען און — הלך לעולמו, פאַשאָל ווייטער. ער פאָהרט אַפּ אָקעגען א ווערסט, ער טהוט זיך א חאַפּ צום זעקעל האָבער — נישט קיין זעקעל, נישט קיין האָבער; ס'איז גאָר א ציעג ליגט ביי איהם אין וואָגען, א ציעג מיט א בערדעל; ער ווייל זי אַנריהרען מיט דער האַנט, שטעלט זי איהם אַרויס א צונג אויף איין אַרשין, לאָזט אַרויס א משונה־ווילדען נעלעכטער און וועדט פאַרשוואונדען...

— פאַר וואָס פאָהרט איהר שוין ניט? — מאָכען צו מיר די וויבער.

— פאַר וואָס איך פאָהר שוין ניט? איהר זעהט דאָך, זאָג איך, פאַר וואָס: דאָס פערדעל ווייל ניט דאָוונען, ס'איז ניט אויפגעלעגט.

— ניט דעם מיט דער בייטש, מאָכען זיי, איהר האָט דאָך א בייטש.

— א דאַנק אייך, זאָג איך, פאַר דער עצה, גוט וואָס איהר האָט מיר דערמאָנט. דער חסרון, זאָג איך, וואָס מיין בחור שרעקט זיך ניט איבער פאַר אַזעלכע זאָכען; ער איז שוין אַזוי געוואָהנט מיט דער בייטש, ווי איך מיט'ן דלות, — זאָג איך צו זיי כלומר'שט מיט א וועדטעל, אוו עס וואַרפט מיט מיר דאָס נייעניאָהריגע קדחת.

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך מאריך זיין — איך האָב אויס־געלאָזט מיין גאַנץ ביטער האַרץ צום פערדעל נעבאָך; אַזוי לאַנג, אַזוי בריים, ביז גאָט האָט געהאָלפען, עס האָט געריהרט פונ'ם אַרט, ו י ס ע ו מ ר פ י ד י ם — אוו מיר זענען אוועק מיט'ן

איהר טאקי אליין זאלט זיך מטריח זיין אונז אפפיהרען מחילה אהיים, קיין בויבעריק? וואס וועט איהר זאגען דערויף?

— סא משל, זאג איך, כחרס הנשבר; איך פאהר פ ו ז בויבעריק, און איהר דארפט ק י י ן בויבעריק! ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער?

— נו, איז וואס? — מאכען זיי. — ווייסט איהר ניט וואס מע טהוט? א איד א למדן גיט זיך איין עצה: ער פארקערעוועט דאס וועגעלע און פאהרט צוריק. האט קיין מורא נישט, רב טביה, זאגען זיי, זייט זיכער, אם ירצה השם, אז גאט וועט אונז ברענגען אהיים בשלום, ווינשען מיר זיך דאס אויסקרענקען, וואס איהר וועט צו אונז דערלעגען.

„עפים רעדען זיי מיט מיר תרגום־לשון! — טראכט איך מיר. — פארשטעלט, גאר נישט ווי געווינטליך!" — און עס קומען מיר ארויף אויפ'ן זינען: מתים, מכשפות, לצים, פארשלעפטע קרענק. — „שוטה בן פיקהאלץ! — טראכט איך מיר. — וואס שטעהסט דו, ווי א פלאקען? חאפ זיך ארויף אויפ'ן וואגען, ווייז דעם פערדעל א בייטש און מאך א ויברח!" נאר מעשה־שטן חאפט זיך ארויס ביי מיר נישט ווילענדיג פונ'ם מויל:

— קריכט אין וואגען!

מיינע האבען דערהערט, זיך דוקא נישט געלאזט לאנג בעטען און מארש אין וואגען אריין; איך נאר זיי אויף דער קעלני, פארקערוועט דעם דישעל, שמיים דאס פערדעל: איינס, צוויי, דריי, פאשאל! — ווער, וואס, וועמען? א נעכטיגער טאג! פונ'ם ארט ווייל דאס ניט ריהרען, חאטש נעם צעשנייד דאס אויף צווייען. „נו, טראכט איך מיר, היינט פארשטעה איך שוין, וואס דאס איז פאר ווייבער... דער גוטער יאהר האט מיך געטראגען זיך אפשטעלען אין מיטען דרינען, מאכען א שמועס מיט ווייבער!"... איהר פארשטעהט — פון איין זייט דער וואלד, דאס שטילקייט מיט'ן סומנקייט, אקעגען נאכט, און דא — די צוויי נפשות, כלומר'שט נקבות... דער כח־הדם ארבייט גאנץ געשמאק אויף אלע סטרונעס.

נאכדעם, זאָג איר, געהט וויעדער א בארג־ארויף מיט א בארג־ארויף, און ערשט נאכדעם, זאָג איר, האבען מיר דעם גרויסען בארג־ארויף, און פון דאָרטען געהט שוין דער וועג גלייך, גלייך ביז בויבערין...

— עפּיס א שלימ־מזל! — רופט זיך אָן איינע צו דער אַנדערער.

— א פּאַרשלעפּטע קרענק! — זאָגט די אַנדערע.

— א רעשטעל צו די צרות! — זאָגט וויעדער יענע.

— מיר שיינט, א משוגע'נער! — זאָגט די אַנדערע.

„אוראי — טראכט איך מיר — בין איך א משוגע'נער, אז איך לאָז מיך פיהרען ביי דער נאָז!"...

— וואו וועט איהר זיך, אַשטייגער, כדומה למשל, מיינע לייבע וויבער, הייסען אפּוואַרפען? — רופּ איך מיר אָן צו זיי.

— וואָס הייסט, זאָגען זיי, אפּוואַרפען? וואָס איז פּאַר אַיין אפּוואַרפענטס?

— עס רעדט זיך אזוי, זאָג איך, בעל־ענלה־שפּראך; אויף אונזער לשון הייסט דאָס: וואוהין וועט איהר זיך הייסען פּאַרפיהרען, אז מיר וועלען קומען, זאָג איך, קיין בויבעריק, אם ירצה השם, מיט'ן אויבערשטענס הילף, געזונט און שטאַרק, אז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען? ווי זאָגט מען: בעסער צוויי מאל פרענען איידער איין מאל בלאנזען.

— א? אט דאָס מיינט איהר? איהר וועט אונז, זאָגען זיי, מוחל זיין צופיהרען צו דער גרינער דאָטשע, וואָס בייַם טייך, פון יענער זייט וואלד. וווייסט איהר וואו דאָס איז?

— פּאַר וואָס זאל איך ניט וויסען? — זאָג איך. — איך בין אין בויבעריק ווי ביי זיך אין דערהיים. לאָם איך פּאַרמאָגען די אלפּים, זאָג איך, וויפּיעל קלעצער איך האָב אהינצו אריינגעפיהרט. אט ערשט פּאַראיאהרען זומער, זאָג איך, האָב איך געשטעלט אויף דער גרינער דאָטשע צוויי קלאָפּטער האלץ מיט א מאל; דאָרט איז געוועסען איינער א גביר א גרויסער, פון יעהופּעץ, א מיליאָנ־

וואלד גלייך אונזער וועג. פאהרענדיג אזוי, פליהט מיר דורך אין קאפ נאר א נייע מחשבה: „אוי, טביה, ביזט דו א פערדאמט! ה ח י ל ו ת ל נ פ ו ל — ביזט נעווען א קבצן, און וועסט בלייבען א קבצן. סטייטש, גאט האט דיר צוגעשיקט אזא באגאנענישׂ, וואס טרעפט איין מאל אין הונדערט יאהר, ווי אזוי באדינגסט דו זיך ניט לכתחילה, דו זאלסט וויסען מה־יקר — וואס וועסט דו האבען דערפאר? וועז מיר זאלען שמועסען הן על־פי יושר והן על־פי סאוועסט, הן על־פי מענשליכקייט והן על־פי דין און על־פי זאקאז, און אפילו על־פי וויים איר וואס, איז קיין עולה ניט, מע זאל דערביי עפּים פאדרייענען, און פאר וואס טאקי ניט אפּלעקען א ביינדעל, אז עס האט זיך שוין יא אזוי נעמאכט? שטעל אפּ דאס פערדעל, דו בהמה, זאג זיי אזוי און אזוי, ברחל בתך הנאקעטע: „האב איך ביי אייך אזוי פיעל און אזוי פיעל, איז גוט, אלא ניט, בעטען מיר אייך, מחילה, אראפּ פונ'ם וואגען!" נאר צוריק קלער איך מיר: „ביזט טאקי א בהמה, טביה! דו וויסט ניט, אז די פעל פונ'ם בער טאר מען אין וואלד ניט פאר־קויפען, ווי זאגט דער גוי: ש ט ש ע נ ע פ א י מ א ו ו א ו ו ז ש ע ס ק ו ב ע"...

— למאי פאהרט איהר נישט א ביסעל גיכער? — זאגען די וויבער און טארען מיך פון הינטען.

— וואס האט איהר, זאג איך, אזוי קיין צייט ניט? פון אייליגנישׂ, זאג איך, קומט קיין גוטס ניט ארויס, — זאג איך און חאפּ א קוק מו־הצד אויף מיינע פארשוינדלער; דאכט זיך, וויבער, ווי געווייסטליך, וויבער: איינע מיט א זיידען טיכעל, די אנדערע מיט א פאריק; זיי זיצען און קוקען איינס אויפ'ם אנדערע און שושקען זיך.

— נאך עפּים וויים? — פרעגען זיי מיך.

— נעהענטער, זאג איך, ווי פון דאנען אוראי ניט; אט באלד, זאג איך, האבען מיר א בארג־אראפּ מיט א בארג־ארויף;

געווען?... א גאנצען טאָג אהן קעפּ... צעשיקט פּאטשט אויף אלע וועגען... געמיינט, א קשיא אויף א מעשה, אפשר וועלף, גזלנים, חס־ושלום! וואס איז די מעשה?"...

— „די מעשה איז א שענע מעשה: געבלאנזעט אין וואלד, פּארבלאנזעט העט־וויט, אפשר צעהן וועלסט. פּלוצים א איד... וואס פּאר א איד?... א איד א שלים־מזל מיט א פערד און וועגעלע... קוים מיט צרות איינגעבעטען זיך"... „אלע בייזע, וויסטע חלומות... אליין גאר אהן א שומר?... א מעשה, א מעשה, באדארפט בענטשען גומל"...

בקיצור, מע האָט ארויסגעטראָגען לאמפּען אויפ'ן גאניק, געגרייט צום טיש און אנגעהויבען טראָגען סאמאָווארען הייסע, מיט בעקענס טיי, מיט צוקער, מיט איינגעמאכטס, מיט פיינקוכענס גוטע, מיט פוטערגעבעקס פרישע, שמעקענדיגע, און נאכדעם עסענס אלערליי, די טייערסטע מאכלים, ייכלעך פעטע, מיט גערויכערטע, מיט געזונענס א סך, מיט די בעסטע וויינען און נאָסטאיקעס. איך בין נאר געשטאנען פון דערווייטענס און באָטראכט, ווי אזוי, קיין עין־הרע, מע עסט דאס און מע טרינקט ביי די יעהופּעצער נגידים, קיין בייז אויג זאל זיי ניט שאדטען. „א משכון פּארזעצען, טראכט איך מיר, און א גביר זאל מען זיין!" מיר דאכט, איך וויים? וואס דא פּאלט ארויף אויף דער ערד וואלט פּאר מיינע קינדער גענוג געווען אויף א גאנצע וואָך, ביז שבת. גוואלד, גאטעניו, האָרציגער־געטרייער, דו ביזט דאָך עפּים אייז אל ארד אפּים, א גרויסער גאט און א גוטער גאט, מיט חסד און מיט יושר, ווי קומט דאס, דו זאלסט אוועקגעבען אייניעם גאר, דעם אנדערען גאר ניט? איינעם פוטער־בולקעס, דעם אנדערען מכות־בכורות? און צוריק אבער באטראכט איך מיר: עס, ביזט א גרויסער גאר, טביה, כלעבעו, וואס איז שייך, דו ווילסט א י ה ם זאגען א דעה, ווי אזוי צו פיהרען די וועלט? מסתמא, אז ער הייסט אזוי, באדארף זיין אזוי; א סימן האט איהר, אז וועו עס זאל באדארפען זיין אנדערש, וואלט דאך געווען אנדערש. אי,

שטשיק פון אודאי א מאה אלף קאַרבעז, אוז אפשר פוז רי"ש אלפים!

— ער זיצט הייגט אויך דאַרטעז. — רופעז זיך אז צו מיר ביידע ווייבער אוז קוקעז איינס אויפ'ס אַנדערע אוז שושקעז זיך אוז לאַכעז.

— שא, זאג איד, אז דער צער פוז טראַגעז איז יא אזוי גרויס, קאַז דאַך געמאַהלט זיין, אז איהר האַט מיט איהם עפּיס א שטיקעל שייכות, — וואַלט אפשר געווען, זאג איך, א סברא, איהר זאַלט זיך דאַרט מטריח זיין, עפּיס א רער טהוז פוז מיינעטווענען, א שטיקעל טובה מיר, א פּרנסה, א שטעלע, צי וויים איך וואַס? איך קען, זאג איך, איינעם א יונגען מאַן, ישראל הייסט ער, ניט ווייט פוז אונזער שטעדטעל, געווען א גאַרנישט מיט א נישט; האַט ער זיך דערשלאַגען אַהינצו, מע וויייסט ניט פוז וואַנען אוז ווי אזוי — בקיצור, ער איז הייגט א גאַנצער יאַ־טעבי־דאַם, פאַר־דיענט אפשר צוואַנציג קאַרבעז א וואַך, צי אפשר גאַר פערציג, איך וויים? — לייט האַבעז גליק! צי, אַשטייגער, וואַס געהט־אַפּ, זאג איך, אונזער שוהט'ס איידעם? וואַס וואַלט פוז איהם געווען, ווען ער לאַזט זיך ניט אַוועק קיין יעהופּעץ? אמת, די ערשטע עטליכע יאַהר איז ער גוט פאַרשוואַרצט געווארעז, שיער ניט גע־שטאַרבעז פוז הונגער. דערפאַר אַבער אַצינד, חוץ זיין שאַדעז, הלואי אויף מיר געוואַגט געווארעז; ער שיקט שוין געלט אַהיים. ער האַט שוין חשק ארויסנעמעז אַהיז זיין ווייב אוז קינדער, לאַזט מעז איהם דאַרט ניט זיצעז. אי איז דאַך די קשיא: ווי אזוי זיצט ע ר? מוטשעט ער זיך טאַקי... שאַט, זאג איך, אז מע לעבט, דערלעבט מעז זיך; אט האַט איהר, זאג איך, דעם טייר, אוז אט איז די גרויסע דאַטשע, — זאג איך אוז פאַהר מיר אַריין ברייטליך, מיט א ירגזון, גלייך מיט'ן דישעל אין נאַניק אַריין. מע האַט אונז נאַר דערזעהעז, איז געווארעז ששון ושמחה, א גע־שריי, א געפילדער: „אוי, די באַבע! די מאַמע! די מוהמע!... זיך געפונעז דער שאַדעז! מזל־טוב!... גוואַלד, וואו זענט איהר

רעדען, א מיליאָן, בין איך רייכער פון'ם נרעסטען גביר אין יעהופעץ. דער חסרון, זאָג איך, וואָס ארעם איז ניט רייך, קרום איז ניט גלייך, אווי ווי אין פסוק שטעהט: ה מ ב ד י ל ב י ן ק ו ד ש ל ח ו ל — ווער עס האָט די קלינגערס דעם איז וואויל. געלט האָבען טאָקי די בראָצקים, און איך האָב טעכטער. און אז מע האָט, זאָגט איהר, טעכטער, פארנעהט דער געלעכטער. נאָר נאָר נישט, נאָט איז א פאָטער. ער פיהרט אויס, דאָס הייסט, ער זיצט אויבען און מיר מוטשען זיך אונטען. מע הארעווט, מע שלעפט קלעצער, א ברירה האָט מען? ווי די נמרא זאָגט: ב מ ק ו ם ש א י ן א י ש — איז א הערינג פיש. דער נאָנצער אומגליק איז — דאָס עסען. ווי מיין באָבע, עליו השלום, פלעגט זאָגען: „וועז דער פיסק זאָל ליגען אין דער ערד, וואָלט דער קאָפ נעגאָנגען אין נאָלד"... האָט קיין פאראיבעל ניט, זאָג איך, עס איז ניטא קיין גלייכערס פון א קרומען לייטער און קיין קרומערס פון א גלייד וואָרט, ובפרט, זאָג איך, אז מע מאָכט שהכל נהיה ברברו אויפ'ן ניכטערען הארצען.

— לאָז מען געבען דעם אידען עפּיס עסען! — רופט זיך אן דער גביר, און עס ווערד באשאפען אויפ'ן טיש פון כל־מאמינים־שהוא: פיש, און פלייש, און געבראָטענס, און פערטלעז עוף, און פופקעס מיט לעבערלעך אהן א שעור.

— איהר וועט עפּיס עסען? — מאָכען זיי צו מיר. — נעהט וואָשט זיך.

— א קראָנקען פרעגט מען, א געזונטען גיט מען; נאָר וואָס דען, זאָג איך, א דאָנק אייך. א ביסל בראָנפען, זאָג איך, מהכתיתי, נאָר געהן זעצען זיך אָט דא מאָכען א נאָנצע סעודה, בשעת דאָרטען, אין דערהיים, מיין ווייב און קינדער, זאָלען געזונט זיין... אויב אייער גוטער ווילען וועט זיין...

בקיצור, מע האָט זיך, אפּנים, געשטויסען וואָס איך מיין, און מע האָט מיר גענומען פאָקען אין וואָגען אריין איטליכער באזונ־דער: דער א בולקע, דער פיש, דער געבראָטענס, דער א פערטעל

וואס? פאר וואס זאל מאקי ניט זיין אנדערש? איז דער תירוץ: ע ב ד י ם ה י י נ ו — דערויף זענען מיר דאך עפּים שטיקלעך אידען אויף דער וועלט. א איד באדארף לעבען מיט אמונה אזן מיט בטחון; ער באדארף גלויבען, ערשטענס, אז ס'איז דא א גאט אויף דער וועלט, אזן האפּען אויף דעם, וואס לעבט אייביג, אז עס וועט זיך, מסתמא, אם ירצה השם, פּארבעסערען...

— שא, וואזשע איז ערגיץ דער איד? — הער איך עמיצער זאגט. — שוין אוועקגעפאהרען דער שלים־מזל?

— חס ושלום! — רוף איך מיך אן פון דערווייטען. — וואס הייסט, איך וועל אוועקפאהרען גלאט אזוי, אהן א זייט־נעזונט? שלום עליכם, זאג איד, א גוטען אבענד אייך, ברוכים היושבים, עסט געזונטערהייד, אזן לאז אייך וואוילן באקומען!

— קומט־זשע אהער, מאכען זיי צו מיר, וואס שטעהט איהר דארטען אין דער פינסטער? לאמיר אייך אנקוקען חאטש, זעהען וואס פאר א פּנים איהר האט. אפשר וועט איהר נעמען א ביסעל בראנפען?

— א ביסעל בראנפען? אך, זאג איך, וער זאגט זיך דאס אפ פון א ביסעל בראנפען? ווי שטעהט דארטען אין פסוק: א י ז ה „ל ח י י ם" ו א י ז ה ל מ ו ת — מאכט רש"י: גאט איז גאט אזן בראנפען איז בראנפען. לחיים! — זאג איך אזן האק אריין א כוסה. — לאז גאט געבען, זאג איך, איהר זאלט תמיד זיין רייך אזן האבען גרויס נחת; אידען, זאג איך, זאלען תמיד זיין אידען; גאט זאל זיי געבען, זאג איך, געזונט אזן כח, זיי זאלען קאנען אריבערטראגען די צרות.

— מה שמכם? — רופט זיך אן צו מיר דער גביר אליין, א שענער איד מיט א יארמעלקע. — פון וואנעט איז א איד, וואו זיצט איהר, וואס איז אייער פרנסה? זענט איהר א באוויבטער? האט איהר עפּים קינדער, אזן וויפיעל קינדער?

— קינדער? — זאג איך. — ניט צו פארזינדיגען. אויב איט־ליכם קינד, זאג איך, איז וועדטה, ווי מיין גאלדע וויל מיך אייג־

מאכט אזוי: „אט דאס האט איהר פון מיר, און איהר, קינדער, גיט אייך פון אייער קעשעני וויפיעל איהר פארשטעהט".

בקיצור, וואס טויג אייך — עס האבען אננעהויבען צו פליהען אויפ'ן טיש פינפערליער און דרייערליער און איינערליער — הענט און פיס האבען מיר געצימערט; איך האב געמיינט, אט פאל איך חלשות.

— נו, וואס שטעהט איהר? — מאכט צו מיר דער גביר. — נעמט צענויף די עטליכע קערבליער פונ'ם טיש און פאהרט נעזונטערהייד צו אייער ווייב און קינדער.

— גאט זאל אייך געבען, זאג איך, כפל־כפלים, איהר זאלט פארמאגען צעהן מאל, הונדערט מאל אזוי פיעל, איהר זאלט האבען אלדאס גוטס, מיט גרוים נחת! — און זשעברע צענויף מיט ביידע הענט דאס געלט — ווער געצעהלט? וואס געצעהלט? — און שטופ אין אלע קעשענים. — א גוטע נאכט, זאג איך, א גוטען תמיד און זייט געזונט, און זאלט האבען, זאג איך, גרויס נחת, איהר און אייערע קינדער און קינד'ס קינדער און אייער גאנצע משפחה, — זאג איך און לאז מיך געהן צום וואגען. רופט זיך אן צו מיר די גביר'טע, יענע וואס מיט'ן זיידען טיכל:

— שטעהט נאר א ווייל, רב טביה, פון מיר באקומט איהר גאר א באזונדער מתנה; אם ירצה השם, מארגען קומט צו פאהרען; איך האב, זאגט זי, א מאורע בהמה, געווען אמאל א טייערע בהמה, פליגט געבען פיער און צוואנציג גלעזער מילך; היינט האט זי פון א גוט אויג אויפגענהערט צו מעלקען זיך, דאס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאר קיין מילך גיט זי ניט...

— לאנג לעבען זאלט איהר, זאג איך, איהר זאלט גאר קיין יסורים ניט האבען, ביי מיר וועט זיך אייער בהמה אי מעלקען, אי מילך געבען; מיין אלטע איז, קיין עין־הרע, אזא בעל־הבית'טע, אז פון גאר ניט בראקט זי לאקשען, פון פינגער קאכט זי זאטירקעס, מיט נסים מאכט זי שבת און מיט בוכענצים לעגט זי קינדער שלאפען... האט קיין פאראיבעל ניט, זאג איך, טאמער האב איך

עוף, דער טיי און צוקער, דער א טעפּעל שמאלץ, דער א סלאי איינגעמאכטס.

— דאס וועט איהר, מאכען זיי, ברענגען אהיים א מתנה פאר אייערע ווייב און קינדער. און אצינד זאגט, וויפיעל וועט איהר זיך הייסען באצאהלען פאר אייער טרחה, וואס איהר האט זיך מטריח געווען פון אונזערטוועגען?

— סא משל, זאג איך, וואס איז שייך, איך וועל מיר הייסען אנמעסטען? וויפיעל אייער גוטער וויל'ען וועט זיין, זאג איך, אזוי וועט איהר מיר באצאהלען. מיר וועל'ען דורכקומען, ווי זאגט ער, א רענדל ארבּע, א רענדל ארויף. „שקראב וועט שוין שקראבע־דיגער ניט ווערען"...

— ניין, זאגען זיי, מיר ווילען האכען פון אייך אליין, רב טביה! האט קיין מורא ניט, מע וועט אייך, חלילה, נישט קעפּען.

„וואס טהוט מען דא? — טראכט איך מיר. — ס'איז שלעכט: זאל איך זאגען א קערבל, איז איין עבירה, טאמער קאן איך נעמען צוויי. זאל איך זאגען צוויי, האב איך מורא, טאמער קוקען זיי מיך אן ווי א משוגענעם: פאר וואס קומט דא צוויי קארבּען?"

— א דרייערל!!... — האט זיך ארויסגעהאפּט ביי מיר פונ'ם מויל, און צווישען עולם איז געווארען אזא געלעכטער, אז איך האב מיך שיער אין דער ערד באגראבען.

— האט קיין פּראיבל ניט, זאג איך, טאמער האב איך מיך ארויסגעהאפּט מיט א וואָרט; א פערד, זאג איך, אויף פיער פיס, ספּאטיקעט זיך, ובפרט א מענטש מיט איין צונג... עס איז געווארען נאך א גרעסערער געלעכטער; מע האט זיך פשוט געהאלטען ביי די זייטען לאכענדיג.

— לאז שוין זיין נענוג צו לאכען! — רופט זיך אן דער גביר און נעמט ארויס פון בוזעמקעשעני א גרויסען טייסטער און געהט און שלעפּט ארויס פונ'ם טייסטער — וויפיעל מיינט איהר, אשטייגער? אנו, טרעפּט! — א צעהענערל, א רויטס אזוי ווי פייער, איך זאל אזוי זיין געזונט מיט אייך אינאיינעם! — און

בקיצור, איך האָב איהם קוים איינגעבעטען, מחילה אייגנע־שפאַנט איהם איז וואָגען און האָב מיך געלאָזט אהיים לעבעריג־פרייליך, געזונגען א „מלך־עליון" גאָר בגילופין. אויך מיין פערדעל איז געווארען גאָר נישט דאָס, וואָס פריהער; א נייע פעל אויף דעם אויסגעואָכסען; שוין נישט געווארט אויף קיין בייטש, געלאָפען ווי א מזמור. געקומען אהיים שוין שפעטליך אין דער נאַכט, אויפגעוועקט מיין ווייב מיט א שמחה, א פרייד.

— א גוט יום־טוב, מאַר איך צו איהר, מזל־טוב דיר, גאַלדע!

— א ווייסטער מזל־טוב דיר א פינסטערער, מאַכט זי, וואָס ביזט דו אזוי יום־טוב'דיג, מיין טייערער ברויט־געבער? דו פאַהרסט דאָס פון א חתונה, צי פון א ברית, גאַלדשפינער מיינער?

— עס איז א חתונה, זאָג איר, מיט א ברית! וואָרט אויס, מיין ווייב, אַט וועסט דו באַלד זעהען איין אוצר, זאָג איך; נאָר קודם־כל וועק אויף די קינדער, לאָזען זיי נעבאָר אויך גענייסען, זאָג איך, פון די יעהופעצער מאכלים...

— צי דו ביזט דול, צי דו ביזט חסר־דעה, צי דו ביזט גע־ריהרט, צי דו ביזט פונ'ם זינען? עפּיס רעדסט דו, ווי א משוגע'־נער, שונאי־ציון! — זאָגט צו מיר מיין ווייב און שעלט, לייענט די תוכחה, ווי געווייגטליך א אידינע.

— א אידינע, זאָג איך, בלייבט א אידינע; ניט אומזיסט זאָגט שלמה המלך, אז צווישען טויזענד ווייבער האָט ער ניט געפונען איינע א רעכטע. א גליק, כלעבען, וואָס ס'איז היינט נע־וואָרען אוים מאַדע צו האָבען א סך ווייבער, — זאָג איך און געה מיר ארוים צו מיין וואָגען און טראָג אריין פון דאָרטען אלע גוטע זאכען, וואָס מע האָט מיר איינגעפאקט, און שטעל דאָס אלסדינג אוים אויפ'ן טיש. מיינע חברה־לייט האָבען דערזעהען בולקעס, דערשמעקט פלייש, זענען זיי באַפאַלען דעם טיש, ווי די הונגעריגע וועלף נעבאָר; עס איז נעווארען צווישען זיי א חאַפערייי, די הענט האָבען געציטערט, די צייהן האָבען נעארבייט; עס איז געווען, ווי אין פסוק שטעהט: ו י א כ ל ו — מאַכט רש"י: מע האָט גע־

מיך אַרויסגעהאָפּט מיט אַיין איבערינג וואַרט. א גוטע נאַכט אוו א גוטען תמיד אוו זייט געזונט, — זאָג איך אוו לאָז מיך געהן. איך קום אַרויס אין הויף צום וואָגען, איר טהו מיך א חאַפּ צום פערדעל — אוי־וועה, אַיין אומגליק, א צרה, א שלאָק! איר קוק אויף אַלע זייטען, והילך איננו — ניטאָ קיין פערדעל!

„נו, טביה, טראַכט איך מיר, דו ביזט אין דער אַרבייט!"... אוו עס קומט מיר אַרויף אויפ'ן זינען א שענע מעשה, וואָס איך האָב אַמאָל געלייענט ערגיץ אין א ביכעל, ווי אַזוי „חברה" האָבען דערטאָפּט אין דער פרעמד אַיין עהרליכען אידען, א חסיד, פאַר־נאַרט צו זיך הינטער דער שטאָדט אין פּאָלאַץ אַריין, געגעבען איהם עסען אוו טרינקען, אוו נאַכדעם פּלוצים מיט א מאָל פּארשוואונדען געוואָרען, איהם איבערגעלאָזט איינעם אַליין מיט א נקבה; פּוּן דער נקבה איז באַלד געוואָרען א חיה־רעה, פּוּן דער חיה־רעה האָט זיך אויסגעלאָזט א קאַץ, אוו פּוּן דער קאַץ — א פיפערנאַטער... „זעה נאָר, טביה, זאָג איך צו מיר אַליין, צי מע פיהרט דיך ניט אין באַד אַריין?!"

— וואָס באַבערעט איהר זיך דאַרטען אוו וואָס וואַרטשעט איהר? — פרעגט מען מיך.

— וואָס איך באַבערע מיך? — ענטפער איך. — אַז אַך אוו וועה איז מיר, זאָג איך, וואָס איך לעב אויף דער וועלט; איך האָב א שאַדען: דאָס פערדעל מיינס...

— אייער פערדעל, מאַכען זיי צו מיר, איז אין שטאָל. זייט זיך מטריח אהינצו, אין שטאָל אַריין.

איך קום אַריין אין שטאָל אוו טהו א קוק: יאָ, ווי איך בין א איד! מיין בחור שטעהט זיך גאַנץ פיין צווישען די נגיד'ישע פערד, שטאַרק פּאַרטיעפּט אינ'ם קייען, רייבט דעם האָבער גע־שמאַק, אויף וואָס די וועלט שטעהט.

— הער נאָר, זאָג איך צו איהם, חכם מיינער, שוין צייט אהיים; מיט א מאָל צוהאָפּען זיך, זאָג איך, טאָר מען נישט; אַיין איבערינגער ביסען, זאָגט מען, קאָן פּאַרשאַדטען...

א מאל און נאך א מאל — דאָרט איז געווען פונקט צוויי מאל ח"י און איינס איין איבעריגס, האָט איהר א קיימא־לן, היסט דאָס, פון זיעבען און דרייסיג קאָרבען!... מיינע האָט זיך אזש צע־ווייגט.

— וואָס ווייגסט דו, זאָג איך, נאָרישע אידינע?

— ווי אזוי זאל איך ניט ווייגען, זאָגט זי, אז עס ווייגט זיך? אז דאָס האָרץ איז פול, זאָגט זי, געהען די אויגען איבער. נאָט זאל מיר מאָקי, זאָגט זי, אזוי העלפען, ווי דאָס האָרץ האָט מיר געזאָגט, אז דו וועסט קומען מיט א גוטער בשורה. איך געדענק שוין ניט, זאָגט זי, די צייט, וועז די באָבע צייטעל, זאל זיין ווייט אפגעשיידט, זאל מיר קומען צו חלום. איך לייג אוז שלאָף, פלוצים חלום'ט זיך מיר א מעלקשעפעל, א פולס, ווי איין אויג; די באָבע צייטעל, עליו השלום, טראָגט דאָס מעלקשעפעל אונטער'ן פאר־טוך, מע זאל חלילה ניט געבען קיין גוט אויג, אוז די קינדער שרייען: מאָמע, מאָני!...

— חאָפ נאָר ניט די לאָקשען פאר שבת, זאָג איך, נשמה מיינע; לאָז די באָבע צייטעל האָבען א ליכטיגען גן־עדן, זאָג איך, וויס איך נאָר ניט, צי מיר וועלען פון איהר עפיס האָבען; נאָר אז גאָט, זאָג איך, האָט געקאָנט טהון אזא נס, אז מיר זאלען האָבען א בהמה, וועט ער מסתמא זעהען, אז די בהמה זאל זיין א בהמה... געב מיר בעסער איין עצה, גאלדע סערצע, וואָס טהוט מען מיט'ן געלט?

— אדרבה, מאָכט זי צו מיר, וואָס רעכענסט דו צו טהון, טביה, מיט אזוי פיעל געלט, קיין עין־הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאָג איך, וואָס, רעכענסט דו, קאָנען מיר מאָכען, קיין עין־הרע, מיט אזא קאָפיטאל? — אוז מיר האָבען ביידע גענומען טראָכטען אהין, אהער, דאָס, יענץ, געבראָכען זיך דעם קאָפ, אויסגערעכענט וואו ערגיץ א געשעפט אויף דער וועלט. יענע נאָכט האָבען מיר איבערגעהאנדעלט מיט וואָס איהר ווילט:

קנאקט ווי די היישעריקעז. טרערעז האבעז זיך מיר נעשטעלט אין די אויגעז...

— נו, זאג שוין, — מאכט צו מיר מיין פלונית׳טע, — ביי וועמעז איז דאס געווען איין ארעם מאהל־צייט, צי אזוי א סעודה, און וואס ביזט דו אזוי האפערדיג?

— האב צייט, זאג איך, גאלדע, דו וועסט אלץ וויסעז. דו צעבלאז נאר, זאג איך, דעם סאמאוואר, און נאכדעם וועלעז מיר זיך ארומזעצעז אלע ארום טיש, זאג איך, טרינקעז צו גלעזלעך טיי, ווי עס געהר צו זיין. א מענטש, זאג איך, לעבט איין מאל אויף דער וועלט, נישט קיין צוויי מאל, ובפרט, זאג איך, אז מיר האבעז שוין איצט אונזער אייגענעם א בהמה פון פיער און צוואנציג גלעזער א טאג; מארגעז, אם ירצה השם, ברענג איך זי צו פיהרעז. אנו, גאלדע, — מאך איך צו איהר נאכדעם, און חאפ ארויס דעם גאנצעז פאק סיגנאציעס. — אנו, זיי א בריה און טרעף וויפיעל געלט האבעז מיר דא?

איך טהו א קוק אויף מיין ווייב — זי איז אוים מענטש, טוידט ווי די וואנט, קאן קיין וואָרט נישט אויסרעדעז.

— גאט איז מיט דיר, גאלדע סערדצע, זאג איך, וואס האסט דו זיך אזוי דערשראקעז? אפשר האסט דו מורא, זאג איך, טאמער האב איך דאס נע׳גנב׳עט אדער גע׳גזל׳ט? פע, זאג איך, מענסט זיך שעמעז! ביזט טביה׳ס ווייב שוין אזא ציים און קאנסט אויף מיר איבערטראכטעז אזא מעשה? נארעלע, זאג איך, דאס איז כשר געלט, פארדיענט עהרליך מיט מיין אייגענעם שכל און מיט מיין הארעוואניע; איך האב, זאג איך, מציל געווען צוויי נפשות פון א גרויסער סכנה, זאג איך, וועז ניט איך, גאט ווייסט, וואס עס וואלט מיט זיי געווען!...

בקיצור, איך האב איהר דערצעהלט די גאנצע מעשה, פון אלף ביז תיו, ווי אזוי גאט האט דא מיט מיר געפיהרט ארום און ארום; און מיר האבעז זיך געזומעז ביידע איבערצעהלעז דאס געלט נאך

וואָס עפּיס אַ פערד, פֿאַר וואָס ניט קיין בהמה? בויבעריק איז דאָך איין ערטעל, וואָס עס קומען זיך צענויף אַהינצו אויף זומער אַלע יעהופּעצער נגידים אויף די דאָטשעס, און אַזוי ווי די יעהופּעצער לייט זענען אַלע זעהר איידעלע מענטשען, וואָס זענען געצויגען, מע זאָל זיי אַלסדינג ברענגען גרייטס, גלייך אין מויל אַריין: פון האַלץ און פון פלייש און פון אייער, היהנער, ציבעלעס, פעפער, פּעטרישקע, — פֿאַר וואָס־זשע זאָל זיך ניט געפינען איינער אַזעלכער, וואָס זאָל זיך אונטערנעמען ברענגען זיי אַלע מאָל אין שטוב אַריין קעז און פּוטער און סמעטענע וכדומה? וועדליג די יעהופּעצער האַלטען פון דער אכילה און דאָס קערבעל איז ביי זיי, ווי זאָגט איהר, א ממזר, קאָן מען דאָך לייזען שען געלט און פֿאַר־דיענען דערבּיי טאָקי גראָב. דער עיקר, אבי די סחורה זאָל זיין סחורה; און אַוא סחורה, ווי ביי מיר, קריגט איהר דאָך ניט אין יעהופּעצע אפילו. איך זאָל האָבען די ברכות מיט אייך אינאיינעם, וויפיעל מאָל גרויסע לייט, כריסטען, בעטען זיך ביי מיר, איך זאָל זיי ברענגען פרישע סחורה: „מיר האָבען געהאַרכט, זאָגען זיי, טעוועל, אַז דו ביזט אַיין אַרענטליכער מאָן, חאָטש דו ביזט א איד, א פּאַרך"... מיינט איהר, פון אידען וועט איהר האַרכען אַוא קאָמפּלימענט? ווי לאַנג קרענקען מיינע שונאים! קיין גוט וואַרט הערט מען נישט פון אונזערע אידעלעך. זיי וויסען נאָר אַרייגקוקען יענעם אין טעפּעל אַריין. מע האָט דערוועהען ביי טביה'ן א בהמה'לע אַיין איבעריגס, א בריטשקע א נייע, — האָט מען אַנגעהויבען ברעכען זיך די קעפּ: פון וואַנעו אַוו פון וואָס? צי האָלט נישט דער דאָזיגער טביה מיט פֿאַלשע סיגנאַציעס? אַדער צי קאָכט ער נישט קיין ספּירט שטיל־ערהייד, בשתיקה?... „חאַ־חאַ־חאַ! ברעכט אייך, בריידערלעך, טראָכט איך מיר, די קעפּ געזונטערהייד!"... איך וויים ניט, צי איהר וועט מיר גלויבען — איהר זענט כּמעט דער ערשטער, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי אוו וואָס אוו וועו... נאָר, מיר דאָכט, איך האָב מיך א ביסעל פֿאַרעדט. האָט קיין פֿאַראיבעל ניט, מע

געקויפט פערדלער א פּאר און באלד טאקי זיי פּארקויפט מיט רוחים; געפּענט א באקאלייניע קליוט אין בויבעריק, אויסגעפּאר־קויפט די סחורה און באלד געפּענט א שניטקראם; געהאנדעלט א שטיקל וואלד, געחאפּט אפּטריט־גלט עטליכע קערבלער און אנטלאפען; געפּרובט אויסרינגען די אנאטעווקער טאקסע, נעמען דעם „פּראיעקט", נעמאכט א ביסל הלואה, אפּגעגעבען דאס גלט אויף פּראצענט...

— משוגע מיינע שונאים! — רופט זיך אן מיין ווייב. — דו ווילסט צעפּלעכטען די עטליכע גראשענס, בלייבען מיט'ן בייטשל?

— וואס דען, זאג איך, האנדלען מיט ברויט און נאכדעם בלייבען איין אנזעצער איז שענער? קארג, זאג איך, ווערד היינט די וועלט בריל־הדל פון ווייץ? געה, זאג איך, הארב, וואס אין אדעם טהום זיך!

— וואס טויג מיר, זאגט זי, אדעם? מיינע אבות־אבותינו זענען דארט נישט געווען און מיינע קינדער וועלען דארט נישט זיין, כל־זמן איך לעב און די פּים טראגען מיך.

— וואס־זשע ווילסט דו? — זאג איך.

— וואס איך וויל? — זאגט זי. — איך וויל, זאלסט ניט זיין קיין לעקיש און נישט רעדען קיין נארישקייטען.

— אודאי, זאג איך, ביזט דו איצטערט א חכמה, ווי זאגט מען: אז עס קומען די מאות, קומען די דעות, און אז מען איז א פּ ש ר רייך, איז מען ג ע ו ו י ס קלוג... ס'איז תמיד אזוי!

בקיצור, מיר האבען זיך עטליכע מאל צעקריגט און טאקי באלד איבערגעבעטען, און עס איז ביי אונז געבליבען דער פּלאן, מיר זאלען צו דער מאורע בהמה צוקויפען נאך א בהמה א מעל־קערינע, וואס גיט מילך...

וועט איהר דאך מסתמא פרעגען א קשיא: וואס עפּים א בהמה, פּאר וואס ניט קיין פערד? וועל איך אייך ענטפערען:

א בויזעם

געשריבען אין יאהר 1899.

באראף אין זינען האבען, ווי זאגט איהר, עסק, אדער ווי אין פסוק שטעהט: כל ערב ילינהו — איטליכער צו זיינעם. איהר צו אייערע ביכלעך, איך צו מיינע טעפלעך און צו מיינע קריגלעך... איין זאך וועל איך אייך בעטען, פאני: איהר זאלט מיך חאטש ניט אריינשרייבען אין א ביכעל; און אז איהר וועט מיך אריינשרייבען, זאלט איהר חאטש ניט אריסשטעלען דעם נאמען מיינעם... זייט מיר נעזונט און האט אייך א גוטען תמיד.

א בוידעם

— רבות מחשבות בלב איש — אזוי, דאכט זיך, שטעהט ביי אונז געשריבען אין דער הייליגער תורה? פארטייט־שען דעם פסוק באדארף איך אייך ניט, רב שלום־עליכם; נאר בלשון אשכנז געוועדט, דאס הייסט אויף פראסט אידיש איז דא א ווער־טעל: „דאס בעסטע פערד באדארף האבען א בייטש, דער קלוג־סטער מענטש — איין עצה". אקעגען וואס זאג איך עס, הייסט דאס? אקעגען זיך אליין טאקי, וואהרום אז איך האב שכל און קום אריין צו א גוטען פרייַנד און דערצעהל איהם דאס און דאס, אזוי און אזוי, וואלט איך געווים ניט געהאט אזא מיאום'ען פסק. נאר וואס דען? החיים והמות ביד הלשון — אז גאט וויל שטראפען א מענטשען, נעמט דאס אפ ביי איהם דעם שכל. איך טראכט מיר צו זיך אליין וויפיעל מאל: „בארעבען נור, טביה, דו פערד איינער, ביזט דאך עפיס, זאגט מען, יא נישט קיין נאר, ווי קומסט דו זיך לאזען פיהרען אין באד אריין, און נאר אזוי נארישׂ? וואס וואלט דיר אפגענאנגען אצינדערטא, למשל, ביי דיין שטיקעלע פרנסה, קיין עין־הרע, מיט דיין ביסעל מילכיגס, וואס האט אזא שם אויף דער וועלט, כלעבען, אומעדום, אין בויבערק, אין יהופיץ, און וואו ניט? ווי פיין און ווי זים וואלט דאס געווען איצטערטא, ווען די קלינגערס, אשטייגער, ליגען זיך שטילערהייד אין קאסטען, ווייט באגראבען, קיין בן־אדם וויסט דערפון, וואהרום וועמען געהט דאס אז, איך בעט אייך, צי טביה האט גאלט, צי ניין? איך מיין טאקי באמת. א סך האט זיך די וועלט אינטערעסירט מיט איהם, אז ער איז גע־לעגען, ניט היינט געדאכט, נישט פאר קיין אידען געדאכט, נייען

איך קום צו פאהרען קיין יעהופּעץ, תחילת ווינטער, מיט מיין ביסעל מילכיגם — א פונט עטליכע און צוואנציג פוטער פרישע פון פוטערלאנד, מיט א פאר שענע וואַרעטשקעס קעז, גאלד און זילבער, לאמיר זיך ביידע ווינשען אזא יאהר! דאם פארשטעהט איהר דאך שוין אליין, אז איך האב מיין סחורה פארצוקערט, נישט געלאזט זיך א לעק, איהר זאלט זאגען אויף א רפואה, קיין צייט נעהאט אפילו צו זיין ביי אלע מיינע זומערדיגע קונים, די בויבע־ריקער דאטשניקעס, וואם קוקען ארויס אויף מיר, ווי אויף משיח'ן, וואַרום אזוי לאנג שמייסט מען זיי, אייערע יעהופּעצער סוחרים מיין איר, ווי זיי קאנען גאר געבען אזא שטיקעל סחורה, ווי טביה גיט; אייך באראף איך נישט דערצעהלען, ווי זאגט דער נביא: י ה ל ל ך ז ר — גוטע סחורה לויבט זיך אליין...

בקיצור, אויסגעפארקויפט איינאנצען עד לפ"ק און אונטערגע־וואַרפען מיין פערדעל א ביסעל היי, געה איך מיר ארויס אזוי אין שטאדט. א ד ם י ס ו ד ו מ ע פ ר — מען איז דאך נישט מעהר ווי א מענטש, גלוסט זיך אנקוקען א וועלט, חאפּען לופט, זעהען די אנ־טיקלעך, וואם יעהופּעץ שטעלט ארויס אין די פענסטער, ווי אייר־נער רערט: מיט די אויגען נא, זעה, קוק, וויפיעל דו ווילסט, נאר מיט די הענט — אזאם!... שטעהענדיג אזוי ביי א גרויסען פענסטער מיט האלבע פריאלען און קערבלעך זילבערנע א סד מיט באנקאווע ביליעטען און מיט גלאט סיגנאציעס אהן א שיעור, טראכט איך מיר בשעת מעשה: רבונו של עולם! וועז איך פאר־מאג חאטש א צעהנט־חלק, וואם אט־דאס־א באטרעפט, וואם וואלט איך דעמאלט געהאט צו גאט און ווער וואלט געווען צו מיר גלייך? ראשית־חכמה וואלט איך א שידוך געטהאן מיט מיין עלטערער טאכטער, נענעבען איהר ת"ק קארביצען נדן, אחוץ כלה־מתנות, אחוץ הלבשה מיט חתונה־הוצאות; דאם פערד און וועגעלע מיט מיינע בהמה'לעך וואלט איך פארקויפט, באלד ארויסגעפאהרען אין שטאדט אריין, געקויפט איין ארט אין מזרח־וואנט, מיין ווייב זאל לעבען א ביסעל פערעל, און צדקה צעטהיילט, ווי דער שענסטער

אייל־עז אין דער ערד, נעשטאַרבען דריי מאל א טאָג פון הונגער מיט ווייב און קינדער? ערשט נאָכדעם, אז גאָט האָט זיך ארומ־נעקוקט אויף טביה'ן, איהם באגליקט מיט א מאל, און ער האָט זיך קוים־קוים דערשלאָגען צו א שטיקעל תכלית, אַנגעהויבען אפלעגען א קערבעל, איז מיט איהם געוואָרען פול די וועלט, און טביה איז שוין געוואָרען ר ב ט ב י ה גאָר — א קאָטאָווסע א ביסעל! עס האָבען זיך שוין ארויסבאָוויזען גוטע פריינד א סך, ווי אין פּסוק שטעהט געשריבען: כ ו ל ם א ה ו ב י ם כ ו ל ם ב ר ו ר י ם — אז גאָט גיט מיט'ן לעפעל, געבען לייטען מיט'ן שעפעל. איטליכער באזונדער קומט צו גאָהן מיט זיינעם: דער זאָגט א שניט־קראָם, דער א באקאַליי, דער זאָגט א שטוב, א נחלה, איין אייביג געוועהר, דער קומט צו גאָהן — ווייץ, דער — וואַלד, דער — טאַרגעם... „ברידערלעך! — זאָג איך. — טשעפּעט זיך אפּ! איהר האָט, זאָג איך, א וויל־דען טעות; איהר מיינט, אפּנים, איך בין בראָצקי? לאָמיר דאָס אלע, זאָג איך, פּארמאָגען, וואָס איך האָב ווינציגער פון שי"ן קאַרבען, און אפילו פון רי"ש, און אפילו פון ק"ן! יענעמס גוטס, זאָג איך, איז גרינג צו שאַצען; יעדען דאָכט זיך, אז יענעמס לייכט זיך, קומסט צו נאָהענט, איז דאָס א מעשען קנעפּעל.

בקיצור, ניט געדאָכט זאָלען זיי ווערען, טאָקי אונזערע אידע־לער מיין איך, מע האָט מיר א גוט אויג געגעבען! א קרוב האָט מיר גאָט צוגעשיקט, עפּים א שמעלקי, וויים איך: מיין פערד'ס בייטש־שטעקעלע, ווי מע זאָגט. מנחם־מענדעל היים עד, א פלי־הער, א ברעכער, א לויפער, א דרעהער, א נעכטיגער טאָג, אויף קיין גוט ארט זאָל ער ניט שטעהן! ער האָט מיך דערטאָפּט און פּאַרדרעהט מיר מיין קאָפּ מיט חלומות, ניט געשטויגען, ניט גע־פלויגען. וועט איהר דאָך פרעגען: מ ה נ ש ת נ ה — ווי קום איך, טביה, צו מנחם־מענדלען? וועל איך אייך דערויף ענטפערען א תירוץ: ע ב ד י ם ה י י נ ו — ס'איז אזוי באָשערט. הערט א מעשה:

אייז אנדער אופן! זאג־זשע מיר, מיין טייערער מנחם־מענדעל, וואס מהומט דו דא, וואס מאכט די שוויעגער דיינע און דער שווער זאל לעבעז? ווי נעהט דאס דיר, זאג איך, אין נעזונט, און וואס מאכעז עפים דיינע נעשעפטעז?" — עט, מאכט ער, אין נעזונט גאט צו דאנקעז, מע לעבט; נאר די נעשעפטעז, זאגט ער, זענעז עפים היינט ניט אזוי פויגעלדיג. „גאט וועט העלפעז", מאך איך אוז חאפ א קוק אויף זיינע מלבושים נעבאך: אויסגעטריפעט אין א סך ערטער, און די שטיוועל מחילה צעטרעטע סכנות־נפשות... „נישקשה, גאט, זאג איך, וועט העלפעז. עס וועט זיך מסתמא פאר־בעסערעז, ווי אין פסוק שטעהט: ה כ ל ה ב ל — געלט, זאג איך, איז קיילעביג; היינט אזוי, מארגעז אזוי, אבי מע לעבט; דער עיקר, זאג איך, איז בטחון, א איד באדארף האפעז; אי, מע ווערד זאג איך, פארשוואדצט? דערויף זענעז מיר דאך עפים אידעז אויף דער וועלט, ווי זאגט מעז: ביזט דו א זעלנער, שמעק פול־ווער. משל כחרס הנשבר — די גאנצע וועלט, זאג איך, איז א חלום... דו זאג מיר בעסער, מנחם־מענדעל סערדצע, ווי קומסט דו אהער, פלוצים אין מיטעז דערינעז אין יעהופעץ נאר?" — וואס הייסט, מאכט ער, ווי איך קום אהער? איך בין שוין היע, זאגט ער, פאוואלינקע, אזוי גרוים, ווי א יאהר אנדערהאלבעז. „אזוי נאר? ביזט דו, הייסט דאס, א היגער, זאג איך, טאקי א יעהופעצער תושב?" — ש ש ש! — מאכט ער צו מיר און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטעז. — שרייט נישט אזוי הויך, רב טביה; א היגער, זאגט ער, בין איך טאקי, נאר צווישעז אונז, זאגט ער, באדארף עס בלייבעז... איך שטעה אוז קוק איהם אז טאקי נור ווי א משוגע'נעם. „ביזט א בורח, זאג איך, באהאלסט זיך אין יעהופעץ אין מיטעז מארק?" — פרעגט ניט, זאגט ער, רב טביה, ס'איז רעכט; איהר זענט, אפנים, נאר נישט באקאנט מיט די יעהופעצער דינים אוז מנהגים... קומט, זאגט ער, וועל איך אייך דערצעהלעז, וועט איהר פארשטעהז, וואס הייסט מעז איז י א א היגער און נ י ש ט קיין היגער... אוז ער האט מיר אנגעהויבעז

בעל־הבית; געזעהען, דאָס בית־המדרש זאָל זיין געדעקט מיט אייזען, ניט עס זאָל שטעהן, ווי איצט, אהן א דאך, גרייט אלע שעה אויף אײַנצופאַלען; איינגעפיהרט א שטיקעל תלמוד־תורה אין שטאדט מיט א בקור־חולים, ווי אין אלע לייטישע שטעדט, ניט ארעמע לייט זאָלען וואָלגערען זיך אויף דער הויל־ער ערד אין בית־המדרש; יענקיל־שיגעץ וואָלט ביי מיר באָלד געוואָרען אויס גבאי אין חברה קדישא, געגוג שוין טרינקען בראָנפען און עסען פופקעס מיט לעבערלעך אויף קהל'ס חשבון!...

— שלום עליכם, רב טביה! — הער איך עמיצער זאָגט מיר פון הינטען. — וואָס מאכט א איד? — איך דרעה מיך אוים און טהו א קוק, איך וואָלט געמעגט שוועהרען, א באקאַנטער! „עליכם־שלום, זאָג איך, פון וואַנעט איז א איד?" — פון וואַנען? פון כתרי־לעווקע, מאכט ער צו מיר, טאקי אייערס א פריינדל, דאָס הייסט, איך קעהר מיך אן, זאָגט ער, מיט אייך א שני בשלישי, אייער ווייב גאָלדע, זאָגט ער, איז מיר אין אייגען גליעד־גליער־געשוועסטערקינד. „שאַט־זשע נור, זאָג איך, זענט איהר אפשר ניט ברוד־הערש לאה־דוואָסים אין איידעם?" — כמעט ווי געטראָפען, מאכט ער צו מיר: איך בין ברוד־הערש לאה־דוואָסים אין איידעם, און מיין ווייב הייסט שיינה־שיינדל ברוד־הערש לאה־דוואָסים, היינט ווייסט איהר שוין? „שאַט־זשע נור, זאָג איך, אייער שוויי־גער'ס באָבע, שרה־יענטע, מיט מיין ווייב'ס מוהמע, פרומע־זלאָטע, זענען, דאָכט זיך, געווען אויב נישט קיין אייגענע געשוועסטער־קינדער, און אויב איך האָב קיין טעות ניט, זענט איהר דער מי־טעלסטער אייזעם ביי ברוד־הערש לאה־דוואָסים, נאָר וואָס דען, איך האָב פאַרגעסען ווי מע רופט אייך, אייער נאָמען, זאָג איך, איז ביי מיר אַרויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ, מה שמכם? ווי אזוי איז אייער אמת'ער נאָמען?" מיר, זאָגט ער, רופט מען מנחם־מענדל ברוד־הערש לאה־דוואָסים, אזוי רופט מען מיך אין דער־היים, אין כתרי־לעווקע. „אויב אזוי, מיין ליעבער מנחם־מענדל, מאָר איך צו איהם, קומט דאָך דיר טאקי שלום עליכם נאָר אויף

הענט האבען איהם אזש געציטערט, האט זיך נאר נישט געקאנט אפלויבען פון מיין ווייב'ס מלאכה, געשוואגען ביי אלדאס גוטס, אז ער געדענקט שוין נאר ניט די ציים, ווען ער זאל עסען אזא מילכיגס, אזעלכע געראטענע קנישעס מיט אזוינע באטעמ'טע ווערטוטען. „נארישקייטען, זאג איך, דו זאלסט פארזוכען, מנחם־מענדל, איהר טייגעלע, זאג איך, אדער א מאהינע, וואס זי מאכט, וואלסט דו דעמאלט ערשט געוואוסט וואס הייסט טעם גן־ערן אויף דער וועלט!"

בקיצור, אפגענעסען און אפגעבענטשט, האט מען זיך א ביסל צערערט איטליכער פון זיינעם, ווי געווויינטליך; איך — פון מיינע געשעפטען, ער — פון זיינע; איך — פון דעם, פון יענעם, לאקש, בוידעם, ציבעלע, ער — פון זיינע געשעפטען, דערצאהלט מעשיות פון אדעם און פון יהופעץ, ווי אזוי ער איז שוין געווען א מאל צאהן, ווי זאגט מען, „נא קאני און פיד קאנעם", היינט א נגיד, מארגען א קבצן, און ווייטער א מאל א נגיד און ווידער א מאל איין אביון; געהאנדעלט מסחרים עפים אלץ אזעלכע, וואס איך האב אין מיין לעבען נישט געהערט, משונה־אומגעלומפערטע: „האס" און „בעס", און „אקציעס־שמאקציעס", „פאטיוויליעון", „מאל־צעוו־שמאלצעוו", דער גוטער יאהר ווייסט זיי דארטען, און חשבונות משוגענערווייז, צאהן טויזענד, צוואנציג טויזענד — געלט ווי האלץ! „איך זאג דיר דעם אמת, מנחם־מענדל, זאג איך צו איהם, מילא דאס, וואס דו דערצאהלסט פון דיינע משא־מתנ'ס, איז דאס אודאי א בריה'שאפט, מע באדארף עס קאנען; נאר איין זאך פארשטעה איך ניט: וועדליג איך קען, זאג איך, דיין בחור'טע, איז מיר, זאג איך, א גרויס חדוש, וואס זי לאזט דיך אזוי פליהען און קומט נישט צו דיר, זאג איך, רייטענדיג אויף א בעזעם". — ע! — מאכט ער צו מיר מיט א זיפץ. — דאס זאלט איהר מיר, רב טביה, גאר נישט דערמאנען, איך האב פון איהר אזוי אויך, זאגט ער, קאלט און ווארעם; איהר זאלט הארכען, זאגט ער, וואס זי שרייבט מיר, וואלט איהר אליין געזאגט, אז איך בין א צדיק. נאר דאס, זאגט

לייענען א צעטעל, א גאנצע מגילה, ווי אזוי מע וועלט דא אביסעל אויסגעריסען... „אט פאלג מיר, מנחם־מענדעל, פאהר זיך דורך צו מיר אין דארף אויף א טאג, וועסט זיך א ביסעל אויסרוהען די ביינער חאטש; וועסט זיין, זאג איך, א גאסט, אוז איין אנגעלעגטער דערצו, מיין אלטע וועט זיך מיט דיר מחיה זיין".

בקיצור, איך האב ביי איהם גע'פועל'ט: מיר פאהרען אינאיינעם. געקומען א היים — א גדולה! א גאסט! איין איינעז גליעד־גליעד־געשוועסטערקינד! א קליניגקייט, ווי זאגט איהר: אייגענס איז ניט פרעמדס. עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה: וואס הערט זיך אין כתריליעווקע? וואס מאכט דער פעטער ברוד־הערש? וואס טהוט די מוהמע לאה־דוואסי? דער פעטער יוסיל־מנשה? די מוהמע דאברויש? אוז די קינדער זייערע וואס מאכען? וועד איז געשטארבען? וועד האט חתונה געהאט? וועד האט זיך ג'גט? וועד איז גליעגען געוואהרען אוז וועד איז אויף דער צייט? „וואס טויג דיר, מיין ווייב, פרעמדע חתונות, זאג איך, מיט פרעמדע ברית'ען? דו זעה בעסער, זאג איך, סע זאל זיין וואס צו נעמען אין מויל אריין. כלל דכפין יתי ויצרך — פאר'ן עסען, זאג איך, געהט קיין טאנץ נישט. אויב, זאג איך, א בארשט, איז מה טוב, אלא ניט — מאכט ניט אוים, זאג איך, קנישעס, אדער קרעפליעד, מאנשקעס, צרות־קניידליעד, צי אפשר גאר, זאג איך, בליינצעס, וועדטליקעס, וועדטוטעז. עס מעג זיין, זאג איך, מעהר מיט א געריכט, אבי גיד".

בקיצור, מע האט זיך געוואשען אוז גאנץ פיין פארביסען, ווי זאגט איהר: ויאכלו — מאכט רש"י: ווי נאט האט געבאטען. „פארבייס, מנחם־מענדעל, מאך איך צו איהם, ס'איז במילא, ווי זאגט דוד המלך, הבל הבלים, א נארישע וועלט אוז א פאלשע, אוז געזונט, אזוי פלעגט זאגען מיין באבע נחמה זכר לברכה, — געווען א קלוגע אידינע, א חכמה נפלאה — גזוונט אוז פארגעניגען זאל מען זוכען אין שיסעל"... מיין גאסט נעבאך, די

ניט טאקי אלע טויזענד? „עס קאן זעהר שען נעמאהלט זיין, זאג איך, עס זאל זיין, ווי אין פסוק שטעהט: ק ר ו ב ל ש כ ר ו ר ח ו ק מ ק ע ש ע נ י. נאר וועז, זאג איך, איז דאס נערעדט נעווארען? אז ס'איז דא וואס איינצושטעלען; אבער אז ס'איז ניטא דער הונדערטער, קומט דאך אויס, זאג איך, ב נ פ ו י צ א ב נ פ ו י צ א — מאכט רש"י: אז מע לעגט אריין קרענק, נעמט מען ארויס קדחת". — עס נו, מאכט ער צו מיר, א הונדערטער וועט זיך נאך ביי אייך, רב טביה, נעפינען; ביי אייער פרנסה, זאגט ער, מיט אייער נאמען, קיין עין־הרע... „וואס קומט, זאג איך, ארויס פונ'ם נאמען? א נאמען איז אודאי זעהר א גוטע זאך; נאר וואס דען? איך בלייב ביי'ם נאמען, און געלט האט טאקי אלץ בראצקי... אויב דו ווילסט, זאג איך, וויסען אקוראט, פארמאג איך מיין אייגענם ארום און ארום קוים־קוים א הונדערטער, האב איך אויף איהם אכטצעהן לעבער: ערשטענס, חתונה מאכען א טאכטער..." — הערסט דו, מאכט ער, אט דאס מיינט דאך טאקי דער פסוק! וואהרום וועז, זאגט ער, קאנט איהר, רב טביה, האבען אזא געלעגענהייט אריינלעגען איין הונדערטער און ארויס־נעמען, אם ירצה השם, אזוי פיעל, אז עס זאל אייך, זאגט ער, חאפען אי אויף חתונה מאכען קינדער, אי אויף עפים נאך? און ס'איז אוועקגעגאנגען א נייער מזמור אויף דריי זיינער שעה, מיר נעבען צו פארשטעהן, ווי אזוי ער מאכט פון א קערבעל דריי און פון דריי צעהן. מע נעמט, זאגט ער, ראשית־חכמה, און מע טראגט אריין א הונדערטער און מע הייסט זיך, זאגט ער, קויפען א צעהן שטיקלער — איך האב שוין פארגעסען, ווי אזוי מע רופט דאס — און מע ווארט־צו עטליכע טעג ביז עס הויבט זיך אויף. שלאגט מען א דיפעש ערגיץ אהין, מע זאל דאס פארקויפען און פאר'ן געלט קויפען צוויי מאל אזוי פיעל; נאכדעם הויבט זיך עס וויעדער א מאל, קלאפט מען וויעדער א דיפעש; אזוי לאנג אזוי בריים, ביז עס ווערה, זאגט ער, פונ'ם הונדערטער — צוויי, פון די צוויי — פיער, פון די פיער — אכט, פון די אכט — זעכצעהן, טאקי ממש נסים

ער, איז פון די קליינע זאכען, דערויף איז א ווייב, זי זאל מיך באגראבען. ס'איז פארהאן, מאכט ער, א סך איין ערגערע זאך: איך האב, פארשטעהט איהר מיך, מיין אייגענעם א שוויעגער! איך באדארף אייך נישט דערצעהלען, זאגט ער, איהר קענט זי!... „עס קומט אויס ביי דיר, זאג איך, ווי עס שטעהט: ע ק ו ד י ם, נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — דאס הייסט, א מכה אויף א מכה און אויף דער מכה א בלאטער?" — יא, מאכט ער, רב טביה, איהר זאגט דאס נאנץ גלייך; די מכה איז טאקי א מכה, נאר דער בלאטער, זאגט ער, אוי, דער בלאטער איז ערגער פון דער מכה!...

בקיצור, מיר האבען אזוי פאוואלינקע געפלאפעלט ביז העט־שפעט אין דער נאכט אריין; דער קאפ האט זיך מיר אזש גע־דרעהט פון זיינע מעשיות מיט די ווילדע געשעפטען מיט די טויזענדער, וואס פליהען ארויף און אראפ, און מיט'ן פארמעגען, וואס בראצקי פארמאגט... עס האבען זיך מיר נאכדעם א נאכצע נאכט געפלאנטעט: יעהופעץ... האלבע פריאלען... בראצקי... מנחם־מענדעל מיט דער שוויעגער... ערשט אויף מארגען אין דער פריה האט ער אויסגעקוועטשט זיך: וואס איז? באשר אזוי ווי עס גהעט, זאגט ער, ביי אונז אין יעהופעץ א שטיקעל צייט, וואס געלט איז בחשיבות גדול, און סחורה ליגט אין דער ערד, בכז, זאגט ער צו מיר, אצינדערט האט איהר ביד, רב טביה, חאפען היבשע עטליכע גראשענעס, און מיד, זאגט ער, וועט איהר ממש דערהאלטען ביי'ם לעבען, פשוט מחיה־מתים זיין, פון טוידט לעבעדיג. „רעדסט ווי א יונגעל, מאך איך צו איהם, מיינסט, אפנים, ביי מיר איז יעהופעצער געלטען, האלבע פריאלען? נארעלע, זאג איך, וואס מיר פעהלט צו בראצקי'ן, מעגען מיר זיך ווינשען, מיר זאלען דאס ביידע פארדינען ביז פסח". — יא, מאכט ער, דאס וויים איך אליין; נאר איהר מיינט, זאגט ער, מע באדארף דערצו האבען גרויסע געלטען? איין הונדערטער, זאגט ער, ווען איהר גיט מיר אצינד, מאך איך אייך פון איהם אין דריי־פיער טאג צוויי הונדערט, דריי הונדערט, זעכס הונדערט, זיבעבען הונדערט, און פאר וואס

צאצקע, געזעסען יומם ולילה און בלינדערהייד געלערענט תורה. און די באבע צייטעל, זאל זיין וויט אפגעשיידט, איז עפּים אויך געווען, זאגט זי, ניט קיין פּראסטע אידינע... „ס'איז א משל צו חנוכה־ליכטלעך, זאג איך, מע רעדט עסק, קומט זי צו געהן מיט דער באבע צייטעל, וואס האט געבאקען האניג־לעקאך, און מיט איהר זיידען, וואס י צ א ה נ ש מ ת ו ב ג ל ע ז ע ל... א אידינע בלייבט א אידינע. נישט אומזיסט, זאג איך, איז שלמה המלך אויסגע־פּאהרען די גאנצע וועלט און נישט געפונען איין אידינע מיט א קלעפּקע אין קאפּ"...

בקיצור, עס איז געבליבען, אז מיר שליסען שותפות; איך לעג אריין געלט, און מנחם־מענדעל — שבל, און וואס גאט וועט געבען איז דאס אויף דערהאלב. — גלויבט מיר, זאגט ער, איך וועל מיט אייך, רב טביה, אם ירצה השם, אויסהאנדלען פיין, וואס פיין הייסט, און וועל אייך מיט גאטס הילף געבען געלט און געלט און געלט! „אמן, גם אתם, זאג איך, פון דיין מויל אין גאטס אויהערען. נאר וואס דעו, זאג איך, איין זאך פארשטעה איך דא ניט: ווי אזוי קומט די קאץ איבער'ן וואסער? איך בין דא, דו ביזט דארט; געלט, זאג איך, איז אייך איידעלע מאטעריע, פארשטעהסט דו מיר. האב קיין פאראיבעל ניט, זאג איך, איך מיין דא חלילה קיין אויבערקעפּלער. גלאט, ווי שטעהט דארט ביי אברהם אבינו: ה ז ו ר ע י ם ב ד מ ע ה ב ר נ ה י ק צ ר ו — בעסער פריהער באוואהרענט איידער נאכדעם באווויינט"... — אך! — מאכט ער צו מיר. — אפשר מיינט איהר צעשרייבען זיך אויף פאפּיער? מיט'ן גרעסטען כבוד! — „שא, זאג איך, אז מע ווייל שמועסען צוריק, איז אויך די אייגענע מעשה: ממה נפשך, וועסט דו מיך וועלען קויפען, וואס וועט מיר העלפען דאס פאפּיער? ל א ו ע כ ב ר א ג נ ב א — נישט דאס וועכסעל צאהלט, דער מענטש צאהלט, און אז איך הענג שוין אויף איין פוס, זאג איך, לאם איך הענגען אויף ביידע". — איהר מעגט מיר גלויבען, זאגט ער, רב טביה, איך שווער אייך ביי מיין הייליגע נאמנות, גאט זאל מיר אזוי העלפען, ווי איך מיין

ונפלאות! פֿאַרהאַן, זאָגט ער, אין יהוֹפּעץ אַזעלכע, וואָס זענען ערשט אָט דאָ ניט לאַנג אַרומגענאַנגען אָהן שטיוועל, געווען מעקלער, באַהעלפֿערס, משרתים; הוינט האָבען זיי איינענע הייזער, מויערען, זייערע וווייבער האָבען צו טהון מיט די מאַנענס — פֿאַהרען קיין אויסלאַנד זיך הילפֿען... און אַליין פֿליהען זיי אַרום איבער יהוֹפּעץ אויף גומעלאַסטיקענע רעדלער, פֿור־פֿו — דערקענען שוין נישט קיין מענטשען!...

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך דאָ לאַנג מאַריך זיין? עס האָט מיך אַנגענומען א חשק ניט אויף קאַטאַווועס. א קשיה אויף א מעשה, טראַכט איך מיר, אפֿשר איז ער דער גוטער שליח מיינער? אָט האַרך איך דאָך פֿאַרט, מענטשען ווערען גליקליך אין יהוֹפּעץ מיט פֿינף פֿינגער, — וואָס בין איך ערגער פֿון זיי? קיין ליגנער איז ער, דאַכט זיך, נישט, ער זאָל אויסטראַכטען פֿונ'ם קאָפּ אַזעלכע פֿזמונות. טאָמער טאָקי, קלער איך מיר, טהוט זיך עס טאָקי א דרעה, ווי זאָגט איהר, אויף דער רעכטער זייט, און טביה ווערד חאָטש אויף דער עלטער א שטיקעל מענטש? ביז וואָנעט איז טאָקי דער שיעור צו האַרעווען, אויסגעריסען ווערען, כלעבען? טאָג ווי נאָכט ווייערער א מאָל דאָס פערד־און־וועגעלע און אָבער א מאָל קען און פֿוטער. צייט, זאָג איר, טביה, זאָלסט שוין אָפֿרוהען זיך, ווערען א בעל־הבית צווישען בעלי־בתים, קומען אין א בית־המדרש, אריינקוקען אין א אידישען ספֿר. אי וואָס? טאָמער חלילה, לא יעלה ולא יבוא, עס מאַכט מיר לעמעל, דאָס הייסט, מיט דער פֿוטער אַראָפּ? למאי זאָל איך בעסער ניט קלערען דאָס אייגענע צוריק? — „הא? ווי אזוי זאָגסט דו? — רוף איך מיך אָן צו מיין אלטער. — ווי געפֿעלט דיר, אשטייגער, גאָלדע, דער פֿלאָן זיינער?“ — וואָס זאָל איך, מאַכט זי, דערויף זאָגען? איך וויים, זאָגט זי, מנחם־מענדעל איז חלילה נישט קיין אבי־ווער, וואָס זאָל ביי דיר וועלען אויסנאַרען; ער איז, חס ושלום, ניט פון קיין שניידערס און פון קיין שוסטערס! ער האָט, זאָגט זי, זעהר א לייטישען טאַטען, און א זיידען, זאָגט זי, האָט ער געהאַט גאָר א

אויוועז פלאקערט א פייער, עס קאכט זיך וועטשערע, אוז דער סאמאוואר זידט ווי א גזלן! ביי'ם טיש אויבען־אן זיצט דער בעל־הבית אליין, טביה הייסט דאס, אין א חאלאט מיט א יאר־מעלקע, ארום איהם זיצען די פארנעמסטע בעלי־בתים פוז שטאדט אוז חנפ'ענען איהם: זייט־זשע מוחל, רב טביה... האט קיין פאראיבעל ניט, רב טביה... „אי, קלער איך מיר בשעת־מעשה, א רוח אין געלט'ס טאטענס טאטע אריין!..." — וועמען שעלטס דו דאס אין טאטען אריין? — פרענט מיך מיין גאלדע. „קיינעם ניט, זאג איך, איך האב מיך א ביסעל פארטראכט, מחשבות, חלומות, א נעכטיגער טאג... זאג מיר, גאלדע סערדצע, מאך איך צו איהר, דו ווייסט נישט מיט וואס האנדעלט ער, דער קרוב דיינער, מנחם־מענדעל מיין איך?" — וואס עס האט זיך מיר, זאגט זי, גע'חלומ'ט יענע נאכט אוז היינטיגע נאכט אוז א גאנץ יאהר זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ! סטייטש, זאגט זי, מע זיצט אפ מיט א מענטשען א גאנץ מעת־לעת אוז מע רעדט אוז מע רעדט אוז מע רעדט, לסוף קומסט דו צו געהן אוז פרעגסט ביי מיר מיט וואס ער האנדעלט? עפים האט איהר דאך, זאגט זי, געמאכט אינ־איינעם א נעשעפט, צי וועלכע גוטע יאהר? „יא, זאג איך, ג ע־מאכט, זאג איך, האבען מיר, נאר ו ו א ס געמאכט — דאס וויים איך ניט, חאטש נעם מיר ארופ דעם קאפ! ס'איז, פארשטעהסט דו מיר, נישטא ביי וואס אנצונעמען; נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, איינס צום אנדערען געהער זיך נישט אז, זאלסט זיך נאר ניט זארגען, מיין ווייב, דאס הארץ זאגט מיר צו גוטעז, מיר וועלען, אם ירצה השם, אזוי דאכט זיך מיר, פארדיענען געלט, אוז א סך — זאג־זשע אמז אוז קאך וועטשערע!"

בקיצור, עס נעהט אוועק א וואך אוז צווי אוז דרוי — ניטא קיין בריעף פון מיין שותף! איך בין אוים מענטש, נעה ארום אהז א קאפ אוז וויים ניט וואס צו טראכטעז. עס קאן ניט זיין, קלער איך מיר, ער זאל גלאט אזוי פארגעסען שרייבען א בריוועל; ער וועייסט גאנץ גוט, וי אזוי מיר קוקען דא ארוים. נאר וועיטער

דא נישט קיין חכמות, חלילה אויסנאַרעז ביי אייך, נאָר פיין אוז ארענטליך, אם ירצה השם, זיך טהיילען אויף דערהאַלב, גלייך אויף גלייך, חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אייך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייך פיער הונדערט, מיר טויזענד, אייך טויזענד...

בקיצור, איך האָב אַרויסגענומען די עטליכע קערבלעך, דריי מאל איבערגעצאָהלט, די הענט האָבען מיר בשעת־מעשה גוט געטרייסלט זיך, צוגערופען די אלטע מיינע פאָר איין עדות, איהם נאָר א מאל קלאָר געמאַכט, וואם פאָר א בלוטיג געלט דאָם איז, אוז אַוועקגענעבען מנחם־מענדלען, איינגענייהט איהם אין בוזעם אַריין, מע זאל דאָם ביי איהם חלילה אונטערוועגנס נישט אַוועק'לקח'ענען, אוז אפגערעדט מיט איהם, אז אם ירצה השם, לא־יאוחר פון נאָר שבת'דיגער וואָך באַדאַרף ער מיר למען־השם אַריינשרייבען א בריוועל פון אלסדינג באריכות, זיך אפגעזוגענט מיט איהם פיין, שען, צעקושט זיך נאָר פריינדליך, ווי געוויינטליך מיט איין אייגענעם. געבליבען אליין נאָך זיין אַוועקפאָהרען, האָבען זיך מיר אנגעהויבען פארשטעלען אלערליי מחשבות אוז חלומות אויף דער וואָהר, אוז אזעלכע זיסע חלומות, אז עס האָט זיך מיר געוואָלט, אז זיי זאלען זיך ציהען אייביג, קיינמאל נישט אויסלאזען זיך. עס האָט זיך מיר פארגעשטעלט אין מיטען שטאָדט א שטוב א גרויסע, מיט בלעך געדעקט, מיט שטאָלען, מיט קאָמערען, קעמערלעך אוז שפיזאַרנעם מיט אלדאָם גוטס, אוז א בעל־הבית'טע מיט שליסעל דרעהט זיך ארום, דאָם איז מיין ווייב גאלדע — נאָר נישט צו דערקענען זי, כלעבען: זי האָט באַקומען נאָר איין אנדער פנים, א פנים פון א נגידית, מיט א גוידער אוז מיט א האלז פערעל; זי בלאזט פון זיך אוז שעלט די דיענסטען מיט טוידטע קללות. די קינדער מיינע דרעהען זיך ארום אלע מיט שבת'דינע קלייד'ער, טהוען נישט קיין האַנט אין קאָלט וואסער. דער הויף איז פארפלייצט מיט עופות, גענז אוז קאטשקעס. אינוועניג אין שטוב לייכט זיך, אין

וויט אפנעשיידט פון מיר, איז איינע נאָך מיידעלווייז געשטאַרבען, די אַנדערע האָט דוקא, זאָגט זי, חתונה געהאַט, געחאַפּט אַ פּאָר קיהלונג אין באָד אוז איז געשטאַרבען, אוז די דריטע, זאָגט זי, איז תיכף נאָכ'ן ערשטען קימפּעט אַראָפּ פונ'ם זינען, זיך געמוטשעט־ געמוטשעט אוז געשטאַרבען... „געשטאַרבען זאָל לעבען, זאָג איך, נאָלדע, מיר וועלען אַלע, זאָג איך, שטאַרבען; אַ מענטש, זאָג איך, איז געגליכען צו אַ סטאָליר: אַ סטאָליר לעבט אוז לעבט אוז שטאַרבט, אוז אַ מענטש לעבט אוז שטאַרבט".

בקיצור, עס איז ביי אונז געבליבען, אַז איך פּאָהר זיך דורך קיין יעהופּעץ. סחורה אַביסעל האָט זיך דערווייל אין דער צייט צענויפּגעקלויבען, ס'איז געווארען אַ היבש קרעמעל פון קעז אוז פון פּוטער אוז פון סמעטענע, פּרימאַ סחורה; מיינער האָט אייג־ געשפּאַנט דאָס פערד־אוז־וועגעל אוז — ו י ס ע ו מ ס ו כ ו ת — מאָכט רש"י: מאַרש קיין יעהופּעץ. פאָהרענדיג אַזוי, מרה־ שחורה'דיג געווייגטליך, מיט אַ ביטער הארץ, ווי איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען, איינער אַליין אין וואַלד, געהט מיר דורך דער כח־ הדם אוז עס שטעלען זיך מיר פאָר אַלערליי מחשבות אוז געדאַנ־ קען. „עס וועט זיין שען, טראָכט איך מיר, אַז איך קום צו פאָהרען אוז הויב אַן נאָכפרעגען אויף מיין פאָרשוין, זאָגט מען מיר: מנחם־מענדעל? טע־טע־טע! שטאַרק אין די פעדערען, סמאָלעט אַ וועלט, איין אייגענעם מאָווער, פאָהרט אין קאָרעטעם, גאָר ניט צו דערקענען! איך נעם מיד אַז, טראָכט איך מיר, מיט הארץ אוז לאָז מיך צו איהם גלייך אין שטוב אַריין. טפֿרוו! — מאָכט מען צו מיר ביי דער טיהר נאָך אוז מע גיט מיר מיט'ן עלענבויגען אין הארצען אַריין. — שטופּט זיך ניט אַזוי, פעטער, דא שטופּט מען זיך ניט. — „איך בין, זאָג איך, אַין אייגענער, טאָקי מיין ווייב'ס אַ גליעד־גליעד־געשוועסטערקינד". מזל־טוב אייך, זאָגט מען מיר, שטאַרק אַנגעלטיט; פון דעסטוועגען, זאָגען זיי, מעגט איהר, נישׂ־ קשה, צו־וואַרטען אַביסעל אט־אַ־דא ביי דער טיהר, עס וועט אייך חלילה גאָר ניט שאַדטען... איך שטוים מיך אַז, אַז מע באַדאַרף

פליהט מיר דורך א געדאנק אין קאפ: וואס וועל איך איהם טהון, למשל, אז ער נעמט זיך דאָרט אראפ פון אויבען די גאנצע סמע־טענע און מיר זאגט ער, אז מע האט נאך גאר ניט פאַרדיענט? נעה רוף איהם קנאק־ניסעל! עס קאן ניט זיין, מאך איך צו זיך אליין, סטייטש, היתכן?... איך באגעה מיך מיט א מענטשען טאקי נאר ווי מיט אַיין אייגענעם, לאז דאס מיר אקעגען קומען וואס איך ווינש איהם, זאל ער מיר אפטהון אזא שפיצעל?! און וויערער פליהט מיר דורך גאר אין אנדערע מחשבה: מילא, ריוח יאק ריוח, איך בין איהם שוין מוחל דאס פארדיענסט, ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד ל י ה ו ד י ם — גאט זאל העלפען דאס קרן זאל חאטש זיין גאנץ! און עס וועלד מיר קאלט אין אלע אברים. „אלטער נאר! — זאג איך צו זיך אליין. — זיך געניהט א בייטעל, דו טפש איינער, בהמה בצורת פערד! פאר דעם הונדערטער בעסער געווען קויפען זיך פערדלעך א פאר, אשר לא פערדלו אבותינו, און דאס וועגעלע איבערגעביטען אויף א נאטאטשאנקע מיט רעסארען"... — טביה, למאי טראכסט דו עפיס גאר ניט? — מאכט צו מיר מיינע. — „וואס הייסט, זאג איך, איך טראכט נישט? דער קאפ וועלד מיר אקערשט צעפאלען אויף שטיקלעך טראכטענדיג, זאגט זי צו מיר, למאי איך טראכט ניט!" — נישט אנדערש, מאכט זי, עס האט זיך אין וועג מיט איהם עפיס געטראפען: אדער גזלנים, זאגט זי, וענען איהם באפאלען און באנומען פון קאפ ביז פיס, אדער ער איז חלילה פארשלאפט געוואָרען, אדער נאר, אל תפתח פה, געשטארבען. — „וואס נאר, זאג איך, וועסט דו אויסטראכטען, נשמה מיינע? נא דיר גאר גזלנים, זאג איך, פלוצים אין מיטען דרינען!" און אליין טראכט איך מיר: א קשיה וואס מיט א מענטשען קאן זיך טרעפען אונטערוועגענס? „דו באראפסט, זאג איך צו איהר, מיין ווייב, תמיד אויסלעגען צום ערגסטען!" — ער איז, מאכט זי, פון אזא משפחה; די מאמע זיינע, זאגט זי, זאל זיין א מליץ־יושר'טע, איז ניט לאנג געשטארבען נאך גאר א יוגענד, און דריי שוועסטער, זאגט זי, האט ער געהאט, זאלען זיין

והילד אינגו — איך זעה איהם נישט! איך הויב אן אפשטעלען מענטשען, נאכפרעגען: „צי האט איהר ניט געהערט, צי האט איהר ניט געזעהען איינעם א אידען, וואס הייסט מיט זיין ליעבען נאמען מנחם־מענדעל?“ — אויב, זאגען זיי, ער הייסט מנחם־מענדעל, מעג מען עסען פון זיין פענדעל, נאר דאס אליין איז קארג, זאגען זיי, מנחם־מענדעלס איז דא א סך אויף דער וועלט. — „איהר מיינט מסתמא, זאג איך, זיין פארמעלי? לאז מיך אזוי וויסען בייז, זאג איך, מיט אייך אינאיינעם, אז בסך־הכל, זאג איך, אויב איהר וויל וויסען, רופט מען איהם אין דערהיים, אין כתריעווקע הייסט דאס, גאר אויף זיין שוויענער'ס נאמען, מנחם־מענדעל לאה־דוואסים; נאר וואס דארפט איהר מעהר, זאג איך, זיין שווער איז שוין גאר א באטאגטער איר, הייסט ער אויך אויף איהר נאמען, ברוך־הערש לאה־דוואסים, און אפילו זי אליין, לאה־דוואסי מיין איך, הייסט אויך לאה־דוואסי ברוך־הערש לאה־דוואסים. היינט פארשטעהט איהר שוין?“ — פארשטעהן פאר־שטעהען מיר, זאגען זיי, נאר דאס איז נאר אליין נישט גענוג; וואס איז זיין געשעפט, זאגען זיי, מיט וואס פארנעמט ער זיך, אייער מנחם־מענדעל? „מיט וואס ער פארנעמט זיך? — זאג איך. — ער האנדעלט דא מיט האלבע פריאלען, זאג איך, עפים בעס־מת, פאטיוויליאוו. קלאפט, זאג איך, דיפעשען ערגיץ אהין, קיין פעטערבורג, קיין ווארשא“... — א?! — מאכען זיי צו מיר און קאטשען זיך פאר געלעכטער. — מיינט איהר ניט אט יענעם מנחם־מענדעל, וואס האנדעלט מיט יקנה“ז? געהט זייט מוחל אריבער, זאגען זיי, אהינצו, אויף יענער זייט; דארט לויפען ארום האזען א סך, און אייערער אויד בתוכם... „מעהר מע לעבט, מעהר עסט מען, — טראכט איך מיר, — נא דיר גאר האזען? יקנה“ז?“ איך גיע אריבער אהין, אויף יענעם טרעטאר — אידען, קיין עיז־הרע, ווי אויף א יריד, ס'איז איין איינגשאפט, קוים וואס איך שטופ מיך דורך; מע לויפט, ווי די משוגעים, דער אהין, דער אהער, איינער איבער'ן אנדערען, ס'איז איין עולם־התוהו, מע

עפּים געבען, ווי זאגט איהר: ע ו ל י ם ו י ו ר ד י ם — אז מע שמירט, פּאהרט מען, און לאז מיך גלייך ארויף צו איהם אליין. — „גוט מארגען אייך, זאג איך צו איהם, רב מנחם־מענדעל!" ווער? וואס? א י ז א ו מ ר ו א י ז ד ב ר י ם — ער דערקענט מיך גאר ניט! — וואס דארפט איהר? — מאכט ער צו מיר. איך פאל שיער חלשות. — „וואס הייסט, זאג איך, פּאני, איהר דערקענט שוין ניט, זאג איך, קיין קרוב? טביה הייט איך". — א? — מאכט ער. — טביה? עפּים קענטליך דער נאמען... „קענטליך? — מאך איך צו איהם. — אפּשר איז אייך קענטליך, זאג איך, מיין ווייב'ס בלינצים, דערמאנט זיך נאר אקאדשט, מיט איהרע קני־שעס, צרות־קנייטלער, ווערטוטען?"... און צוריק פליהט מיר דורך א געדאנק פונקט קאפּויר: איך קום אריין צו מנחם־מענדלען, טראגט ער מיר אקעגען דעם בריוטען שלום־עליכם. — א גאסט! א גאסט! זיצט, רב טביה, וואס מאכט איהר עפּים, וואס מאכט אייער ווייב? איך קוק שוין ארוים אויף אייר, איך ווייל מיך מיט אייך צערעדענען. — און ער נעמט און שיט מיר אן א פולע היטעל מיט האלבע פריאלען. — דאס, זאגט ער, איז דאס פּארדיענסט, און דאס קרו, זאגט ער, בלייבט שטעהן; וויפיעל מיר וועלען פּאר־דיענען, וועלען מיר זיך טיילען אויף דער האלב, גלייך אויף גלייך. חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייך פיער הונדערט... אין נעראנ־קעו חאפּ איך א דרימעל אוו זעה נישט, ווי מיין בחור שלאגט זיך דערווייל אראפּ פונ'ם שליאך אן א זייט, פּארטשעפּעט דאס וועגעלע אן א בוים, און עם דערלאנגט מיר א זעץ פון הינטען, עם פליהען אזש פונקטו פון די אויגען. „גם זו לטובה, זאג איך צו מיר אליין, דאנקען גאט, וואס חאטש ניט צעבראכען קיין אקס"...

בקיצור, געקומען קיין יעהופּעץ און קודם־כל אפּגעזעצט דאס ביסעל מילכיגם גיך און געשווינד, ווי געווייגטליך, לאז איך מיך זוכען דעם נפש מיינעם. איך דרעה מיך ארום א שעה און צוויי און דריי,

די האהנעז, זיך גלייך אין די אויגען אַריין, ווי אייגער רעדט: פּאַרווייסט אוז פּאַרפינסטערט זענען מיר ביידע געוואָרען, מיר מעגען ביידע נעמען טאַרבעם אוז געהן איבער די הייזער!... — רב טביה, — מאַכט ער צו מיר שטיל, קוים וואָס ער רעדט, אוז די טרערען וואַרגען איהם, — רב טביה! אַהן מזל, הערט איהר, זאָל מען גאָר, זאָגט ער, ניט געבאָרען ווערען אויף דער וועלט! אייידער, זאָגט ער, אַזא לעבען... הענגען, זאָגט ער, גנאָטעווען!... אוז מעהר קאָן ער קיין וואָרט נישט רעדען. — „אודאי, מאַר איך צו איהם, ביזט דו ווערטה, מנחם־מענדעל, פּאַר אַזא מעשה, מע זאָל דיך אַנידערלעגען אַט־אַ־דא, זאָג איך, אין מיטען יעהופּעץ, אוז ברכוש גדול דיר אַריינצימבלען אַזוי פיעל, אַז דו זאָלסט דיך דערזעהען מיט דער באַבע צייטעל פון יענער וועלט. באַרעכען, זאָג איך, דו אַליין, וואָס האָסט דו געטהאָן? האָסט גענומען, זאָג איך, אַ גאַנצע שטוב מיט לעבעדיגע נפשות, צער־בעלי־חיים נעבאַר, גאָט די נשמה שולדיג, אוז האָסט זיי איבערגעקוילעט דעם האַלז אהן אַ מעסער! גוואַלד, זאָג איך, מיט וואָס וועל איך קומען אַצינדערט אַהיים צו מיין ווייב אוז קינדער? אַדרבה, זאָג שוין דו אַליין, קוילער איינער, גזלן, רוצח!" — אמת, — מאַכט ער צו מיר, אַנגעשפּאַרט זיך צו דער וואַנט, — אמת, רב טביה, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען... „דער גיהנם, זאָג איך, נאָר איינער, דער גיהנם איז דאָך קאַרג פון דיינעטוועגען!" — אמת, זאָגט ער, רב טביה, אמת, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען; אייידער אַזא לעבען, זאָגט ער, איידער אַזא לעבען, רב טביה... אוז לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ. איך שטעה אוז באַטראַכט איהם, דעם שלים־מזל, ווי ער שטעהט אַזוי דעם קאָפּ אַראָפּ, צוגעשפּאַרט צום וואַנט, דאָס היטעל אויף אַ זייט, יעדער זיפץ אוז יעדער קרעכץ — עס רייסט אויס אַ שטיק האַרץ. „טאַ, זאָג איך, אַז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע וויעדער צוריק, פּארשטעהט מען גאַנץ גוט, דו ביזט אפשר אין דעם אויך גאָט די נשמה שולדיג; וואַרום לאָמיר באַרעכענען די זאַך אַרום אוז אַרום מיט אַ ממה־נפשך: איך זאָל קלערען, זאָג איך, אַז דיין שלעכטיג־

רעדט, מע שרייט, מע מאכט מיט די הענט: פאטיוויליאוו... פעסט, פעסט!... געחאפט ביי'ם ווארט... אריינגערוקט איין אדערויף... וועט זיך קראצען... מיר קומט קארטאזש... ביזט א גרויסער פארך... אט צעשפאלט מען דיר דעם קאפ... שפיי איהם אן אין פנים... זעה נאר, געקויליעט די קאפאטע... א שענער שפענליאנט... אנ־זעצער!... משרת!... אין טאטענס טאטען!... עס האלט כמעט ביי פעטש. „ו י ב ר ח י ע ק ב, מאך איך צו מיר אליין, אנטלויף, טביה, אט חאפסט דו א פאטש! נו, נו, קלער איך מיר, נאט איז א פאטער, שמואל־שמעלקי איז זיין דיענער, יהופעץ איז א שטאדט און מנחם־מענדעל איז א פארדיענער! אט־א־דא־א, טראכט איך, חאפט מען גליקען, האלבע פריאלען? אט־א־דאס־א הייסט ביי זיי מע מאכט געשעפטען? אז אך און וועה איז דיר, טביה, מיט דיינע מסחרים!"

בקיצור, איך שטעל מיך אפ נעבען א גרויס פענסטער מיט ארויסגעשטעלטע הויזען א סך און דערזעה דורך דעם אפשיין פונ'ם גלאז מיין שמעיה בעל־פרנסה. עס האט זיך מיר אפגעריסען אין הארצען, אז איך האב איהם דערזעהען. ס'איז מיר פרחה־נשמתו געווארען! וואו איך האב ערגיץ א שונא און וואו איהר האט א שונא — זאלען מיר איהם דערלעבען זעהען אין אזא הולד, ווי מנחם־מענדעל: וואס מיר קאפאטע? וועה מיר שטיוועל? און א פנים — טאטעניו, א שענערען לעגט מען אין דער ערד אריין. — „נו, טביה, כ א ש ר א ב ד ת י א ב ד ת י — ביזט אין דער ערד, טראכט איך מיר, מעגסט זיך שוין, ווי זאגט איהר: ל א ד ו ב י ם ו ל א י ע ר — ניט קיין סחורה, ניט קיין געלט, נאר גלאט אווי צרות"...

ער פון זיין זייט איז, אפנים, אויך שטארק מבולבל געווארען, מחמת מיר זענען בוידע געבליבען שטעהן ווי צוגעקאוועט, נישט אויסצורעדען קיין ווארט אפילו, און נאר געקוקט און געקוקט, ווי

רש"י — קום, ברודער, וועלען מיר נעמען, זאג איך, צו ביסלער בראנפען!"...

* * *

אט אזוי, פּאני שלום־עליכם, האט זיך אויסגעלאזט פון אלע מיינע חלומות א בוידעם! און איהר מיינט אפשר, אז איך האב מיך אזוי שטאַרק געגומען צום הארצען, וואס איך האב פּארלאַרען מיין געלט? לאַם איך אזוי ריין זיין פון שלעכטס! מיר ווייסען דאך יא וואס אין פּסוק שטעהט: לי הכסף ולי הזהב— געלט איז בלאַטע! דער עיקר איז דער מענטש, דאס הייסט, אז דער מענטש איז א מענטש. נאר וואס־זשע דען האט מיך גע־קרענקט? דער חלום וואס ער איז אוועקגעגאנגען. עס האט זיך מיר געווואלט, אוי האט זיך געווואלט, זיין א נגיד, חאטש אויף א וויילע! נאר עס העלפט דען דערביי חכמות? ווי זאגט דער פּרק: בעל־כרחך אתה חי — מיט גוואלד לעבסט דו און מיט גוואלד צעריסט דו א פּאר שטיוועל. דו, טביה, זאגט גאט, באַ־דאַרפסט אין זינען האבען קעז און פּוטער, נישט קיין חלומות. אי וואס? בטחון? האפענונג? אדרבה, וואס מעהר צרות מעהר בטחון, וואס מעהר קבצן מעהר האפענונג. והראיה?... נאר מיר דאכט, איך האב מיך היינט אביסל פּאַררעדט; צייט פּאהרען, קלערען מכח געשעפּט, ווי זאגט איהר, כל האדם כוזב— איטליכער האט זיך זיינע מכות. זייט מיר געזונט און האט א גוטען תמיד!

קייט האָט דאָס געטהאָן, איז דאָך עס נאָריש, ביזט דאָך געווען, זאָג איר, אַ שותף גלייך מיט מיר, אַ מחצה־שכר'ניק. איר האָב אַריינגעלאָגט געלט, דו האָסט געגעבען שכל, אַז אַך אוז וועה איז מיר! דיין מיין איז אודאי געווען, ווי זאָגט ער, לחיים ולא למות. אי, עס האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם? מסתמא איז ניט באָשערט, ווי זאָגט איחר: אַ ל ת ת ה ל ל ב י ו ם מ ח ר — אַ מענטש טראָכט און גאָט לאָכט. למאי, זאָג איר, נאָרעלע, אָט האָסט דו מיין מסחר, איז, דאָכט זיך, גאָר אַ קאָראָנטע געשעפט, פון דעסטוועגען, אַז ס'איז באָשערט געווען, זאָג איר, ניט היינט געדאָכט, פאָר אַ יאָהרעז אָסיעז, עס זאָל זיך ביי מיר, ניט פאָר דיר געדאָכט, אָנידערלאָגען אַ בהמה, אַ מציאָה געווען אויף טרפה'ס אַ פופציגער, און טאָקי באָלד נאָך איהר אַ טעלעצע אַ רויטע, קיין צוואָנציג קערבלעך וואָלט איך פאָר איהר ניט געגומען, — נו, האָט דען עפּיס געהאָלפען דערביי חכמות? אַז סע געהט ניט, זאָג איר, מאָכט קמץ־בית — מע! איך וויל דיך גאָר ניט פרעגען, זאָג איר, וואו איז מיין געלט; איך פאָרשטעה שוין אַליין, וואו מיין געלט שטעקט, מיין בלוטיג געלט, וועה אוז ווינד איז מיר! ס'איז אַריין אין אַ מקום קדושה, זאָג איר, ערגיץ אין אַ יקנה"זעל, אין אַ נעכטיגען טאָג; אוז וואר איז שולדיג, וועז ניט איך אַליין, וואָס האָב מיר געלאָזט איינרעדען גרינגע פויגעלעך, שמינדריקעס, שמאָכטעליאָקעס? געלט, ברודער, באָדאַרף מען, זאָג איר, פאָרהאָרעווועז, פאָרשווארצט אוז אויסגעריסען וועהען! פּעטש, זאָג איך, ביזט דו, טביה, וועהטה, פּעטש ווי האָלץ!! נאָר וואָס העלפט איצטער מיין געשרייי? ווי אין פּסוק שטעהט געשריבעז: צ ע ק ה ה נ ע ר ה — שריי צעזעצטערהייד! שכל אוז חרטה — די ביידע זאָכעז קומען תמיד צו שפּעט. ניט באָשערט, זאָג איר, טביה זאָל זיין אַ נגיד, ווי זאָגט איוואָז: נע בולא או מעקיטע הראָשע אי נע בודע*. מסתמא, זאָג איר, הייסט גאָט אַזוי. ה' נתז וה' לקח, מאָכט

* נישט געווענזען ביי מעקיטען קיין געלט אוז עס וועט ניט זיין.

היינטיגע קינדער

נעשריבען אין יאהר 1899.

היינטיגע קינדער

— אקעגען דעם, וואס איהר זאגט: היינטיגע קינדער. בנים גדלתי ורוממתי — נעה האב זיי, ווער פארשוואַרצט, זיי זיך מפקיר פון זייערטוועגען, האַרעווע טאג ווי נאכט, וואס איז? מע מיינט, טאַמער אַזוי אוו אפשר אַזוי, איטלִיכער נאָר זיין השגה אוו נאָר זיין פארמעגען. צו בראַצקי'ן, געוויינטלִיך, וועל איך ניט אנשלאָגען, נאר איך זאל מיך שוין אינגאַנצען אראָפלאָזען — בין איך אויך נישט מחויב, וואַרום אַליין בין איך אויך נישט קיין אבי־וועה, כלעבען, אוו ארויסקומען קומען מיר ארויס, ווי מיין ווייב זאל לעבען זאגט, אויך נישט פון קיין שניידערס אוו ניט פון קיין שוסטערס, האב איך נערעכענט, אז איך וועל מיט מיינע טעכטער געווינס אויסשפּיעלען. פאר וואס? ערשטענס, האט מיך גאט געבענשט מיט שענע טעכטער, אוו א שען פּנים, זאגט איהר דאך אַליין, איז א האלבער נדן. והשנית, בין איך דאך עפּים היינט, מיט גאטס הילף, ניט דער טביה, וואס אמאל, קאן איך דאך שוין גרייכען צום שענסטען שדוך אפילו אין יעהופּעץ, — הא, ווי זאגט איהר? איז דאך אבער פארהאן א גאט אויף דער וועלט, איין אל רחום וחנון, וואס באווייזט זיינע גרויסע וואונדער אוו מאכט מיט מיר זומער אוו ווינטער, ארויף אוו אראָפּ, מאכט ער צו מיר: „טביה, רער זיך נישט איין קיין נארישקייטען אוו לאז זיך די וועלט פיהרען ווי זי פיהרט זיך!"... הערט וואס עם קאן זיך פארלויפען אויף דער גרויסער וועלט, אוו ביי וועמען טרעפען זיך אלע גליקען? ביי טביה שלים־מזל.

בקיצור, צו וואס זאל איך אייך מאריך זיין? איהר געדענקט דאך מן הסתם, וואס מיך האט נעטראָפען, ניט היינט געדאכט, די

קוילעט איין אכם פון גאנץ פריה אן, ער באדארף באלד אנקומען"... איד דרעה מיר ארום איינער אליין אין שטוב און הויב אן צו באטראכטען לייזער־וואלפ'ס בעל־הבתישקייט — קיין עין־הרע, א גוטס אויף אלע מיינע ליעבע: א שאפע מיט קופער, מע וועט זי נישט אויסקויפען מיט קיין ק"ן קערבלער, א סאמאוואר און נאך א סאמאוואר, און א טאץ א מעשענע, און נאך איינע א וואשאוועה, און לייכטער א פאר זילבערנע, און כוסות מיט כוסה'לער נעגילטע, און א חנוכה־לעמפל א געגאסענעם, און נאך זאכען, שמאכטעליאקעם אהן איין עק. רבונו של עולם! — טראכט איד מיר. — ווי דערלעב איך אזא גוטס ביי מיינע קינדער זאלען געזונט זיין!... אזא בר־מזל ווי דער קצב איז! גענוג וואס ער איז אזוי רייך, באדארף ער האבען זיין אייגענעם אינגאנצען צוויי קינדער, שוין אויסגעגעבענע, און נאך בלייבען איין אלמן אויך דערצו!...

בקיצור, גאט האט געהאלפען, עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין לייזער־וואלף אין כעס, מלא רציחה אויפ'ן שוחט. ער האט איהם גאר אומגליקליך געמאכט, פארשניטען איין אכם, א דעמב די גרויס, פארחאפט זאל ער וועדען, איבער א קליינינגקייט איהם טריפה געמאכט, געפונען א סרכה'לע אויף דער לונג, ווי א שפילקע־קעפעל די גרויס, איינגעזונקען זאל ער וועדען! — „גאט העלף, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס איז די מעשה, וואס מע קאן אייך גאר נישט דערדופען זיך? וואס מאכט א איד?" — וואס זאלען מיר מאכען, זאג איד; מע מאכט און מע מאכט אוז מע האלט, זאג איד, נאר אלץ פון פארענט, ווי אין פסוק שטעהט: לא מעוקצך ולא מדובשך — נישט קיין געלט, נישט קיין געזונט, נישט קיין לייב און לעבען. — „איהר זינדיגט, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וועדליג אייך איז געווען אמאל, ניט היינט געדאכט, זענט איהר דאך איצט, קיין עין־הרע, א גביר". — וואס מיר פעהלט, זאג איד, צו דעם, וואס איהר מיינט, מעגען מיר דאס ביידע פארמאגען... נאר גאר נישט, דאנקען גאט דערפאר. ס'איז פארהאן, זאג איד, א גמרא: „א סכ קורדא דמסקנתא

מעשה מיט'ן קרוב מיינעם, מנחם־מענדעל ימח שמו וזכרו, ווי שען מיר האבען זיך אויסגעהאנדעלט אין יעהופעץ, מיט די האלבע פריאלען און מיט די פאטאוויליווער אקציעס, אזא יאהר אויף מיינע שונאים! איך האב דאס דענסטמאל איינגעלעגט די וועלט, וועה איז מיר! נעמיינט, ס'איז איין עק, אויס טביה און אויס מילכיגם! „נאר איינער! — זאגט צו מיר איינמאל די אלטע מיינע. — גענוג צו זיין פארזארגט, דו וועסט דערמיט גאר ניט מאבען! דו וועסט זיך נאר אפעסען דאס הארץ, און גענוג. עלעהיי גזלנים זענען אויף אונז אנגעפאלען און צוגענומען... דו גאה זיך בעסער דורך, זאגט זי, קיין אנאטעווקע, צו לייזער־וואלף דעם קצב, ער באדארף דיך, זאגט ער, נויטיג האבען". — וואס איז דארטען? וואס באדארף ער מיך אזוי נויטיג? אויב ער מיינט, זאג איך, די מאורע בהמה אונזערע, מעג ער נעמען א שטעקעז און ארויסשלאגען זיך פונ'ם קאפ. — „וואס איז אזוינס? — מאכט זי צו מיר. — די מילך, וואס מע האט זיך אז פון איהר, מיט'ן קעז און פוטער?" — נישט צולעב דעם, זאג איך, נאר גלאט אזוי; ערשטענס, איז פשוט איין עבירה אזעלכעם אוועקגעבען אויף דער שחיטה, א צער־בעלי־חיים. ביי אונז שטעהט געשריבען אין דער הילליגער תורה... — „אבער גענוג דיר שוין, טביה! די גאנצע וועלט, זאגט זי, ווייסט, אז דו ביזט א איד פון תורה. פאלג מיר, א ווייב, גאה זיך דורך צו לייזער־וואלפ'ען. אלע דאנערשטאג, זאגט זי, וועז אונזער צייטעל קומט אין יאטקע אריין נאך פלייש, לאזט ער זי נישט לעבען; זאלסט זאגען, זאגט ער, דעם טאטען, ער זאל קומען צו גאהן, איך באדארף איהם נויטיג האבען"...

בקיצור, מע באדארף פאלגען א מאל, ווי זאגט איהר, א ווייב אויך. בין איך מיך מיישב און לאז מיך איינרעדען אוז קום צו גאהן צו לייזער־וואלפ'ען קיין אנאטעווקע, א וועלסט דרייי פון אונז, אוז טרעף איהם נישט מסתמא אין דער היים. — וואו איז ער ערגיץ? — טהו איך א פרעג א קארנאסע אידינע, וואס דרעהט זיך ארום אין שטוב. — „אין פראיעקט, מאכט די קארנאסע, מע

דערפאר וויל איך טאקי, איהר פארשטעהט צי ניין? פארגעסט נאר נישט, רב טביה, די טובה, וואס אייך קאן דורך דעם ארוים־קומען!" — אודאי, אודאי, זאג איה, פון אייערע טובות, רב לייזער־וואלף, קאן טאקי הארט ווערען דער קאפ; ווינטער א שטיקל אייז, דאס ווייסען מיר שוין לאנג, זאג איה, נאר פון אמאל... — „ע! — מאכט ער צו מיר זיס־צוקערדיג. — וואס גלייכט איהר, רב טביה, פון אמאל ביז היינט? א מ א ל איז געווען עפיס אנדערש, און ה י י נ ט איז וויעדער אנדערש; עפיס ווערען מיר דאך שטיק־לער מחותנים, הא?" — וואס פאר א מחותני'שאפט? — זאג איה. — „געוויינטליך, זאגט ער, מחותנים!" — וואס מיינט איהר, זאג איה צו איהם, רב לייזער־וואלף, פון וואס רעדען מיר? — „אדרבה, זאגט ער, זאגט שוין איהר, רב טביה, פון וואס רעדען מיר?" — וואס הייסט, זאג איך, מיר רעדען דאך פון דער מאורע בהמה מיינע, וואס איהר ווילט ביי מיר קויפען! — „חא־חא־חא! — מאכט ער און ווערד צעגאסען פאר געלעכטער. — ס'איז נישקשה פון א בהמה, און נאך א מאורע דערצו, חא־חא־חא!" — וואס זשע רעדט א י ה ר געמיינט, רב לייזער־וואלף? אדרבה, זאגט, וועל איך אויך לאכען. — „פון אייער טאכטער, מאכט ער צו מיר, פון אייער צייטלען רעדען מיר דאך די גאנצע צייט! איהר ווייסט דאך, רב טביה, אז איך בין, ניט פאר אייך געדאכט, געבליבען איין אלמן, האב איך מיך מיישב געווען, וואס באדארף איך זוכען אין דער פרעמד דאס גליק, נאר האבען צו טהון מיט שדכנים, רוחות און שדים, אמהר, אט זענען מיר דא ביידע אויפ'ן ארט, איך קען א י י ד, איהר קענט מ י ר, דאס קרן אליין איז מיר אויך געפעלען, איך זעה זי אלע דאנערשטאג ביי מיר אין יאטקע, א פאר מאל א רעד געטהאן מיט איהר, ווייזט אוים, נישקשה, א שטיקל, און איך אליין בין, קיין עין־הרע, ווי איהר זעהט, א שטיקל בעל־הבית, ס'איז דא א שטוב איין אייגענע, און קליינטלער א פאר, און בעל־הבתישקייט, ווי איהר זעהט, נישט צו פארזינדיגען, און א ביסל פעל אויפ'ן בוידעם אויך, און א ביסל געלט אין קאסטען

ד ק ר נ ו ס א ד פ ר ס מ כ ת א "... אוֹן אין האַרצען טראַכט איך מיר: זאָלסט אזוי זיין מיט דער נאַז, קצב'ניאק, ווי ס'איז גאר פֿאַרהאַן אזא גמרא אויף דער וועלט... „איהר זענט, מאַכט ער צו מיר, תמיד דאָ מיט דער גמרא; גוט איז אייד, רב טביה, אז איהר קאַנט אין די קליינע אותיות. נאָר צו וואָס נוצט עס, זאָגט ער, חכמות, לומד'ערייען, לאָמיר בעסער שמועסען מכח אונזער געשעפט. זיצט, רב טביה", — מאַכט ער צו מיר אוֹן טהוט אַ געשרייי: „לאָז זיין טיי!" — אוֹן עס וואַכסט אויס ווי פוֹן אונטער דער ערד די קאַרנאַסע אידינע, חאפּט דעם סאַמאָווֹאר, ווי דער רוח דעם מלמד, אוֹן שוועק אין קיך אַריין. — „אַצינד, מאַכט ער צו מיר, אז מיר זענען דאָ אַליין, אונטער פיער אויגען, קאַנען מיר שמועסען עסק. די מעשה, זאָגט ער, דערפוֹן איז אזוי: איך האָב שוין מיט אייד, רב טביה, לאַנג געוואָלט רעדען, איך האָב צו אייך באַפוילען דורך אייער מאַכטער, וויפיעל מאָל געבעטען, איהר זאָלט זיך מטריח זיין; פֿאַרשטעהט איהר מיר, איך האָב געוואַרפען איין אויג..." — איך וויים, זאָג איך, אז איהר האָט געוואַרפען איין אויג, נאָר ס'איז אומזיסט, זאָג איך, אייער טרחה, עס וועט נישט נעהן, רב לייזער־וואָלף, עס וועט נישט גענהן. — „פֿאַר וואָס עפּים?" — מאַכט ער צו מיר אוֹן קוקט אויף מיר ווי דערשראָקען. — פֿאַר שבת, זאָג איך, איך קאָן באַשטעהן, עס זאָל נאָר געדויערען אַ ביסעל, דער טייך ברענט ניט. — „למאי, זאָגט ער, זאָלט איהר וואַרטען, אז איהר קאַנט אויספּיהרען באַלד?" — דאָס, זאָג איך, איז איינמאָל אוועק; אוֹן והשנית, זאָג איך, איז גלאַט אַ רחמנות, אַ צער־בעלי־חיים. — „קוק איהם אָן, ווי ער מאַכט אנשטעלען, זאָגט לייזער־וואָלף מיט אַ געלעכטערעל, עמיצער זאָל זיין דערביי, וואָלט ער געמעגט שווערען, אז זי איז ביי אייך איין־אוֹן־אייניציגע! מיר דאַכט, איהר האָט זיי אהן עין־הרע גענוג, רב טביה!"... — לאָזען זיי זיך שוין האַלטען, זאָג איך, וואַר ס'איז מיר מקנא, דער לאָז אַליין נישט האָבען... — „מקנא? וואַר, זאָגט ער, רערט פוֹן מקנא? אדרבה, זאָגט ער, וויל זיי זענען ביי אייך אהן עין־הרע נעראַטענע,

קיין קונץ נישט, דער אויבערשטער זאל נאר צושיקען, זאג איך, איטלעכען באזונדער זיין זווג... — „ניין, מאכט ער, נישט דאס מיין איר, רב טביה, איך מיין עפּעס אנדערש גאר, ווארום קיין נדן, ברור־השם, פאר אייער צייטלען בארפט איהר שוין ניט, און אויסקלויבען זי צו דער חתונה, אלץ וואס א מיידל באדארף — דאס נעם איך אויף זיך, און אייך, זאגט ער, וועט מסתמא דערפון אויך עפּעס אריינפאלען אין בייטעל אריין..." — פע, מאך איך צו איהם, איהר רעדט דאך עפּעס גאר, איהר זאלט מיר מוחל זיין, טאקי ווי אין יאטקע! וואס הייסט אין בייטעל אריין? פע! מיין צייטעל איז חלילה נישט אזעלכע, איך זאל זי פארקויפען פאר געלט, פע־פע! — „אז פע איז פע, מאכט ער צו מיר, איך האב געמיינט אדרבה ואדרבה; נאר אז איהר זאגט פע, לאו זיין פע! אז אייך איז ליעב, איז מיר ניחא! דער עיקר, זאגט ער, עס זאל זיין וואס גיכער, איך מיין טאקי באלד, ווי זאגט ער, א ב ע ל־ה ב י ת / ט ע אין שטוב אריין, איהר פארשטעהט, צי ניין?"... — מהכתיתי, זאג איך, אין מיר איז קיין מניעה; מע באדארף דאך אבער איבערדעזן מיט מיין פלונית'טע, זאג איך, אין אזעלכע זאכען, האט זי די דעה, נישט קיין קליניגקייט, ווי רש"י מאכט: ר ח ל מ ב כ ה ע ל ב נ י ה — א מאמע איז א פאקרישקע. היינט זי אליין, זאג איך, צייטעל מיין איך, באדארף מען אויך א פרעג טהון, ווי זאגט מען דאס: אלע מחותנים האט מען מיט־געמומען אויף דער חתונה, און דעם חתן האט מען געלאזט אין דער היים... — „בלאטע, זאגט ער, פרעגען באדארף מען גאר? דערצעהלען, רב טביה, קומען אהיים און דערצעהלען אזוי און אזוי, און שטעלען א חופה, א ווארט און צוויי און א מאהריטש!" — זאגט דאס נישט, זאג איך, זאגט דאס נישט, רב לייזער־וואלף. א מיידל איז נישט קיין אלמנה חלילה. — „געווויינטליך, זאגט ער, א מיידל איז א מיידל, ניט קיין אלמנה, אט דערפאר טאקי באדארף מען, זאגט ער, באצייטענס דערפון רעדען, מחמת הלבשה, פארשטעהט איהר, דאס־יענץ־לאקש־בוידעם־ציבעלע. און דערווייל,

אויך; וואס באַראַרפען מיר, רב טביה, די ציניינערשע שטיק, בריה'ן זיך, חכמה'ן זיך? אמעהר, נעמט מען אוון מע שלאַגט־צו א האַנט, איינס־צוויי־דריי, איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?"...

בקיצור, אז ער האָט מיר אויסגערעדט אט־א־דאָס־א, בין איך געבליבען זיצען אהן לשון, ווי איינער בשעת מע קומט אוון מע זאָגט איהם אן פּלוצים א בשורה. לכתחילה איז מיר אפילו דורכגעפּלויגען א מחשבה: לייזער־וואַלף... צייטעל... ער האָט שוין אזוינע קינדער ווי זי... נאָר באַלד האָב איך זיך אַליין אפּגעשלאָגען: סטייטש, אזא גליק! אזא גליק! עס וועט דאָך איהר זיין גוט, ווי די גאַנצע וועלט! אי טאָמער איז ער נישט אזא צעווארפענער פּאַרשוין? איז דאָס היינטיגע יאָהרעון, פּאַר־קעהרט, די גרעסטע מעלה, ווי זאָגט מען: א ד ם ק ר ו ב ל ע צ מ ו — אז מען איז גוט פּאַר יענעם, איז מען שלעכט פּאַר זיך. איין חסרון נור, וואס ער איז א ביסעל צו פּראַסטליך... נו, מילא, קאָן דען איטלעכער זיין א יודע־ספר? קאַרג פּאַרהאַן נגידים, פּיינע מענטשען אין אַנאַטעווקע, אין מאַזעפּעווקע אוון אפילו אין יעהופּעץ, וואס ווייסען נישט קיין צלם פּאַר קיין אלף; פּוון דעסטוועגען, אז ס'איז באַשערט, לאָם איך האָבען אזא יאָהר, וואס פּאַר א כבוד זיי האָבען אויף דער וועלט, ווי אין פּרק שטעהט: א ם א י ז ק מ ח א י ז ת ו ר ה — דאָס הייסט, די תורה ליגט אין קאַסטען אוון חכמה — אין קעשעני... — „נו, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, וואס שווייגט איהר?" — וואס זאָל איך שרייען, זאָג איך צו איהם כלומר'שט, ווי איך קווייטשקע מיך; דאָס איז, רב לייזער־וואַלף, פּאַרשטעהט איהר מיד, אזא ענין, וואס מע באַראַרף איהם גוט באַקלערען ארום אוון ארום; ס'איז עפּעס נישט קיין קאַטאַוועסע, זאָג איך, דאָס ערשטע קינד ביי מיר! — „אַדרבה, מאַכט ער, ווייל ס'איז דאָס ערשטע קינד ביי אייך; איהר וועט שוין, זאָגט ער, נאָכדעם, אם־ירצה־השם, קאָנען חתונה מאַכען די אַנדערע טאַכטער אויך, אוון שפּעטער, מיט דער צייט, די דריטע, איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?" — אמו, גם אתם! — זאָג איך. — חתונה מאַכען איז

רי"ש אלפים, זענט איהר אויך נישט ווערטה איהר פיאטע!... אוו ער וויעדער: „גלויבט־זשע מיר, רב טביה, איהר זענט א גרויסער נאר, חאטש איהר זענט עלטער פון מיר!"...

בקיצור, מיר האבען, אפנים, אוועקגעשריגען אט־אזוי־א א היבשע וויילע אוו זענען געווארען רעכט מבוסמ'דיג, ווארום אז איך בין געקומען אהיים, איז שוין געווען שפעטליך אין דער נאכט אוו די פים זענען מיר געווען ווי געפענטעט... מיין ווייב זאל געזונט זיין האט אבער באלד דערקענט אין מיר, אז איך בין פאר־קנאקט, אוו האט מיר געגעבען א וויסטען פעטשאטעק, ווי איך בין ווערטה. — שא, בייזער זיך ניט, גאלדע! — זאג איך צו איהר נאנץ פרייליך, אוו עס גלוסט זיך מיר אזש געהן טאנצען. — שריי ניט, נשמה מיינע, עס קומט אונז מזל־טוב! — „מזל־טוב? א וויסטער מזל־טוב, זאגט זי, האסט שוין פארזינדיגט די מאורע בהמה, לייזער־וואלפען זי פארקויפט?" — נאר ערגער! — זאג איך. — „אויסגעביטען, זאגט זי, אויף איין אנדערער? אפגענארט לייזער־וואלפען, א רחמנות נעבאר?" — נאר ערגער! — זאג איך. — „נו, רעד שוין, זאגט זי, ווערטער, קוק אן, ווי מע באדארף ביי איהם קויפען א ווארט!" — מזל־טוב דיר, גאלדע, זאג איך נאר א מאל, מזל־טוב אונז ביידען, אונזער צייטעל איז א כלה געווארען! — „אויב אזוי, זאגט זי, ביזט דו דאך טאקי גוט פארקלאפט, נאר נישט אויף קאטאווע, רערסט פונ'ם וועג! האסט, אפנים, געמאכט, זאגט זי, א רעכטע כוסה?" — א כוסה, זאג איך, האבען מיר מיט לייזער־וואלפען געמאכט, אוו צו גלעלעך פונש האבען מיר מיט לייזער־וואלפען גענומען, נאר ביי די נעראנקען, זאג איך, בין איך נאר. הנה זיי וויסען, גאלדע ברודער, אז אונזער צייטעל איז אין א גוטער, א מזל־דיגער שעה א כלה געווארען פאר איהם אליין, פאר לייזער־וואלפען! אוו איך האב איהר איבערגעגעבען די גאנצע מעשה פון אנהויב ביז'ן סוף, ווי אזוי אוו וואס אוו וועז אוו פון אלץ, וואס מיר האבען גערעדט, נישט דורכגעלאזט קיין הער אפילו. — „הערסט דו, טביה, זאגט צו מיר מיין ווייב, גאט זאל

זאגט ער, לאמיר, רב טביה, נעמען צו קאפּלעך לחיים, האָ, צי ניין?"... — מהכתיתי, זאָג איך, פּאַר וואָס ניט? וואָס געהר זיך אַן שלום צו מחלוקת? ווי זאגט ער: אדם איז אַ מענטש און בראָנפען איז בראָנפען. ס'איז פּאַרהאַן, זאָג איך, ביי אונז אַ גמרא... און האָק איהם אַריין אַ גמרא, איינע און די אַנדערע, אַ נעכטיגען טאָג, פּון שיר־השירים און פּון חד־גדיא...

בקיצור, מיר האָבען איינגענומען דעם ביטערען טראָפּען, ככתוב — ווי גאָט האָט געבאָטען! די קאַרנאָפע האָט דערווייַלע געבראָכט צו טראָגען דעם פּאָמאָוואָר, און מיר האָבען געמאָכט צו גלעזלעך פּונש, פּאַרבראָכט גאָר פּריינדלידי, געווינשעוועט, געשמועסט, געפּלאָפּעלט אלץ פּונ'ם שידוך, פּון דעם און פּון יענעם און וויעדער אַ מאל פּונ'ם שידוך. — איהר ווייסט דען, רב לייזער־וואלף, זאָג איך, וואָס פּאַר אַ באַרלינאנט דאָס איז? — „איך ווייס, זאגט ער, גלויבט מיר, אז איך ווייס; איך זאל ניט ווייסען, זאגט ער, וואלט איך גאָר ניט געהרעט!" און מיר רעדען אזוי ביידע אינאיינעם. איך שרייַ: אַ באַרלינאנט, אַ דיי־מענט! איהר זאלט נאָר ווייסען, ווי אזוי זי צו שאַנעווען, נישט אַרויסבאַווייזען דעם קצב... און ער: „האָט קיין מורא ניט, רב טביה; וואָס זי וועט עסען ביי מיר אין דער וואָכען האָט זי ביי אייך נישט געגעסען אים יום־טוב"... — עט, זאָג איך, עסען איז אויך איין עסק? דער נגיד, זאָג איך, עסט נישט קיין רענדלעך, דער ארעמאַן עסט נישט קיין שטיינער; איהר זענט אַ פּראָסטער מענטש, זאָג איך, פּארשטעהט איהר ניט ווי צו שאַצען איהר בריה'שאפט, איהר חלה־באקען, איהרע פּיש, רב לייזער־וואלף, איהרע פּיש! מע באַדאַרף, זאָג איך, האָבען אַ זכיה... און ער וויעדער: „רב טביה, איהר זענט, איהר זאלט מיר מוחל זיין, שוין אויסגעווענט, רב טביה, איהר קענט נישט קיין מענטשען, רב טביה, איהר קענט מיך נישט!"... און איך וויעדער: אויף אייך וואָג גאָלד און אויף דער אַנדערער צייטלעך. הערט איהר, רב לייזער־וואלף, איהר זאלט אפילו פּאַרמאָגען אייערע, זאָג איך,

זאלסט נאר ווייסען פון אזעלכע שמאכטעליאקעס? — „וואס איז? — זאגט זי. — איך בין נישט געווען צווישען מענטשען? צי איך האב אפשר ניט געזעהען ביי אונז אין כתריעלעווקע, ווי אזוי מע געהט אנגעטהאן ביי לייטען? דו, זאגט זי, לאז מ י ר, איך וועל שוין אליין מיט איהם אלסדינג רעדען; לייזער־וואלף, זאגט זי, איז, נישקשה, א איד א נגיד, ער וועט מסתמא אליין אויך ניט וועלען, אז די גאנצע וועלט זאל האבען מיט איהם צו טהון; אז מען עסט חזיר, לאז חאטש רינען איבער דער בארד"...

בקיצור, מיר האבען אזוי אוועקגערעדט ביז'ן ווייסען טאג אריין. — נעם צענויף, זאג איך, מיין ווייב, דאס ביסעל קעז און פוטער און לאם איר פאהרען דערווייל קיין בויבעריק; עס איז טאקי אלסדינג שעו און פיין ארום און ארום, נאר דאס געשעפט, זאג איך, קאן מען נישט פארבויגען אויף א זייט, ווי שטעהט דארטעו: ה נ ש מ ה ל ד — די וועלט איז אויך א וועלט. און גאנץ פריה, כלחוך השור, עס איז נאר געווען טונקעל, האב איך אייגנגעשפאנט דאס פערד־און־וועגעלע און בין אוועק קיין בויבעריק. געקומען קיין בויבעריק אויפ'ן מארק — אהא! (ס'איז דעו פאהאן א סוד ביי אידען?) מע ווייסט שוין אלסדינג און מע שטעקט אפ מזל־טוב פון אלע זייטען: — „מזל־טוב אייך, רב טביה, וועו האבען מיר, אם ירצה השם, א חתונה?" — מיט מזל זאלט איהר, זאג איך, לעבעו, עס קומט אויס, ווי מע זאגט: דער טאטע איז נאר נאר נישט געבאהרעו געווארעו, איז שוין דער זוהו אויסגעוואכסעו אויפ'ן דאך... — „בלאטע, זאגעו זיי, עס וועט אייך גאר נישט העלפעו, רב טביה, משקה מוזט איהר שטעלעו; קיין עין־הרע אזא גליק, א שמאלץ־גרוב!" — די שמאלץ רינט אויס, זאג איך, די גרוב בלייבט איבער. נאר פון דעסטוועגעו, זאג איך, קאן מען קיין חזיר ניט זיין אוו פון חברה ניט אפשטעהו. אט פארטיג איך מיר אפ מיט אלע מיינע יעהופעצער בעלי־בתים, זאג איך, וועט זיין א גלעזעל משקה אוו פארבייסעו, חי־נעלעבט אוו אייו עק, דאס הייסט: צ ה ל ה ו ש מ ח ה — הוליע קבצו!...

מיר טאקי אזוי העלפען וואו איך וועל מיך קעהרען אהן וועגדען, זאגט זי, ווי דאס הארץ האט מיר געזאגט, אז דאס, וואס לייזער־וואלף האט דיך גערופען, איז ניט אומזיסט. נאר וואס־זשע־דען? איך האב מורא געהאט דערפון צו טראכטען, טאמער חלילה לאזוט זיך אויס א בוידעם. איך דאנק דיר, גאטעניו, זאגט זי, איך דאנק דיר, הארצעדיגער פאטער געטרייער, סע זאל טאקי נאר זיין אין א גוטער שעה, א מזל־דיגער, זי זאל זיך עלטערען מיט איהם אין עושר און אין כבוד, וואהרום פרומע־שרה, זאל זיין אפגעשיידט פון מיר, האט געהאט ביי איהם עפיס ניט אזא גוטע וועלט; זי איז, זאל מיר מוחל זיין, נישט אקענען נאכט דערמאנענדיג, געווען א אידינע איין איינגעפענע, נישט געקאנט אויסקומען מיט קיינעם, נאר נישט דאס, וואס אנזער צייטעל, איהר צו לענגערע יאהר. א דאנק דיר, א דאנק דיר, גאטעניו! נו, טביה, זאגט זי, וואס האב איך דיר געזאגט, דו לעקיש איינער? באדארף זיך א מענטש זאר־גען? אז ס'איז באשערט, זאגט זי, קומט דאס אליין אין שטוב ארויין"... — דאס אודאי, זאג איך, ס'איז דאך א בפירוש'ער פסוק... — „וואס טויג מיר דיין פסוק, זאגט זי, מע באדארף זעהן גרייטען זיך צו דער חתונה; קודם־כל אויסרעכענען, זאגט זי, לייזער־וואלפען א צעטעל, וואס צייטעל באדארף האבען צו דער חתונה; מילא פון פאוויל, זאגט זי, איז ניטא וואס צו רעדען. זי האט נאך ניט קיין פאדעם גרעט, זאלסט זאגען, א פאר זאקען אפילו. היינט, זאגט זי, מלבושים — איינס א זיידענס צו דער חופה און איינס א וועלענס אויף זומער, דאס אנדערע אויף ווינטער, און פלאטיעס א פאר, און קליידלעך אונטערשטע, און מאנטלעך, זאגט זי, וויל איך, זי זאל האבען צוויי: איינעם א בארנוס מיט קעץ אויף אין דערוואכען, און איינעם א גוטען מיט שליאמעס אויף שבת; היינט עפיס שטיוועלעך, מיט קולקעס, שטאליקעלע, א גארסעט, הענטשקעלעך, נאזטיכלעך, א זאנטיקעל און די איבעריגע זאכען דארטען, וואס א מיידעל באדארף האבען היינטיגע צייטען..." — ווי קומט דאס צו דיר, זאג איך, גאלדע סערדצע, דו

אויף דער וועלט. וואס טהוט גאט? שיקט ער אריין לייזער־ וואלפען א מחשבה, ער זאל נעמען מיין צייטלעז וויי זי שטעהט אוז געהט, דערום זאג איך צוויי מאל א ו ד ך — איך וועל דיך לויבען, גאטעניו, וואס דו האסט זיך ארומגעקוקט אויף טביה'ן אוז געקומען מיר צו הילף, איך זאל האבען חאטש א שטיקעל נחת פון מיין קינד, אז איך וועל קומען צו איהר צוגאסט, אם ירצה השם, זי טרעפען א בעל־הבית'טע אויף אלעם גרייטען, פולע שאפעם מיט גרעסט, פולע שפיזארנים מיט פסח'יגער שמאלץ אוז מיט איינגע־ מאכטם, פולע שטייגען מיט עופות, געגז אוז קאטשקעס... פלוצים צעלאזט זיך דאם פערדעל מיינם אראפ־א־בארג, אוז איידער איך הויב אויף דעם קאפ א קוק טהוז, וואו איך בין אין דער וועלט, ליג איך שוין אויף דער ערד מיט אלע לעדיגע טעפלעך אוז קריגלער, אוז דאם וועגעלע אויף מיר! קוים מיט צרות, מיט ליידען ארוים־ געקארעטשקעט זיך, אוז אויפגעשטאגען א צעבראכענער, א צע־ הרג'עטער, לאז איך אוים מיין ביטער הארץ צום פערדעל. איינ־ געזונקען זאלסט דו ווערען! וואר האט דיך געבעטען, שלים־מזל, באווייזען א בריה'שאפט, אז דו קאגסט לויפען בארג־ארא־אפ? האסט דאך מיד שיער, זאג איך, אומגליקליך געמאכט, דו אשמדאי! אוז איך האב איהם איינגעטהיילט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין. מיין בחור האט, אפגים, אליין פארשטאגען, אז ער האט דא פארשטיעפט א מיאוסע מעשה, געשטאגען ארא־פגעלאזט די מארדע, חאטש מעלק איהם אוים. — חאפט דיך דער וואטענמאכער. — זאג איך צו איהם אוז מאר צורעבט דאם וועגעלע, נעם צענויף די כלים אוז הלך לעולמו — פאהר ווייטער. נישט קיין גוטער סימז, זאג איך צו זיך אליין; איך האב מורא, צי עס האט זיך נישט געטראפען אין דערהיים עפים א נייער אומגליק?...

כך הוה. איך פאהר־אפ נאר א ווערסט צוויי, שוין ניט ווייט פון דערהיים, דערזעה איך אין מיטען שליאך געהט גלייך אקענען מיר א מענטש אינ'ם געשטאלט פון א נקבה. איך פאהר־צו נע־ הענטער, קוק מיך אויז: צייטעל!... איך וויים נישט פאר וואס,

בקיצור, אפגעפארטיגט זיך מיט מיין מסחר, גיך און געשווינד, ווי געווײנטלעך, האב איך געגומען מיט גוטע ברידער צו בילדען לחיים, צוגעווינשעוועט זיך איינס דעם אנדערען, ווי עס געהער צו זיין, און איך האב מיך אויפגעזעצט און בין אוועק אהיים לעבעדיג־פרייליך, גאר בגילופין. פאהרענדיג אזוי אין וואלד, זומער־לעבען, די זון באקט, נאר פון ביידע זייטען וואלד דער שאטען פון בוימער, דער ריח פון די סאסנעס, מחיה־נפשות. ציה איך מיך אוים ווי א גראף אין וועגעלע, לאז נאר מיין חברה־מאן די לייצעס: געה שוין, זאג איך צו איהם, זיי מוחל, אליין, דער וועג דאנף דיר שוין זיין באקענט — און אליין צעלאז איך מיך אויף א קול און זינג מיר א ניגון'דעל. אויפ'ן הארצען איז עפעס יום־טוב'דיג; עס זינגט זיך שטיקלעך פון ימים נוראים: „ויאתיו", „וכל מאמינים שהוא" און פון „הלל". איך קוק מיר אהין ארויף, אין הימעל אריין, און די געדאנקען־מחשבות פלאנטען זיך דא, אויף דער ערד. ה ש מ י ם ש מ י ם — די הימלען זענען פאר גאט, ו ה א ר ץ — און די ערד, אזוי טראכט איך מיר, האט ער אוועקגענעבען ל ב נ י א ד ם — צו די קינדער פון מענטשען, זיי זאלען זיך שלאגען קאפ אין וואנט, זיך רייסען ווי די קעץ פאר גרוים „ראסקאש", שלאגען זיך פאר גבאות, פאר „ששי" און פאר „מפטיר"... ל א ה מ ת י ם י ה ל ל ו י ה, מכות פארשטעהען זיי, ווי מען באדארף גאט לויבען פאר די טובות, וואס ער טהוט מיט זיי, ו א נ ח נ ו, אבער מיר, ארעמע לייט, איין טאג א גוטען, אז מיר האבען, דאנקען מיר און לויבען גאט און זאגען: א ה ב ת י — איך האב איהם ליעב גאט, וואלום ער הערט צו מיין קול און מיין געבעט, ער נויגט צו מיר זיין אויהער, בשעת א פ פ ו נ י — עס רינגעלט מיך ארום פון אלע זייטען דלות, צרות, שלעק־פורענויות'ען: דאס פאלט א בהמה איז מיטען העלען טאג, דאס טראגט אן דער גוטער יאהר א קרוב א שלים־מזל, א מין מנחם־מענדעל פון יעהופען, נעמט צו דאס לעצטע חיות, און איך מיין שוין ב ח פ ז י: איין עק, די וועלט איז שוין געפאלען, כ ל ה א ד ם כ ו ז ב — ניטא קיין אמת

דערביי חלילה קיין שום שלעכטע מחשבה נישט נעהאט; נאט איז יודע דעם אמת, מיר האבען נעווהלט, ווי זאגט ער, לעת־צרה באווהרענען א קינד; אי, עס לאזט זיך נישט, מסתמא, זאג איך, הייסט נאט אזוי; נישט באשערט, זאג איך, דיר, טאכטער מיינע, קומען אויפ'ן גרייטען, ווערען א בעל־הבית'טע אויף אלדאם גוטס, און אונז א שטיקעל נחת דערלעבען, זאג איך, אויף די עלטערע יאהרען, פאר אונזער האַרוואניע, זאג איך, טאג ווי נאכט אין דער טאטשקע איינגעשפאנט, קיין גוטע מינוט, נאר דלות, נאר חקות, נאר שלים־שלים־מזל ארום און ארום!... „אוי, טאטע, זאגט זי צו מיר וויעדער מיט א געוויין, איך וועל מיך שטעלען, זאגט זי, פאר א דיענסט, לייהם וועל איך טראגען, ערד וועל איך גראבען!"... — וואם ווינסט דו, נאריש מיידעל, זאג איך צו איהר, איך זאג דיר דעז עפים, נארעלע? צי איך האב טענות צו דיר? נלאט, זאג איך, ס'איז ביטער און פינסטער, רער איך מיר אוים דאם הארץ, שמועם איך מיך אוים מיט איהם, מיט'ן רבונו של עולם, ווי אזוי ער פיהרט מיט מיר; ער איז, זאג איך, איין אב־הרחמן, האט רחמנות אויף מיר, פיינט זיך אוים קענען מיר, זאל ניט שטראפען פאר די רער, זאג איך, רעכענט זיך, ווי מיט א טאטען, און געה שריי חי־וקיים! נאר מסתמא, זאג איך, באדארף אזוי צו זיין; ער איז אויבען, אין דער הויך, זאג איך, און מיר זענען דא, אין דער ערד, טיף אין דער ערד, מוזען מיר זאגען, אז ער איז נערעכט און זיין משפט איז נערעכט. וואַרום אז מיר זאלען וועלען שמועסען מאקי דאם אייגענע וויעדער צוריק, בין איך דעז נישט קיין גרויסער נאר? וואם שריי איך? וואם פילרער איך? וואם הייסט, זאג איך, איך, קליין וועלט, וואם פויזשע ארום דא אויף רער ערד, וואם א מינדעסט ווינטעלע, אז נאט ווי נאר, מאכט פון מיר א תל־עולם אין איין כהרף־עין, שטעל איך מיך ארוים מיט מיין נארישען שכל און ווי איהם זאגען דעות, ווי אזוי צו פיהרען דאם וועלטעל זיינם? מסתמא, אז ער הייסט אזוי, באדארף זיין אזוי, וואם העלפט דא טענות? פערציג טעג, זאג איך, אזוי שטעהט

נאר עם האט זיך מיר אפגעריסען אין הארצען, אז איך האב זי דערזעהען. איך שפרינג אראפ פונ׳ם וואגען: צייטעל, ס׳איז דו? וואס טהוסט דו דא? פאלט זי מיר ניט אויפ׳ן האלז מיט א געוויין? נאט איז מיט דיר, זאג איך, טאכטער מיינע, וואס ווייגסט דו? — „אוי, זאגט זי, טאטע, טאטע!"... און באוואשט זיך מיט טרערען. עס איז מיר פינסטער געוואָרען אין די אויגען און פאר־קלעהמט ביי׳ם הארצען. — וואס איז דיר, טאכטער, זאג מיר, וואס איז דיר געשעהען? — זאג איך צו איהר און נעם זי ארום, גלעט זי, האלט זי, קוש זי, און זי אין איין קול: — „טאטע, טאטע, הער־ציגער, געטרייער, זאגט זי, דעם דריטען טאג א שטיקעל ברויט, האב רחמנות, זאגט זי, אויף מיינע יונגע יאהר!"... און פארגעהט זיך פאר געוויין, קאן מעהר קיין וואָרט נישט אויסרעדען. אז אך און וועה איז מיר, טראכט איך, איך שטוים מיך שוין, וואס דא איז! דער רוח האט מיך אוועקגעטראגען קיין בויבעריק! — וואס באדארף מען ווייגען, זאג איך צו איהר און גלעט זי ביי׳ם קאפ, נארעלע, וואס באדארף מען ווייגען? ממה־נפשך, זאג איך, ניין איז ניין, מע וועט דיר מיט גוואלד חלילה קיינער נישט אנהענגען א לונג און לעבער אויף דער נאז. מיר האבען, זאג איך, געמיינט דיין טובה טאקי, געוואלט ווי צום בעסטען. אלא ס׳איז דיר ניט צום הארצען, וואס זאל מען טהון? מסתמא, זאג איך, איז ניט באשערט... — „א דאנק דיר, זאגט זי, טאטע, לאנג לעבען זאלסט דו", — און פאלט מיר וויעדער אויפ׳ן האלז און הויבט וויעדער אן צו קושען מיך און ווייגען, גיסען מיט טרערען. — אבער לאז שוין זיין גענוג געווייגט, זאג איך, ה כ ל ה ב ל — קרעפלעך עסען קאן אויך נמאס ווערען; קריך, זאג איך, אין וואגען ארייז און לאמיר פאהרען אהיים, די מאמע, זאג איך, וועט דארטען איבערטראכטען מי יודע וואס!

בקיצור, מיר האבען זיך ביידע ארייגגעזעצט אין וואגען ארויז, און איך האב אנגעהויבען איינצושטיל׳ען זי מיט רעד, אהין, אהער. די מעשה דערפון, זאג איך, איז דאך אווי; מיר האבען, זאג איך,

אין דער נשמה אריין, געב אכטונג, זיי זאלען זיין צופריעדען, חלילה נישט אנריהרען זיי אין כבוד!... אי, בלייבט דאך א קשיא: מ ה נ ש ת נ ה? — וואו שטעהט דאס געשריבען, אז טביה באדארף האדעווען פון זייערטוועגען, אויפשטעהן נאנץ פריה, וועז נאט אליין שלאפט נאך, וואס איז? בכדי זיי זאלען האבען פונקט צו דער קאווע א פריש שטיקעל קעז און פוטער? וואו שטעהט דאס געשריבען, אז איד בין מחויב אויסגעריסען וועדען צולעב א שיטערען קרופניק, א קאליש מיט גרויפען, און זיי, די יעהופעצער נגידים, באדארפען אויסרוהען די ביינער אויף די דאטשעס, נישט טהון קיין האנט אין קאלט וואסער און עסען דוקא געבראטענע קאטשקעלעך, און דוקא גוטע קנישעס, מלינצים מיט וועדטוטען? בין איך דען נישט אזא איד, ווי זיי? וואלט דען נישט געווען קיין יושר, כלעבען, אז טביה זאל זיך אוועקזעצען חאטש איין זומער אויף א דאטשע? אי, וואו וועט מזן נעמען קעז און פוטער? וועד וועט מעלקען די בהמות? טאקי זיי, די יעהופעצער סטיקראטען מיין איד... און איך צעלאך מיד אליין פון אזא משוגענעם גע־דאנק, ווי זאגט די וועלט א וועדטעל: אז גאט זאל האדבען די נאראנים, וואלט די וועלט געהאט איין אנדער פנים... — „א גוטען אבענד, רב טביה!" — הער איך עמיצער רופט מיד אן ביי׳ם נאמען. איך דרעה מיך ארום, איך טהו א קוק — א באקאנטער: מ א ט ע ל ק א מ ז ו י ל, א שניידער־יונג פון אנאטעווקע. — ברוך הבא, זאג איד, סקאצעל קומט, מען זאל דערמאנעז משיח׳ן. זיץ, מאטעל, אויף נאטש ערד, זאג איך, ווי קומסט דו פלוצים אהער? — „ווי איך קום? מיט די פים". — מאכט ער צו מיר אזן זעצט זיך אוועק נעבעז מיר אויפ׳ן גראז אזן קוקט אהין, וואו מיינע מיידלעך דרעהען זיך ארום מיט די טעפלעך אזן מיט די קריגלעך. — „איך קלויב מיך שוין לאנג צו אייך, רב טביה, מאכט ער צו מיר, נאר איך האב אלץ קיין צייט נים; איין שטיקעל ארבייט ארויסגעלאזט, דאס אנדערע נענומען. איך בין מיר היינט אליין פאר זיך א שניידער. ארבייט איז פארהאן, ברוך־השם, געזונ,

געשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פערציג טעג פאר דעם, איידער דאס קינד ווערד באשאפען ביי דער מוטער אין בויך, קומט א מלאך און שרייט אוים: בת פלוני לפלוני, לאו טביה'ס טאכטער נעמען געציל בן זרח'ן, און לייזער־וואלף דער קצב לאז מוהל זיין פאהרען ערגיץ אנדערש זוכען זיך זיין גלייכען, זיינס וועט איהם נישט אנטלויפען, און דיר, זאג איך, לאז גאט צושיקען דיין זיווג, נאר עפּיס א רעכטס, און וואס צום גיכסטען. אמן, כן יהי רצון — זאג איך, די מאמע זאל חאטש אזוי ניט שרייען, איך וועל שוין פון איהר חאפען א גוטען פסק!...

בקיצור, מיר זענען געקומען אהיים, אויסגעשפאנט דאס פערדעל און אוועקגעזעצט זיך ביי דער שטוב אויפ'ן גראז עפּיס צו־טראכטען איין עצה, אויסקלערען פאר מיין ווייב א מעשה פון טויזענד־איין־נאכט, אבי ארוים פון א צרה. פארנאכטליך, די זון זעצט זיך; זומער־לעבען, די זשאבעס פון דערווייטען קוואקען; דאס פערדעל, געפּענטעט אויף צווויי פיס, שטשיפּעט גראז; די בהמה'לער, נאר־וואס געקומען פון דער טשערעדע, שטעהען איבער די ציבערס און וואַרטען, מען זאל זיי אויסמעלקען; ארום און ארום דאס גראז שמעקט — נאר א גן־עדן! איך זיץ מיר אזוי און באטראכט דאס אלסדינג און קלער מיר בשעת־מעשה, ווי קלוג דער רבונו של עולם האט דאס באשאפען דאס וועלטל זיינס, אזוי אז איטליכס באשעפענישׂ, פונ'ם מענטשען ביז להבדיל א בהמה, זאל זיך פארדיענען זיין ברויט — אומזיסט איז נישטא! דו, בהמה, וויסט זיך פרעסען — געה מעלק זיך, געב מילך, זיי מפרנס א איד מיט ווייב און קינדערלער! דו, פערדעל, וויסט קייען — לויף אלע מאל הין און צוריק מיט די טעפּלער קיין בויבעריק! און דעם־גלייכען דו, מענטש, להבדיל, וויסט א שטיקעל ברויט — געה הארעווע, מעלק די בהמות, טראג זיך מיט די קריגלער, שלאג פוטער, מאך קעז, שפּאן דאס פערדעל און שלעפּ זיך אלע פריהמארגען קיין בויבעריק אויף די דאטשעס, נוג זיך און בוק זיך צו די יעהופּעצער גבירים, שמייכעל צו זיי, חנפה זיי, קריך זיי איטליכען באזונדער

און אזוי זענען מיר נעבליבען שטעהן איינער אקעגען אנדערען, אנגערראדעלט, ווי די האהנען. צי דו ביזט משוגע געוואָרען, זאג איך צו איהם, צי דו ביזט גלאט אזוי אראפ פונ׳ם זינען? ביזט אליין דער שרכן, אליין דער מחותן און אליין דער חתן, דאם הייסט, א איגענע חתונה מיט איגענע כלי־זמר! איך האב נאר, זאג איר, אזעלכעם נישט געהערט אין ערגיץ, אז א בחור זאל זיך אליין רעדען א שידוך! — „דאם, וואם איהר זאגט, רב טביה, מאכט ער צו מיר, אז איך בין משוגע, לאזען אונזערע שונאים משוגע ווערען; איך בין נאר, מעגט איהר מיר גלויבען, ביי אלע געדאנקען; מע באדארף נאר ניט זיין, זאגט ער, משוגע, אז מע זאל וועלען אייער צייטלען; א סימן האט איהר, אז לייזער־וואלף, וואם איז דער גרעסטער נניד ביי אונז אין שטאדט, האט זי געוואלט נעמען ווי זי שטעהט און גענהט... איהר מיינט, ס׳איז א סוד? דאם גאנצע שטערטעל ווייסט שוין!... און דאם, וואם איהר זאגט, אליין אהן א שרכן, איז מיר א חידוש, זאגט ער, אויף אייך; איהר זענט דאך, רב טביה, עפיס יא א איד וואם קאטארי קיין פינגער אין מויל באדארף מען אייך נישט ארייגלעגען, איהר וועט אפבייסען... נאר וואם טויג לאנגע שמועסען? די מעשה פון דער געשיכטע, זאגט ער, איז אזוי: איך און אייער טאכטער צייטעל האבען זיך געגעבען דאם ווארט שוין לאנג, שוין העכער א יאהר, אז מיר זאלען זיך נעמען"... א מעסער אין הארצען, וועז עמיצער זעצט מיר אריין, וואלט מיר געווען א סך מהר ניחא, ווי די דאזיגע ווערטער: ערשטענס, ווי קומט ער, מאטעל שניידער, צו טביה׳ן פאר אייז איידעם? והשנית, וואם איז דאם פאר דבורים: זיי האבען זיך נעגעבען דאם ווארט, אז זיי זאלען זיך נעמען? — נו, און וואו בין איך? — רוף איר מיר אז צו איהם. — עפיס האב איך אויך א שטיקעל דעה צו זאגען אויף מיין קינד, צי מיר פרעגט מען שוין גאר נישט? — „חס וחלילה, מאכט ער, דערויף בין איך דאך טאקי געקומען צו אייך איבערערעדען, אזוי ווי איך האב דערהערט, אז לייזער־וואלף שרכנ׳ט זיך צו אייער

אלע שניידערס זענען פֿאַרוואַרפֿען מיט ארבייט. ס׳איז ביי אונז משך א זומער פון חתונות: בערעל פּאַנפּאַטש מאַכט חתונה; יוסעל שיינעץ מאַכט חתונה; מענדעל זאַאיקע מאַכט חתונה; יענקעל פּיסקאַטש מאַכט חתונה; משה גאַרגעל מאַכט חתונה; מאיר קראַפֿוע מאַכט חתונה; חיים לאַשעק מאַכט חתונה; און אפילו טריהובעכע די אלמנה מאַכט אויך חתונה!"— די גאַנצע וועלט, זאַג איך, מאַכט חתונה, נאָר איך איינער האַלט נאָר נישט דערביי; מסתמא בין איך נישט וועדטה ביי נאַט... — „נייז, מאַכט ער צו מיר און קוקט אהין, וואו די מיידלער זענען, איהר האַט א טעות, רב טביה; איהר זאָלט וועלען, וואָלט איהר אויך געהאַלטען איצט ביי חתונה מאַכען, עס וועגדט זיך נאָר אן אייך"... — דהיינו, זאַג איך, וואו ארום? אפשר מיינסט דו א שידוך פֿאַר מיין צייטלען? — „ווי געמאַסטען!" — מאַכט ער צו מיר. — חאַטש עפּיס א רעכטען שידוך? — זאַג איך און טראַכט מיר בשעת־מעשה: עס וועט זיין שען, טאַמער מיינט ער לייזער־וואָלף דעם קצב!... „טשאַקענדיג און קנאַקענדיג!" — ענט־פערט ער מיר אויף שניידער־לשון און קוקט אלץ אהין, וואו די מיידלער זענען. — פון וואַנען, למשל, איז דער שידוך דיינער, פרעג איך איהם, פון וואַסערע קאַנטען? אויב ער שמעקט מיט יאַטקע, זאַג איך, ווי? איך גאָר ניט הערען, ניט זעהען! — „חם וחלילה, זאַגט ער, ער הויבט נישט אן שמעקען מיט יאַטקע; איהר קענט איהם, רב טביה, זעהר גוט!"... איז דאָס חאַטש, זאַג איך, עפּיס א גלייבע זאַך? — „נאָר א מין גלייד, זאַגט ער, גלייך צו גלייך איז נישט גלייך; ס׳איז, ווי מע זאַגט, אגי׳ל ואשמח — צוגעשניטען און אויפגענייהט!"... וועל־זשע איז דער שידוך, זאַג איך, לאַמיר האַרכען? — „וועל דער שידוך איז? — מאַכט ער און קוקט אלץ אהין. — דער שידוך איז, פֿארשטעהט איהר מיר, רב טביה, טאַקי איך אליין"... ווי ער האַט דאָס מיר נאָר אויסגערעדט, אזוי בין איך אונ־טערגעשפּרונגען, ווי א אפּגעבריהטער, פון דער ערה, און ער נאָר מיר,

מיידעלע אוז זאגט צו אהר: לאמיר זיך נעבעז דאס ווארט, אז מיר זאלען זיך נעמען... עפּים גלאט הפקר־ציבעלעם!... נאר אז איך האב א קוק געטהאן אויף מיין מאטלען, ווי ער שטעהט זיך אזוי, דעם קאפּ אראפּגעלאזט, ווי א זינדיגער מענטש, מיינט דאס גאנץ ערנסט, אהן שום חכמות דערביי צו האבען, האב איך מיך מיישב געווען: לאמיר זיך נאר גוט באראבענען טאקי דאס איינענע וויעדער צוריק. וואס ברעקעלע איך מיך אזוי אוז וואס מאך איך דא אנשטעלען? דער גרויסער מיוחס וואס איך בין, רב צאצעלעם איין אייניקעלע, צי די גוזמות נדז, וואס איך געב מיין טאכטער, צי די הלבשה איהרע, משטיינס געזאגט?... מאטעלע קאמזויל איז טאקי א שניידער, ער איז אבער א גאנץ פיין בחור'על, א ארבייטס־יונג, קאן געבען א ווייב ברויט, אוז דערצו נאך א עהרליך יונגעל אויך, היינט וואס האב איך צו איהם? — טביה, זאג איך צו מיר אליין, מאך נישט קיין פויל־ע תנועות אוז זאג באם, ווי אין פסוק שטעהט: סלחתי כדברך — לאז זיין מיט גליק!... יא, וואס טהוט מען אבער מיט מיין אלטער? איך וועל דאך פון איהר האבען, ווי זאגט ער, בסוסים ובגמלים — אויף שיסעלע אוז אויף טעלער! ווי אזוי פיהרט מען זי ארויף, אז עס זאל ביי איהר ווערען רעכט?... ווייסט דו גאר וואס, מאטעל? — רוף איך מיך אז צו מיין חתן. — דו גיעה דיר אהיים, איך וועל מיר דא דערווייל צוריעכט מאבען אלץ, וואס מע באראף, איבערשמועסען מיט דעם, מיט יענעם, ווי אין דער מגילה שטעהט: והשתיה כדת — אלסדינג דאף זיין באטראכט. אוז אם ירצה השם מארגען, אויב דו וועסט ביז דעמאלט קיין חרטה נישט האבען, וועלען מיר זיך מסתמא זעהען... — „חרטה? — מאכט ער צו מיר. — איך וועל האבען חרטה? איך זאל ניט דערלעבען אזוינעם פון דעם ארט, עס זאל פון מיר ווערען, זאגט ער, א שטייז, א ביין!"... — צו וואס טויג דיר נאר דאס שווערען זיך, וואס דו שווערסט זיך, זאג איך איהם, אז איך גליויב דיר אהן א שבועה? גיעה געזונט, זאג איך, אוז א גוטע

מאכטער, וואס קאמערי שוין העכער א יאהר אז איך האב זי ליעב..." — ס'א משל, זאג איר, אז טביה האט א טאכטער צייטעל, און דו הייסט מאטעל קאמזויל און ביזט א שניידער, היינט וואס האסט דו צו איהר, דו זאלסט זי פיינד האבען?... — „ניין, מאכטער, נישט דאס מיין איך, איך מיין גאר עפּים אנדערש, איך האב אייך געוואלט דערצעהלען, אז איך האב ליעב צייער טאכטער, און אייער טאכטער האט מיך ליעב, שוין העכער א יאהר, זיך געגעבען דאס וואלט מיר זאלען זיך נעמען, האב איך, זאגט ער, עטליכע מאל געוואלט זיין ביי אייך איבערערדען, נאר אלץ אפּגעלעגט אויף שפּעטער, ביז איך וועל מיר צענויפשלאגען עטליכע קערבלעך אויף א מאשין, און נאכדעם ערשט אויסקליידען זיך, ווי עס געהער צו זיין, וואלט א ליאדע בחור'ל היינטיגע צייטען האט צוויי קאס־טיומען מיט עטליכע קאמזויל'ען"... — טפו זאלט איהר וועלען, מאך איך צו איהם, מיט אייער קינדערשען שכל! און וואס וועט איהר טהון נאך דער חתונה — פאראוארפען די צייהן אויף די בענטאנעס, צי דו וועסט האדעוועז דיין ווייב מיט קאמזויל'ען?... — „ע, מאכט ער צו מיר, אויף אייך איז מיר, רב טביה, א חידוש, איהר זאלט אזעלכעס זאגען! איך מיין, אז איהר האט חתונה געהאט, האט איהר, דאכט מיר, קיין אייגענעם מויער נאך נישט געהאט, פון דעסטוועגען זעהט איהר דאך... ממה־נפשך, וואס עס וועט זיין מיט כל ישראל וועט זיין מיט רב ישראל... היינט בין איך דאך א שטיקעל בעל־מלאכה אויך"...

בקיצור, וואס זאל איך אייך דא לאנג מאריך זיין? ער האט מיר איבערגערעדט, וואלום — למאי זאלען מיר זיך נארען, ווי אזוי האבען אלע אידישע קינדער חתונה? אז מע זאל וועלען קוקען אויף די זאכען, וואלט אונזער גראר קיינמאל נישט באדארפט חתונה האבען... איין זאך האט מיר נאר פארדראסען און האב דאס נישט געקאנט פארשטעהן בשום־אופן: וואס הייסט, ז י י א ל י י ן האבען זיך געגעבען דאס וואלט? וואס איז דאס פאר א וועלט געוואלט? א בחור באגענעט זיך מיט א

נאר בעטען וועל איך דיך, גאלדע, זאלסט זיך נישט שרעקען אוז נישט איבערקלערען חלילה גאט וויסט וואס, וואהרום אין די הייליגע ספרים ביי אונז שטעהט געשריבען, אז נאר דריי חלקים פון א חלום קאן אמאל מקויים ווערען, אוז דאס איבעריגע איז בלאטע, שקרים וכזבים, נישט געשטויגען, נישט געפלויגען... קודם־כל, זאג איך, האט זיך מיר נע'חלום'ט, אז ס'איז ביי אונז א שמחה; איך וויים ניט, צי א קנס־מאל, צי א התונה. מענטשען א סך, אידען אוז וויבער, דער רב אוז דער שוהט, היינט כלי־זמר... דערוויל עפענט זיך די טהיר אוז עס קומט אריין דיין באבע צייטל עליו השלום... מיין וויב האט דערהערט די באבע צייטל, איז זי שוין נעווארען טוידט ווי די וואנט אוז רופט זיך אן צו מיר: „וויי אזוי איז זי אויפ'ן פנים אוז אין וואס איז זי געגאנגען אנגעטהאן?" — א פנים האט זי, זאג איך, אויף אלע אונזערע שונאים, גל אזוי וויי וואכס, אוז אנגעטהאן, געווינטליך, אין וויסען, אין תכריכים... „מזל־טוב! — מאכט צו מיר די באבע צייטל. — איך האב נחת, וואס איהר האט אויסגעקלויבען פאר אייער צייטלען, וואס זי טראגט מיין נאמען, אזא פיינעם חתן, א לייטישען; ער הייסט מאטל קאמזויל, נאר מיין פעטער מרדכי, אוז חאטש ער איז א שניידער, פון דעסט־ווענגען איז ער זעהר א עהרליך קינד..." — „פון וואנען, רופט זיך אן גאלדע, האט זיך צו אונז געגומען א שניידער? אין אונזער משפחה, זאגט זי, זענען פארהאן מלמדים, חזנים, שמשים, קברות־אידען, אוז גלאט אזוי ארעמע לייט, נאר נישט, חלילה, קיין שניידערס אוז נישט קיין שוסטערס"... — שלאג זשע מיך נישט איבער, גאלדע, זאג איך צו איהר, מסתמא וויסט דיין באבע צייטל בעסער פון דיר... אז איך האב דערהערט פון דער באבע צייטל אזא מין מזל־טוב, רוף איך מיך אן צו איהר: וואס זאגט איהר עפיס, באבעניו, אז צייטל'ס חתן הייסט מאטל אוז ער איז א שניידער, אז בסך־הכל הייסט ער לייזער־וואלף אוז ער איז נאר א קצב?... — „ניין, רופט זיך אן די באבע צייטל נאר א מאל, ניין, טביה, דיין צייטל'ס חתן הייסט טאקי נאר מאטל, ער איז א שניידער, אוז מיט איהם

נאכט, און לאזען זיך דיר חלומ'עז גוטע חלומות... און אליין לעג איר מיך אויך שלאפען, נאר עס נעמט מיך ניט קיין שלאף; דער קאפ ווערד מיר שיער ניט צעפאלען אויף שטיקלעך, טראכטענדיג אזא פלאן און אזא פלאן, ביז איך בין געפאלען אויף דעם רעכטען פלאן. וואס־זשע איז דער פלאן? אט וועט איהר הערען, ווי אזוי טביה פאלט אויף א גלייכם!

בקיצור, ארום האלבע נאכט, די גאנצע שטוב שלאפט געשמאק, דער חראפעט, דער פייפט, בין איך מיך מיישב און הויב אן צו שרייען נישט מיט מיין קול: גוואלד! גוואלד! גוואלד!... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מיין גוואלד האט זיך די גאנצע שטוב אויפגעחאפט, און פריהער פון אלעמען גאלדע. „גאט איז מיט דיר, טביה, מאכט זי צו מיר און טרייסלט מיך, שטעה אויף, וואס איז דיר אזעלכס, וואס גוואלדעוועסט דו?"... איך עפען אויף די אויגען, קוק מיך ארום כלומר'שט אויף אלע זייטען און רוף זיך אן מיט א ציטערניש: — וואו איז זי ערגיץ? — „ווער איז? וועמען זוכסט דו?" — פרומע־שרה'ן, זאג איך, פרומע־שרה לייזער־וואלפ'ס איז דא נאר־וואס געשטאנען... — „דו רעדסט פון היטץ, מאכט צו מיר מיין ווייב, גאט איז מיט דיר, טביה! פרומע־שרה לייזער־וואלפ'ס, זאל זיין אפגעשיידט, איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט". — איך וויים, זאג איך, אז זי איז געשטארבען, נאר זי איז אבער פארט געווען נאר־וואס, אט־דא ביי מיין בעט גערעדט מיט מיר, זי האט מיר אנגענומען, זאג איך, ביי'ם גארגעל, מיר געוואלט ווארגען!... — „גאט איז מיט דיר, טביה, וואס פלאפעלסט דו? — מאכט צו מיר מיין ווייב. — עס האט זיך דיר געקאהרט חלומ'עז א חלום; שפיי אוים דריי מאל און דערצעהל מיר וואס האט זיך דיר גע'חלומ'ט, וועל איך דיר אויסלעגען צו גוטען". — לאנג לעבען זאלסט דו, גאלדע, מאך איך צו איהר, וואס דו האסט מיר אויפגעמונטערט, וועז ניט, וואלט איך פאר שרעק געקלאפירט אויפ'ן ארט. געב מיר, זאג איך, א טרונק וואסער, וועל איך דיר דערצעהלען דעם חלום, וואס האט זיך מיר גע'חלומ'ט.

איז זיך מטריח פון יענער וועלט קומען אהער צו אפגעבען מזל־טוב, באדארפען מיר זאגען, סע זאל זיין אין א גוטער שעה א מזל'דיגער, אמן סלה!"...

— —

בקיצור, וואס זאל איך אייך לאנג מאריך זיין? איך בין געווען שטארקער פון אייזען, אז איך האב יענע נאכט אויסגע־האלטען און בין נישט צעזעצט און צעשפרונגען געוואָרען, ליגענדיג אונטער דער קאלדרע, פאר געלעכטער... ב ר ו ד ש ל א ע ש נ י א ש ה — א אידינע בלייבט א אידינע... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מארגען איז געווען ביי אונז דאס קנס־מאל, און טאקי באלד נאכדעם די חתונה, אויף גמרא־לשון: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ם ק א, און דאס פאר־פאלק, ברוך־השם, לעבט זיך גאנץ צו־פריעדען: ער איז זיך א שניידער, געהט ארום אין בויבעריק פון איין דאטשע אין דער אנדערער אננעמען ארבייט, און זי טאג ווי נאכט אין דער יאד, קאכט און באקט און וואשט און שמירט און טראגט וואסער, קוים־קוים דאס שטיקעל ברויט אין שטוב; איך זאל איהר ניט ברענגען א מאל א ביסעל מילכיגס, א מאל עטליכע גראשענס, וואלט געווען גאר נישט גוט — און רעד מיט איהר, זאגט זי, אז ס'איז איהר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, אבי, זאגט זי, איהר מאטעל זאל איהר זיין געזונט.— נו, געהט טענה'ט מיט היינטיגע קינדער! עס קומט אוים, ווי איך האב אייך געזאגט פונ'ם אנהויב: ב נ י ם ג ד ל ת י ו ר ו מ מ ת י — הארעווע פון קינדער'ס וועגען, שלאג זיך קאפ אין וואנט, ו ה ם פ ש ע ו ב י — זאגען זיי, אז זיי פארשטעהען בעסער. ניין, זאגט אייך וואס איהר ווילט, היינטיגע קינדער זענען צו קלוג! נאר מיר דאכט, אז איך האב אייך היינט אנגערוהט א קאפ מעהר ווי אלע מאל. האט מיר קיין פאראיבעל ניט, זיים מיר געזונט און האט אייך א גוטען תמיד!

וועט זי זיך עלטערען, אם־ירצה־השם, אין עושר און אין כבוד"... רעכט, באבעניו, זאג איך צו איהר נאר א מאל, וואס־זשע טהוט מען מיט לייזער־וואלפ'ען? סטייטש, איך האב דאך איהם ערשט נעכטען געגעבען דאס ווארט!... — איך האב נאר אויסגערעדט די דאזיגע ווערטער, איך טהו א קוק — נישטא די באבע צייטעל! אויף איהר ארט איז אויסגעוואכסען פרומע־שרה לייזער־וואלפ'ס און מאכט צו מיר כהאי לישנא: „רב טביה! איך האב אייך געהאלטען תמיד פאר א עהרליכען, פאר א אידען מיט תורה, סטייטש, ווי קומט דאס, איהר זאלט טהון אזא זאך, איהר זאלט וועלען, אז אייער טאכטער זאל מיך ירש'ענען, זיצען אין מיין שטוב, האלטען מיינע שליסעל, אנטהון מיין מאנטעל, טראגען מיינע ציערונג, מיינע פערעל?"... וואס בין איך שולדיג, מאך איך צו איהר, אייער לייזער־וואלף האט אזוי געוואלט... „לייזער־וואלף? — מאכט זי צו מיר. — לייזער־וואלף וועט האבען א ווייסטען סוף, און אייער צייטעל... א רחמנות נעבאך, רב טביה, אויף אייער טאכטער; מעהר ווי דריי וואכען וועט זי מיט איהם נישט לעבען; און אז עס וועט אויסגעהן די דריי וואכען, וועל איך קומען צו איהר ביי נאכט און וועל זי אננעמען ביי'ם האלז אט־אזוי־א..." און מיט די ווערטער, זאג איך, האט מיך פרומע־שרה אננענומען ביי'ם גארגעל און האט מיך אננעהויבען צו ווארגען אזוי, אז ווען ניט דו זאלסט מיך געווען אויפוועקען, וואלט איך שוין איצטער אננע־שפארט וויי־וויי!... — „טפו־טפו־טפו! — מאכט צו מיר מיין ווייב און שפייעט אוים דריי מאל דריי. — אין טייד זאל דאס פאלען, אין דער ערד זאל דאס זינקען, אויף בוידעמס זאל דאס קלעטערען, אין וואלד זאל דאס רוהען, נאר אונז און אונזערע קינדער זאל דאס ניט שאדטען! א בייזער, א וויסטער, א פינסטערער חלום אויף דעם קצב'ס קאפ און אויף זיינע הענט און פיס! לאז ער זיין די כפרה פאר מאטעל קאמזויל'ס מינדסטען נאגעל, האטש ער איז א שניידער, ווארום אז ער הייסט נאך מיין פעטער מרדכי, איז ער געווים נישט קיין געבארענער שניידער, און מסתמא אז די באבע עליו השלום

האדעל

נעשריבען אין יאהר 1904.

האָדעל

— אַיהר חידוש'ט זיך, פּאני שלום־עליכם, אויף טביה'ן, וואס מע יעהט איהם נישט? ער האָט זיך, זאגט איהר, שטאַרק א רוק געטהאָן, מיט א מאל, זאגט איהר, נרוי געווארעז? ער־ער־ער! וועז איהר זאלט וויסען מיט וואס פאר צרות, מיט וואס פאר וועה־טיגען אט דער טביה טראגט זיך ארום! ווי אזוי שטעהט דאָרט ביי אונז געשריבען: א ד ם י ס ו ד ו מ ע פ ר ו ס ו פ ו ל ע פ ר — א מענטש איז שוואכער פון א פליעג און שטאַרקער פון אייזען... טאקי נאר א באשרייבונג מיט מיר! וואו ערניץ א שלאק, א צרה, איין אנשיקעניש — מיד אויסמיידען טאר עס נישט. פון וואַנען נעמט זיך עס, וווייסט איהר ניט? אפשר דערפון, וואס בטבע בין איך א פתי יאמין, וואס גלויבט איטליכען אויף נאמנות? טביה פאַרגעסט, וואס אונזערע חכמים האבען אונז אננעזאגט טויזענד מאל: כ ב ד ה ו ו ח ש ד ה ו; בלשון אשכנז הייסט עס: „נע ווייר סאבאקי"... נאר וואס זאל איך טהון, פרעג איך אייך, אז ס'איז ביי מיר פאַרט אזא טבע? איך בין, ווי איהר וווייסט, א גרויסער בעל־בטחון און האב צו דעם וואס לעבט אייביג קיינמאל קיין טענות נישט. ווי אזוי ער פיהרט, אזוי איז גוט. וואַרום פרובט זיך, אדרבה, פארקעהרט, האט יא טענות, וועט זיך אייך עפים העלפען? אז ווי באלד מיר זאגען אין די סליחות: ה נ ש מ ה ל ך ו ה ג ו ף ש ל ך, — היינט וואס וווייסט א מענטש און וואס האט ער פאר א ווערדע? שטענדיג טענה איך אבער מיט איהר, מיט מיינער הייסט דאס: „נאלדע, זאג איך, דו זינדיגסט! פארהאן, זאג איך, ביי אונז א מדרש..." „וואס מיר מדרש, זאגט ז'ן, מיר האבען, זאגט ז'ן, א טאכטער אויף

קאטע פון דער פוטער!... זאלט איהר זעהען פון דעסטוועגען, ווי מע לערענט! אוו ווער? בעל־מלאכה'שע קינדער. פון שניידערס, פון שוסטערס, נאט זאל מיר אזוי העלפען בכל אשר אפנה! מע לאזט זיך אוועק קיין יעהופּעץ, אדער קיין אדעס, מע וואלגערט זיך אוים אויף אלע בוידעמס, עסען עסט מען מכות מיט בכורות, אוו פארבייסען פארבייסט מען מיט קדחת, נאנצע חדשים דורכאיינאנר קוקט מען נישט אן קיין שטיקעל פלייש אין די אויגען, מע לענט זיך צענויף זעכס פארשוינדלער אויף איין בולקע מיט א הערינג אוו ו ש מ ח ת ב ח ג ך — הוליע קבצן!...

בקיצור, האט זיך איינער פון דער „חברה" פארהאקט אין אונ־זער ווינקעל, עפּיס א שלים־מזל, נישט ווייט פון דאנען, איך האב נעקענט דעם מאטען זיינעם, ער איז געווען א פאפּיראסניק אוו א קבצן, לאז ער מיר מוחל זיין, אין זיעבען פאלעס. מילא, בין איך אייך דערויף נישט אויסען, וואהרום אז דעם תנא רב יוחנן הסנדלר איז אנגעשטאנען צו נייהען שטיוועל, מעג איהם שוין, דאט זיך, אנשטעהן צו האבען א טאטען, וואס דרעהט פאפּיראסען. פאר־דריסען פארדריסט מיך נאר איין זאך: למאי זאל זיך א קבצן נלוסטען לערנען, שטודיערען? פראווד, דער גוטער יאהר האט איהם נישט נענומען, ער האט א גוט קעפּעל, נאר א גוט קעפּעל. פערטשיק הייסט ער, דער שלים־מזל, האבען מיר איבערגעלעגט אויף אידיש: פעפּערעל. ער זעהט טאקי אויס ווי א פעפּערעל. איהר זאלט אנקוקען — א וועוריקעל, א קליינס, א שוואַרץ, א פארזעהעניש, נאר ס'איז פול, מלא ונדוש, אוו א מויל — אש להבה, שוועבעל אוו פּער.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, איך פאהר איינמאל אהיים פון בויבעריק, אפּגעזעצט דאס ביסעל סחורה, א נאנצען טראנס־פּארט, קעז אוו פּוטער אוו סמעטענע אוו שאר ירקות. זיץ איך פארטראכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימעל־זאכען, פון דעם, פון יענעם, אוו פון די יהופּעצער נגידים, וואס עס נעהט זיי, קיין עין־הרע, אזוי נוט, אזוי נוט, אוו פון טביה'ן דעם שלים־מזל מיט

חתונה צו מאכען; און נאך דער טאכטער, קיין עין־הרע, געהען נאך צוויי טעכטער; און נאך די צוויי — נאך דריי, קיין בייז אויג זאל ניט שאדען!"... — „עט, זאג איך, ס'איז בלאטע, נאלדע! אונזערע חכמים, זאג איך, האבען דאס אויך באוואהרענט; ס'איז פארהאן, זאג איך, דערוויף אויך א מדרש..." לאזט זי זיך ניט רעדען: „טעכטער, זאגט זי, דערוואכסענע, זענען אליין א גוטער מדרש"... און געהט טענה'ט מיט א אידינע!

הקיצור, פון דעם זעהט איהר ארויס, אז ס'איז פארהאן, ס'איז דא, קיין עין־הרע, ביי מיר סחורה אויף אויסצוקלויבען, און דוקא פיינע סחורה, ניט צו פארזינדיגען, איינע שענער פון דער אנ־דערער. ס'איז ניט שייך, אז איך אליין זאל לויבען מיינע קינדער, נאר איך הער וואס די וועלט זאגט: „קראסאוויצעס!" און ועל־כולם די עלטערע, האדעל רופט מען זי, די אנדערע פון צייטלען, די וואס האט זיך פארקאכט, אויב איהר נעדענקט, אינ'ם חייט; איז זי שען, זאג איך אייך, די אנדערע טאכטער מיינע, האדעל מיין איך, וואס זאל איך אייך זאגען? טאקי ווי אין דער היילינער מגילה שטעהט געשריבען: כי טובת מראה היא — שיינט ווי א שטיק גאלד! און צו די צרות באדארף זי נאך האבען א קאפ אויך, שרייבט און לייענט אידיש און רוסיש, און ביכלער — ביכלער שלינגט זי, ווי האלעשקעס. וועט איהר דאך פרענגען א קשיא: וואס פאר א מחותן איז טביה'ס טאכטער מיט ביכלער, אז דער טאטע איהרער האנדעלט גאר מיט קעז און מיט פוטער? הערסט דו, אט דאס פרעג איך דאך ביי זיי, ביי די פיינע בחורים הייסט עס, וואס קיין הויזען, איך בעט איבער אייער כבוד, איז נישטא, און שטודיערען גלוסט זיך זיי, ווי מיר זאגען אין דער הגדה: כולנו חכמים — אלע ווילען לערנען, כולנו נבונים — אלע ווילען שטודיערען. פרעגט זיי: וואס שטודיערען? וועד שטודיערען? זאלען אזוי ציעגען וויסען אין פרעמדע גערטנער שפרינגען! אז בסך־הכל לאזט מען זיי דאך גאר ניט צו, ווי זאגט ער: א ל ת ש ל ח י ד ך — א

ער, א היגער, איהר קענט מיך". „ווער זשע, זאג איך, איז דער טאטע דיינער? לאמיר שוין הערען!" „מיין טאטע, זאגט ער, האט געהייסען פערטשיק". „טפו זאלסט דו ווערען! האסט דו, זאג איך, באדארפט אזוי לאנג מוטשען? ביזט דו, הייסט דאס, פערטשיק דעם פאפיראסניק'ס א זוהנדעל?" „בין איך, זאגט ער, פערטשיק דעם פאפיראסניק'ס א זוהנדעל". „און שטודיערסט, זאג איך, אין די קלאסען?" „און שטודיער, זאגט ער, אין די קלאסען". „נו־נו, מהכתיתי, זאג איך, אדם א מענטש, צפור א פויגעל, קאטשקע רוק זיך. זאג זשע מיר, זאג איך, תכשיט מיינער, פון וואס, למשל, לעבסט דו, אשטייגער?" „פון דעם, זאגט ער, וואס איך עס". „אהא, זאג איך, גאנץ גוט; וואס־זשע, זאג איך, עסט דו?" „אלסדינג, זאגט ער, וואס מע גיט מיר". „איך פארשטעה, זאג איך, ביזט נישט קיין איבערקלויבער: אז ס'איז דא וואס צו עסען, עסט דו, און אז ס'איז נישטא וואס צו עסען, פארבייסט דו מיט א ליפ און לעגסט זיך שלאפען א ניכטערער. נאר וואס דען, זאג איך, ס'איז אלסדינג כדאי, אבי שטודיערען אין די קלאסען, זאג איך; גלייכסט זיך, זאג איך, צו די יעהופעצער נגידים, ווי אין פסוק שטעהט: כולם אהובים, כולם ברורים"... אזוי זאג איך צו איהם מיט א פסוק און מיט א מדרש, ווי טביה קאן. מיינט איהר דאך, אז ער שווייגט מיר אפ, פערטשיק הייכט עס? „ניט דערלעבען, זאגט ער, וועלען די נגידים, אז איך זאל זיך צו זיי גלייכען! איך האב זיי, זאגט ער, אין דער ערד!" „ביזט מיר עפים שטארק, זאג איך, אויפגעטראגען, זאג איך, אויף די נגידים? איך האב מורא, זאג איך, אויב זיי האבען זיך ניט צעטיילט, זאג איך, מיט דיין טאטענ'ס ירושה". „זאלט איהר טאקי וויסען, זאגט ער, אז איך אוז איהר אוז מיר אלע, קאן זיין, האבען א גרויסען חלק ביי זיי אין דער ירושה"... „ווייסט דו וואס, זאג איך, לאזען שוין דיינע שונאים רעדען פאר דיר. איך זעה ארויס, זאג איך, נאר איין זאך, אז דו ביזט א יונגעל נישט קיין פארפאלענער אוז די צונג בארארף מען דיר נישט פיקען; אויב

זיין פערדעל, וואָס וועלען כל ימיו פֿאַרשוואַרצט, וכדומה נאָך אַזעלכע ענינים. זומער, די זון באַקט, די פליעגען בייסען, אוון די וועלט אַרום אוון אַרום איז מחיה, גרויס, אפֿען, חאַטש הויב זיך אויף אוון פליה, חאַטש ציה זיך אויס אוון שווים!...

דערווייל, איך טהו א קוק — א בחור'ל שפּאַנט זיך מיט די רגלים איבער'ן זאַמד, האַלט א פּעקעל אונטער'ן אַרעם אוון שוויצט, פּאַכט מיט דער נשמה. „יעמוד החתן רב יאָקעל בן פּלעקעל! — זאָג איך צו איהם. — זעץ דיך אויף, הער נאָר, וועל איך דיך א ביסעל אונטערפיהרען, איך פּאַהר במילא לעדיג. ווי שטעהט דאָר־טען, זאָג איך, ביי אונז געשריבען: „דיין חבר'ס אייזעל אַז דו באַגעגענסט, איז ע ז ו ב ת ע ז ו ב — דאַרפֿסט איהם נישט פֿאַרלאָזען, היינט לא כל־שכן א מענטש"... לאָכט ער, דער שלים־מזל, אוון לאָזט זיך דוקא לאַנג נישט בעטען אוון קריכט אין וועגעלע אריין. „פוון וואַנען, זאָג איך, שפּאַנט דאָס, למשל, א בחור'ל?" „פוון יעהופּיע". „וואָס האָט, זאָג איך, אזא בחור'ל, ווי דו, צו טהון אין יעהופּיע?" „אזא בחור'ל, ווי איך, זאָגט ער, גיט אפּ אקזאַמענט". „אויף וואָס, זאָג איך, שטודיערט אזא בחור'ל, ווי דו?" „אזא בחור'ל, ווי איך, זאָגט ער, ווייסט נאָר אליין ניט אויף וואָס ער שטודיערט". „אם כן, זאָג איך, וואָס־זשע דולט זיך אזא בחור'ל, ווי דו, אומזיסט דעם קאָפּ?" „זאַרגט זיך נישט, רב טביה, אזא בחור'ל, ווי איך, זאָגט ער, ווייסט שוין, וואָס ער האָט צו טהון". „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, ווי באַלד, אז איך בין דיר שוין יא באַקאַנט, טא וואָר ביזט דו, למשל?" „וואָר איך בין? איך בין, זאָגט ער, א מענטש". „איך זעה, זאָג איך, אז נישט קיין פערד; איך מיין ו ו ע מ ע נ ס ביזט דו?" „וועמענס, זאָגט ער, זאָל איך זיין? איך בין גאָט'ס". „איך וויים, זאָג איך, אז גאָט'ס; עס שטעהט, זאָג איך, ביי אונז געשריבען: כ ל ה ח י ה ו כ ל ה ב ה מ ה. איך מיין, זאָג איך, פוון וואַנען שטאַמסט דו, צי ביזט דו א אונזעריגער, צי אפֿשר פוון דער ליטא?" „שטאַמען, זאָגט ער, שטאַם איך פוון אָדם הראשונ'ען אוון אליין בין איך, זאָגט

די קינדער האבען איהם אונטערגעטראגען א גלעזעל מילד, אוז מיין אלטע האט אכטונג געגעבען, ער זאל האבען א העמד אויפ'ן לייב מיט א פאר זאקען נאנצע — אוז טאקי דעמאלט האבען מיר דאס איהם געקרוינט מיט'ן נאמען „פעפערעל", איבערגעמאכט, הייסט דאס, אויף אידיש פון פערטשיק, אוז מע קאן זאגען, אז מיר האבען איהם אלע ליעב געקריגען עפים גאר ווי איין אייגענעם, מחמת בטבע איז ער, דאדפט איהר וויסען, דוקא נישקשה פון א מענטשעל, א פשוט'ער, א פראסטער חי־וקיים הייסט דאס, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס — הפקר ציבעלעם...

פאר איין זאך נאר האב איך איהם פיינט געהאט: פאר זיין פארפאלען ווערען. פלוצים פלעגט ער זיך אויפהויבען, אוועקגעהן, אוז ו ה י ל ד א י נ נ ו — נישטא פעפערעל! „וואו ביזט דו געווען, מיין טייערער שפיעל־פויגעל?" שווייגט ווי א פיש... איך ווייס נישט, ווי אזוי איהר — איך האב פיינט א מענטשען מיט סודות; איך האב ליעב, ווי זאגט ער: ו י ד ב ר — נערעדט אוז ו י א מ ר — נעזאגט. דערפאר האט ער אבער א מעלה: צערעדט ער זיך שוין, איז מ י ב א ש ו מ י ב מ י ם — פאר פייער אוז פאר וואסער. א פיסק — ניט געדאכט זאל ער ווערען! רעדט על ה' ועל משיחו, אוז אויף „ננתקה"... אוז דער עיקר טאקי — אויף „ננתקה"... מיט פלאנען אלץ אזעלכע ווילדע, קרומע, משוגע'נע נענג, עפים אלסדינג לאקירדע, פאפעריק, מיט די פים ארויף. למשל, א נגיד, קומט אוים, נאר זיין משוגע'נעם, פארקעהר־טען שכל, איז אפגעפרענט, אוז א קבצן איז, פארקעהרט, א גאנצער צימעס, אוז ווער שמועסט א בעל־מלאכה — דער איז גאר דאס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל, טייערער פון חרוסת, מחמת יניע כפיר, זאגט ער, דאס איז דער עיקר. „פון דעסטוועגען, זאג איר, צו נעלט, זאג איר, קומט דאס נישט?" ווערד ער מלא כעס אוז ווי מיר איינדרינגען, אז נעלט איז א שחיטה פאר דער ווערלט; פון נעלט, זאגט ער, נעמען זיך אלע פאלשקייטען אויף דער ווערלט, אוז אלסדינג, זאגט ער, וואס סע טהוט זיך אויף דער ווערלט, טהוט

דו וועסט, זאג איר, האבען צייט, קאנסט דו זיך אריינחאפען צו מיר היינט אויף דער נאכט, וועלען מיר א ביסעל שמועסען, אוו טאקי, בדרך הליכה, חאפען מיט אונז א וועטשערע"...

אודאי האט זיך מיינער נישט געלאזט איבער׳חזר׳ען די וועד־טער אוו איז געקומען צו גאסט, געטראפען אקוראט צום סמיטשיק, בשעת דער בארשט איז געשטאנען אויפ׳ן טיש אוו די מילכיגע קנישעס אין אוויוועז האבען זיך נאך געפרעגעלט. „דו האסט, זאג איך צו איהם, א לעבעדיגע שוויעגער; קאנסט זיך, זאג איר, געהן וואשען, אוו אז ניט, קאנסט דו, זאג איר, עסען אומגעוואשען, איך בין ניט נאט׳ס סטראפטשע, זאג איר, מיך וועט מען אויף יענער וועלט פאר דיר ניט שמייסען". אזוי שמועס איך מיך אוים מיט איהם, אוו פיהל, אז עס ציהט מיך עפים צו דעם דאזיגען מענטשעל, וואס — וויים איך אליין ניט, נאר עס ציהט; איך האב ליעב, פארשטעהט איהר, א מענטשען, וואס מע קאן מיט איהם רערען א ווארט; א מאל א פסוק, א מאל א מדרש, א מאל א שטיקעל חקירה איז הימעל־זאכען, דאס, יענץ, לאקש, בוידעם, ציבעלע. אט אזא מענטש איז טביה. פון יענער צייט אן האט מיין בחור אנ־געהויבען אריינקומען צו מיר כמעט אלע טאג. אפגעפארטינט זיך מיט די „שטונדען", פלעגט ער קומען צו מיר זיך אפרוהען אוו א ביסעל פארברענגען. מאהלט אייך, אז אך אוו וועה איז געווען צו איהם מיט זיינע שטונדען אינאיינעם, אז בסך־הכל, דארפט איהר וויסען, ביי אונז דער גרעסטער נגיד איז געוואוינט צו צאהלען נאנצע ח"י גילדוינים, אי דאס, זאל דער לעהרער איהם העלפען לייענען דעפעשען, שרייבען אדריסים אוו טאקי פאלגען א נאנג אויך, פאר וואס נישט? א בפירוש׳ער פסוק: ב כ ל ל ב ב ד ו ב כ ל נ פ ש ך — עסט דו ברויט, דארפסט דו וויסען פאר וואס. א שטיקעל גליק חאטש, וואס געגעסען האט ער, אייגענטליך, ביי מיר, אוו דערפאר האט ער אונטערגעקנעלט מיט מיינע טעבטער, ווי זאגט ער: ע י ן ת ח ת ע י ן — א פאטש פאר א פאטש; אוו אט אזוי איז ער געווארען ביי אונז אין שטוב א נאנצער בן־בית,

אין בויבעריק אוו שטעלט מיך אָפּ: „זייט־זשע מוחלַ, רב טביה, איך דאַרף אייך עפּעס, זאָגט ער, זאָגען". „מהכתיתי, אבי אַ גוטס", זאָג איך אוו שטעלַ־אָפּ דאָס פּערדעלַ. „איהר האָט, זאָגט ער, רב טביה, אַ טאַכטער!" „איך האָב, זאָג איך, זיעבען, זאָלען געווינט זיין". „איך וויס, זאָגט ער, אַז איהר האָט זיעבען, איך האָב אויך זיעבען". „האָבען מיר, זאָג איך, אינאיינעם אַזוי גרויס ווי פּערצעהן". „בקיצור, וועלט־ער אויף אַ זייט, זאָגט ער; די מעשה, רב טביה, דערפון, זאָגט ער, איז אַזוי: איך בין דאָך, ווי אייך איז ידוע, אַ איד אַ שדכן, האָב איך, זאָגט ער, פּאַר אייך אַ חתן. נאָר אַ חתן — פּון חתנלַאַנד אַ חתן, טאַקי פּערווע שבפּערווע!" „דהיינו, זאָג איך, וואָס ווערט אַנגערופען ביי אייך אַ חתן פּון חתנ־לַאַנד, פּערווע שבפּערווע? אויב, זאָג איך, אַ חייט, אַדער אַ סנדלַר, אַדער אַ מלמד, מען ער, זאָג איך, זיצען דאָרט, און איך, זאָג איך, ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד — מיין גלייבען וועלַ איך מיר געפינען, מ מ ק ו ם א ח ר, ווי דער מדרש, זאָג איך, זאָגט..." „ע, זאָגט ער, רב טביה, איהר הויבט שוין אַן מיט אייערע מדרשים? מיט אייך, זאָגט ער, רעדען, באַדאַרף מען זיך גוט אונטערנאַרטלַען! איהר פּאַרשיט, זאָגט ער, די וועלט מיט מדרשים. איהר הערט בעסער אוים, זאָגט ער, וואָס פּאַר אַ מין שידוך אפּרים דער שדכן איז אַ בעלַן אייך פּאַרצולַענען; איהר זאָלט, זאָגט ער, נאָר האָר־כען אוו שווייגען". אַזוי מאַכט ער צו מיר, אפּרים הייסט דאָס, אוו נעמט אוו לייענט מיר אוים אַ צעטעלַ — וואָס זאָלַ איך אייך זאָגען? טאַקי עפּעס קפּריסין. ראשית, איז דאָס אַרט זעהר אַ שען אַרט, אַ טאַטענס אַ קינד, זאָגט ער, ניט קיין „חאַץ־דרגא". אוו דאָס, דאַרפט איהר וויסען, איז ביי מיר דער עיקר. וואַרום איך בין אַליין אויך ניט אַבי וועד; ביי מיר אין דער משפּחה זענען פּאַרהאַן אַלערלַיי, ווי זאָגט ער: ע ק ו ד י ם, נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — פּאַרהאַן פּראַסטע מענטשען, פּאַרהאַן בעלי־מלאכות אוו פּאַרהאַן בעלַי־בתים. היינט איז ער אַ יודע־נגן, וואָס פּאַרשטעהט איז די קלייַנע אותיות. אוו דאָס איז ביי מיר אודאי נישט פּון די קלייַנע

זיך עס נישט על־פי יושר. און ער ברענגט מיר צעהנטויזענד ראיות און משלים, וואס קלעפען זיך ביי מיר, ווי אײן ארבעס צו דער וואנט... „קומט אויס, נאר דיין משוגע'נעם שכל, זאג איך, אז דאס, וואס מיין בהמה מעלקט זיך, און דאס, וואס מיין פערדעל פאהרט, איז אויך נישט על־פי יושר?"... וכדומה נאך אזעלכע קלאץ־קשיות פרעג איך איהם און שטעל איהם אפ, ווי זאגט ער, ע ל כ ל ד ב ר י ש י ר ו ת ו ת ש ב ח ו ת — אויף יעדען טריט, ווי טביה קאן! מיין פעפערעל אבער קאן אויך, נאר א מין קאנען! הלואי וואלט ער אזוי נישט קאנען ווי ער קאן! און האט ער עפּים אויפ'ן הארצען, אזוי זאגט ער דאס ארויס! אײנמאל זיצען מיר אזוי פארנאכט ביי מיר אויף דער פּריזבע און חקירה'ן אלץ מכח די דאזיגע ענינים, פילאזאפיע הייסט עס. רופט ער זיך אן צו מיר, פעפערעל הייסט עס: „איהר ווייסט, רב טביה? איהר האט טעכטער, רב טביה, זעהר געראטענע". „טאקי באמת? — זאג איך. — א דאנק דיר פאר דער בשורה; זיי האבען, זאג איך, אין וועמען געראטען צו זיין". „איינע, זאגט ער צו מיר ווייטער, די עלטערע, די איז גאר, זאגט ער, א בר־דעת, א פאלנע מענטש". „איך ווייס עס אהן דיר, זאג איך, דאס עפעלע, זאג איך, פאלט נישט ווייט פונ'ם בוימעלע". אזוי זאג איך צו איהם, און דאס הארץ, געווויינטליך, וואכסט פאר תענוג, וואהרום וואסער פאטער, איך בעט אייך, האט נישט ליעב, אז מע לויבט איהם זייער קינדער? נעה זיי א נביא, אז פון אזא מין לויבענויש וועט גאר ארויס־פרינגען א פארקאכענויש, זאל גאט שומר ומציל זיין! איהר מענט דאס הארכען.

בקיצור, ויהי ערב ויהי בוקר — געווען איז דאס צווישען טאג און נאכט, אין בויבעריק טאקי, פאהר איך מיר אזוי מיט מיין וועגעלע איבער די דאטשעס, שטעלט מיך עמיצער אפ. איך טהו א קוק — ס'איז אפּרים דער שרכן. אפּרים דער שרכן, דארפט איהר וויסען, איז זיך א איד א שרכן, ווי אלע שרכנים, פארנעמט זיך, הייסט דאס, מיט שידוכים. דערזעהט ער מיך, אפּרים הייסט עס,

די וועלט איז מיר מקנא, ניט אזוי אויף דער קאַרעטע מיט די פוסים, ווי אויף די טובות, וואס איך טהו דער וועלט דורך מיין טאַכטער די נגידית, העלף־אויס די געפאַלענע מיט א גמילות־חסד, וועמען א כף־הא'ער, וועמען א פופציגער און וועמען א הונדערטער, ווי זאגט איהר, יענער האט אויך א נשמה... אזוי טראַכט איך מיר, פאַהרענדיג פאַרנאַכטליך, צוריקוועגס אהיים, און שמייס דאס פערד־דעל און שמועס מיך דורך מיט דעם אויף פערדיש לשון: „לסוסתי, זאג איך צו דעם, ווייא! אַנו, מאַד נאַר, זאג איך, מיט די רגלים א ביסעלע גיכער, באַקומסט דו דיין פאַרציג האַבער, וואַרום איז קמחא זן תורה — שטעהט ביי אונז געשריבען — אז מע שמירט ניט, פאַהרט מען ניט"...

און ווי איך רעד מיר דאַ אזוי מיט מיין פערדעל, זעה איך, פון וואַלד ארויס שניידט זיך א פּאַרעל, צוויי מענטשען, ניכר, א זכר מיט א נקבה. געהן געהען זיי נאַהענט, האַרט איינער צום אנדערען, און מע רעדט עפּים זעהר געשמאַק. וועך קאַן דאס זיין פלוצים איז מיטען דרינען? — קלער איך מיר און קוק מיך איין דורך די פייערינג ריטער פון דער זון. — איך וואַלט געמעגט שוועדען, אז ס'איז פעפערעל! מיט וועמען־זשע געהט ער דאַס, דער שלים־מזל, אזוי שפּעט? איך פאַרשטעל מיך מיט דער האַנט פון דער זון און קוק מיך איין נאַר שטאַרקער: וועך איז די נקבה'קע? אוי! דאַכט זיך, האַדעל? יא, ס'איז זי, ווי איך בין א איה, ס'איז זי!... אזוי? אט דאס האַט מען אזוי געשמאַק געלעדענט גראַמאַטיקעס, געלייענט ביכלער?! אוי, טביה, ביזט דו א בהמה! — אזוי טראַכט איך מיר, און שטעל־אף דאס פערדעל און רוף זיך אן צו מיינע לייט: „א גוטען אבענד אייך, זאג איך, וואס הערט זיך עפּים מכח מלחמה? ווי קומט איהר, זאג איך, פלוצים נאר אהער? אויף וועמען קוקט איהר דא ארויס? אויפ'ן נעכטיגען טאג?"... דערהערט אזא מין ברוד־הבא, איז מיין פּאַרעל געבליבען שטעהן, ווי זאגט ער, לא בשמים ולא בארץ, דאס הייסט: נישט אהין, נישט אהער, מחילה צעדרעהט און רויט־

זאכען, וואָרום א נראָבען יונג האָב איך דאָך פּיינט, ווי חזיר! ביי מיר איין עם־הארץ איז ערנער טויזענד מאָל פּון א הולטיי; איהר מעגט אייך געהן אהן א היטעל, און אפילו מיט'ן קאָפּ אראָפּ, מיט די פּים ארויף, אָבי איהר ווייסט וואָס רש"י מאכט, זענט איהר שוין פּון מיינע לייט. אָט אזא איד איז טביה... היינט איז ער, זאָגט ער, רייך, אָננעשטאָפּט מיט געלט, פּאָהרט ארוים, זאָגט ער, מיט א קאָרעטע, מיט א פּאָר ברענענדיגע סוסים, עס געהט אזש א רויך!... נו, מהכתיתי, טראָכט איך מיר, דאָס איז אויך נישט פּון די גרויסע חסרונות. איידער א קבצן, איז שוין גלייכער א נגיד, ווי זאָגט ער: י א ה ע נ י ו ת א ל י ש ר א ל — גאָט אליין האָט אויך פּיינט א קבצן. א סימן האָט איהר, אז גאָט זאָל ליעב האָבען א קבצן, וואָלט א קבצן קיין קבצן נישט געווען. „נו, לאָמיר הערען ווייטער", זאָג איך. „ווייטער, זאָגט ער, ווי ער מיט אייך א שידוך טהוו, ער געהט אוים, ער חלש'ט, זאָגט ער, דאָס הייסט נישט נאָר אייך — נאָר אייער טאָכטער חלש'ט ער, ער ווי א שענע ווי ער"... „אזוי? — זאָג איך. — לאָז ער זיין פּאָר איהר די כּפּרה. וועָר, זאָג איך, איז ער, דער אָנטיק אייערער: א בחור? איין אלמן? א גרוש? א שווארץ־יאָהר? „ער איז א בחור, זאָגט ער, א בחור, אפילו אין די יאָהרען שוין, נאָר א בחור". „ווי אזוי־זשע, זאָג איך, איז דער הילינער נאָמען זיינער?" ווי ער מיר נישט זאָגען, חאָטש בראָט איהם. „ברענגט זי, זאָגט ער, צו פּיהרען קיין בויבערין, ווי איך אייך נאכדעם, זאָגט ער, זאָגען". „וואָס הייסט, זאָג איך, איך זאָל זי ברענגען צו פּיהרען? ברענגען, זאָג איך, ברענגט מען צו פּיהרען א פערד, זאָג איך, אויפ'ן יריד, אדער א בהמה צו פּארקויפען"...

בקיצור, די שדכנים, וויסט איהר דאָך, קאָנען איבערעדען א וואָנט. ס'איז געבליבען, אז אם ירצה השם נאָך שבת ברענג איך זי צו פּיהרען קיין בויבערין. און אלערליי גוטע, זיסע מחשבות קומען מיר אויף די געדאָנקען, און איך שטעל מיר שוין פּאָר מיין האָרלעז, ווי זי פּאָהרט אין א קאָרעטע מיט א פּאָר ברענענדיגע סוסים, און

זיך, איז ביי אונז געבליבען, מיר זאלען שטעלען פריהער'ט א חופה"... דאס האט מיך שוין פארדראסען, ווי זאגט איהר: ב א ו מ י ם ע ד נ פ ש — דערלאנגט אין ביין ארויין! מילא, וואס ער זאגט: חתן־כלה — איז נאך צו דערלויידען, ווי שטעהט דארטען געשריבען: א ה ב ת י — ער ווי׳ל זיי, זי ווי׳ל איהם. אבער חופה? וואס איז דאס פאר וועדטער: שטעלען א חופה? עפים תרגום־לשון!... ווייזען ווייזט אוים, אז מיין חתן האט פאר־שטאנען, אז איך בין דער מעשה א ביסעל מטושטש; רופט ער זיך אן צו מיר: „פארשטעהט איהר, רב טביה, די מעשה דער־פון איז אזוי: איך האלט ביי אפפאהרען פון דאנען". „וועז פאהרסט דו?" „אין גיכען". „וואוהין, אשטייגער?" „דאס קאן איך אייך, מאכט ער, נישט זאגען, ס'איז, זאגט ער, א סוד"... איהר הערט? ס'איז א סוד! ווי געפעלט דאס אייך, אשטייגער? קומט צו נעהן א פעפערעל, א קליינס, א שוואַרץ, א פארזעהענישׂ, פארשטעלט זיך פאר א חתן, ווי׳ל שטעלען א חופה, האלט ביי אוועקפאהרען און זאגט ניט וואוהין! קאן ניט צעזעצט ווערען די גאנצ? „מילא, זאג איך צו איהם, א סוד איז א סוד; ביי דיר איז גאלע סודות... געב מיר אבער צו פארשטעהן, ברודערעל, אט דאס: דו ביזט דאך א מענטש, זאג איך, פון סאמע יושר און ביזט אייגנעטונקען אין מענטשליכקייט פון אויבען ביז ארא־פ, — ווי קומט דאס, זאג איך, צו דיר, אז דו זאלסט פלוצים אין מיטען דרינען צונעמען ביי טביה'ן א טאכטער און מאכען זי פאר איין עגונה? אט דאס הייסט ביי דיר יושר? מענטשליכקייט? א שטיקעל גליק, זאג איך, וואס דו האסט מיך נישט באַ'גנבה'ט, אדער אונטערגעצונ־דען"... „טאטע! — זאגט זי צו מיר, האדעל הייסט דאס. — דו ווייסט גאר ניט, ווי גליקליך מיר זענען, איך און ער, וואס מיר האבען דיר אויסגעזאגט פונ'ם סוד. ס'איז ביי אונז, זאגט זי, ארא־פ א שטיין פונ'ם הארצען. קום אהער, לאמיר זיך צעקושען". און נישט לאנג געטראכט, האפען זיי מיך ארום ביידע, זי פון איין זייט, ער פון דער אנדערער זייט, און מע הויבט מיך אן קושען

ליך אויפ'ן פנים... געשטאנען אזוי א פאר מינוט אהן ווערטער, לאזט מען אראפ די אויגען, נאכדעם הויבט מען אן קוקען אויף מיר, איך אויף זיי, זיי ביידע איינס אויף דאס אנדערע.

„נו? — זאג איך. — עפּיס באטראכט איהר מיך, זאג איך, גלייך אזוי ווי איהר האט מיך שוין לאנג נישט געזעהען. איך ביז, דאכט מיר, דער אייגענער טביה, זאג איך, וואס געווען, נישט נעמינערט א האר". אזוי מאך איך צו זיי האלב פארדראסיג און האלב אויף קאטאוועס. רופט זיך אן צו מיר די טאכטער מיינע, האדל היייסט דאס, און ווערד נאך רויטער ווי פריהער: „טאטע, אונז קומט מזל־טוב"... „מזל־טוב אייך, זאג איך, מיט מזל זאלט איהר לעבען. וואס איז די מעשה? איהר האט געפונען, זאג איך, איין אוצר אין וואלד? צי איהר זענט נאר־וואס נצול געוואָרען, זאג איך, פון א גרויסער סכנה?" „אונז קומט, זאגט ער, מזל־טוב, מיר זענען חתן־כלה". „וואס היייסט, זאג איך, איהר זענט חתן־כלה?" „חתן־כלה, זאגט ער, וויייסט איהר נישט וואס היייסט? חתן־כלה היייסט, זאגט ער, איך בין איהר חתן, זי איז מיין כלה". אזוי מאכט ער צו מיר, פעפערעל היייסט דאס, און קוקט מיר דוקא גלייך אין די אויגען אריין. איך קוק איהם אבער אויך גלייך אין די אויגען אריין און מאך צו איהם: „וועז איז געווען ביי אייך, זאג איך, דאס קנס־מאל? און פאר וואס האט איהר נישט געהופען מיך אויך אויף דער שמחה? איך קעהר מיר, דאכט זיך, אן דא א שטיקעל מחותן, צי ניין?"... איהר פארשטעהט, איך לאך און וועהרע עסען מיר, טאטשען מיין לייב. נאר גאר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע, טביה האט ליעב אויסהארכען ביז'ן סוף... רוף איך מיך אן צו זיי: „איך פארשטעה ניט — א שידוך אהן א שדכו, אהן תנאים?" „וואס דארפען מיר, מאכט ער, פעפערעל היייסט דאס, שדכנים? מיר זענען שוין לאנג, זאגט ער, חתן־כלה". „אזוי? נאט'ס נסים! וואס־זשע האט איהר, זאג איך, געשוויגען ביז אהער?" „וואס זאלען מיר, זאגט ער, שרייען? מיר וואלטען אייך היינט אויך נישט דערצעהלט, נאר אזוי ווי מיר האלטען אין גיכען ביי צעשיידען

איהר אייך א פאר־פאלק נאר־וואס פון דער נאדעל ארויס: פאהרט ער אוועק, דער גוטער יאהר ווייסט איהם וואוהין, און זי בלייבט איבער דא — און מע זאל דאס לאזען אפילו א טרער, חאטש פון יוצא וועגען! נאר גאר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האט צייט, קוקט און שווייגט, וואס וועט דא זיין... זעה איך עפים א פאר יונגע לייטלער, גוטע כתריליקעס, מיט אויסגעטראטענע שטיוועל, זענען ארויסגעקומען אויפ'ן באהן זיך געזעגענען מיט מיין שפיעל־פויגעל. איינער פון זיי איז געגאנגען עפים ווי א שייגעץ, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט'ן העמדעל איבער די הויזען, און האט עפים געשושקעט זיך מיט מיינעם שטילערהייד. „זעה נאר, טביה, טראכט איך מיר, צי האסט דו זיך ניט ארויננע־חאפט דא צווישען חברה פערד־גנבים, בייטעל־שניידערס, שלעסער־ברעכער, אדער פאלשע מאנעטשיקעס?"...

פאהרענדיג צוריק מיט מיין האדלען פון בויבעריק אהיים, קאן איך מיך נישט איינהאלטען און זאג איהר ארוים דעם דאזיגען געדאנק נאנץ אפענטליך. צעלאכט זי זיך און ווייל מיך איינרעדען, אז ס'איז לויטער פיינע מענטשלעך, עהרליכע, לעצט־עהרליכע לייט, וואס זייער נאנץ לעבען איז נאר פון יענעמס וועגען, זיך האבען זיי נישט אין זינען, אפילו אין דער לינקער פיאטע... „אט א יענער, זאגט זי, וואס מיט'ן העמדעל, דער איז גאר א טאטענס א קינד; ער האט, זאגט זי, צווקגעווארפען רייכע טאטע־מאמע אין יהופעץ, ווייל נישט נעמען ביי זיי קיין צעבראכענעם גראשען". „אזוי? גאט'ס וואונדער! — זאג איך. — טאקי זעהר א פיין בחור'ל, כלעבען! צום העמדעל, וואס ער גהט איבער די הויזען, מיט די לאנגע האר, וועז גאט העלפט איהם נאר א הארמאניע, אדער א הונט זאל איהם נאכלויפען פון הינטען, דעמאלט האט דאס שוין גאר דעם זיעבעטען חן!"... אט אזוי רעכען איך זיך אפ מיט איהר שוין פאר איהם אויך, און לאז אוים מיין נאנץ ביטער הארץ, הייסט דאס, צו איהר נעבאך... און זי? נאר נישט! א י ן א ס ת ר מ נ ד ת — מאכט זיך תמ'עוואטע. איך איהר: „פעפערעל", און

און האלזען, זיי מיך אזוי איך זיי, און פון גרויס אימפעט, אפנים, זיי ביידע צווישען זיך דאוואי קושען זיך! א באשרייבונג, זאג איך אייך, א טעיאטער מיט זיי! „טאמער וואלט שוין געווען, זאג איך, נענוג קושען זיך? צייט עפים רעדען מכח תכלית". „מכח וואסער תכלית?" זאגען זיי. „מכח נרן, זאג איך, מלבושים, הוצאות־החתונה, דאס, יענץ, לאקש, בוידעם, ציבעלע"... „מיר דארפען נישט, זאגען זיי, גאר נישט נים, נישט קיין לאקשען, נישט קיין בוידעם, נישט קיין ציבעלעם". „וואס־זשע דען, זאג איך, דארפט איהר יא?" „מיר דארפען, זאגען זיי, נאר חופה וקדושין"... איהר הערט וועדטער?...

בקיצור, איך וועל אייך ניט מאריך זיין, עס האט מיר נעהאלפען, ווי דער פאר־א־יאהרינגער שניי — מע האט געשטעלט א חופה. אלץ הייסט א חופה! אודאי, וואס זאלט איהר קלערען, נישט אזא חופה, ווי טביה'ן שטעהט אן. אויך מיר א חופה!... א שטילע חתונה... אך און וועה!... און דערצו איז נאר פארהאן א ווייב, ווי זאגט איהר: אויף א מכה א בלאטער. מוטשעט זיך, איך זאל איהר נאר זאגען, וואס איז דאס עפים אזוי חאפ־לאפ, בחפזון'דיג? נו, נעהט ניט צו פארשטעהן א אידינע, אז סע ברענט! וואס טויג אייך, איך האב איהר געמוזט אפטאקען פון דרך־שלום וועגען א ליגען הגדול הגבור והנורא, א מעשה מיט א ירושה, א רייכע מוהמע פון יעהופעץ, נעכטיגע טעג — אבי זי זאל מיך לאזען צורוה. און טאקי באותו היום, דאס הייסט א פאר שעה נאך דער שענער חופה, שפאן איך איין דאס פערד־און־וועגעלע, און מיר וועצען זיך אויף זאלבערדיט, דאס הייסט: איך און זי און ער, דער נעניידעם מיינער, און ה ל ך מ ש ה מ ר ד כ י — מארש צום באהן קיין בויבערעק. זיצענדיג אזוי מיט מיין פאר־פאלק אין וועגעלע, חאפ איך מיר א קוק מן הצד אויפ'ן דאזיגען פארעל און טראכט מיר: וואס פאר א גרויסען גאט מיר האבען און ווי מארנע שען ער פיהרט זיין וועלטעל! און וואס פאר מיני משונה נפשות, ווילדע ברואים, עס נעפינען זיך ביי איהם! אט האט

דער וועלט! נאר איין מאל טרעפט זיך א מעשה, איך קום צו פאהרען אהיים, איך זעה — מיין האדעל איז פארווויינט, געהט ארום מיט אנגעשוואלענע אויגען. הויב איך מיך אן צו דערפרעגען, ווער איך געווארהר, אז דא איז נישט לאנג נעווען עפים אייניער א שלים־מזל מיט לאנגע האר און גע'סוד'עט זיך עפים מיט איהר, מיט האדלען הייסט עס. „אהא! — טראכט איך מיר. — דאס איז יענער חברה־מאן, וואס האט אווענקגעווארפען רייכע טאטע־מאמע און האט אראפגעלאזט דאס העמדל איבער די הויזען"... און נישט לאנג געטראכט, רוף איך ארויס מיין האדלען פון שטוב אין הויף ארויס און טהו זי א חאפ גלייך אויף דער וועגטקע: „זאג מיר נאר, טאכטער, האסט שוין פון איהם א גרוס?" „יא". „וואו איז ער ערגיץ, דיין באשערטער?" „ער איז, זאגט זי, ווייט". „וואס טהוט ער?" „ער זיצט!" „ער זיצט?" „ער זיצט"... „וואו זיצט ער? פאר וואס זיצט ער?" — שווייגט זי. קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און שווייגט. „זאג מיר נאר, זאג איך, טאכטער מיינע, וועדליג איך פארשטעה, זיצט ער נישט פאר קיין גנבה; פארשטעה איך ניט דעם שכל, אז ווי באלד קיין גנב ניט און קיין שווינדלער ניט, היינט פאר וואס־זשע זיצט ער, פאר וואסערע מעשים טובים?"... שווייגט זי — אין אסתר מגדת... האב איך מיר מיישב געווען: זאגסט ניט, דארף מען ניט; ער איז דאך דיין שלים־מזל, ניט מיינער. א שענע ריינע כפרה! נאר אינוועניג אין הארצען טראג איך א וועהטיג, איך בין פארט א פאטער, ווי מיר זאגען אינ'ם דאוונען: כ ר ח ם א ב ע ל ב נ י ם — א פאטער בליבט א פאטער.

בקיצור, געווען איז דאס הושענא־רבה אויף דער נאכט. יום־טוב איז ביי מיר א מנהג, איך רוה מיך אפ, און אויך דאס פערדעל זוהט זיך ביי מיר אוים, ווי אין דער תורה שטעהט געשריבען: א ת ה — דו, ו ש ו ר ד — און דיין ווייב, ו ח מ ו ר ד — און דיין פערדעל... און אגב איז שוין אין בויבעריק כמעט נישטא וואס צו טהון: טהוט מען א בלאז מיט'ן שופר, אזוי צעלויפען זיך אלע

זי מיר: „טובת־הכלל, ארבייטער, נעכטיגע טענ“... „וואס טויג מיר, זאג איך, אייער טובת־הכלל מיט אייער ארבייטען, אז עס געהט־צו ביי אייך בסור? פארהאן, זאג איך, א שפריכווארט: וואו א סוד, דארט איז א גנבה... אמעהר זאג מיר גלייך, וואס איז ער געפאהרען, פעפערעל, און וואוהין?“... „אלסדינג יא, זאגט זי, נאר דאס נישט. פרעג זיך, זאגט זי, בעסער נישט נאך; גלויב מיר, זאגט זי, וועסט מיט דער צייט אליין אלסדינג וויסען. וועסט, אם ירצה השם, הערען, און אפשר אין גיכען, פיעל נייעס, פיעל גוטס!“... „אמן, הלואי, זאג איך, פון דיין מויל איז גאט'ס אויהערען. נאר אונזערע שונאים, זאג איך, זאלען אזוי וויסען פון זייער געזונט, ווי איך הויב אן צו פארשטעהן, וואס דא טהוט זיך ביי אייך און וואס באדייט די שפיעל!“... „אט דאס איז טאקי, זאגט זי, דער אומגליק, וואס דו וועסט דאס ניט פארשטעהן“. „וואס־זשע, ס'איז אזוי טיף? מיר דאכט, זאג איך, אז איך פארשטעה, מיט גאט'ס הילף, גרעסערע זאכען“... „דאס לאזט זיך ניט, זאגט זי, פארשטעהן מיט'ן שכל אליין, דאס דארף מען, זאגט זי, פיהלען, פיהלען מיט'ן הארצען“... אזוי זאגט זי צו מיר, האדעל הייסט עס, און דאס פנים ביי איהר בשעת־מעשה פלאמט און די אויגען ברענען. ניט געדאכט זאלען זיי וועדען, די טעכטער מיינע! פארקאכען זיי זיך אין עפים, איז מיט הארצען און מיט לייב און לעבען און מיט'ן גוף און מיט דער נשמה!

בקיצור וועל איך אייך דערצעהלען, עס געהט אווען א וואר און צוויי און דריי און פיער און פינף און זעכס און זיעבען — א י ן ק ו ל ו א י ן כ ס ף — נישטא ניט קיין בריעף, ניט קיין ידיעה. „פארפאלען, זאג איך, פעפערעל!“ — און חאפ א קוק אויף מיין האדלען. נעכאך קיין טראפען בלוט נישטא אין פנים, זוכט־אויף אלע מאל איין אנדער שטיקעל ארבייט אין שטוב, ווייל, ווייזט אוים, פארגעסען דורך דעם די גרויסע צרות איהרע, נאר, איהר זאלט זאגען, זי זאל דאס איהם אפילו דערמאנען! שא, שטיל, גלייך ווי ס'איז גאר קיין מאל נישט געווען קיין פעפערעל אויף

„הערסט דו, טאטע? איך דארף דיר עפּעס זאגען: היינט געוואר־
נענען מיר זיך אפּ מיט דיר... אויף שטענדיג"...

אזוי זאגט זי צו מיר שטיל, קוים וואס מע הערט, און קוקט אויף מיר מיט א מאדנעם מין קוק, מיט אזא קוק, וואס איך זעל איהם אייביג נישט פארגעסען. און בשעת־מעשה פליהט מיר דורך א מחשבה אין קאפּ: „זי ווי? זיך טרינקען"... וואס איז מיר אייג־
געפאלען טרינקען? וויי? עס האט זיך נעטראפען, ניט דא גע־
דאכט, א מעשה: א מיידעל? נישט וויט פון אונז האט זיך פאר־
קאכט אין א דארף־שייגעץ און האט זיך צוליעב דעם דארף־שייגעץ...
איהר וויסט דאך שוין וואס. איז די מאמע פאר צרות קראנק גע־
ווארען און איז געשטארבען, און דער טאטע האט זיך אויסגע־
בראכט, געווארען א קבצן. און דער דארף־שייגעץ האט זיך מיישב
געווען און האט חתל?ירע געהאט פאר איין אנדערע. איז זי אוועק־
גענאנגען צום טייך, דאס מיידעל? היינט דאס, און האט זיך אריינ־
געווארפען אין וואסער אריין און האט זיך דערטרונקען...

„וואס היינט, זאג איר, דו געזעגענסט זיך אפּ מיט מיר אויף שטענדיג?" — אזוי מאך איך צו איהר און קוק אראפּ, זי זאל ניט זעהען, ווי איך בין טוידט. „דאס היינט, זאגט זי, איך פאהר, זאגט זי, אוועק, מארגען, זאגט זי, גאנץ פריה, מיר וועלען זיך שוין מעהר קיין מאל ניט זעהען... קיין מאל ניט"...

דערהערט די דאזיגע ווערטער, איז מיר געווארען א ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. דאנקען גאט חאטש דערפאר, טראכט איך מיר, ווי זאגט ער: ג ם ז ו ל ט ו ב ה — עס קאן זיין ערגער, בעסער האט קיין שיעור ניט... „וואוהין, למשל, פאהרסט דו, אויב איך האב, זאג איך, די זכיה צו וויסען?" „איך פאהר, זאגט זי, צו איהם". „צו איהם? — זאג איך. — וואו איז ער דען אצינ־
דערט?" „לעת־עתה, זאגט זי, זיצט ער נאך; נאר אין ניכעז שיקט מען איהם אוועק". „פאהרסט דו, הייסט דאס, זיך געזעגענען מיט איהם?" — אזוי זאג איך צו איהר און מאך זיך תמ'עוואטע. „ניין, זאגט זי, איך גיה איהם נאר גלייך אהין". „אהין? — זאג

דאטשניקעס, ווי די מיין אין א הונגער, און בויבעריק ווערד א פוסטקע. דעמאלט האב איך ליעב צו זיצען אין דערהיים, ביי זיך אויף דער פריזבע. פאר מיר איז עס דאס בעסטע שטיקעל צייט. די טעג זענען געשענקטע. די זון באקט שוין ניט, ווי א קאלכ־אויוועז, נאר זי גלעט מיט א מין ווייכקייט, מחיה נפשות. דער וואלד איז אלץ נאך גרין, די סאסנעס הערען ניט אויף צו שמעקען מיט סמאלע, און עס דאכט זיך מיר, אז דער וואלד קוקט יום־טוב'דיג, ווי נאט'ס א סוכה, א סוכה פון גאט. אט דא, טראכט איך מיר, האלט גאט סוכות; דא, ניט אין שטאדט, וואו סע טאראראמט, און מענטשען לויפען הין און הער, פינען מיט דער נשמה, יאגען זיך נאכ'ן שטיקעל ברויט, און מע הערט נאר גלעט און גלעט און גלעט!... און ווער שמועסט אויף דער נאכט, הושענא־רבה, למשל, — איז דאך נאר א גן־עדן: דעמאלט איז דער הימעל בלוי, די שטערען פינקלען, שעמערען, בייטען זיך, פינטלען, ווי, להבדיל, א מענטש מיט די אויגען; און אמאל, מאכט זיך, פליהט דורך א שטערן פייל אוים'ן בויגען, לאזט איבער נאך זיך אויף א רגע'לע א גרינעם פאס — דאס האט זיך אראפגעלאזט א שטע־רענדעל, געפאלען עמיצענס מזל. וואהרום וויפיעל שטערען, אזוי פיעל מזלות... אידישע מזלות... „עס זאל חאטש ניט זיין מיין פינסטער מזל", — טראכט איך מיר, און עס קומט מיר אויפ'ן געדאנק האדעל. שוין פון עטליכע טעג, אז זי איז עפים ווי אויפ־געמונטערט, לעבעדיגער געווארען, נאר איין אנדער פנים באקומען. עמיצער האט איהר געבראכט א בריוועל, אפנים, פון איהם טאקי, פון איהר שלים־מזל. ווילען ווילט זיך מיר זעהר ווייסען, וואס ער שרייבט איהר, נאר פרעגען ווייל איך נישט; זי שווייגט, שווייג איך אויך, פתח שין שא! טביה איז נישט קיין אידינע; טביה האט צייט...

דערווייל, אזוי ווי איך טראכט פון האדלען, קומט זי אן, האדעל הייסט עס, זעצט זיך צו נעבען מיר אויף דער פריזבע, קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען און רופט זיך אן צו מיר שטילערהייד:

פארדומפען, ציטערט... זאל איך איהר, אשטייגער, פאלען אויפ'ן האלו, בעטען, חלש'ען פאר איהר, זי זאל נישט פאהרען? וויים איך, אז ס'איז ארויסגעווארפען. ימח שמם זאלען זיי ווערען, טאקי די טעכטער מיינע, — פארקאכען זיי זיך אין עמיצען, איז מיט'ן גוף און מיט דער נשמה און מיט'ן הארצען און מיט לייב און לעבען!

בקיצור, מיר זענען אפגעזעסען אזוי אויף דער פריזבע א היבשע שטיק צייט, לאז זיך אייך דאכטען, כמעט די גאנצע נאכט. מעהר געשווייגען ווי גערעדט, און דאס, וואס מיר האבען גערעדט, איז אויך געווען כמעט ווי נישט גערעדט, האלבע ווערטער... זי האט גערעדט, און איך האב גערעדט. איך פרעג זי נאר איין זאך: וואו איז דאס געהערט געווארען, א מיידעל זאל נעמען און חתונה האבען פאר א בחור צולויעב דעם, זי זאל איהם קאנען נאכגעהן ערגיץ אין אלדי שווארצע יאהר? ענטפערט זי מיר: „מיט א י ה ם איז אלץ איינס, אפילו אין אלדי שווארצע יאהר"... געב איך איהר, געווויינטליך, צו פארשטעהן מיט'ן שכל, ווי נאריש דאס איז. ניט זי מיר צו פארשטעהן מיט א י ה ר שכל, אז איך וועל דאס קיינמאל ניט פארשטעהן. ברענג איך איהר א משל מיט א הוהן, א קוואקע, וואס האט אויסגעזעסען קאטשקעלעך. די קאטשקעלעך האבען זיך נאר אויפגעהאפט אויף די פיסלעך, האבען זיי זיך נעלאזט אויפ'ן וואסער, און די קוואקע נעבאך קוואקעט. „וואס, זאג איר, וועסט דו זאגען, זאג איר, דערויף, טאכטער לעבען?" „וואס, זאגט זי, זאל איך דערויף זאגען? ס'איז אודאי א רחמנות, זאגט זי, אויף דער קוואקע; נאר צולויעב דעם, זאגט זי, וואס די קוואקע קוואקעט, זאלען די קאטשקעלעך ניט שווימען?"... איהר פארשטעהט דבורים? טביה'ס טאכטער רעדט נישט גלאט...

און דערווייל די צייט שטעהט נישט. עס הויבט שוין אן צו שאריען אויף טאג. די אלטע אין שטוב ווארטשעט. זי האט שוין עטליכע מאל געשיקט זאגען, אז ס'איז שוין צייט מאכען נאכט, און גענוהען, אז עס העלפט זיך נישט, האט זי ארויסגעשטעקט

איך. — וועד איז געווען דער אהין? ווי אזוי הייסט דאס ארט?" „מע וויסט נאר נישט אקוראט, זאגט זי, ווי אזוי דאס ארט הייסט, נאר ווייט איז דאס זעהר, זאגט זי, ווייט מיט סכנת־נפשות"...

אזוי זאגט זי צו מיר, האדעל הייסט עס, און עס מאהלט זיך מיר אויסעט, אז זי רעדט דאס מיט גדלות, מיט גרויסקייט, גלייך ווי ער וואלט דא אפגעטהאן עפים אזעלכס, וואס סע קומט איהם דערפאר א מעדאל פון א פוד אייזען!... וואס ענטפערט מען איהר, למשל, אויף אזא זאך? פאר אזא זאך נעמט א פאטער און בייזערט זיך אויס אויף א קינד, שענקט א פאר פעטש, אדער ער בייטעלט אויס אלע בייזע וויסטע חלומות. טביה איז אבער ניט קיין אידיוט. איך גיה מיט דעם גאנג, אז כעס איז עבודה־זרה. רוף איך מיר אז צו איהר מיט א פסוק, ווי געווייגטליך: „איך זעה ארויס, זאג איך, טאכטער מיינע, אז דו ביזט מקיים, ווי אין דער הייליגער תורה שטעהט געשריבען: ע ל כ ן י ע ז ב — ווארפסט אוועק, זאג איך, צוליעב א פעפערעל, טאטע־מאמע, זאג איך, און לאזט זיך אוועק אין איין ארט, וואס מע וויסט ניט ווא, ערגיץ אין די מדבריות, אפנים, אויפ'ן פארגליווארטען ים, דארט, ווא אלכסנדר מוקדון, זאג איך, איז געפאהרען אויפ'ן אקרענט און פארבלאנזעט אויף א וויטער וויספע, זאג איך, צווישען ווילדע מענטשען, ווי איך האב געליינט, זאג איך, אמאל איז א מעשה־ביכעל"...

אזוי זאג איך צו איהר האלב אויף קאטאווען און האלב מיט כעס, און דאס הארץ בשעת־מעשה ווייגט. נאר טביה איז נישט קיין אידיוט. טביה האלט זיך איין. און זי, האדעל הייסט עס, פאלט נישט אראפ ביי זיך; ענטפערט מיר אפ על ראשון ראשון, און שטיל, נישט געהאפט, און באטראכט. טביה'ס טעכטער קאנען רעדען...

און חאטש איך האלט דעם קאפ אראפ און די אויגען צו, פון דעסטוועגען דאכט זיך מיר, אז איך זעה זי, האדלען הייסט דאס, איך זעה — איהר פנים איז פונקט אזוי ווי די לבנה, בלאס און מאט, און דאס קול איהרס, מאהלט זיך מיר אויס, איז עפים ווי

וועניג קאכט, ווי א סאמאוואר, נאר יענעם ארויסבאווייזען — פע! טביה איז דאך נישט קיין אידינע... דעם נאנצען וועג קיין בויבע־ריק שווייגט מען, און אז מיר האלטען שוין נישט ווייט פון דער באהן, רוף איך מיך אן צו איהר, זי זאל מיר זאגען דאס לעצטע מאל, וואס פארט האט ער געטהאן אזעלכס, פעפערעל הייסט דאס?... „איטליכע זאך, זאג איך, באדארף דאך האבען עפיס א טעם"... וועדר זי אנגעצונדען און שוועדט מיר מיט כל השבועות שבעולם, אז ער איז ריין, ווי גין־נאלה. „ער איז, זאגט זי, א מענטש, וואס קאטארי פאר זיך אהרט איהם נישט, דאס נאנצע טהועכץ זיינם איז נאר, זאגט זי, יענעמ'ס טובה, דער וועלט'ס טובה — און דער עיקר פאר יגיע־כפים'ניקעס, די בעלי־מלאכות" — און געהט זייט א חכם און טרעפט, וואס דאס הייסט! „זאגט ער זיר, זאג איך צו איהר, הייסט דאס, פאר דער וועלט? למאי־זשע, זאג איך, זאגט זיך נישט די וועלט פאר איהם, אז ער איז יא אזא וואויל־ער בחור? זאלסט איהם חאטש לאזען גרוסען, זאג איך, דעם אלכסנדר מוקדון דיינעם, זאלסט איהם זאגען, זאג איך, אז איך פארלאז מיך אויף זיין יושר, ער איז דאך א מענטש פון סאמע יושר, זאג איך, אז ער וועט מיין טאכטער מסתמא נישט פאר־פיהרען, און שרייבען אמאל, זאג איך, א בריוועל דעם אלטען טאטען"...

און אזוי ווי איך רעד, פאלט זי מיר נישט פלוצים אויפ'ן האלז און הויבט נישט אן צו ווייגען? „לאמיר זיך, זאגט זי, געזונט זיין געזונט, טאטע, גאט וועיסט, זאגט זי, וועז מיר וועלען זיך זעהען!?"... איין עק! אט דא האב איך מיך שוין נישט געקאנט איינהאלטען... עס איז מיר נעקומען אויפ'ן נעדאנק, פארשטעהט איהר, טאקי די אייגענע האדעל, בשעת זי איז נאך נעווען א ברעקעל... א קינד הייסט דאס... זי געהאלטען אויף די הענט... אויף די הענט געהאלטען... האט קיין פראיבעל נישט, פאני, וואס איך האב מיר... מעשה אידינע... איהר זאלט וויסען, הערט איהר, וואס דאס איז פאר א האדעל, דאס איז!... איהר זאלט זעהען די

דעם קאפ דורכ'ן פענסטער אוז מאכט צו מיר, מיט א שענעם יברכה, געווינטלעך: „טביה! וואס טראכסט דו זיך?" „לאז זיין שטיל, זאג איך, גאלדע, ווי אין פסוק שטעהט: למה רגשו! האסט פארגעסען, אפנים, אז ס'איז היינט הושענא־רבה? הושענא־רבה, זאג איך, ווערד אונז אנגע'חתמ'עט דאס גוטע קוויטעל, הושענא־רבה דארף מען זיין אויף. פאלג מיר, גאלדע, זאג איך, דו נעם, זיי מוחל, צעבלאז נאר דעם סאמאוואר, זאג איך, און לאז זיין טיי, און איד וועל געהן דערווייל שפאנען דאס וועגעלע. מיר פאהרען מיט האלעז צום באהן". און ווי דער שטייגער איז, טאק איך איהר אפ א שפאגעל־נייעם ליגען, אז האדעל פאהרט אוועק קיין יעהופעיז, און פון דארטען נאך ווייטער, אלץ מכח יענעם עסק, מכח דער ירושה הייסט דאס, און עס קאן געמאהלט זיין, זאג איך, אז זי זאל שוין דארטען בלייבען איבער'ן גאנצען ווינטער, און אפשר איבער'ן ווינטער מיט'ן זומער מיט נאך א ווינטער; לכן דארף מען איהר, זאג איך, מיטגעבען צידה לדרך, א ביסל גרעטע, א קלייעל, א פאר קישענס, ציבעלעך, דאס, יענץ און שאר־ירקות.

אזוי קאמאנדעוועט איך און זאג אז, ס'זאל נישט זיין קיין געווינען, ס'איז הושענא־רבה אויף דער וועלט. „הושענא־רבה, זאג איך, טאר מען ניט ווינען, ס'איז א בפירוש'ער דין!" הערט מען דאך מיט'ן דין מסתמא, ווי די קאץ, און מע וויינט דוקא יא, און אז סע קומט צום געזעגענען זיך, ווערד א ילללה, אלע ווייגען — די מאמע, די קינדער, און טאקי זי אליין, האדעל הייסט דאס, און ועל כולם, אז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאכטער מיינע, ציטעל מיין איד (אויף יום־טוב קומט זי צו מיר מיט איהר באשערטען, מיט מאטעל קאמזויל), האבען זיך ביידע שוועסטער א ווארף געטהאן איינע דער אנדערער אויפ'ן האלז — מע האט זיי קוים אפגעריסען...

נאר איך איינער האב מיך געהאלטען שטאהל און אייזען; דאס הייסט, עס רעדט זיך נאר אזוי — שטאהל און אייזען; איכ־

חוה

נעשריבען אין יאהר 1906.

בריוולעך, וואס זי שרייבט... ס'איז א האדעל פון נאט!... זי איז ביי מיר אט־א־דא־א, איז זי ביי מיר... טיף, טיף... איך קאן עס אייך אזוי פיעל נישט ארויסגעבן... . . . . .

. . . . . .

ווייסט איהר וואס, פאני שלום־עליכם? לאמיר בעסער רעדען פון עפים פריילעכערס: וואס הערט זיך עפים מכח דער חלירע אין ארעם?...

חַוָּה

— ה ו ד ו ל ה ' כ י ט ו ב — ווי אזוי גאט פיהרט, אזוי איז גוט. דאס הייסט, עס באדארף זיין גוט, וואהרום פרובט זייט א חכם און מאכט בעסער! אט האב איך געוואלט זיין א קלוגער, געדרעהט דעם פסוק אהער, געדרעהט דעם פסוק אהין, געזעהען, עס העלפט נישט, האב איך צוגענומען די האנט פונ'ם הארצען און האב געזאגט צו זיך אליין: טביה, ביזט א נאר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאכען. דער אויבערשטער האט אונז געבעטן צער־גידול־בנים, איז די טייטש: פון קינדער האט מען צרות און מע מוז דאס אננעמען פאר ליעב. אט, למשל, האט זיך מיין עלטערע טאכטער, צייטעל הייסט עס, פארקאכט אינ'ם חייט מאטעל קאמזויל, האב איך עפעס צו איהם? אמת, ער איז טאקי א פראס־טער נפש, פארשטעהט נישט אזוי שטארק דריבניטשקע, די קליינע אותיות, הייסט עס, נאר וואס קאן מען טהון? די גאנצע וועלט, ווי זאגט איהר, קאן דאך ניט זיין געבילדעט! דערפאר איז ער אין עהרליך מענטשעל און הארעווט נעבאר מיט'ן בלו־טיגען שוויים. זי האט שוין מיט איהם, איהר זאלט אנקוקען, קיין עין־הרע, א פולע שטוב מיט פופקעס, און ביידע ווערען זיי פאר־שווארצט אין עושר און אין כבוד — און רעדט מיט איהר, זאגט זי, אז ס'איז איהר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, עס קאן נאר, זאגט זי, ניט זיין בעסער. איין שטיקעל חסרון נאר, וואס ס'איז קיין ברויט נישטא... ע ד כ א ן ה ק פ ה א ' — דאס האט איהר צייך נומער איינס. נו, און פון דער צווייטער טאכטער, פון האדלען הייסט דאס, באדארף איד צייך ניט דערצעהלען, איהר ווייסט שוין. זי האב איך פארשפיעלט, פארלארען אויף אייביג! גאט ווייסט,

שענע, פרישע, נעזונטע, איך זאג אייך — סאסנעם! אוי, הלואי וואלטען זיי בעסער געווען מיאוס'ע פאסקודניצעס, וואלט אפשר נעווען בעסער פאר זיי אוז געוינטער פאר מיר. וואהרום וואס קומט ארויס, איך בעט אייך, פון א גוט פערדעל, אז סע שטעהט אין שטאל? וואס קומט ארויס פון שענע טעכטער, אז מע ליגט פארשטעקט מיט זיי אין א העק אוז מע קוקט נישט אז קיין לעבעדיגען מענטשען, אחוץ אנטאן פאפערילע, דעם גויישען ראש־הקהל פון דארף, אוז דעם שרייבער חוועדקע גאלאגאן, א הויכער גויע מיט א פאטלע אוז מיט לאנגע שטיוועל, אוז דעם גלח, ימח שמו וזכרו. איך קאן נישט הערען דעם נאמען זיינעם, נישט מהמת דעם, וואס איך בין א איד אוז ער איז א גלח; אדרבה, מיר זענען זעהר גוט באקאנט צוויישען זיך שוין א שאק מיט יאהרען, דאס הייסט, אויף קיין שמחות איינם צום אנדערען געהט מען ניט, אוז גוט־יום־טוב בעטען אודאי ניט; גארנישט, מהכתיתי, מע באגעגענט זיך, גוט־מארגען, גוט־יאהר, וואס הערט זיך עפים אויף דער וועלט? אריינלאזען זיך מיט איהם אין וויטע דרכים האב איך פיינט, וואהרום באלד עפים, הויבט זיך אן א סדרה: אייער נאט, אונזער נאט. לאז איך מיך ניט אוז שלאג איהם איבער מיט א גלייכווערטעל אוז זאג איהם, אז ס'איז פארהאן ביי אונז א פסוק; שלאגט ער מיך איבער מסתמא אוז זאגט, אז א פסוק וווייסט ער גלייך מיט מיר, אוז אפשר נאך בעסער, אוז הויבט אן צו זעצען אויף אויסוועניג אונזער חומש, ווי ג'ווינטליך, א גוי: „בערעשיט בארא אלאקים" — אלע מאל, אלע מאל דאס אייגענע. שלאג איך איהם איבער מסתמא אוז זאג איהם, אז ס'איז פארהאן ביי אונז א מדרש. „א מדרש, זאגט ער, ווערד שוין אנגערופען ת ל־מ ו ד, אוז ת ל־מ ו ד האט ער פיינט, ווייל ת ל־מ ו ד איז, זאגט ער, לויטער שווינדעל"... ווער איך דאך מסתמא רעכט אין כעם אוז הויב איהם אן אויסצו'לאמר'ען וואס עם קומט מיר אויף דער צונג. מיינט איהר, אז עם אהרט איהם עפים? גארנישט; קוקט אויף מיר אוז לאכט, אוז קעמט זיך בשעת־מעשה די בארד. נישטא, הערט איהר, קיין ערגערם אויף

אויב מיינע אויגען וועלען זי אמאל זעהען, סיידען אויף יענער וועלט שוין, איבער הונדערט און צוואנציג יאהר... רער איך פון איהר, פון האלען הייסט עס, קאן איך נאך עד־היום נישט קומען צו זיך, ס'איז איין עק פון מיין לעבען! פארגעסען, זאגט איהר? ווי קאן מען פארגעסען א לעבעדיגען מענטשען? ובפרט אזא קינד, ווי האדעל? איהר זאלט זעהען די בריוולעך, וואס זי שרייבט צו מיר, קאן מען צעגעהן. עס געהט זיי, שרייבט זי מיר, דארטען זעהר גוט. ער זיצט, און זי פארדיענט. זי וואשט גרעט און לייענט ביכלער און זעהט זיך מיט איהם אלע וואך, און האט, זאגט זי, א האפענונג, אז עס וועט זיך דא, ביי אונז, איבערקאכען, עס וועט אויפגעהן די זון און עס וועט ווערען ליכטיג, וועט מען איהם אומקעהרען צוריק מיט נאך א סך אזעלכע, ווי ער, און דעמאלט וועלען זיי זיך ערשט, זאגט זי, נעמען צו דער רעכטער ארבייט און איבערקעהרען די וועלט מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פים ארויף. נו? ווי געפעלט דאס אייך? גוט? הא?... וואס־זשע טהוט אבער דער רבונו־של־עולם? ער איז דאך, ווי זאגט איהר, איין אל רחום וחנון, זאגט ער צו מיר: „ווארט אויס, טביה, אט מאך איך אזוי, אז דו וועסט פארגעסען אז אלע דיינע צרות!"... און כך הוה, איהר מעגט דאס הארבען. קיין אנדערען וואלט איך עס ניט דערצעהלט, ווארום דער וועהטיג איז גרויס און דער בזיון איז נאך גרעסער! נאה, ווי שטעהט דארט ביי אונז געשריבען: ה מ כ ס ה א נ י מ א ב ר ה ם — פאר אייך איז דען פארהאן ביי מיר א סוד? וואס איך האב — דערצעהל איך אייך. נאר וואס דען? איין זאך וועל איך אייך בעטען: צוווישען אונז זאל דאס בלייבען. איך זאג אייך נאך א מאל: דער וועהטיג איז גרויס, נאר דער בזיון, דער בזיון איז נאך גרעסער!

בקיצור, ווי אזוי שטעהט דארט אין פרק: ר צ ה ה ק ד ו ש ב ר ו ך ה ו א ל זכות — גאט האט געוואלט א טובה טהון טביה'ן, געהט ער און בענטשט איהם מיט זיעבען קינדער נקבות, טעכטער הייסט עס, אלע אויסגעשפיעלטע, גערעטענע, קלוגע און

איז זיין געשעפט און וואס פאר א דרשה האט ער נע'דרשנ'ט?"... מאכט זי צו מיר: „דער גארקי — דאס איז א באריהמטער שריי־בער, א שריפטשטעלער, א מענטש, הייסט דאס, וואס מאכט ביכער, און א טייערער, א זעלטענער, איין עהרליכער מענטש, שטאמט אויך פון פראסטען שטאנד, נישט געלערנט אין ערגיץ, נאר פון זיך אליין... אט דאס איז זיין בילד"... אזוי מאכט זי צו מיר, חוה הייסט עס, און נעמט ארויס פון קעשענע א פארטרעטעל און ווייזט דאס מיר. „אט דאס איז ער, זאג איך, דער צדיק דיינער, רב גארקי? איך וואלט געמעגט שוועדען, אז איך האב איהם ערגיץ געזעהען, זאג איך, אדער ביי דער באהן טראגען זעק, אדער אין וואלד שלעפען קלעצער"... „איז דאס ביי דיר, זאגט זי, א חסרון, זאגט זי, אז א מענטש הארעוועט מיט זיינע אייגענע הענט? דו אליין הארעווסט דען ניט? און מיר הארעווען ניט?" „יא, יא, זאג איך. ביזט נערעכט, זאג איך, ס'איז א בפירוש'ער פסוק ביי אונז: י ג י ע כ פ י ד כ י ת א כ ל — אז דו ווסט ניט הארעווען, ווסט דו ניט עסען... נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, פארשטעה איך ניט, וואס האט דא צו טהון חוועדקע? איך וואלט בעסער, זאג איך, געווען צופריעדען, ווען דו זאלסט זיין באקאנט מיט איהם פון דער־ווייטען; דו באדארפסט ניט פארגעסען, זאג איך, מ א י ן ב א ת ו ל א ן א ת ה ה ו ל ך — ווער ביזט דו און ווער איז ער"... מאכט זי צו מיר: „גאט האט באשאפען אלע מענטשען גלייך"... „יא, יא, זאג איך, גאט האט באשאפען אדם הראשונ'ען נאר זיין נע־שטאלט; מע טאר אבער ניט פארגעסען, אז איטליכער דארף זוכען זיין גלייכען, ווי אין פסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: א י ש כ מ ת נ ת י ד ו "... „איין אנטיק! — זאגט זי צו מיר. — אויף אלסדינג האסט דו א פסוק! אפשר געפינט זיך, זאגט זי, ביי דיר א פסוק וועגען דעם, וואס מענטשען, זאגט זי, האבען גענומען און האבען זיך אליין, זאגט זי, אייגנעטיילט אויף אידען און גויים, אויף בעלי־בתים און קנעכט, אויף פריצים און בעטלערם?"... „טע־טע־טע! — זאג איך. — ביזט מיר שוין, דאכט מיר, פארפאהרען, טאכ־

דער וועלט, ווי אַז איהר זידעלט אַ מענטשען, מאַכט איהם מיט דער בלאַטע גליידיק, אוּן ער שווייגט. אין אייד ווערד די גאַנצע צעפיקעט, אוּן יענער זיצט אוּן שמייכעלט! דעמאָלט האָב איך דאָס ניט פּאַרשטאַנען, נאָר אַצינד וויים איך, וואָס דאָס שמייכעל האָט באַדייט...

בקיצור, איך קום צו פאַהרען איינמאָל אַהיים, אַרום פאַרנאַכט־ליד שוין, באַגעגען איך דעם שרייבער חוועדקע שטעהט אין דרויסען מיט מיין חוה, די דריטע טאַכטער מיינע, די צווייטע פוּן האַדלעזן הייסט עס. מיך דערזעהען, האָט זיך מיין בחור געגעבען אַ דרעה־אויס, אַראָפגענומען פּאָר מיר דאָס היטעל אוּן אַוועק. רוּף איך מיר אַן צו מיין חוה'ן: „וואָס האָט דאָ געטהאָן חוועדקע?" זאָגט זי: „גאָרנישט"... זאָג איך: „וואָס הייסט גאָרניט?"... זאָגט זי: „מיר האָבען געשמועסט"... זאָג איך: „וואָס פאָר אַ מחותן ביזט דו מיט חוועדקען?"... זאָגט זי: „מיר זענען באַקאַנט שוין פוּן לאַנג"... זאָג איך: „מזל־טוב דיר מיט דיין באַקאַנטשאַפט! אַ שענער חבר חוועדקע!"... זאָגט זי צו מיר: „דו קענסט איהם דען? דו וויסט דען וועד ער איז?"... זאָג איך צו איהר: „וועד ער איז, וויים איך ניט, כ'האָב זיין יחוס־בריעף ניט געזעהען; נאָר פּאַרשטעהן פּאַרשטעה איך, אַז ער דאַרף שטאַמען פוּן סאַמע גדולים; דער טאַטע זיינער, זאָג איך, האָט געמוזט זיין אַדער אַ פּאַסטוך, אַדער אַ סטרוזש, אַדער אַזוי אַ שיכור"... רופט זי זיך אַן צו מיר, חוה הייסט עס: „וואָס זיין טאַטע איז געווען וויים איך ניט אוּן וויל ניט וויסען, ביי מיר זענען אַלע מענטשען גליידיק; נאָר אַז ער אַליין איז אַ מענטש ניט קיין געווינליכער — דאָס וויים איך פּאָר געוויס"... „דהיינו, זאָג איך, וואָס פּאָר אַ מין סאַרט מענטש איז ער? לאָם איך הערען"... „איך וואַלט דיר, זאָגט זי, געזאָגט, וועסט דו ניט פּאַרשטעהן. חוועדקע, זאָגט זי, דאָס איז דער צווייטער גאָרקי"... „דער צווייטער גאָרקי? — זאָג איך. — וועד־זשע איז געווען, זאָג איך, דער ערשטער גאָרקי?"... „גאָרקי, זאָגט זי, דאָס איז היינט כמעט דער ערשטער מענטש אויף דער וועלט"... „וואו זיצט ער, זאָג איך, דער תנא דיינער, וואָס

איינמאל פֿאַרנאַכט פֿאַהר איך מיר אַהיים מיט די לעדינע קרינלעך אוּן האַלט שוין ביי׳ם אַריינפֿאַהרען אין דאַרף אַריין, באַגעגען איך איהם פֿאַהרען מיט זיין אייזערנער געקאַוועטער בריטשקע, טרייבט אַן אַליין מיט זיין כבוד די פֿערדלעך, אוּן די צעקעמטע באַרד זיינע איז צעשמיסען פוּנ׳ם ווינט. „צו דיין קאָפּ, טראַכט איך מיר, א שען באַגעגעניש!“... „א גוטען אָוונד! — מאַכט ער צו מיר. — האַסט מיך ניט דערקענט, זאָגט ער, צי וואָס?“ „וועסט גיך רייך ווערען, זאָג איך צו איהם אוּן נעם אַראָפּ דאָס היטל אוּן ווילּ פֿאַהרען ווייטער. מאַכט ער צו מיר: „שטעה א ווילּע, טעוועלּ, וואָס האַסט דו קיין צייט ניט? איך דאַרף דיר עפּעס זאָגען א צוויי ווערטער“. „אַה, זאָג איך, אַבי נאָר עפּעס גוטס, איז מהכתיתי, אוּן אויב נישט, מעג דאָס, זאָג איך, בלייבען אויף איין אַנדערש מאָל“... „וואָס הייסט, זאָגט ער, ביי דיר איין אַנדערש מאָל?“... „איין אַנדערש מאָל, זאָג איך, הייסט ביי מיר, ביז משיח וועט קומען“... „משיח, מאַכט ער צו מיר, איז דאָך שוין געקומען“... „דאָס האָב איך שוין געהערט, זאָג איך, פוּן דיר ניט איין מאָל; דו זאָג מיר נאָר, פֿאַטערעלּ, עפּעס נייעס“... „אַט דאָס, זאָגט ער, מיין איך טאָקי דיר זאָגען; איך ווילּ מיט דיר שמועסען, זאָגט ער, טאָקי פוּן דיר אַליין, דאָס הייסט, פוּן דיין טאַכטער“... דא האָט מיר באַלד א טיאַכקע געטהאָן דאָס האַרץ: וואָס פֿאַר א מחותן איז ער מיט מיין טאַכטער? אוּן איך רוף מיך אַן צו איהם: „מיינע טעכטער, זאָג איך, זענען חלילה נישט אַזעלכע, וואָס מע זאָל דאַרפען פֿאַר זיי רעדען; זיי קאָנען שוין, זאָג איך, אַליין באַשטאַהן זייער שטערטעל“... „דאָס איז אַבער, מאַכט ער, אַזא מין ענין, וואָס זי אַליין קאָן נישט רעדען, עס מוז רעדען איין אַנדערער, מחמת דא האַנדעלט זיך וועגען א תודה־זאָר, זאָגט ער, טאָקי וועגען איהר תכלית“... „וועמען געהט עס אָן, זאָג איך, דער תכלית פוּן מיין קינד? מיר דאָכט, זאָג איך, אז ווי באַלד מע שמועסט פוּן תכלית, בין איך מיין קינד א פֿאַטער ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, צי נייז?“... „אמת, זאָגט ער, דו ביזט דיין קינד

טער, אין אלף השישי ארויס!" און איך געב איהר צו פארשטעהן, אז אזוי פיהרט זיך שוין אויף דער וועלט משׂשת ימי בראשית. פרעגט זי מיך: „למאי זאל זיך אזוי פיהרען אויף דער וועלט?"... זאג איך: „דערפאר, וואס אזוי האט גאט באשאפען זיין וועלט"... זאגט זי: „למאי האט גאט אזוי באשאפען זיין וועלט?"... זאג איך: „ע! אז מיר וועלען אנהויבען פרעגען קשיות — למאי אזוי און למאי אזוי, איז א י ז ל ד ב ר ס ו ף — א מעשה אהן איין עק!"... זאגט זי מיר: „דערויף האט דאך אונז גאט געגעבען א פארשטאנד, אז מיר זאלען פרעגען קשיות"... זאג איך: „ביי אונז איז פארהאן א מנהג אזעלכער, אז א הוהן, זאג איך, הויבט אן צו קרייהען ווי א האהן, זאל מען זי באלד אוועקטראגען צום שוחט, ווי מיר זאגען אין די ברכות: ה נ ו ת ן ל ש כ ו י ב י נ ה". — „טאמער וואלט אפשר גאר געווען געניג זיך צו נארגלען דארטען? — רופט זיך אן מיין גאלדע פון שטוב ארויס. — דער בארשט, זאגט זי, שטעהט אויפ'ן טיש שוין פון א שעה, און ער זינגט גאר זמירות!"... „אט האסט דו דיר, זאג איך, די אנדערע טעג יום־טוב! ניט אומזיסט, זאג איך, האבען אונזערע חכמים געזאגט: ש ב ע ה ד ב ר י ם ב ג ו ל ם — א אידינע האט אין זיך נייען מאס רעד. מע רעדט תורה־זאכען, איז זי דא מיט איהר מילכיגען בארשט!"... רופט זיך אן צו מיר גאלדע: „דער מילכיגער בארשט, זאגט זי, איז אפשר אזא תורה־זאך, ווי אלע דיינע תורה־זאכען"... „מזל־טוב! האט איהר אייך, זאג איך, א נייעם פילא־זאף, גלייך פון אונטער'ן אויוועז ארויס! קארג, זאג איך, וואס די טעכטער זענען געווארען אויפגעקלערטע קעפ, האט שוין טביה'ס ווייב אויך אנגעהויבען פליהען דורכ'ן קוימען אין הימעל אריין!"... „אז ס'איז יא, זאגט זי, געקומען צו דער הימעל, טא ליג שוין אין דער ערד!"... ווי געפעלט אייך, אשטייגער, אזא מין ברוך־הבא אויפ'ן ניכטערען הארצען?...

בקיצור, למיר, ווי זאגט איהר, איבערלאזען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, איך מיין דעם גלח, ימח שמו וזכרו!

ברענט א ניהנם! — וועי איז ער, למשל, דער חתן, זאג איך, אויב איך בין זוכה, זאג איך, צו וויסען?"... „דו דארפסט איהם קענען, זאגט ער, ער איז זעהר א בראווער, איין ארענטליך מענטשעל, און נאנץ פיין געבילדעט, אפילו פון זיך אליין, און איז פארקאכט אין דיין טאכטער, און ווי! מיט איהר חתונה האבען און קאן נישט, ווייל ער איז נישט קיין איד"... „חוועדקע!"... — טראכט איך מיר, און עס טהוט מיר א זעץ אין קאפ אריין א מארנע היץ, און עס באשלאגט מיך א קאלטער שוויים, קוים וואס איך זיץ איין אויפ'ן וועגעלע. נאר ארויסבאווייזען דאס פאר איהם — נישט דערלעבען וועט ער דאס! און איך נעם דאס פערדעל פאר די לייצעם, טהו דאס א שמיצעל פון אונטען ארויף, און הלך משה מרדכי — פאשאל אהן א זיי־גענוגט אהיים... איך קום צו פאהרען אהיים, אי־אי־אי, איין איבערקאהרעניש! די קינדער ליגען מיט די פנימ'ער אין די קישענס און ווייגען, מיין גאלדע איז מעהר אויף יענער וועלט אוידער אויף דער וועלט... איך זוך חוה'ן, וואו איז חוה? — נישטא חוה!... פרעגען וואו איז חוה, ווי! איך נישט. איך פאר־שפאר שוין פרעגען, אז אר און וועה איז מיר! און איך פיהל דעם טעם פון חבוט־הקבר, און עס ברענט אין מיר א פייער, איך וויים ניט אויף וועמען... איך וואלט עפים נאר נענומען און זיך אליין אויסגעפאטשט... און איך צעשרייי מיך אויף די קינדער און לאז אוים מיין ביטער הארץ צום ווייב. איך קאן מיר קיין ארט נישט געפינען. נעה איך ארויס אין שטאל צום פערד, דעם נעבען עסען, און טרעף דאס שטעהן אריבערגעפוציוועט מיט איין פוס אויף יענער זייט קלאץ. חאפ איך א שטעקען און הויב דעם אן אייני־טייל־עו, שייל־עו די פעל, ברעכען די ביינער: „פארברענט זאלסט דו ווערען, שלים־מזל מיינער! זאלסט דו אזוי לעבען, ווי איך האב פון דיינעטוועגען א האבערל אפילו! צרות, אויב דו ווילסט, קאן איך דיר געבען, שלעק, מיט אנגסטען, מיט מכות, מיט בכורות!"... אזוי רעד איך צום פערדעל און באטראכט מיך אבער באלד, אז ס'איז א צער־בעלי־חיים, גאט די נשמה שולדיג, וואס האב איך

א פאטער; דו ביזט אבער, זאגט ער, אויף דיין קינד א בלינדער, דיין קינד, זאגט ער, רייסט זיך אין איין אנדער וועלט אריין, און דו פארשטעהסט זי ניט, אדער דו ווילסט זי ניט פארשטעהן"... „אויב איך פארשטעה זי ניט, זאג איך, אדער איך ווייל זי ניט פארשטעהן — דאס איז איין אנדער זאך; וועגען דעם, זאג איך, קאנען מיר א ביסעל שמועסען; נאר וואס קעהר זיך דאס אז, פאטערע, מיט דיר?"... „עס קעהר זיך, זאגט ער, מיט מיר אז זעהר שטארק, זאגט ער, וויל זי איז איצטער אין מיין רשות"... „וואס הייסט, זאג איך, זי איז אין דיין רשות?"... „דאס הייסט, זי איז איצטער אונטער מיין השגחה", מאכט ער און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און צעקעמט זיך די שענע צעלאזטע זקנה. טהו איך מסתמא א שפרונג־אונטער: „וואר? מיין קינד איז אונטער ד י י ן השגחה? מיט וואס פאר א רעכט?" — זאג איך און פיהל, אז איך הויב אן אריין אין כעס. מאכט ער צו מיר גאנץ קאלט־בלוטיג מיט א שמייכעלע: „נאר ניט געהיצט זיך, טעווע! פאוואלי וועלען מיר, זאגט ער, די זאך זיך איבערלעגען. דו ווייסט, איך בין דיר, זאגט ער, הלילה קיין שונא נישט, חאטש דו ביזט א איד; דו ווייסט, זאגט ער, אז איך האלט פון אידען, און עס טהוט מיר וועה דאס הארץ אויף זיי פאר זייער עקשנות, וואס זיי האבען זיך איינגעשפארט און ווילען ניט פארשטעהן, אז מע מיינט דאס פון זייער טובה וועגען"... „פון טובות, זאג איך, זאלסט דו מיט מיר, פאטערע, איצטער נישט רעדען, מחמת איטליכם וואלט, וואס איך הער פון דיר אצינד, איז פאר מיר א טראפען סם־המות, זאג איך, א פיסטויל אין הארצען אריין. אויב דו ביזט מיר אזא גוטער פריינד, ווי דו זאגסט, וועל איך פון דיר בעטען נאר איין טובה: מיין טאכטער זאלסט דו לאזען צו־רוה"... „ביזט א נארישער מענטש, מאכט ער צו מיר, עס וועט דיין טאכטער הלילה קיין שלעכטס ניט געשהן; עס שטעהט איהר איצטער פאר א גליק, זאגט ער; זי נעמט, זאגט ער, א חתן — אויף מיר אזא יאהר"... „אמן! — זאג איך כלומרשט מיט א געלעכטערע, און אין הארצען

האסט אויגען, זאג איך, אוז דו ביזט איהר א מאמע, וואס־זשע האסט דו געשוויגען אוז האסט ניט געזאגט מיר?"... „דיר זאל איך זאגען? וועז ביזט דו אין דערהיים? — זאגט זי. — אוז אז איך זאג דיר, הערסט דו מיך דען? דיר אז מע זאגט, זאגט זי, ענטפערסט דו באלד מיט א פסוק; פארהאקסט דעם קאפ מיט פסוקים אוז דערמיט קומסט דו אפ"...

אזוי מאכט זי צו מיר, גאלדע הייסט עס, אוז איך הער, ווי זי ווייזט אין דער פינסטער... א ביסעל איז זי געראכט, טראכט איך מיר, וואהרום וואס פארשטעהט א אידינע? אוז עס טהוט מיר וועה אויף איהר דאס הארץ, איך קאז נישט הערען, ווי זי קרעכצט אוז ווי זי ווייזט. רוף איך מיך אז צו איהר: „זעהסט דו, גאלדע, ביזט ברוגז, זאג איך, למאי איך האב אויף אלסדינג א פסוק; איך מוז דיר דערויף אויך ענטפערען מיט א פסוק; עס שטעהט ביי אונז געשריבען, זאג איך, כ ר ח ם א ב ע ל ב נ י ם — א טאטע האט ליעב א קינד. פאר וואס שטעהט ניט, זאג איך, כ ר ח ם א ם ע ל ב נ י ם — אז א מאמע האט ליעב איהר קינד? ווייל א מאמע איז ניט קיין טאטע; א טאטע, זאג איך, קאן אך דערש רעדען מיט א קינד. אט וועסט דו זעהען, זאג איך, אם ירצה השם, מארגען זעה איך מיך מיט איהר"... „הלואי, זאגט זי, זאלסט דו זיך קאנען זעהען מיט איהר, אוז מיט איהם אויך. ער איז א מענטש, זאגט זי, ניט קיין שלעכטער, חאטש א גלח, נאר אויף א מענטשען האט ער, זאגט זי, רחמנות. דו וועסט איהם בעטען, פאלען צו די פיס, אפשר וועט ער רחמנות האבען"... „ווער, זאג איך, דער כומר, ימח שמו?... איך זאל מיך בוקען, זאג איך, צום גלח? ביזט משוגע, זאג איך, צי חסרדעה? א ל ת פ ת ח פ ה ל ש ט ז, זאג איך, — ניט דערהארעז וועלען דאס מיינע שונאים!"... „א! זעהסט דו? עס הויבט זיך אז, זאגט זי, מיט דיר!"... „וואס דען, זאג איך, האסט דו געמיינט? איך וועל מיך לאזען פיהרען פון א אידינע? איך וועל, זאג איך, לעבען מיט דיין וויבערשען שכל?"... אט אין אזעלכע שמועסען געהט אוועק

צו דעם? און איך שיט דעם אונטער א ביסעל געהאקטע שטרוי און זאג דעם צו, אם ירצה השם, שבת ווייזען א הא אין סידור, און קום אריין צוריק אין שטוב אריין, באגראב זיך און לייג איז געהאקטע וואונדען, און דער קאפ — דער קאפ וועדר מיר שיער צעשפרונגען, טראכטענדיג און קלערענדיג און לערנענדיג דעם פשט, וואס זאל דאס באדייטען? „מה פשעי ומה חטאתי — מיט וואס האב איך, טביה, פארזינדיגט מעהר פון דער גאנצער וועלט, וואס מע באשטראפט מיך מעהר פון אלע אידען? אוי, רבונו־של־עולם, רבונו־של־עולם! מה אנו ומה חיינו — ווער בין איך אזוינס, וואס דו טראגסט מיך אויפ'ן קאפ כסדר, האסט מיך אין זינען און לאזט נישט אוים וואו ערגיץ א שלאק, א צרה, איין אנשיקענעניש?!"...

און אזוי ווי איך טראכט מיר אזוי, ליגענדיג אויף הייסע קויהלען, הער איך, ווי מיין ווייב נעבאך קרעכצט, רייסט אוים א שטיק הארץ. „גאלדע, זאג איך, דו שלאפסט?"... „ניין, זאגט זי, וואס איז דען?"... „גארנישט, זאג איך, מיר זענען גוט אין דער ערד; אפשר וווייסט דו, זאג איך, איין עצה, וואס טהוט מען?"... „פרעגסט ביי מיר, זאגט זי, עצות, אז אך און וועה איז מיר? א קינד שטעהט אויף, זאגט זי, אין דערפריה, א נעזונטע, א שטארקע, טהוט זיך אן, זאגט זי, פאלט מיך ארום קושען און האלזען און וויינען און זאגט נישט וואס; איך האב געמיינט, זי איז חלילה פונ'ם זינען! פרעג איך זי: „וואס איז דיר, טאכטער?" זאגט זי גאר נישט און האפט זיך ארויס אויף א וויילע צו די בהמות און וועדר פארשוואונדען. איך וואדרט א שעה, איך וואדרט צוויי, איך וואדרט דריי — וואו איז חוה? נישטא חוה! רוף איך מיך אן צו די קינדער: „אנו, טהוט נאר א שפרונג אויף א מינוטקעלע צום גלח"... „פון וואנען, זאג איך, האסט דו געוואוסט, גאלדע, אז זי איז ביי'ם גלח?"... „פון וואנען האב איך געוואוסט? — זאגט זי. — אז אך און וועה איז מיר! וואס איז, זאגט זי, איך האב קיין אויגען ניט? צי איך בין איהר קיין מאמע ניט?"... „אז דו

„אודאי בלייבט ער זיצען געפלעפט און מאכט צו מיר: „טעוועל, זאגט ער, ביזט א קלוגער מענטש, זאגט ער, און נעמסט און שטעלסט אוועק, זאגט ער, מיט א מאל אזוי פיעל שאלות און וויסט, זאגט ער, איך זאל דיר ענטפערען אין איין קלאפ? האב צייט, זאגט ער, איך וועל דיר ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון"... „ניין, זאג איך צו אים, דו וועסט מיר, פאטערל געטרייער, נישט ענטפערען דערויף קיינמאל נישט. ווייסט דו, פאר וואס? ווייל אלע דיינע מחשבות וויים איך פון פריהער. דו ענטפער מיר, זאג איך, בעסער דערויף: איך האב נאר א האפענונג צו זעהען מיין קינד צוריק, אדער ניין?"... חאפט ער זיך אויף: „וואס הייסט — צוריק? דיין טאכטער וועט חלילה נארנישט געשעהען, אדרבה!"... „איך וויים, זאג איך, איך וויים, איהר וויסט זי מאכען גליקליך! איך רעד נישט פון דעם, זאג איך; איך וויל וויסען, וואו איז ערגיץ מיין קינד, און צי קאן איך זיך מיט איהר זעהען?"... „אלסדינג יא, מאכט ער צו מיר, נאר דאס נישט"... „אט אזוי זשע רעד, זאג איך, דברים ברורים, קורצע דבורים! זיי גענזונט, זאג איך, און לאז דיר גאט באצאהלען, זאג איך, בכפל־כפלים!"...

און איך קום צו געהן אהיים און טרעף מיין גאלדע ליגט צענופגעקוטשעבורעט, ווי א שווארצער קנויל, אין בעט און האט שוין מעהר קיין טרערען ניט אין די אויגען. רוף איך מיך אן צו איהר: „שטעה אויף, מיין ווייב, טהו אויס, זאג איך, די שיך, און לאמיר זיך אוועקזעצען שבעה, אזוי ווי גאט האט געבאטעהן, ד׳ נ ת ז ד׳ ל ק ח — מיר זענען נישט די ערשטע, מיר זענען נישט די לעצטע. עלעהיי, לאז זיך אונז אויסדאכטעהן, זאג איך, אז מיר האבען קיינמאל נישט געהאט קיין חוה, אדער לאז זיך אונז דאכטעהן, זאג איך, עלעהיי האדעל, וואס איז אוועק פון אונז הינטער די הרי־חושר, גאט וויסט, אויב מיר וועלען זי אמאל זעהען... נאט, זאג איך, איז איין אל רחום וחנון, ער וויסט וואס ער טהוט!"...

אזוי רעד איך מיר אוים דאס הארץ און פיהל, אז די טרערען שטיקען מיר, שטעהען מיר, ווי א ביין אין האלז. נאר טביה איז

ביי אונז די נאכט. קוים דערלעבט דעם ערשטען קרעה פונ׳ם האהן, הויב איך מיך אויף, דאוועז־אפ, נעם מיט זיך די בייטש און לאז מיך אוועק מסתמא גלייך צום גלח אין הויף אריין. ווי זאגט איהר, א אידינע איז טאקי א אידינע, נאר וואוהין דעז האב איך געזאלט געהן? אין דער ערד אריין?...

בקיצור, נעקומען צו איהם אין הויף אריין, באגעגענעז מיך די כלבים זיינע מיט א שענעם גוט־מארגען אוז ווילען מיר צו־רעכט מאכען די קאפאטע אוז פארזוכען די ליטקע פוז מיינע אידישע פיס, צי זיי זענען עפים גוט פאר זייערע הינטישע צייהן?... א גליק, וואס כ׳האב מיטגענומען די בייטש, האב איך זיי געגעבען צו פאר־שטעהן דעם פסוק ל א י ח ר ץ כ ל ב ל ש ו נ ו — נעחיי סאבאקא דאראם נע ברעשע, דאם הייסט: לאז א הונט ניט בילען אומזיסט... אויף זייער געשריי מיט מיין געפילדער איז ארויסגע־לאפען דער גלח מיט דער גלח׳טע, קוים צעטריבען די פרייליכע חאליאסטרע אוז אריינגערופען מיך אין שטוב אריין, מיך אויפ־גענומען פאר זעהר א שענעם גאסט, געוואלט שטעלען פוז מיינעט־וועגען דעם סאמאוואר. זאג איך, אז דער סאמאוואר איז לאו דוקא, איך האב מיט איהם עפים צו רעדען, זאג איך, אונטער פיער אויגען. האט זיך דער כומר אנגעשטויסען, וואס איך מיין, האט א וואונק געטהאן צו זיין פלונית׳טע, זי זאל מוחל זיין צומאכען די טהיר פוז יענער זייט — אוז איך בין צוגעטראטען צום ענין גלייך, אהז שום הקדמות, ער זאל מיר זאגען קודם, צי גלויבט ער אין גאט?... אוז נאכדעם זאל ער מיר זאגען, אויב ער פיהלט דעם טעם, וואס הייסט צעשיידען א טאטען מיט א קינד, וואס מען האט דאס ליעב?... אוז ווייערער זאל ער מיר זאגען, וועלכס הייסט נאר זיין שכל א מצוה אוז וועלכס הייסט איין עבירה?... אוז נאר א זאך וואלט איך וועלען, ער זאל מיר קלאר מאכען: וואס פאר א פנים האט ביי איהם א מענטש, וואס חאפט זיך אריין צו יענעם אין שטוב אריין אוז וויל מאכען איין איבערקעהרעניש, איבערשטעלען די בענקלעך, מיט די טישלעך, מיט די בעטען?...

ארבייטען, האַרעווען, פּאַרשוואַרצט און אויסגעריסען וועלען צולייב דעם שטיקעל ברויט. מיר האָבען זיך געמוסען, וואָס טויג אייך, אָלע צו דער ארבייט, מיין ווייב און קינדער צו די קריגלער, איך צום פערד־און־וועגלע, און עולם כמנהגו — די וועלט בלייבט ניט שטעהן. אַנגעזאַגט האָב איך אין שטוב, אז חוה לא יזכר ולא יפקד — נישטאָ חוה! אויסגעמעקט — און שוין! און כ'האָב מיר צענויפגעשלאָגען א ביסעל מילכיגס, פרישע סחורה, און האָב מיך געלאָזט קיין בויבעריק צו מיינע קונים.

געקומען קיין בויבעריק — א שמחה, א גדולה: וואָס מאַכט א איד רב טביה? פּאַר וואָס זעהט מען אייך ניט? „וואָס זאָל איך מאַכען? — זאָג איך. — ס'איז חדש ימינו כקדם — דער אייגענער שלים־מזל, וואָס פריהער; א בהמה'לע, זאָג איך, איז ביי מיר געפאַלען"... „וואָס איז די מעשה, זאָגען זיי, וואָס מיט אייך טרעפען זיך אָלע נסים?" און דער עולם פרעגט מיך אויס, איטלעכער באַזונדער, וואָס פאַר א בהמה'לע איז ביי מיר געפאַלען? וויפיעל האָט דאָס מיך געקאָסט? און וויפיעל בהמה'לער איז מיר נאָך געבליבען? און מע לאָכט, מען איז פרייליך, ווי, געווייניטליך, נגידים מאַכען זיך לוסטיג איבער איין אַרעמאַן, א שלים־מזל, נאָכ'ן עסען, אז ס'איז גוט אויפ'ן האַרצען און איז דרויסען איז שען און היים און גרין, און עס גלוסט זיך דרימלען... טביה איז אַבער א מענטש, וואָס לאָזט זיך טרייבען קאַטאַווען. א קרענק וועט ביי מיר יענער וויסען, וואָס ביי מיר אויפ'ן האַרצען טהוט זיך! און אַפּגעפּאַרטיגט זיך מיט אָלע קונים, לאָז איך מיר צוריק מיט די לעדינע קריגלער אהיים, איבער'ן וואַלד, לאָז־אַפּ דאָס פערדעל, ס'זאָל זיך געהן פּאַוואָלי און חאַפּען בגנבה א שטשיפּעל גראָז, און אַלייז פאַרטיפּ איך מיר איז מיינע מחשבות און געדאַנקען, טראַכט־איבער פון וואָס איהר ווילט: פונ'ם לעבען און פונ'ם טוידט, פון דער וועלט און פון יענער וועלט, און וואָס איז אזעלכס וועלט, און וואָס לעבט א מענטש, וכדומה אזעלבע זאַכען, בכדי איך זאָל מיר צעשלאָגען די רעיונות, דאָס הייסט, איך זאָל

ניט קיין אידינע, טביה האלט זיך אויך! מאהלט אייך, עס רעדט זיך נאר אזוי, ווארום, ערשטענס, דער בזיון!... והשנית, ווי קאן איך זיך איינהאלטען, אז מע פארלירט לעבעדינערהייט אזא קינד, אזא בארליאנט, וואס איז אזוי איינגעבאקען אין הארצען אי ביי מיר, אי ביי דער מוטער, כמעט מעהר ווי אלע קינדער, איך וויים ניט פאר וואס? אפשר דערפאר, וואס זי האט קינדווייז זעהר א סך געקרענקט, איבערגעטראגען אויף זיך כל הצרות שבעולם; מיר זענען אמאל אויסגעזעסען איבער איהר גאנצע נעכט, עטליכע מאל אפגעשריגען, פישוט אפגעשריגען פונ'ם טוידט, אפגע'חיה'טשעט, ווי מע חיה'טשעט אפ א קליין צעטראטען היהנדעלע, וואהרום אז גאט וויל, מאכט ער פון טוידט לעבעדיג, ווי מיר זאגען אין הלל: כי א אמות כי אחיה — אז ס'איז ניט באשערט שטארבען, שטארבט מען ניט... און אפשר איז דאס דערפאר, וואס זי איז א גוט קינד, א געטרייעס, האט אונז פון תמיד אן ליעב געהאט ביידען דאס חיות מיט דער נשמה. אי די קשיא: ווי קומט דאס, זי זאל אונז אזעלכס טהון? איז, ערשטענס, אונזער מזל אזוי. איך וויים ניט, ווי אזוי איהר — איך גלויב אין השגחה. והשנית, איז דאס א קליפה, איין אפגע־טהאנענע זאך, הערט איהר, א מין כישוף! איהר מעגט אייך לאכען פון מיר, און איך זאג אייך, אז איך בין גאר ניט אזא גראבער נאר, איך זאל גלויבען אין שרעטעלער, לצים, דאמעוויקעס וכדומה אזעל־כע שטות'עריייען; נאר אין כישוף, זעהט איהר, גלויב איך, וואהרום וואס דען איז דאס, אז ניט קיין כשוף? אט וועט איהר הארכען ווייטער, וועט איהר אליין אויך זאגען דאס איי־גענע...

בקיצור, אז די הייליגע ספרים זאגען: בעל כרחך את ה ח י — א מענטש נעמט זיך ניט אליין דאס לעבען, איז דאס נישט אומזיסט. ס'איז גאר נישטא די מכה אויף דער וועלט, וואס זאל זיך ניט פארהיילען, און אזא צרה, וואס מע זאל זי נישט פארגע־סען. דאס הייסט, פארגעסען פארגעסט זיך נישט, נאר וואס זאל מען טהון? אדם כבהמה נדמה — א מענטש באדארף

א האר, אפילו די מלבושים נישט איבערגעביטען!... דאם ערשטע, וואם קומט מיר אויף די געדאנקען — איז אראפשפרינגען פון וואגען און ארומחאפען זי קושען... נאר באלד טהוט מיר צוריק א ציה א נעדאנק: „טביה? וואם ביזט דו, א אידינע?" און איך טהו א ציה דאם פערדעל: „וויא, שלים־מזל!" — און נעם מיך רעכטס. איך טהו א קוק — מיינע אויך רעכטס, מאכט עפים צו מיר מיט דער האנט, ווי אייגער רעדט: „שטעה א ווייל, איך דארף דיר עפים זאגען"... און עס טהוט זיך מיר א ריס־אפ אינווענדיג און א צופ ביי׳ם הארצען, און איך לאז־אפ הענט און פים; אט־אט טהו איך א שפרונג־אראפ פון׳ם וואגען! נאר איך האלט מיך אייז, טהו א ציה דאם פערדעל און ייגם מיך לינקס — מיינע אויך לינקס, קוקט אויף מיר משונה־ווילד, דאם פנים טוידט... וואם טהוט מען? — טראכט איך מיר. — זאל איך בלייבען שטעהן, צי איך זאל פאהרען ווייטער? און איידער איך קוק מיך נאר ארום — אהא, זי האלט שוין דאם פערדעל ביי׳ם צוים און מאכט צו מיר: „טאטע! זאל איך שטארבען, אויב דו וועסט זיך ריהרען פון׳ם ארט! איך בעט דיך, הער מיך אויס פריהער, טאטע־פאטער!"... „ע! — טראכט איך מיר. — ווילסט מיך נעמען מיט גוואלד? ניין, נשמה מיינע! ווי באלד אזוי, איז א סימן, אז דו קענסט ניט דעם טאטען דיינעם"... — און דאוואי שמייסען דאם פערדעל אויף וואם די וועלט שטעהט. און מיין פערדעל פאלגט, שפרינגט, נאר עם דרעהט צוריק דעם קאפ, מאכט בשעת־מעשה מיט די אויהערען. „וויא, זאג איך צו דעם, א ל ת ס ת כ ל ב ק נ ק ן — קוק נישט, חכם מיינער, אהין, וואו מע דארף ניט"... און אלייז, מיינט איהר, ווילט זיך מיר ניט אויסרעהען דעם קאפ צוריק און א קוק טהון, חאטש אייז קוק טהון אהין, אויף יענעם ארט, וואו זי איז שטעהן געבליבען?... נאר ניין, טביה איז ניט קיין אידינע. טביה ווייסט, ווי אזוי מען איז זיך נוהג מיט׳ן שטן מקטרג...

בקיצור, איך ווייל אייך נישט מעהר, ווי זאגט ער, מאריך ימים זייז, איין עבירה אייער צייט. אויב ס׳איז מיר באשערט נעווען

נישט קלערען פון איהר, פון חוה'ן הייסט עס. און ווי אויף צו להכעיס, קריכט מיר אין קאפ אריין דוקא זי, חוה הייסט עס. זי קומט מיר אקעגען מיט איהר געשטאלט, הויך און שען און פריש, ווי א סאסנע, אדער גאר ווי זי איז נאך געווען א קליניטשקע, א קראנקעטשקע, א פגירה'לע, ווי איין עופה'לע ביי מיר אויף די הענט, דאס קעפעל ארויפגעווארפען אויף מיינע פליצעס: „וואס וויל־סט דו, חוה'לע? געבען דיר א שטיקעלע פאפע? א ביסעלע מאני?"... און איך פארגעס אויף א וויילע, וואס זי האט אפגע־טהאן, און עס ציהט מיר צו איהר דאס הארץ, און די נשמה נאגט, בענקט נאך איהר... נאר דערמאן איך מיר, און עס גיהט מיר איבער דער כח־החדם, און א פייער צינדט זיך אן ביי מיר אין הארץ אויף איהר און אויף איהם און אויף דער גאנצער וועלט און אויף זיך אליין, פאר וואס איך קאן זיך נישט פארגעסען אויף קיין מינוט; פאר וואס זאל איך זי נישט קאנען אויסמעקען, ארויס־רייסען פון'ם הארצען? זי האט דאס דען ביי מיר נישט פאר־דינט? דערויף טאקי דארף טביה זיין א איד שבאיד, כל ימיו פארשווארצט ווערען, אקערען מיט דער נאז די ערד, מגדל זיין קינדער, בכדי זיי זאלען נאכדעם נעמען מיט איין מאל און אפ־רייסען זיך מיט גוואלד, אפפאלען, ווי א שישקע פון'ם בוים, און פארטראגען ווערען מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך?... אט, למשל, — אזוי קלער איך מיר, — וואכסט א בוים, א דעמב אין וואלד, קומט צו געהן א נפש מיט א האק, נעמט אפ א צווייג און נאך א צווייג און נאך א צווייג — וואס איז דער בוים אהן די צווייגען, משטיינס געזאגט? נעם שוין בעסער, דו בן־אדם, און האק אונטער דעם בוים אינגאנצען — און איין עק לאז דאס האבען. צו וואס זאל סטארטשען א נאקעטער דעמב אין וואלד?!...

און אזוי ווי איך טראכט מיר אזוי די דאזיגע מחשבות, דער־פיהל איך פלוצים, אז מיין פערדעל האט זיך אפגעשטעלט — סטאפ! וואס איז דאס? איך הויב אויף די אויגען, איך טהו א קוק — חוה!... די אייגענע חוה, וואס פריהער, נישט נעמינערט

רעיונות, הויב איך אן אויף א ניגון: אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה! איך דאוועז, הייסט דאס, מנחה אויף א קול אוז מיט א ניגון, אזוי ווי גאט האט געבאטען. נאר וואס קומט ארויס פונ'ם דאוונען אוז פונ'ם זאגען, אז אינוועניג אין הארצען זינגט זיך איין אנדער ניגון: „ח־ו־ה! ח־ו־ה! ח־ו־ה!"... אוז וואס איך זינג העכער דעם „אשרי", זינגט זיך מיר „חוה" נאך העכער, אוז וואס מעהר איך וויל זי פארגעסען, אזוי מעהר אוז אזוי שארפער שטעהט זי מיר פאר די אויגען, אוז עס דאכט זיך מיר, אז איך הער איהר קול, ווי זי רופט צו מיר: „הער מיך אויס, מאטע־פאטער!"... אוז איך פארשטעל מיר די אויהערען, איך זאל זי ניט הערען, אוז איך מאך צו די אויגען, איך זאל זי ניט זעהען, אוז איך זאג די שמונה־עשרה אוז הער ניט, וואס איך זאג, אוז שלאג זיך אשמנו אוז וויים ניט, פאר וואס, אוז מיין לעבען איז צערודערט, אוז אליין בין איך צערודערט, אוז זאגען זאג איך ניט קיינעם פון מיין באגעגעניש, אוז רער נישט מיט קיינעם פון איהר, אוז פרעג זיך ניט נאך אויף איהר ביי קיינעם, האטש איך וויים, איך וויים גאנץ גוט, וואו זי איז אוז וואו ער איז אוז וואס זיי טהוען, נאר א מכה וועט ביי מיר עמיצער וויסען. ניט דערלעבען וועלען דאס מיינע שונאים, אז איך זאל מיך פאר עמיצען באקלאגען. אט אזא מענטש איז טביה!...

איך וואלט א בעלן געווען וויסען, צי אלע מאנסבילען זענען אזוי, צי נאר איך בין אזא משוגע'נער? אשטייגער, כדומה למשל, אמאל טרעפט זיך... איהר וועט ניט לאכען פון מיר? איך האב מורא, איהר וועט לאכען פון מיר... אמאל טרעפט זיך, איך טהו מיך אן אין דער שבת'דיגער קאפאטע, אוז לאז מיך צו דער באהן, אוז בין שוין גרייט זיך אויפזעצען פאהרען אהין, צו זיי, איך וויים, וואו זיי זיצען... איך געהן־צו צום קאסיר אוז היים מיר נעבען א בילעט. פרענט ער מיך: וואוהין? זאג איך: קיין יעהופעץ... זאגט ער: אזא שטאדט איז ביי מיר נישט פארהאן... זאג איך: בין איך ניט שולדיג... אוז איך קעהר מיך אום צוריק אהיים,

חבוט־הקבר, בין איך שוין נעווים דערמיט אפגעקומען, אוו דעם טעם פוו גיהנם מיט כף־הקלע, מיט די אלע איבעריגע געברענטע לייִדען, וואס ווערען באשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פרעגט מיר, וועל איך אייך זאגען! דעם נאנצען וועג, וואס איך פאהר, ווייזט מיר אויס, אז זי לויפט מיר נאכ'ן וואגען אוו שרייט: „הער מיך אויס, טאטע־פאטער!"... אוו עס פליהט מיר דורך א געדאנק: „טביה! דו שטעלסט אויף זיך צו־פיעל! וואס וועט דיר אהרען, אז דו וועסט זיך אפשטעלען אויף א ווייל, אויסהערען וואס ווייל זי? אפשר האט זי דיר צו זאגען אזעלכס, וואס דו דארפסט דאס וויסען? אפשר, א קשיא אויף א מעשה, האט זי חרטה אוו ווייל זיך אומקעהרען צוריק? אפשר ליגט זי ביי איהם אין דער ערד אוו בעט ביי דיר, דו זאלסט איהר העלפען ארויס פוו גיהנם?... אפשר אוו אפשר אוו נאר א סך אזעלכע אפשר'ס פליהען מיר דורך אין קאפ, אוו זי שטעלט זיך מיר פאר אלס א קינד, אוו איך דערמאן מיך אנ'ם פסוק „כרחם אב על בנים" — נישטא קיין שלעכט קינד ביי א טאטען, אוו איך פיניג מיך, אוו איך זאג אויף זיך אליין, אז איך בין א ס ו ר ל ר ח ם — נישט ווערטה, וואס די ערד טראגט מיך! וואס? וואס קאכסט דו, דו משוגע'נער עקשן? וואס טראבאנעסט דו? נעם, דו אכזר אייי־נער, פארקערעווע דאס וועגעלע צוריק אוו בעט זיך מיט איהר איבער, זי איז דיין קינד, נישט קיינעמס!... אוו עס קריכען מיר אין קאפ אריין משונה־מארנע מחשבות אוו געדאנקען: וואס איז דאס אזעלכס איד אוו וואס איז ניט איד?... אוו פאר וואס האט גאט באשאפען אידען אוו ניט אידען?... אוו אז גאט האט שוין יא באשאפען אידען אוו ניט אידען, פאר וואס־זשע זאלען זיי זיין אזוי אפגעטיילט אויפ פוו דאס אנדערע, נישט קאנען אנקוקען אויפ דאס אנדערע, גלייך ווי דער איז פוו גאט אוו יענער איז ניט פוו גאט?... אוו עס פארדריסט מיר, למאי איך בין נישט אזוי קלאר, ווי אנדערע, אין ספרים אוו אין ביכער, איך זאל קאנען נע־פינען דערויף עפיס א רעכטען תירוץ... אוו בכדי זיך צעשלאגען די

שפרינצע

געשריבען אין יאהר 1907.

טהו אויס די שבת'דיגע קאפאטע אוז נעם מיך צוריק צו דער ארבייט, צום ביסעל מילכיגם אוז צום פערד־אוז־וועגעלע, ווי שטעהט דאַרטען: א י ש ל פ ע ל ו ו א ד ם ל ע ב ו ד ת ו — דער שניידער צו דער שער אוז דער שוסטער צום וואַרשטעט... אי, איהר לאַכט פוז מיר? וואַם האַב איך אייך געזאַגט? איך וויים אפילו, וואַם איהר טראַכט; איהר טראַכט זיך: „אַט דער טביה איז מאַקי עפים נאַר א חושים!"... דעפאַר רעכען איך, אז ע ד כ א ן א ו מ ר י ם ב ש ב ת ה ג ד ו ל — ס'זאַל זיין היינטיגם מאַל גענוג, הייסט עס... זייט מיר געזונט אוז שמאַרק אוז שרייבט בריוולעך. נאַר למען־השם, ניט פאַרגעסען, וואַם כ'האַב אייך געבעטען: אז ס'זאַל זיין פתח שין שא, איך מיין, איהר זאַלט ניט מאַכען דערפוז קיין ביכעל. אוז אויב עס וועט אייך אויסקומען שרייבען, זאַלט איהר שוין שרייבען פוז איין אַנדערען, ניט פוז מיר; אז מיר פאַרגעסט, ווי אין פסוק שטעהט: ו י ש כ ח ה ו — אויס טביה דער מילכיגער!...

שפרינצע

— אייך קומט א גרויסען, א ברייטען שלום־עליכם, פאני שלום־עליכם, — עליכם ועל בניכם! א שאק מיט יאהרען, אז מיר האבען זיך ניט געזעהען! וועה־וועה, וויפיעל וואסערען עס זענען אפגעלאפען! וויפיעל אנגסטען מיר ביידע אוז כל ישראל זענען אויסגעשטאנען אין די עטליכע יאהר: א קעשעניוו, א קאסנעטוציע, מיט פאגראמען, מיט צרות, מיט שלעק — אך טי רבונו־של־עולם, גאטעניו נאש!... מיר איז נאר א חידוש אויף אייך, האט קיין פאראיבעל ניט, וואס איר וועל אייך זאגען, איהר זענט דאך נישט געוואקט אויף א האר, קיין עין־הרע, קיין עין־הרע! טהוט אבער א קוק אויף מיר: הרי אני כבן שבעים — איך בין נאר ניט אלט קיין זעכציג, אוז זעהט, ווי וויים טביה איז געוואקסען! ס'א וועלט־טעלע צער־גידול־בנים, וואס מע האט פון קינדער! אוז וועל האט נאר אזוי פיעל צער־גידול־בנים פון קינדער וויפיעל איך? מיך האט געטראפען א נייער שלאק מיט מיינע א טאכטער שפרינצע, וואס געהט איבער אלע צרות, וואס איך האב וועז איבערגעהאט ביז אהער, אוז זעהט, פון דעסטוועגען, גארנישט, מע לעבט, ווי שטעהט דארטען: בעל כרחך אתה חי — חאטש וועל צעוועצט, שוואי־ציוון, זינגענדיג דאס ליעדעל:

וואס טוג מיר מיין לעבען, וואס טוג מיר מיין וועלט,
אז כ'האב נישט קיין מזל, אז כ'האב נישט קיין נעלט?...

בקיצור, ווי אזוי שטעהט דארט אין פרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — נאט האט געוואלט א טובה טהוז זיינע אידען, האט מען אנגעשיקט אויף אונז איין אומגליק, א צרה, א קאסנעטוציע! אי, א קאסנעטוציע! עס איז געקומען מיט א

איז געקומען צו פאהרען מיט איהר זוהנרעל, אראנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אויפ'ן זומער; און דאס פארשטעהט איהר דאך אליין, אז דאס ערשטע באקאנטשאפט איהרס אין בויבעריק איז געווען מסתמא מיט מיר. „מע האט מיר געזעקאמאנדירט, זאגט זי, די אלמנה הייסט דאס, אז ביי אייך איז דאס בעסטע מילכיגס". „ווי קאן דאס זיין אנדערש? — זאג איך צו איהר, צו דער אלמנה הייסט דאס. — ניט אומזיסט, זאג איך, זאגט שלמה המלך, אז א גוטער נאמען לאזט זיך הערען, ווי א שופר, איבער דער גאנצער וועלט, און אויב איהר ווילט, זאג איך, וועל איך אייך דערצעהלען, וואס עס זאגט דערויף דער מדרש". שלאגט זי מיך איבער, די אלמנה הייסט דאס, און זאגט צו מיר, אז זי איז איין אלמנה, און איז אין די זאכען, זאגט זי, נישט נעניט. זי ווייסט ניט, מיט וואס מען עסט דאס... דער עיקר, זאגט זי, אז די פוטער זאל זיין פריש, און דער קעז זאל זיין געשמאק... נו, געהט רעדט מיט א נקבה!...

בקיצור, איך האב אנגעהויבען ארייגקומען צו דער קאטערינע־סלאווער אלמנה, וואס אהרט אייך, צוויי מאל אין דער וואך; אלע מאנטאג און דאנערשטאג, פינקטליך, ווי א לוח, אראפגעטראגען דאס ביסעל מילכיגס, גארנישט אנגעפרעגט זיך, צי מע דארף, צי מע דארף ניט, געווארען ביי איהר א היימישער מענטש, ווי גע־ווינטליך, אנגעהויבען זיך צוקוקען, ווי אזוי עס פיהרט זיך ביי איהר, ארייגנעשמעקט אין קיך אריין, געזאגט א פאר מאל, וואס איך האב געפונען פאר נויטיג צו זאגען, דאס ערשטע מאל, געווייגטליך, געחאפט א פסק פון דער דיענסט, איך זאל זיך ניט מישען, ניט ארייגקוקען אין פרעמדע טעפ, דאס אנדערע מאל האט מען זיך צו מיינע ווערטער צוגעהערט, און דאס דריטע מאל מאקי געהאלטען זיך מיט מיר איין עצה, וואהרום זי האט ארויסגעזוהען, די אלמנה הייסט דאס, ווער טביה איז. אזוי לאנג, אזוי בריט, ביז זי האט מיר אנטפלעקט איהר צרה, איהר קרענק, איהר אומגליק — אראנ־טשיק! סטייטש, ער איז שוין א בחור פון עטליכע און צוואנציג יאהר, זאגט זי, און ווייסט נאר פערדלעך, נאר לאסיפערען, נאר

מאל א מהומה אויף אונזערע נגידים, א לויפעניש פון יעהופעץ קיין אויסלאנד, כלומרשט אין די וואַרעמע בערער, נערוועז, זאלץ־ביטלער, נעכטיגע טעג... אוז ווי באלד מע צעפאהרט זיך פון יעהופעץ, איז בויבעריק מיט איהר לופט אוז מיט איהר וואלד אוז מיט איהרע דאטשעס טיף־טיף אין דער ערד, ווי מיר זאגען אין ברוד־שאמר: ב ר ו ד מ ר ח ם ע ל ה א ר ץ... נאר וואס דען? ס'איז דאך אבער דא א גרויסער גאט אויף דער וועלט, וואס גיט אכטונג אויף זיינע ארעמע לייט נעבאך, זיי זאלען זיך נאך א ביסעל מוטשען אויף דער וועלט, האבען מיר נעהאט א זומער — אי־אי־אי! איז מען זיך צענויפגעלאפען צו אונז קיין בויבעריק פון ארעם, אוז פון ראסטאוו, אוז פון קאטערינעסלאוו, אוז פון מאהליוו, אוז פון קעשעניוו אלפי אלפים נגידים, גבירים אדירים! אפנים, אז דארט איז די „קאסנעטוציע" נאך שטארקער, ווי ביי אונז אין יעהופעץ, ווארום מע לויפט, מע הערט ניט אויף צו לויפען. אי, די קשיא: וואס לויפען זיי עפים צו אונז? איז דער תירוץ: למאי אונזערע לויפען צו זיי? ס'איז שוין ביי אונז געווארען, ברוך־השם, אזא מנהג, אז עם קומט די ציים, וואס מע הויבט אן רעדען פון פאגראמען, הויבען אידען אן צו לויפען פון אייז שטאדט אין דער אנדערער, ווי אין פסוק שטעהט: ו י ס ע ו ו י ח נ ו, ו י ח נ ו ו י ס ע ו — איז די טייטש: פאהר דו צו מיר, וועל איך פאהרען צו דיר... דערווייל איז בויבעריק, וואס אהרט אייך, געווארען א כרך, אנגעפאקט מיט מענטשען, ווייבער אוז קינדער, אוז קינדער האבען ליעב פיקעז, אוז מילכיגם דארף מען, אוז וואו קריגט מען מילכיגם, אז ניט ביי טביה'ן? וואס טויג אייך, טביה איז אריין איז דער מארע. פון אלע זייטען: טביה אוז טביה! רב טביה, אהער! רב טביה, צו מיר! אז גאט וויל, וואס פרעגט איהר?

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, ערב־שבועות איז דאס געווען, קום איך צו פאהרען מיט א ביסעל מילכיגם צו איינער פון מיינע קונה'טעס, א יונגע אלמנה אוז א רייכע פון קאטערינעסלאוו, וואס

צעלאכט, אז מיר ביידע האבען מורא געהאט, צי איז דער בחור חלילה ניט משוגע געוואָרען אויף א מינוט? און וואס זאל איך אייך זאגען — מיר זענען פון דעמאלט אן געוואָרען מיט איהם חבר, די בעסטע גוטע פרײנד! איך מוז אייך זאגען: מיר איז דער בחור געפעלען וואס ווייטער אלץ מעהרער; אפילו א שארלאט און איין אויסברענגער, און א האנט שוין צו איין אפענע, און א שטיקעל חושים דערצו. למשל, באגענענען איין ארעמאן, ארײנ־לעגען די האנט אין קעשענע, ארויסנעמען און אוועקגעבען, נישט געצאהלט. וואר טהוט עם?... אדער אראפנעמען פון זיך א גוטען פאליטא, א נאנצען, א נייעם, און אוועקגעבען יענעם — אז מע שמועסט א חושים'דיגער!... א גאט'ס רחמנות גענוג אויף דער מוטער! זי פלענט זיך מיר קלאגען: וואס טהוט מען? און בעטען מיד, איך זאל מיט איהם א ביסעל שמועסען. האב איך איהר צוליעב געטהאן: וואס וועל איך איהר זשאלעווען? עס קאסט מיד נעלט? און איך האב מיך אוועקגעזעצט און איך האב איהם דערצעהלט מעשיות, געבראקט משלים, געריבען פסוקים, גע־האקט מדרשים, אזוי ווי טביה קאן. און ער האט דוקא ליעב געהאט מיך אויסהערען, אויספרענגען, ווי אזוי איך לעב, ווי אזוי איך פיהר מיך אין דער היים? „איך וואלט א בעלן געווען, זאגט ער, זיין ביי אייך א מאל, רב טביה!“... זאג איך צו איהם: „אז מען איז א בעלן זיין ביי טביה'ן, נעמט מען, זאג איך, און מע פאהרט זיך דורך אמאל צו מיר אין חוטאר אריין; איהר האט דאך, זאג איך, גענוג פערדלעך, מיט לאסיפערדען. פאר נויט, זאג איך, זענט איהר ניט קליין זיך דורכצוהן מיט די רגלים, ס'איז ניט ווייט, זאג איך, מע דארף נאר דורכשניידען, זאג איך, דעם וואלד“... „וועז, זאגט ער, זייט איהר אין דער היים?“ „מיך קאן מען טרעפען, זאג איך, אין דער היים נאר שבת, אדער יום־טוב. שאט, זאג איך, ווייסט איהר וואס? אט האבען מיר, אם ירצה השם, איבערמאכטאג פרייטאג שבועות; אויב איהר ווילט, זאג איך, מאכען א שפאציער צו אונז אין חוטאר אריין, וועט אייך מיין ווייב, זאג איך, מכבד זיין מיט

חאפען פישלעך, אוז ווייטער, זאגט זי, ווייסט ער נארנישט! ער ווילּ נישט הערען, זאגט זי, פון געשעפטן, פון געלט; ס'איז איהם נעבלּיבען פון זיין טאטען, זאגט זי, א שענע ירושה, כמעט א מי־לּיאן, ער זאלּ דאס אפילו, זאגט זי, אריינשמעקען! עס ווייסט נאר אויסבערענען, זאגט זי, איין אפענע האנט ביי איהם! „וואו איז ער, זאג איך, דער בחור? איהר גיט איהם נאר, זאג איך, אהער צו מיר, איך וועל מיך מיט איהם א ביסעל, זאג איך, דורכשמועסען, איהם זאגען א ביסעל מוסר, א פאר פסוקים, ברענגען א מדרש"... לאכט זי: „ווייס איך וואס, זאגט זי, איהר ברענגט איהם בעסער א פערדעל, ניט קיין מדרש!"...

בתוך כך, אזוי ווי מיר רעדען אזוי, ו י ב ו א ה י ל ד — קומט אן דער בחור, אראנטשיק הייסט דאס, א בחור'ע א סאסנע, א געזונטער יונגאטש, בלוט און מילך, און א בריטען פאס טראגט ער, איך בעט איבער אייער כבוד, אויף די הויזען, מיט א זיינערעל אריינגעשטעקט אט דא אין גארטעל, מיט פארקאטשעטע ארבעל אריבער די עלענבויגענס. „וואו ביזט דו געווען?" פרעגט איהם די מוטער. „זיך געשיפט מיט א שיפעל, זאגט ער, געחאפט פיש"... „א ענע עובדה, זאג איך, פאר אזא בחור'ע, ווי איהר; דארט אין ער היים וועט מען אייך צעטראגען, זאג איך, די ביינער, און איהר דא וועט חאפען פישלעך!" איך טהו א קוק אויף מיין אלמנה — רויט ווי א צוויק, אלערלייי פארבען. זי האט געווויס ג־רעכענט, אז איהר בן וועט מן הסתם אננעמען מיך פאר'ן קאלנער ביר חזקה אחת, און וועט מיר געבען באותות ובמופתים שתים — צוויי פעטש הייסט עס, און וועט מיך ארויסווארפען כחרס הנשבר. בלאטע! טביה האט פאר אזעלכע זאכען קיין מורא ניט! איך, אז איך האב עפים, זאג איך!

כך הוה. מיין בחור, אז ער האט דערהערט פון מיר אזעלכע דבורים, איז ער נאר אפגעטראטען א ביסעל, פארלאגט די הענט ארונטער, מיך באטראכט פון סאמע קאפ ביז צו די שפיץ פים, ארויסגעלאזט עפים א מארנעם פייף און האט זיך פלוצים אזוי

בקיצור, ס'איז געקומען דער ליכטיגער גרינער יום־טוב שבועות. ווי שען, ווי גרין, ווי ליכטיג און ווארעם ביי מיר אין חוטאר איז, אז עס קומט שבועות, באדארף איר אייך ניט דערצעהלען. דער גרעסטער גביר ביי אייך וואלט זיך ווינשען האבען אזא בלויען הימעל, מיט אזא גרינעם וואלד, מיט אזעלכע שמעקענדיגע סאסנעס, מיט אזא מחיה'דיגען גראז, פאשע פאר די בהמה'לער, וואס שטעהען און קייען און קוקען אייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: „גיט אונז נאר אלע מאל אזא גראז, קיין מילד וועלען מיר אייך ניט זשאלעווען!"... ניין, זאגט אייך, וואס איהר ווילט, גיט מיר די בעסטע פרנסה, איך זאל ארויספאהרען פון דארף אין שטאדט אריין, וועל איך מיך מיט אייך ניט בייטען. וואו האט איהר אין שטאדט אזא הימעל? ווי זאגען מיר אין הלל: ה ש מ י ם ש מ י ם ל ה' — ס'איז א הימעל פון גאט!... אין שטאדט, אז איהר פארריסט דעם קאפ, וואס זעהט איהר? א מויער, א דאך, א קוימען, אבער וואו האט איהר דארט אזא בוים? און טאמער האט זיך פארוואלגערט ערגיץ ביי אייך א בוימעלע, האט איהר דעם אנגעטהאן פון אויבען א קאפאטע!... הכלל, זיי האבען זיך גאר נישט געקאנט אפווארטען, מיינע געסט, אז זיי זענען געקומען צו מיר שבועות אין חוטאר אריין. אנגעקומען זענען זיי, אלע פיער בחורים, רייטענדיג אויף פערדלער, סוסים איינס און איינס! און ווער שמועסט אראנטשיק — איז געזעסען אויף א פערדעל, זאג איך אייך, א סוס, איין אמת'ער מערין! איהר קויפט איהם ניט פאר קיין דרייי הונדערט קארבעז! „ברוך הבא, געסט! — זאג איך צו זיי. — לכבוד שבועות, זאג איך, זענט איהר דאס געקומען רייטענדיג? נישקשה, זאג איך, טביה איז נישט פון די גרויסע צדיקים, און אז מע וועט אייך, זאג איך, אם ירצה השם, שמייסען אויף יענער וועלט, וועט מיר ניט וועה טהון... עי, גאלדע! זעה נאר, עס זאלען זיין פארטיג די בלינצעס, און לאז מען, זאג איך, ארויסטראגען דעם טיש אהערצו אין דרויסען ארוים, איך האב, זאג איך, אין שטוב גארנישט וואס צו ווייזען פאר די געסט... עי,

מילכיגע בלינצעס אזעלכע, אשר לא בלינצו אבותינו במצרים!" פרעגט ער מיר: „וואס הייסט דאס? איהר ווייסט דאך, זאגט ער, אז איך בין אויף פסוקים שוואך"... „איך ווייס, זאג איך, אז איהר זענט שוואך; איהר זאלט געווען, זאג איך, לערנען אין חדר, אזוי ווי איך, וואלט איהר, זאג איך, אויך געוואוסט מה דקאמרי רביצין"... לאכט ער און מאכט צו מיר: „גוט, איהר האט מיר, זאגט ער, פאר א גאסט; איך קום, זאגט ער, צו אייך, רב טביה, דעם ערשטען טאג שבועות, מיט א פאר באקאנטע, אויף בלינצעס, נאר איהר זאלט זההו, זיי זאלען זיין, זאגט ער, היים!" „אש להבה, זאג איך, מ ז ה ש פ ה ו ל ח ו ץ — פון דער סקאווערדע גלייך אין מויל ארויין!"... און איך קום צו פאהרען אהיים און רוף מיר אן צו מיינער: „גאלדע, זאג איך, מיר האבען געסט אויף שבועות!" זאגט זי: „מזל־טוב דיר, וועמען איז?" זאג איך: „דאס וועסט דו ווייסען שפעטער; דו גרייט נאר צו אייער, זאג איך, קיין אן פוטער איז דא, ברוך־השם, גענוג; וועסט מאכען בלינצעס, זאג איך, פאר דריי פארשוין, נאר אזעלכע פארשוינען, זאג איך, וואס האלטען פון דער אכילה און הויבען נישט אן צו וויסען, זאג איך, וואס רש"י מאכט"... „אודאי, זאגט זי, שוין צו־געטשעפעט זיך א שלים־מזל פון הונגעריגען לאנד?" „ביזט א בהמה, זאג איך, גאלדע! ערשטענס, וואלט נישט געווען, זאג איך, אזא אומגליק, וועו מיר זאלען חלילה אנהאדעווען, זאג איך, איין ארעמאן מיט שבועות'דיגע בלינצעס; והשנית, זאג איך, זיי וויסען, זוגתי היקרה, הצנועה והחסידה מרת גאלדע שתחיה, אז איינער פון אונזערע שבועות'דיגע געסט וועט זיין דער אלמנה'ס זוהנדעל, זאג איך, אט דער, וואס מע רופט איהם אראנטשיק, איך האב דיר דערצעהלט פון איהם". „אויב אזוי, זאגט זי, איז עפים אנדערש"... דער כח פון מיליאנען! אפילו מיין גאלדע, אז זי דערשמעקט גאלט, ווערד זי נאר איין אנדער מענטש. ס'איז אזא וועלט, וואס זאלט איהר קלערען? ווי שטעהט דארטען אין הלל: כ ס ף ו ז ה ב מ ע ש י י ד י א ד ם — געלט באגראבט א מענטשען...

א וועלט, נאר מיט קאפ, וואהרום דא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע מעשה.

ויהי ערב ויהי בוקר — איינמאל פאראכט קום איך צו פאהרעז אהיים א צעבראטענער פונ'ם טאג און איין אויסגעמוטשעטער פונ'ם ארומלויפען איבער די דאטשעם אין בויבעריק, טרעף איך ביי מיר אין דרויסען ביי דער שטוב צוגעצוימט צו דער טהיר א באקאנט פערד, איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז אראנטשיק'ס סוס, דער מערין, וואס איך האב איהם דעמאלט אפגעשאצט אין דריי הונדערט קארבעז. גלה איך צו צום סוס און דערלאנג איהם מיט איין האנט א פליאסק פון הינטעז און מיט דער אנדערער האנט א קראץ פון פארעמט אין האלז און א טרייסל איבער דער גריווע. „ידידי, זאג איך צו איהם, שענער בחור מיינער! וואס טהוסט דו דא?" דרעהט ער אויס צו מיר די חנ'עודיגע מארדע און טהוט א קוק אויף מיר מיט די קלוגע אויגען, ווי איינער רעדט: „וואס פרעגט איהר מיך? פרעגט מיין בעל־הבית"... און איך קום אריין אין שטוב און טהו א נעם מיין ווייב: „זאג מיר נור, גאלדע קרוין, וואס טהוט דא אראנטשיק?" ענטפערט זי מיר: „פון וואנען זאל איך וויסען? ער איז דאך פון דיינע לייט!" „וואו איז ער ער־גיץ?" „ער איז, זאגט זי, געגאנגען מיט די קינדער אין וועלדל אויפ'ן שפאציער"... „וואס איז פלוצים גאר פאר א שפאציער?" — זאג איך צו מיין ווייב און היים מיר נעבען עסען. אפגענעסען, באר־טראכט איך מיר: „וואס ביזט דו, טביה, אזוי אויפגעטראגען? אז א מענטש קומט צו דיר צו גאסט, באדארף מען זיין אזוי אנ־געדרודעלט? אדרבה"... און ווי איך טראכט מיר אזוי, איך טהו א קוק — מיינע מיידלעך געהען מיט'ן חברה־מאן, האלטען אנגע־רייסענע קווייטען, פריהער געהען די צוויי יונגערע, טייבל און ביילקע, און הינטען — מיין שפרינצע מיט אראנטשיקען... „גוטען אבענד!" „גוט יאהר!" מיין אראנטשיק שטעהט מיר אזוי עפים מאדנע, גלעט דאס פערד, האלט א גרעזל אין מויל און רופט זיך אן צו מיר: „רב טביה! איך ווייל מיט אייך מאכען א געשעפט,

שפרינצע! טייבעלע! ביילקע! וואו זענט איהר דאָרט? ריהרט זיך!"... אט אזוי קאָמאָנדעוועט איך מיט די קינדער, און עס ווערד ארויסגעטראָגען א טיש, מיט בענקלעך, מיט א טישטוך, מיט טעלער, לעפלעך, גאָפּלעך, זאלץ, — און טאָקי באָלד נאָר דעם קומט אן גאָלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיגע, פון דער סקאָווערדע, מחיה־דיגע, פעטע, כצפּיחית בדבש! און מיינע אורחים קאָנען זיך נאָר־נישט אפּלויבען פון די בלינצעס...

„וואָס שטעהסט דו, זאָג איך צו גאָלדען, נעם, זאָג איך, חזר איבער דעם פּסוק נאָר א מאָל, ס'איז הייַנט, זאָג איך, שבועות, דאָרף מען, זאָג איך, זאָגען צווויי מאָל „אודך"! און מיין גאָלדע פּויליט זיך ניט, פּיליט אן דעם פּאָלומעפּעק נאָר א מאָל, און שפרינצע דערלאָנגט די בלינצעס צום טיש. פּלוצים, איך טהו א קוק אויף מיין אראָנטשיקען, איך זעה, ער האָט זיך פּארקוקט אויף מיין שפרינצען — ער לאָזט נישט אראָפּ קיין אויג פון איהר! וואָס האָט ער אויף איהר אזעלכס דערזעהען?... „עסט, זאָג איך צו איהם, פּאָר וואָס עסט איהר נישט?"... מאָכט ער צו מיר: „וואָס דען טהו איך?" „איהר קוקט, זאָג איך, אויף מיין שפרינצען"... ווערד א געלעכטער, אָלע לאָכען, און מיין שפרינצע לאָכט אויך. און ס'איז אָלעמען פרייליך, אָלעמען גוט — א גוטער, א פרייליכער שבועות אויף אָלעמען!... גיעה טרעף, אז פון דער פרייליכקייט ווען זיך אויס־לאָזען א צרה, א שלאָק, א יללה, א גאָט'ס שטראָף אויף מיין קאָפּ, פּארווויסט און פּארפּינסטערט בין איך געווארען!... נאָר עט! א מענטש איז א נאָר! א מענטש א בר־דעת טאָר זיך ניט צולאָזען צום הארצען און דאָרף פּארשטעהן, אז אזוי ווי עס איז, אזוי באָ־דאָרף צו זיין, וואָרום וועט עס זאָל באָדאָרפּען זיין אנדערש, וואָלט דאָך עס ניט געווען אזוי ווי עס איז! זאָגען מיר דען ניט אין תהלים: ה ש ל ך ע ל ה' — פּאָרלאָז דיך נאָר אויף גאָט, ער וועט שוין מאָכען אזוי, אז דו, זאָלסט ליגען טיף, נייען אייַלען אין דער ערד, און באָקען בייגעל, און נאָך זאָגען: גם זו לטובה! הערט, וואָס עס קאָן זיך פּארלויפען אויף

אויפ'ן וואונק, א נאר גיט מען מיט'ן שטעקען"... מאכט ער צו מיר ווי ברוגז'ליך: „איך רעד צו אייך פראסט, און איהר ענטפערט מיר מיט חכמות און מיט פסוקים!" זאג איך: „איטלעכער חזן זינגט אזוי, ווי ער קאן, און יערער בעל־דרשן דרשנ'ט פון זיינעט־וועגען; אויב איהר ווילט וויסען, וואס פאר א בעל־דרשן איהר זענט, רעדט איבער פריהער מיט אייער מוטער, זי וועט אייך שוין, זאג איך, קלאר מאכען אקוראט"... „האלט איהר מיך, זאגט ער, אפנים, פאר א יונגעלע, וואס דארף זיך אנפרעגען ביי דער מאמע?"... „געווים, זאג איך, דארפט איהר זיך אנפרעגען ביי דער מאמע, און די מאמע וועט אייך געווים זאגען, אז איהר זענט א חושים, און וועט זיין נערעכט"... „און וועט זיין נערעכט?" — מאכט ער. „געווים, זאג איך, וועט זי זיין נערעכט, וואהרום וואס פאר א חתן זענט איהר, זאג איך, פאר מיין שפרינצען? וואס פאר א גלייכען איז מיין שפרינצע צו אייך? און דער עיקר, זאג איך, וואס פאר א מחותן בין איך מיט אייער מוטער?"... „אויב אזוי, מאכט ער צו מיר, האט איהר שוין, רב טביה, א גרויסען טעות! איך בין נישט קיין יונגעלע פון אכצעהן יאהר, און זוך נישט קיין מחותנים פאר מיין מוטער, און וויים ווער איהר זענט, און ווער אייער טאכ־טער איז, און זי געפעלט מיר, און אזוי ווי איך, און אזוי וועט דאס זיין!"... „האט קיין פאראיבעל ניט, זאג איך, וואס איך שלאג אייך איבער; איך זעה, זאג איך, אז מיט איין צד זענט איהר שוין פארטיג; זענט איהר, זאג איך, באוואהרענט אויך מיט'ן אנדערען צד?"... זאגט ער צו מיר: „איך וויים ניט, וואס איהר מיינט"... זאג איך: „איך מיין דאס די טאכטער מיינע, שפרינצען מיין איך, צי האט איהר שוין, זאג איך, מיט איהר שפיס גערעדט, און וואס, זאג איך, זאגט זי?"... ווערד ער אזוי ווי בעלעדיגט און מאכט צו מיר מיט א שמייכעל: „וואס פאר א פראגע איז דאס? געווים האב איך, זאגט ער, מיט איהר גערעדט, און ניט איין מאל — עטליכע מאל, איך קום, זאגט ער, אהער אלע טאג"... איהר הערט? ער קומט אהער אלע טאג, און איך וויים נישט!... „בהמה בצורת

לאמיר זיך בייטען מיט די פערד־לער". „איהר האט נישט געפונען, זאג איה, פון וועמען צו לאכען?" מאכט ער צו מיר: „נייז, איך מיין דאס ערנסט". „אזוי, זאג איך, איהר מיינט דאס ערנסט? וויפיעל, למשל, קאסט אייער סוס?" „אין וויפיעל, זאגט ער, שאצט איהר איהם?" „איך שאץ איהם, זאג איך, איך האב מורא, אויב ניט דריי הונדערט קארבוינים, און אפשר מיט א סמיטשיק". צע־לאכט ער זיך און זאגט, אז ער קאסט מעהר פון דריי מאל אזוי פיעל, און רופט זיך אן צו מיר: „נו? מאכען מיר א בייט?" מיר איז דער שמועס ניט געפעלען: וואס הייסט, ער וועט אויס־בייטען זיין סוס אויף מיין שלים־מזל!... זאג איך צו איהם, אז ער זאל אפלעגען דאס געשעפט אויף איין אנדערש מאל, און איך פרעג איהם אין א שפאס: צי איז ער מאקי צולייב דעם נעקומען? אויב אזוי, איז איין עבירה, זאג איך, די הוצאות... ענטפערט ער מיר גאנץ ערנסט: „נעקומען בין איך צו אייך, אייגענטליך, מכח איין אנדער זאך; זייט זיך מטרית, אויב איהר ווילט, וועלען מיר א ביסל שפאציערען". וואס פאר א שפאציער איז דאס אויף איהם אנגעקומען? — טראכט איך מיר, און לאז מיך נעהן מיט איהם צום וועלדל צו. די זון האט זיך לאנג געזעצט, דאס גרינע וועלדל זעהט שוין אוים טונקל, די זשאבעם פון דער גרעבלי קראקען, און דאס גראז שמעקט מחיה נפשות! אראנטשיק געהט און איך נעה, ער שווייגט און איך שווייג. נאכדעם שטעלט ער זיך אף, טהוט א הוסט און מאכט צו מיר: „רב טביה! ווי וואלט איהר, אשטייגער, נעזאגט, וועו איך זאל אייך זאגען, אז איך האב ליעב אייער שפרינצע און אז איך וויל זי נעמען פאר א כלה?" „וואס איך וואלט גע־זאגט? — זאג איך. — איך וואלט נעזאגט, אז מע זאל א משוגע'נעם אויסמעקען און אייך אריינשטעלען"... קוקט ער מיך אן און מאכט צו מיר: „וואס הייסט?" זאג איך: „אט דאס הייסט!"... זאגט ער: „איך פארשטעה אייך ניט". זאג איך: „איז א סימן, אז איהר זענט ניט איבעריג קלוג, ווי אין פסוק, זאג איך, שטעהט: ח כ ם ע י נ י ו ב ר א ש ו, דאס מיינט: א קלוגען זאגט מען

בקיצור, איך זעה ארויס פון דעם שמועס, אז עס האלט שוין ביי זיי ווייטליך, אוז חאפען צוריק איז שוין א ביסעל צו שפעט, ווארום איר קען מיינע לייט. טביה'ס טעכטער, האב איך אייך געזאגט שוין אמאל, ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, אז זיי קלעפען זיך איין אין א מענטשען, איז מיט'ן גאנצען לעבען, מיט'ן חיות, מיט דער נשמה! אוז איך טראכט מיר: „שוטה! למאי זאלסט דו וועלען זיין, טביה, מעהר חכם פון דער גאנצער וועלט? אפשר איז דאס א גאט'ס זאך? אפשר איז דאס באשערט, אז דוקא דורך אט דער שטילינקער שפרינצע זאלסט דו געהאלפען ווערען, באלוינט ווערען פאר אלע דיינע קלעפ אוז וועהטיגען, וואס דו האסט ביז אהער איבערגעטראגען, האבען א גוטען עלטער, אוז אויך וויסען אמאל פון א לעבען אויף דער וועלט? אפשר איז דיר באשערט האבען א מאכטער א מיליאנשטשיצע? וואס איז? סע שטעהט דיר ניט אן?... וואו שטעהט דאס געשריבען, אז מביה דארף זיין אייביג א קבצן, אייביג ארומשלעפען זיך מיט'ן פערדעל אוז מיט קען אוז פוטער צולייעב די יעהופעצער נגידים, זיי זאלען האבען וואס צו פרעסען?... ווער וויסט, אפשר איז מיר אנגעצייכענט געווארען פון אויבען, אז איך זאל אויף דער עלטער עפיס מתקן זיין אויף דער וועלט, ווערען א בעל־צדקה אוז א בעל־מכנים־אורח, אוז אפשר גאר אוועקזעצען זיך מיט אידען לומרים אוז לערנען תורה?"... וכדומה אזעלכע רייכע, גאלדענע מחשבות קריכען אין קאפ אריין, ווי אין „יהי כבוד" שטעהט געשריבען: ר ב ו ת מ ח ש ב ו ת ב ל ב א י ש — זאגט א גוי, להבדיל: „דאוריען דאומקאיאו באגאטיעט!"... אוז איך קום אריין אין שטוב אריין אוז איך נעם אוועק מיין אלטע אוז מאך מיט איהר א שמועס: „וואס וואלט זיין, כדומה למשל, זאג איך, וועז אונזער שפרינצע זאל זיין א מיליאנשטשיצע?" פרעגט זי מיר: „וואס הייסט דאס א מיליאנשטשיצע?"... זאג איך: „א מיליאנשטשיצע הייסט א מיליאנשטשיקס א ווייב"... פרעגט זי מיר: „וואס הייסט א מיליאנשטשיק?" זאג איך איהר: „א מיליאנשטשיק הייסט א מענטש,

מענטש! באַראַף מען דאָך דיר געבען קייען שטרוי, טביה! אַז דו וועסט זיך לאָזען אַזוי פיהרען אין באָד אַריין, וועט מען דאָך דיך קויפען אוּן פאַרקויפען, דו פערדאַטש איינער!"... אַזוי טראַכט איך מיר אוּן גיע מיט אַראַנטשיקען צוריק, אוּן ער נעזענענט זיך אַפּ מיט מיין חברה, חאַפּט זיך אַרויף אויפ'ן סוס, אוּן הלך משה מרדכי — מאַרש קיין בויבאַריק...

אַצינד וועלען מיר, ווי זאָגט איהר דאָס אין אייערע ביכלעך, איבערלאָזען דעם בן־מלך אוּן זיך נעמען צו דער בת־מלכה, צו שפּרינצען הייסט עס... „זאָג מיר, טאַכטער, וואָס איך וועל דיך פרעגען, זאָג איך: דערצאָהל מיר נאָר, זאָג איך, וואָס דער אַראַנטשיק האָט מיט דיר אָפּגעשמועסט מכח אַזא זאַך, זאָג איך, נאָר אהן מיין וויסען?"... ענטפערט עפּיס אָט דער בוים? אַזוי ענטפערט זי! געווּאַרען רויטליך, אַראָפּגעלאָזט די אויגען, ווי א כלה, אַנגענומען א פּולען מויל מיט וואַסער — אוּן שא!... בא! — טראַכט איך מיר. — ווילסט ניט רעדען איצט, וועסט דו רעדען שפּעטער א ביסעל... טביה איז ניט קיין אידינע; ער האָט צייט! אוּן איך וואַרט איבער א ווייל, ווי זאָגט מען, יבוא יומה, אוּן טשאָטעווע אוים די מינוט, וואָס איך בלייב מיט איהר אַליין, אוּן רוף מיך אַן צו איהר: „שפּרינצע, זאָג מיר, וואָס איך וועל דיך פרעגען: קענסט דו איהם חאַטש, אָט דעם אַראַנטשיקען?"... זאָגט זי: „געווים קען איך איהם"... „וווייסט דו, זאָג איך, אַז ער איז א סווישטשוון?"... פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס א סווישטשון?" זאָג איך איהר: „א פּוסט ניסעל, וואָס סע פייפט"... זאָגט זי: „האָסט א טעות, ארנאָלד איז א גוטער מענטש"... „ער הייסט שוין, זאָג איך, ביי דיר ארנאָלד, ניט אַראַנטשיק דער שארלאָטאַן?" זאָגט זי: „ארנאָלד איז ניט קיין שארלאָטאַן, ארנאָלד האָט א גוט האַרץ; ארנאָלד, זאָגט זי, געפינט זיך אין א שטוב פון פאַרדאַרבענע מענטשען, זאָגט זי, וואָס וווייסען נאָר געלט אוּן געלט"... „אַזוי, זאָג איך, ביזט דו שוין, שפּרינצע, אויך געווּאַרען איין אויפ־געקלערטע פילאָזאָפּקע אוּן האָסט שוין אויך פיינט געקריגען געלט?"...

נור די אויגען איהרע רעדען, אוי, רעדען זיי! קיינער פארשטעהט ניט איהר הארץ, אזוי ווי איך... איך האב די גאנצע צייט מורא געהאט, א קשיא אויף א מעשה, טאמער לאזט זיך אויס דערפון א בוידעם, האב איך אויף איהם, אויף דעם אראנטשיקען, אויסגערעדט וואס איך האב געקאנט, אז ער איז אזוי, און ער איז אזוי — איך האב אבער געזעהען, אז ס'איז איין ארבעם אין וואנט, מיין שפרינצע גענט אוים ווי א ליכט. האב איך איינגעשפאנט צוריק מיין פערד־אוז־וועגעלע און האב מיך געלאזט שוין פארנאכטליך קיין בויבעריק. פאהרענדיג אזוי, טראכט איך מיר: „וואס קאנען זיי מיך רופען מיט אזא מין אימפעט? וועגען א וואגרט? וועגען א קנס־מאל? וואלט ער דאך געקאנט קומען צו מיר, דאכט זיך, דערווייל בין איך דער אבי הכלה!" און איך אליין צעלאך מיך פון דעם געדאנק: וואו איז דאס געהערט געווארען אין דער וועלט, אז דער נגיד זאל גענהן צום קבצן? סיידען ס'זאל שוין וועדען עק וועלט, משיח'ס צייטען, אזוי ווי די יונגע לייטלעך, די וויסע־חברה'ניקעס, ווילען מיך איינרעדען, אז באלד וועט קומען א צייט, וואס דער נגיד מיט'ן קבצן וועלען זיין גלייך, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס, דיינס מיינס, הפקר ציבעלעם! דאכט זיך, א קלוגע וועלט — און אזעלכע בהמות! ער־ער־ער!...

מיט די דאזיגע געדאנקען בין איך אנגעקומען קיין בויבעריק און פארפאהרען גלייך אויף דער דאטשע צו דער אלמנה, אוועק־געשטעלט דאס פערדעל, — וואו איז די אלמנה? נישטא קיין אלמנה! וואו איז דער בחור? — נישטא קיין בחור! וואר־זשע האט מיך נארופען? „איך האב אייך נארופען!" — אזוי מאכט צו מיר א קיילעביג געפאקט אידעל מיט איין אויסגעפליקט בערדעל און מיט א גראבער גאלדענער קייט אויפ'ן בייבעל. „וואר־זשע, זאג איך, זענט איהר?" זאגט ער: „איך בין דער אלמנה'ס א ברודער און אראנטשיק'ס א פעטער... מע האט מיך, זאגט ער, ארויסגעדרופען מיט א דרעפש פון קאטערינעסלאוו, און איך בין נאר־וואס געקומען צו פאהרען"... „ווי באלד אזוי, נאט־זשע אייך

וואס פֿאַרמאַגט א מיליאָן"... פֿרעגט זי מיך: „וויפֿיעל איז דאָס א מיליאָן?" זאָג איך: „אז דו ביזט אזא בהמה און וווייסט ניט, וויפֿיעל איז א מיליאָן, היינט וואָס האָב איך מיט דיר וואָס צו רעדען?"... זאָגט זי: „ווער בעט דיך, זאָלסט רעדען?" — איז זי אויך גערעכט.

בקיצור, עס גייט אַוועק א טאָג, איך קום צו פֿאָהרען אַהיים: „גייט ארַאַנטשיק?" — ניין, נישט גייט... עס גייט אַוועק נאָר א טאָג: „גייט דער בחור?" — ניין, נישט גייט... איך זאָל אַריינגייהן צו דער אַלמנה מיט איין אויסרעד, פֿאָסט מיר ניט; איך וויל ניט, אז זי זאָל מיינען, אז טביה שלאָגט זיך נאָכ'ן שידוך... אוּן אָבּ האָב איך געפֿיהלט, אז איהר באַדאַרף עס זייַן כ ש ו ש נ ה ב י ן ה ח ו ח י ם — ווי א פֿינפֿטער רַאַד צום וואָגען. הגם איך פֿאַרשטייה ניט, פֿאַר וואָס? באשר איך האָב ניט קיין מיליאָן? האָב איך דאָך איצטער א מחותנת'טע א מיליאָנשטשיצע! אוּן זי וועמען האָט פֿאַר א מחותן? — א אידען איין אַרעמאַן, א קבצן, א טביה דעם מילכיגען; היינט ווער איז מעהר יחוס, איך צי זי?... איך וועל אייך זאָגען דעם ריינעם אמת, איך האָב אַנגענהויבען וועלען דעם שידוך, נישט אזוי צוליעב דעם שידוך, ווי צוליעב נצחון אַליין. „א רוח אין זייער פֿאַטער אוּן מוטער אַריין, די יעהופֿעצער גבירים, לאָזען זיי וויסען, ווער טביה איז!... ביז אהער האָט מען מעהר ניט גייהערט נאָר בראַצקי אוּן בראַצקי, גליך ווי די איבעריגע זענען נאָר קיין מענטשען ניט!"...

אזוי טראַכט איך מיר, פֿאָהרענדיג אַהיים פּוּן בויבערִיק, אוּן קום אַהיים, גייט מיר מיינע אַקעגען מיט א גדולה: „א שליח, איין ערל איז נאָר־וואָס געווען פּוּן בויבערִיק, פּוּן דער אַלמנה, זאָלסט למען־השם באַלד קומען צו פֿאָהרען אַהין, עס מעג זיין אויף דער נאכט, זאָלסט דו שפּאָנען דאָס פֿערדעל אוּן קומען צו פֿאָהרען, מע דאַרף דיך דאָרט זעהר נויטיג האָבען!"... „וואָס האָט זיי, זאָג איך, אזוי אַנגעשפּאַרט? וואָס האָבען זיי, זאָג איך, אזוי קיין צייט ניט?" אוּן איך חאַפּ א קוק אויף מיין שפּרינצען — זי שווייגט,

צעם, איהם אונטערגעשטעלט דאָרט א שען מיידעל, צי יא א טאכ־
טער, צי ניט קיין טאכטער, איך געה ניט אריין, זאגט ער, אזוי
ווייט, און זי האט זיך איהם פאָרליובעט, זאגט ער, דאס הייסט,
זי איז איהם נעפעלען, נו, און ער איהר אודאי, פון דעם, זאגט ער,
רעדט מען ניט, איך וועל אייך ניט זאגען, זאגט ער, עס קאן זיין,
זי איז אייז ארענטליך קינד און מיינט דאס נעבאך ערנסט, איך
געה נישט אזוי ווייט... איהר טאָרט אבער ניט פאָרגעסען, זאגט
ער, וואר א י ה ר זענט און וואר מ י ר זענען? איהר זענט
דאָך, זאגט ער, א איד א ברי־דעת, ווי קאנט איהר, זאגט ער, גאר
דערלאזען אזעלכס, אז טביה דער מילכיגער, וואס פיהרט אונז קעז
און פוטער, זאל ער זיין אונזער מחותן?... אי, זיי האבען זיך, זאגט
ער, נעגעבען איינס דאס אנדערע דאס וואָרט? וועלען זיי דאס
נעמען צוריק! קיין גרויס אומגליק, זאגט ער, שטעהט ניט דערביי.
טאמער דאָרף עפּיס קאסטען, זאגט ער, זי זאל איהם ארויסלאזען
פון וואָרט, מהכתיתי, מיר האבען, זאגט ער, גאר נישט קעגען דעם.
א מיידעל איז נישט קיין בחור, זאגט ער. צי א טאכטער, צי ניט
קיין טאכטער, זאגט ער, איך וויל גאר אזוי ווייט נישט אריינגעהן",
זאגט ער... „רבונו־של־עולם! — טראכט איך מיר — וואס וויל דער
איד?"... און ער הערט נישט אויף צו רעדען איבער מיין קאפּ:
איך זאל גאר ניט דענקען, זאגט ער, טאמער וועט מיר גערָאטען
מאכען א סקאנדאל, אויספויקען אומערום, אז זיין פלימעניק, זאגט
ער, האט זיך גע'שדכ'ענט צו טביה דעם מילכיגע'ס טאכטער... און
איך זאל זיך ארויסלאזען פונ'ם קאפּ, זאגט ער, אז זיין שוועסטער
איז א מענטש, וואס קאטאָרע מע קאן פון איהר פאמפּען גאלט...
מיט גוטען, זאגט ער, מהכתיתי, קאן מען, זאגט ער, נעמען ביי
איהר עטליכע קערבלעך; עלעהיי, זאגט ער, א נדבה... מען איז
דאָר, זאגט ער, מענטשען, וואס קאטאָרע, מע דאָרף אמאל אויס־
העלפען א מענטשען...

בקיצור, איהר ווילט ווייסען, וואס איך האב איהם געענטפערט?
איך האב איהם, אז אך און וועה איז מיר, גאר נישט געענטפערט.

אפ שלום", — זאג איך און זעץ מיך אוועק. דערזעהען, אז איך האב מיך אוועקגעזעצט, מאכט ער צו מיר: „זיצט". זאג איך: „א דאנק, איך זיץ שוין. וואס־זשע מאכט איהר, זאג איך, ווי אזוי איז ביי אייך, זאג איך, די קאסנעטוציע?" ענטפערט ער מיר דערוויף גארנישט ניט, צעלעגט זיך אויף א וויעגשטוהל, די הענט אין די קעשענעס, שטעלט ארויס די גאלדענע קייט מיט'ן בייכעל און מאכט צו מיר בזה הלשון: „אייך רופט מען, האבט זיך, טביה?"... „יא, זאג איך, צו דער תורה, אז מע רופט מיך אויף, רופט מען מיך אויף: „יעמוד ר ב טביה ברב שניאור זלמן"... „הערט אויס, מאכט ער צו מיר, רב טביה, וואס איך וועל אייך זאגען. וואס טויג אונז לאנגע דבורים? לאמיר, זאגט ער, גהן גלייך צום ענין, געשעפט הייסט עס"... „מהכתיתי, זאג איך, שלמה המלך האט שוין לאנג געזאגט: ל כ ל ז מ ן — וועז מע דארף רעדען געשעפט, איז געשעפט... איך בין, זאג איך, א געשעפטס־מאן"... „דאס זעהט מען, זאגט ער, אז איהר זענט א געשעפטס־מאן, דערפאר וויל איך טאקי מיט אייך רעדען סוהר'יש; איך וויל, איהר זאלט מיר זאגען, אבער אפען געשמועסט, וויפיעל וועט דאס אונז קאסטען ארום און ארום?... אבער אפען געשמועסט!"... „אויב, זאג איך, אפען געשמועסט, וויים איך ניט, וואס איהר רעדט"... „רב טביה! — מאכט ער צו מיר נאך א מאל און וויל נישט ארויסנעמען די הענט פון די קעשענעס. — איך פרעג אייך, זאגט ער, וויפיעל וועט אונז קאסטען ארום און ארום די חתונה?" „עס וועגדט זיך, זאג איך, וואס פאר א חתונה איהר מיינט? אויב איהר מיינט א גרויסארטיגע חתונה, ווי אייך שטעהט אן, בין איך, זאג איך, ניט אים שטאנד"... שטעלט ער אן אויף מיר א פאר עינים און מאכט צו מיר אזוי: „אדער איהר מאכט זיך תמ'עוואטע, אדער איהר זענט טאקי א תם... חאטש אפילו, זאגט ער, איהר זעהט ניט אויס פון קיין תם, וואס איהר זאלט זיין, זאגט ער, א תם, וואלט איהר ניט ארויסגעשלעפט, זאגט ער, מיין פלימעניק אין א בלאטע, איהם פארבעטען צו זיך כלומרשט אויף שבועות'דיגע בלינ־

מען איהר: זיץ — זיצט זי; זאגט מען איהר: עס — עסט זי; הייסט מען איהר גענהן — גענהט זי; און אז מע טהוט זי א רוף, טהוט זי זיך א וואַרף... איך קוק אויף איהר, און עס פארקלעהמט מיר דאס האַרץ, און עס ברענט אין מיר א פייער — אויף וועמען וויים איך ניט... אך טי רבונו־של־עולם, אלהינו נאש! פאר וואס שטראפסט דו מיך אזוי, פאר וועמענס זינד?!

בקיצור, איהר וויל וויסען דעם סוף? אזא סוף ווי איך נישט ווינשען דעם ערגסטען שונא, און מע טאר עס גאר ניט ווינשען, וואַרום די קלהה פון קינדער איז די ערגסטע קלהה פון דער תוכחה! פון וואַנען וויים איך, אז מיך האט עמיצער נישט פארשאלטען מיט קינדער? איהר גלויבט ניט אין די זאכען? וואס־זשע דען איז דאס? אַרבה, לאמיר האַרכען פון אייך... נאר צו וואס נוצען אונז חקירות? אמעהר, הערט דעם סוף, וואס איך וועל אייך דערצעהלען. איינמאל פארנאכט פאהר איך אהיים פון בויבעריק מיט א גוט האַרץ: באַרעכענט נאר דעם פארדראס, דעם בזיון; היינט דעם רחמנות פון קינד!... און די אלמנה, וועט איהר פרענען? און דער זוהן? — וועט מיר אלמנה? וואס מיר זוהן? אוועקגעפאהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט! ס'איז א בושה אויסצוזאגען: ס'איז געבליבען שטעהן ביי מיר אויף זיי א שטיקעל חוב פאר קעז און פוטער... נאר איך רעד נישט פון דעם, מסתמא האבען זיי פארגעסען... איך רעד פונ'ם געזעגענען זיך: אוועקפאהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט!... וואס דאס קינד נעבאך האט איבערגעטראַגען — דאס האט ניט געוואוסט קיין בן־אדם, אחוץ מיר, וואַרום איך בין א מאטע, א מאטענס האַרץ פיהלט... מאמער מיינט איהר, אז זי האט מיר געזאגט אפילו א חצי דבור? באקלאגט זיך? אדער געווויינט א מאל? ע! קענט איהר דאך ניט טביה'ס טעכטער! שטיל, אין זיך, איינגענאנגען, נעצאנקט ווי א ליכט! וועו־ניט־וועו ארויסגעהאפט זיך מיט א זיפץ, נאר אזא מין זיפץ, וואס רייסט ארויס אט אזא שטיק האַרץ! הכלל, פאהר איך מיר אזוי מיט מיין פערדעל אהיים, פארטיעפט אין

ס'איז מיר געווען, ווי זאגט איהר, ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האט מיר ווי אפגענומען דאס לשון! איך האב זיך אויפגעהויבען, זיך אויסגעדרעהט מיט'ן פנים צו דער טהיר — און נישטא מיך!... ווי פון א שרפה האב איך מיך ארויסגעהאפט, ווי פון א טורמע!... עס האט מיר געזשומעט אין קאפ, געשעמערירט אין די אויגען און גע־טורקעט אין די אויהערען די וועלט פון דעם אידען: „אפען נעשמועסט"... „א טאכטער, ניט קיין טאכטער"... „איין אלמנה אויף צו פאמפען"... „עלעהיי א נדבה"... און בין צוגעגאנגען צו מיין פערד־און־וועגעלע, ארייגעלעגט דאס פנים אין בריטשקע אריין און — איהר וועט ניט לאכען פון מיר? — אז איך האב מיך צע־ווינט, האב איך געווויינט און געווויינט! און אז איך האב מיך גוט אויסגעווויינט און געזעסען אויף דער בריטשקע און אייגנגעטיילט מיין פערדעל נעבאך וויפיעל ס'איז אין איהם אריין, האב איך ערשט דעמאלט גענפרענגט ביי גאט א קשיא, אזוי ווי איוב האט אמאל גענפרענגט: וואס האסט דו, גאטעניו, אזעלכס דערזעהען אין דעם אלטען איוב'ן, וואס דו לאזט איהם ניט אפ אויף קיין מינוט? ס'איז שוין מעהר ניטא קיין אידען אויף דער וועלט? און איך קום צו פאהרען אהיים, טרעף איך מיין חאליאסטרע, קיין עין־הרע, פרייליך. מען עסט וועטשערע, נאר איין שפרינצע איז נישטא. „וואו איז שפרינצע?" — פרעג איך. „וואס הערט זיך, זאגען זיי מיר, וואס האט מען דיך גערופען?" זאג איך נאך א מאל: „וואו איז שפרינצע?"... ענטפערען זיי מיר נאך א מאל: „וואס הערט זיך?"... זאג איך: „גארניט, וואס זאל זיך הערען? ס'איז, דאנקען גאט, שטיל, פון פאגראמען הערט מען ניט"... ביי די ווער־טער קומט אן שפרינצע, טהוט מיר א קוק אין די אויגען אריין, זעצט זיך אוועק צום טיש, גלייך ווי ניט זי מיינט מען, ניט פון איהר רעדט מען... אויפ'ן פנים ביי איהר קאן מען נישט דער־קענען גארנישט, נאר דאס שטילקייט איהרס איז שוין צו פיעל, חוץ לדרך הטבע... היינט געפעלט מיר ניט דאס זיצען איהרס פאר־טראכט און דאס פאלגען איהרס, וואס מע הייסט איהר; זאגט

סחורה. די וועלט איז אויך א וועלט. מע מוז אין זינען האבען
א קערבעל אויך — און פארגעסען וואס ס'איז געווען. ווארום דאס,
וואס די ערד דעקט צו, מוז, זאגט מען, פארגעסען וועלן, און אז
מען איז א לעבעדיגער מענטש, קאן מען די נשמה ניט אויסשפייען.
עס העלפט ניט קיין חכמות, און מיר מוזען זיך אומקעהרען צוריק
צום אלטען פסוק, אז כל זמן שהנשמה בקרבי, איז פאהר ווייטער,
טביה!... זייט מיר געזונט, און אז איהר וועט מיך דערמאנען,
זאלט איהר מיך ניט דערמאנען צו בייזען.

טרויעריגע מחשבות און געדאנקען, פרעג קשיות ביי׳ם רבונו־של־עולם און ענטפער מיר אליין. און עס אהרט מיך שוין ניט אזוי אויף נאט — מיט נאט האב איך מיך שוין ווי עס איז איבערגע־בעטען; מיך אהרט אויף מענטשען: למאי זאלען מענטשען זיין אזוי שלעכט, אז זיי קאנען זיין גוט? פאר וואס זאלען מענטשען פארביטערען דאס לעבען אי יענעם, אי זיך, אז זיי האבען ביד לעבען זים און גליקליך? געשיקט זיך עס, אז נאט האט באשאפען דעם מענטשען צוליעב דעם, ער זאל אפקומען אויף דער וועלט?... וואס האט דאס איהם געוצט?... מיט אזעלכע געדאנקען פאהר איך אריין צו מיר אין חוטאר אריין, און דערזעה פון דער ווייטען, ביי דער גרעבלי, איז איין אנגעלויף פון מענטשען, גויים, גויעס, שיקסעס, שקצים און קלייניע שקצים׳לעך אהן א שעור. וואס קאן דאס זיין? קיין שרפה ניט; מסתמא א דערטרונקענער, עמיצער האט זיך געבאדעט ביי דער גרעבלי און געפונען דעם טוידט. קיינער ווייסט ניט, וואו דער מלאך־המות וואלט אויף איהם, ווי מיר זאגען אין „ונתנה תוקף"... פלוצים זעה איך מיין גאלדע לויפט, די שאל צעלאזט, די הענט ארויסגעשטעלט אויף צופריהער, און פאר איהר מיינע קינדער, טייבעל און ביילקע, און אלע דריי מיט א געשריי, מיט א יללה, מיט א יאמער: „טאטטער! שוועסטער! שפרינצע!!"... אראפגעשפרונגען פון דעם וואגען, ווייס איך ניט, ווי אזוי איך בין ניט צעשפרונגען געוואלען, און אז איך בין צו־געלאפען צום טייך, איז שוין געווען נאר אלע היום׳ם...

— —

וואס האב איך אייך געוואלט פרעגען?... יא! האט איהר געזהען וועז א געטרונקענעם? קיין מאל נישט?... א מענטש, אז ער שטארבט, שטארבט ער מיסטענטיילם מיט צוגעמאכטע אויגען... ביי א געטרונקענעם זענען די אויגען אפען — ווייסט איהר נישט דעם שכל, פאר וואס דאס איז?... האט קיין פראיבעל נישט, איך האב ביי אייך צוגענומען צייט, און אליין איז מען אויך געבונדען: מע דארף געהן צום פערדעל און מע מוז צעפיהרען דאס ביסעל

טביה פאהרט

קיין ארץ-ישראל

דערצעהלט פון טביה דעם מילכיגען, פאהרענדיג אין באהן.

נעשריבען אין יאהר 1909.

טביה פאהרט קיין ארץ־ישראל

— סקאצעל קומט! וואס מאכט א איד, רב שלום־עליכם? אט א גאסט! אפילו נישט ג'חלומ'ט זיך! נאט־זשע אייך אפ שלום־עליכם. איך האב מיר אבער אלץ געטראכט און געטראכט: וואס איז די מעשה, וואס מע זעהט איהם נישט אזא צייט, ניט אין בויבעריק, ניט אין יעהופעץ? א קשיא, וואס סע מאכט זיך: אפשר האט ער אפגעזאגט די עטליכע גילדען און אריבערגעפעקעלט זיך אהין, וואו מע עסט ניט קיין רעטאך מיט שמאלץ? און צוריק טראכט איך מיר: געשיקט זיך עס, ז י י זאלען טהון אזא נארישקייט? ז י י זענען דאך עפים א מענטש א ברי־דעת, כלעבען! נו, דאנקען השם־יתברך, וואס מע זעהט זיך געזונט, ווי שטעהט דארט אין פסוק: ט ו ר א ב ט ו ר א — א מענטש מיט א מענטשען... איהר קוקט מיך אן, פאני, גלייך, ווי איהר וואלט מיך נישט דערקענט? דאס בין איך, אייער אלטער גוטער פריינד טביה. א ל ת ס ת כ ל ב ק נ ק ן — קוקט נישט, וואס א איד געהט אין א נייער קאפאטע. דאס איז דער אייגענער שלים־מזל טביה, וואס אמאל, נישט געמינערט א הער; נישמעהר, מע טהוט זיך אן שבת'דיג, זעהט מען אויס א ביסעל דאסיגער, מעשה נגיד, וואהרום, אז מע פאהרט ארויס צווישען מענטשען, קאן מען אנדערש ניט, ובפרט, אז מע פאהרט אזא ווייטע נסיעה, קיין ארץ־ישראל, א קליינינגקייט? איהר קוקט מיך אן און טראכט זיך, ווי קומט דאס אזא קליין מענטשעלע, ווי טביה, וואס האט כל־ימיו נעהאנדעלט מיט מילכיגס, זאל גאר האבען אזא השגה, וואס קאן זיך פארגינען אויף דער עלטער סיידען א מין בראצקי? גלויבט מיר, פאני שלום־עליכם, ס'איז כ ו ל ו מ ו ק ש ה —

אז ער האט, זאג איך, באשאפֿען אזוי שען זיין וועלטעל, זאג איך, אז קינדער זענען נישט קיין קינדער, זאג איך, און טאטע־מאמע זענען בלאטע, זאג איך, וויסט ער דאך מסתמא, וואס ער האט צו טהון"... פֿארשטעהט זי נישט וואס איך רעד און ענטפֿערט מיר בוידעם: „איך שטארב, זאגט זי, אוועק, טביה, ווער וועט דיר קאכען וועטשערע?"... אזוי מאכט זי צו מיר שטיל און קוקט אויף מיר מיט אזעלכע אויגען, אז אפילו א שטיין קאן עס ריהרען. טביה איז דאך אבער נישט קיין אידינע, ענטפֿער איך איהר אפֿ מיט א ווערטעל, און מיט א פסוק, און מיט א מדרש, און מיט נאך א מדרש: „גאלדע, זאג איך, ביזט מיר נעווען, זאג איך, געטרייי אזוי פיעל יאהרען, וועסט דו מיך אויף דער עלטער, זאג איך, נישט מאכען צום נאר", זאג איך, און טהו א קוק אויף מיין גאלדען — פיזעם! „וואס איז דיר, זאג איך, גאלדע?" „נאר נישט", מאכט זי צו מיר, קוים־קוים וואס זי רעדט. ע! איך זעה, די שפיעל איז פאר'ן טייוועל, נעם איך און שפֿאן איין דאס פערדעל און פאהר אוועק איז שטארט אריין און ברענג אראפֿ א דאקטאר, דעם בעסטען דאקטאר. איך קום צו פאהרען אהיים — טע־טע־טע! מיין גאלדע לינט שוין אויף דער ערד מיט א ליכטעל צוקאפֿענם און זעהט אוים, ווי א בערגעל ערד האט מען צענויפגעשארט און איבערגעדעקט מיט שווארצען, און איר שטעה און טראכט מיר: „כ י ז ה כ ל ה א ד ם — אט דאס איז דער סוף פונ'ם מענטשען? אך טי, רבונו־של־עולם, וואס דו טהוסט אפֿ מיט דיין טביה'ן! וואס וועל איך איצטער טהון אויף דער עלטער, פֿארפינסטערט בין איך געוואהרען?" און אזוי האב איך גענעבען א פאל־צו צו דער ערד... נאר נעה שריי חי וקיים! הערט איהר, וואס איך וועל אייך זאגען? אז מע זעהט פאר זיך דעם טוידט, מוז מען ווערען איין אפיקורס און מע הויבט אז נאכצוקלערען, מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואס איז איינגאנצען אט די וועלט מיט די גלגלים, וואס זיי דרעהען זיך, מיט די באהנען, וואס לויפען משוגע'נער־ווייז, מיט דעם גאנצען טארארא ארום און ארום, און

דער פסוק איז רעכט ארום און ארום. רוקט נאר אוועק, זייט מוחל, אייער טשעמאדאנטשיקעל א ביסעל אהין, וועל איך מיר אוועק־זעצען אקענען אייך און וועל אייך דערצעהלען א מעשה, וועט איהר הארכען, וואס נאט קאן.

בקיצור, איך מוז אייך זאגען קודם כל הקודם'ס, אז איך בין געבליבען, ניט פאר אייך געדאכט, איין אלמן, געשטארבען גאלדע מיינע, עליו השלום. געווען א אידינע א פראסטע, אהן חכמות, אהן אויבערקעפלער, נאר א גרויסע צדיקת. לאז זי זיך מיהען דארט פאר איהרע קינדער, זי איז נענוג אויסגעשטאנען צוליעב זיי, און טאקי אפשר איבער זיי גענאנגען פון דער וועלט, נישט געקאנט אריבערטראגען, וואס זיי זענען זיך צעקראכען איינער קיין ליסי, דער אנדערער קיין סטריסי. „משטיינס געזאגט, זאגט זי, וואס איז מיין וועלט, זאגט זי, אז ווי באלד, זאגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, א בהמה, זאגט זי, בענקט אויך, זאגט זי, אז מע אנטוועהנט, זאגט זי, פון איהר דאס קעלבעל"... אזוי זאגט זי צו מיר, נאלדע הייסט עס, און ווייניס בעת־מעשה מיט ביטערע טרערען. און איך זעה, אז די אידינע נעהט־איין פון טאג צו טאג, ווי א ליכט, רעד איך איהר אויס מסתמא דאס הארץ פאר רחמנות און איך זאג צו איהר אזוי, זאג איך: „עט, זאג איך צו איהר, נאלדע סערדצע, פארהאן א פסוק, זאג איך, א ם כ ב נ י ם א ם כ ע ב ד י ם — ווי מיט קינדער, אזוי איז אהן קינדער, זאג איך. מיר האבען, זאג איך, א גרויסען גאט, זאג איך, און א גוטען גאט, און א שטארקען גאט, זאג איך, נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, לאם איך האבען די ברכות, וויפיעל מאל דער רבונו־של־עולם, זאג איך, טהוט־אף א שטיקעל ארבייט, מעגען שוין, זאג איך, די שונאים האבען אזא יאהר"... איז זי דאך אבער, זאל מיר מוחל זיין, א נקבה, מאכט זי צו מיר: „דו זינדיגסט, טביה, מע טאר נישט, זאגט זי, זינדיגען". „אט האסט דו דיר, זאג איך, איך זאג דען עפיס, זאג איך, שלעכטס? איך נעה דען חלילה, זאג איך, קענען דעם אויבערשטענס נענג, זאג איך? וואהרום ווי באלד, זאג איך,

שוואַרצאפּעל פונ׳ם אויג! קיין שטויב נישט דערלאַזען זאל אויף מיר פאַלען. איך האָב שוין געזאָגט צו זיך אַליין: דער רבונו־של־עולם איז, ווי מיר זאָגען אינ׳ם וכל מאמינים שהוא: ומקדימים רחמים לרוגז — ער שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה. נישמעהר, ס׳איז שוואַר צו וויסען, וואָלכם איז ערגער, די רפואה, אַדער די מכה? נעה זיי א נביא און טרעף, אז בייַלקע וועט צו־לייַב מיר נעמען און פארקויפען זיך פאַר געלט און אפשיקען דעם טאַטען אויף די עלטערע יאהרען קיין ארץ־ישראל! מאהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי. זי איז אין דעם אַזוי שולדיג, פונקט אַזוי ווי איהר. אינגאַנצען איז דאָ שולדיג ער, איהר אויסדערוועהלטער, איך וויל איהם ניט שעלטען, א קאָזארמע זאל אויף איהם אייַנ־פאַלען! און אפשר, אז מיר זאָלען וועלען גוט באַטראַכטען, גרייַלען זיך א ביסעל טיעפער, קאָן זיין, אז איך אַליין בין דאָ מעהר חייב פון אַלעמען, וואָרום ס׳איז דאָך א בפירוש׳ע גמרא: חייב אדם... נאָר ס׳איז שען, כלעבען, אז איך דאַרף אייך דערצעהלען, וואָס די גמרא זאָגט!

בקיצור, איך וויל אייך נישט לאַנג האַלטען. ס׳איז אַוועקגע־נאַנגען א יאָהר און א יאָהר, מיין בייַלקע איז אויסגעוואַכסען, גע־וואַרען, קיין עין־הרע, א מיידעל צו לייַטען, און טביה טהוט זיך זייַן געשעפט, ווי תמיד, מיט׳ן פערד־און־וועגעלע פיהרט ער אפּ דאָס ביסעל מילכיגם זומער קיין בויבעריק, ווינטער קיין יעהופּעץ, א מבול זאל אויף דעם קומען, ווי אויף סדום! אַנקוקען קאָן איך נישט אַט די דאָזיגע שטאַדט, און ניט אַזוי די שטאַדט אַליין, ווי די מענטשען, און ניט אַלע מענטשען, נאָר איין מענטש — אפרים דעם שדכן, א רוח איז זייַן טאַטענס טאַטען אריין! אַט וועט איהר אומיסטנע הערען וואָס א איד א שדכן טהוט אפּ.

ויהי היום, קום איך צו פאַהרען איינמאל אַרום חצי אלול קיין יעהופּעץ מיט מיין ביסעל סחורה. איך טהו א קוק — ויבוא המן — אפרים דער שדכן געהט! איך האָב אייך אַמאל דער־צעהלט פון איהם. אפרים איז אפילו א איד אַיין אייַנגעגעסענער,

אפילו בראצקי מיט זיינע מיליאנען — הכל הבל, גארנישט שבגארנישט!

בקיצור, איך האב איהר געדונגען א קרוש, גאלדע'ן עליו השלום, באצאהלט פאר א גאנץ יאהר פריהער. א ברירה האב איך נעהאט, אז גאט האט מיך געשטראפט, נישט נענעבען מיר קיין זכרים, נאר נקבות, נאר טעכטער און טעכטער, קיין גוטער איד זאל זיי נישט קענען! איך וויים נישט, צי אלע אידען ווערען אזוי פארשווארצט מיט זייערע טעכטער, צי נאר איך בין אזא פינסטערער שלים־מזל, וואס איך האב צו זיי קיין גליק נישט? דאס היסט, צו די טעכטער אליין האב איך גארנישט, און גליק איז ביי גאט. וואס זיי ווינשעווען מיר — מעג עס מיר אנקומען חאטש האלב. ארבה, זיי זענען שוין צו געטריי, און וואס „צו" איז איבעריג. אט נעמט, למשל, די מיזינקע מיינע, ביילקע רופט מען זי. וואס ווייסט איהר, וואס דאס איז פאר א קינד? איהר קאנט דאך מיד, ברוד־השם, ווי זאגט איהר, פון א יאהר מיט א מיטוואך און ווייסט, אז איד בין נישט דער טאטע, וואס קאטארי זאל זיך אוועקזעצען אפליויבען זיינע קינדער, גלאט אזוי אין טאג אריין. נאר אז ס'איז נעקומען צו רעד פון מיין ביילקען, מוז איד אייך זאגען נישט מעהר, ווי ש ל ש ה ד ב ר י ם — צוויי ווערטער: זינט גאט האנדעלט מיט ביילקעס, האט ער נאר א ז א ביילקע נישט באשאפען. מילא פון שענקייט שמועסט מען נישט. טביה'ס טעכטער, ווייסט איהר אליין, האבען א שם אויף דער וועלט פאר די שענסטע קראסאוויצעס. נאר זי, ביילקע היסט עס, וועט זיי אלע פארשטעקען אין גארטל. אז מע שמועסט י פ י פ י ת — איז דאך ניט שייך! אקעגען מיין ביילקען מוז מען טאקי זאגען מיט די ווערטער פון אשת חיל: ש ק ר ה ח ן — איד רעד נישט פון שענקייט, איך רעד פון כאראקטער רעד איך. גאלד, גין־גאלד, זאג איך אייך! פון תמיד אז בין איד ביי איהר נעווען דאס אויבערשטע פון דער מילד, נאר פון זינט מיין גאלדע עליו השלום איז, איהר צו לענגערע יאהר, נפטר געווארען, איז דער טאטע געווארען ביי איהר — דאס

נדולה?"... זאגט ער: „ס'איז גוט, רב טביה, ס'איז אויסגעצייכענט גוט, עס קאן שוין נאר בעסער נישט זיין אין דער גאנצער וועלט!"... זאג איך: „דהיינו, וואס איז די גוטסקייט?"... זאגט ער: „איך האב פאר אייער מיזינקע א גליכס, ס גליק, א הויפט־טרעפער, א גביר, איין אדיר, א מיליאנשטשיק, א בראצקי, א פאדראטשיק איז ער און הייסען הייסט ער פדהצור!"... זאג איך: „פדהצור? א קענטליכער נאמען פון חומש"... זאגט ער: „וואס מיר חומש? וואר מיר חומש? ער איז א פאדראטשיק, אט דער פדהצור, ער בויעט הייזער, מויערט, בריקען, געוועז אין יאפאניע ביי דער מלחמה, געבראכט א מטמון מיט נאלד, פאהרט ארוים מיט בריל־נענדינע סוסים, מיט קארעטעס, מיט לאקייען ביי דער טהיר, מיט א בערעל ביי זיך אינוועניג אין שטוב, מיט מעבעל פון פאריזש, מיט א בריליאנטענעם רינג אויף דער האנט, נאך נאר נישט קיין אלטער מאן, א בחור, איין אמת'ער, א „חאלאסטאי", פרימא! און זוכען זוכט ער א שען מיידעל, מעג זיין וואר זי איז, א נאקעטע. א בארוועסע, אבי א יפת־תואר!"... „טפרדו! — זאג איך צו איהם. — אז איהר וועט אזוי פליהען, זאג איך, אהן א פאפאס, וועלען מיר פארפאהרען מיט אייך, רב אפרים, קיין האצעקלאצ. אויב איך האב קיין טעות נישט, זאג איך, האט איהר מיר אמאל נעהאט נערעדט דעם אייגענעם שידוך, זאג איך, פאר מיין עלטערע טאכטער, פאר הארלעז", זאג איך... דערהערט פון מיר די דאזיגע וואר טער, אז ער חאפט זיך ניט, אפרים הייסט עס, ביי די זייטען און הויבט אן צו לאכען, איך האב נעמיינט, דער איד וועט באקומען די פאפלעקציע. „אהא, זאגט ער, איהר האט זיך דערמאנט, זאגט ער, א מעשה, אז מיין באבע איז נעלעגען נעווארען מיט'ן ערשטען קינד! יענער האט אנגעוועצט נאך פאר דער מלחמה און אנטלאפען קיין אמעריקע!"... „זכר צדיק לברכה, זאג איך, אפשר וועט דער אויך, זאג איך, אוועק אהין?" וועדר ער אויסער זיך, דער שרכן הייסט עס: „וואס רעדט איהר דאס, רב טביה? יענער איז נעוועז, זאגט ער, א פייפער, א שארלאטאן, איין אויסברענגער, און

נאר אז מע דערוועהט איהם, מוז מען זיך אפשטעלען — אט אזא מין כח האט אין זיך אט דער איר... „הער נאר, חכם מיינער, זאג איר צו מיין פערדעל, שטעה א ווייל, וועל איך דיר געבען עפּיס קייען". און איך שטעל־אפּ אפּרים דעם שדכן און גיב איהם אפּ שלום און מאך מיט איהם א שמועס מן הצד: „וואס הערט זיך עפּיס מכח פּרנסה?" טהוט ער א געשמאקען זיפּץ און מאכט צו מיר: „ס'איז ביטער!"... זאג איך: „דהיינו?" זאגט ער: „נישטא וואס צו טהון"... זאג איך: „לחלוטין?" זאגט ער: „לחלוטין!"... זאג איך: „וואס איז די מעשה?"... זאגט ער: „די מעשה איז, וואס שידוכים ווערען שוין היינט ניט געשלאסען מעהר אין דערהיים"... זאג איך: „וואו דען ווערען זיי היינט געשלאסען?" זאגט ער: „דארטען ערגיץ, אין אויסענלאנד"... זאג איך: „וואס־זשע זאל טהון אזא איד, ווי איך, למשל, וואס מיין זיידענס באבע איז דאך קיינמאל נישט געווען?"... זאגט ער צו מיר אוז דערלאנגט מיר א שמאק טאבעקע: „פּאר אייך האב איך, רב טביה, א שטיקעל סחורה דא אויפ'ן ארט"... זאג איך: „דהיינו?"... זאגט ער: „א אידינע איין אלמנה אהן קינדער מיט ק"ן קערבלעך, געווען א קעכין אין אלע גרעסטע הייזער"... קוק איך איהם אן אוז זאג צו איהם: „רב אפּרים, פּאר וועמען מיינט איהר דאס א שידוך?" זאגט ער: „פּאר וועמען זאל איך מיינען? פּאר אייך"... זאג איך: „אלע בייזע וויסטע חלומות זאלען אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ!" אוז נעם אוז דערלאנג מיין פערד א שמיצעל אוז וויל פאהרען ווייטער. מאכט צו מיר אפּרים: „האט קיין פּאראיבעל ניט, רב טביה, אפּשר האב איך אייך פּוגע בכבוד געווען. זאגט־זשע מיר, וועמען דען האט א י ה ר געמיינט?" זאג איך: „וועמען דען זאל איך מיינען, אז ניט מיין מיזינקע?"... טהוט ער א שפּרונג־אפּ, דערלאנגט זיך א פּאטש אין שטערן: „שא! גוט וואס איהר האט מיך דערמאנט, לאנג לעבען זאלט איהר, רב טביה!" זאג איך: „אמן, גם אתם, דערלעבט איהר אויך ביז משיח וועט קומען. נאר וואס איז מיט אייך, זאג איך, אזוי די

איהם אויסגעטריקענט געווארעז אוז ער פֿארשטעהט ניט, זאג איר, אז דאס טהוסט דו צוליעב דיין אלטען טאטען? דו ווילסט איהם, זאג איר, פֿארזארגען מיט א גוט עלטער, ער זאל האבען וואו דעם קאפּ אנצושפּארען, ער זאל חלילה נישט דארפען געהן, זאג איר, איבער די חייזער? אויב דו מיינסט אזוי, ביזט דו, זאג איר, א גרויסער נאר, זאג איר. מיר האבען א גרויסען גאט, זאג איר, אוז טביה איז ניט פוז די עשרה בטלנים, זאג איר, וואס וועט זיך אוועקזעצען, זאג איר, אויף לאסקאווע ברויט, אוז געלט, זאג איר, איז בלאטע, זאג איר, ווי אין פסוק שטעהט. א סימן האסט דו, זאג איר, אט איז דיין שוועסטער האדעל א גוטע אביונ'טע, פוז דעסטוועגען, זאג איר, זעה, וואס זי שרייבט פוז אלדי שוואַרצע יאהר, זאג איר, פוז עק וועלט, אוז ווי זי שעצט זיך גליקליך, זאג איר, מיט איהר שלים־מזל פעפערעל!"... אנו, זייט א חכם אוז טרעפט, וואס ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס? „צו האדלען, זאגט זי, זאלסט דו מיר, זאגט זי, ניט גלייכען. האדעל איז געווען, זאגט זי, אין אזא צייט, וועז די גאנצע וועלט, זאגט זי, האט זיך געוויעגט, זאגט זי, געהאלטען אט־אט ביי איבערקאהרען זיך, האט מען זיך געזארגט, זאגט זי, פאר דער וועלט, אוז זיך האט מען פארגעסען; אוז איצט, זאגט זי, אז די וועלט איז א וועלט, זאגט זי, זארגט זיך יעדער פאר זיך אוז די וועלט האט מען פאר־געסען"... אט אזוי ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס, אוז געהט פארשטעהט, וואס זי מיינט!

נו? איהר זענט עפּים א מבין אויף טביה'ס טעכטער? איהר האט זי באדארפט זהען צו דער חופּה — א פרינצעסין! איך בין נאר געשטאנען אוז געשפּיעגעלט זיך אין איהר אוז געטראכט צו זיך אליין: „אט דאס איז ביילקע, טביה'ס טאכטער? וואו האט זי זיך אויסגעלערענט אזוי שטעהן, אוז אזוי געהן, אוז אזוי האלטען דעם קאפּ, אוז אזוי אנטהון זיך, ס'זאל אויף איהר זיין, ווי אויס־געגאסען?"... נאר לאנג שפּיעגלען זיך אין איהר האט מען מיך נישט גלאזט, וואַרום דעם זעלבען טאג פוז דער חופּה, ארום האלב

דער איז א פֿאדראטשיק, זאגט ער, פון דער מלחמה, מיט געשעפֿטען, מיט א קאנטאר, מיט מענטשען, מיט... מיט... מיט"... וואס זאל איר אייך זאגען, דער שדכן האט זיך אזוי צעהיצט, אז ער האט מיר אראפגענומען פונ'ם וואגען אוז ער האט מיר אנגענומען ביי די לאצען אוז האט מיר אזוי לאנג געטרייסעלט, ביז ס'איז צוגע־נאנגען א נארַאדאוואי אוז האט אונז ביידען געוואלט אפּפיהרען אין קאטשומענט אריין. א שטיקעל גליק, וואס איך האב מיך דער־מאנט אינ'ם פסוק: לְנֹכְרִי תַּשִׁיךְ — מיט פאליציע דארף מען וויסען, ווי אזוי צו האנדלען...

בקיצור, למאי זאל איך אייך לאנג האלטען? אט דער פֿרהצור איז געווארען א חתן פאר מיין מיזינקע, בייל־קע הייסט עס, אוז לְאַבְרָהָם בִּיסְעל געדויערט ביז מיר האבען נעשטעלט א חופה. פאר וואס זאג איך, ס'האט א ביסעל נעדויערט? ווייל זי, בייל־קע הייסט עס, האט נישט געוואלט דעם שידוך, אזוי ווי מע ווייל נישט שטארבען. וואס מעהר אט דער פֿרהצור איז צו איהר צוגעשטאנען מיט מתנות אוז מיט ניל־דענע זייגערל־ער אוז מיט בריליאנטענע פינגערל־ער, איז ער איהר אלץ מעהר נמאס געווארען. מיר דארף מען קיין פינגער אין מויל נישט אריינלעגען. איך האב עס גאנץ גוט ארויסגעזעהען נאר איהר פנים אוז נאר איהרע אויגען אוז נאר איהר ווייגען, וואס זי האט נעווייגט שטיל־ערהייט. בין איך מיך מיישב איינמאל אוז רוף מיך אן צו איהר אזוי, פארבייגעהענדיג: „הערסט דו, בייל־קע, זאג איך, איך האב מורא, זאג איך, אז דיין פֿרהצור איז דיר אזוי ליעב, זאג איך, אוז אזוי זיס, אזוי ווי מיר?"... וועדר זי רויט ווי פייער אוז מאכט צו מיר: „וואר האט דאס דיר געזאגט?" זאג איך: „וואס־זשע דען איז דער געווייז גאנצע נעכט?" זאגט זי: „איך וויין דען?" זאג איך: „ניין, דו ווייגסט נישט, נאר דו חליפּעסט. דו מיינסט, זאג איך, אז דו באהאלסט דעם קאפּ אין קישען, וועסט דו פון מיר פארדעקען, זאג איך, דיינע טרערען? דו מיינסט, זאג איך, אז דיין טאטע איז א יונגעלע, זאג איך, אדער דער מח איז

זה וועל מה זה — ווי קום איך, אזא שטיל מענטשעל, ווי טביה, צו אזעלכע גרויסע געשעפטען? וואם טויג מיר דער טאראראם מיט'ן יריד, מיט'ן הור־הא, טאג ווי נאכט, ווי זאגט איהר: להושיבי עם נדיבים — זיך טויטשען מיט די מיליאנ־שטשיקעם? לאזט מיר אפ, איך וויל האבען א רוהיג עלטער, אריינקוקען אמאל אין א משניות, זאגען א קאפיטעל תהלים, מע דארף דאך אמאל אין זינען האבען יענע וועלט אויך, צי ניין? ווי זאגט שלמה המלך: א מענטש איז א טשיסטע בהמה, ער פאר־געסט, אז וויפיעל ער זאל ניט לעבען, מוז ער אמאל שטארבען... אט מיט אזעלכע געדאנקען אוז מחשבות בין איך געקומען צו פאהרען למזל קיין יהופיע גלייך צו מיין פֿדהצור'ן. מילא, איך זאל מיר געהן באריהמען, דערצעהלען אייך רוב גדלו ורוב עשרו — זיין דירה מיט זיין זיצעכטם, איז ניט שייך צו זאגען. איך האב נאך קיינמאל נישט געהאט די זכיה צו זיין ביי בראצקי'ן אין שטוב, נאר איך בין מיר משער על־פי שכל, אז שענער ווי ביי דעם פדהצור קאן שוין נארניט זיין! איהר קאנט פארשטעהן שוין פון דעם אליין, וואם פאר א דירה־מלוכה דאם איז, אז דער שומר, וואם ביי דער טהיר, א ווערגעלעץ מיט זילבערנע קנעפ, האט מיר בשום אופן נישט געוואלט אריינלאזען אינוועניג, חאטש געב איהם א קרענק. וואם טהוט זיך דא? די טהיר איז א גלעזערנע טהיר, זעה איך, ווי ער שטעהט, אט דער ווערגעלעץ, ימח שמו וזכרו זאל ער ווערען, און רייניגט מלבושים. ווינק איך צו איהם, רער מיט איהם אויף שטום־לשון און באווייז איהם מיט די הענט, אז ער זאל מיר אריינלאזען אינוועניג, מחמת דעם בעל־הבית'ס ווייב קעהר מיר אן א לייבליכע טאכטער... פארשטעהט ער אבער נישט אויפ'ן וואונק, א גווישער קאפ, וויזט ער מיר אויך מיט די הענט, אויך אויף שטום־לשון, אז איך זאל געהן לעזאזל — נעמען דעם וועג הייסט עס. נאט אייך אזא שלים־מזל! צו איין אייגענער טאכטער זאל מען דארפען האבען זכות אבות! „אז אך און וועה איז צו דיין גרויען קאפ, טביה, צו וואם דו האסט זיך דעלעבט!" —

זעכס פאר־נאכט, האט זיך דאס פּאַרעל אויפגעהויבען, און ה ל ד מ ש ה מ ר ד כ י — מען איז אוועק מיט'ן קוריער צו אַלדי גוטע יאהר, קיין „נאטאַליע", ווי די מאַרע איז ביי די גרויסע, און צוריק איז מען געקומען ערשט העט אַרום חנוכה, און מע האט געשיקט נאך מיר, איך זאל למען־השם תיכף־ומיד קומען צו פאהרען קיין יעהופּעץ. איז דאס מיר באלד אריין אין קאפּ אריין: ממה־נפשך, זיי זאלען וועלען, איך זאל גלאט אזוי קומען, וואלטען זיי אננעזאגט, איך זאל קומען — און א סוף. צו וואס טויג נאך דער „למען־השם" מיט'ן „תיכף־ומיד"? מסתמא מוז דאך דא זיין עפּים א זאך! פרענט זיך א קשיא: וואס פאר א זאך? און אלערליי מחשבות און געדאנקען, גוטע און שלעכטע, קריכען מיר אין קאפּ אריין: אפשר האט זיך שוין דאס פּאַרפּאלק דאַרטען צעאמפּערט, ווי די קעץ, און עס האלט ביי נט'ען זיך? און באלד טאקי שלאג איך מיר אפּ: ביזט א נאר, טביה, למאי זאלסט דו וועלען אויסלענען אויף שלעכטען? פון וואנען ווייסט דו, וואס מען רופט דיך? אפשר האבען זיי זיך פאַרבענקט נאך דיר און ווילען דיך זעהן? אדער אפשר ווייל בייל־קע, אז איהר טאטע זאל זיין נאהענט נעבען איהר? אדער אפשר ווייל גאר פּרהצור דיר געבען א שטעלע, דיך צונעמען צו זיינע געשעפטען און מאכען דיך פאר א משגיח אויף זיינע פאַרראַדען? סיי־ווי־סיי, פאהרען דאַרף מען. און איך זעץ מיך אויף און ו י ל ך ח ר נ ה — איך פאהר קיין יעהופּעץ. פאהרענדיג אזוי, געהט מיר איבער דער כח־הדם, און עס שטעלט זיך מיר פאר, אז איך האב אוועקגעווארפען דאס דארף, פארקויפט די בהמה'לעך, מיט'ן פערד־און־וועגעלע, מיט הכל בכל, און בין אריבערגעפאהרען אין שטאדט און בין געוואהרען ביי מיין פּרהצור'ן פריהער משגיח, דערנאך קאסיר, דערנאך כל־זלך איבער אלע זיינע פאַרראַדען, און דערנאך א שותף צו אלע זיינע געשעפטען גלייך מיט איהם, האלב אויף האלב, און פאהר ארויס גלייך מיט איהם אויף א פאר ברענענדיגע סוסים, איינער א בולאנער, דער אנדערער א קאשטאנעוואטער, און איך וואונדער מיך אויף זיך אליין: מ ה

א ביסעל ווייטער; איך טהו א קוק — עטליכע טביה'ס מיט א מאל שניידען זיך אקעגען מיר פון אלע זייטען, איין טביה נעהט אהער, דער אנדערער טביה אהין, איינער צו מיר, דער אנדערער פון מיר — טפו זאלסט דו ווערען! פון אלע פיער זייטען שפיגלען! נאר אזא מין פויגעל, ווי אט דער פֿאדראטשיק, קאן זיך פֿארגינען אזוי פיעל זיינערס מיט אזוי פיעל שפיגלען!... און עס קומט מיר אויף די נעדאנקען פֿדהצוה, א גראבס און א קיילעכיגס, מיט א ליסינע איבער'ן גאנצען קאפ, און סע רעדט הויך און סע לאכט דריבניטשקע, און איך דערמאן מיר, ווי אזוי ער איז געקומען צו מיר דאס ערשטע מאל אין דארף אריין מיט די ברענענדיגע סוסים, זיך צעלעגט ביי מיר, ווי ביי זיין טאטען אין ווינגארטען, זיך באקאנט מיט מיין בייקען, מיר אוועקגערופען אויף א זייט און איינגערוימט א סוד אויפ'ן אויהער, נאר אזוי הויך, אז מע האט נעקאנט הערען אויף יענער זייט יעהופען. וואס איז געווען דער סוד? דער סוד איז געווען, אז מיין טאכטער איז איהם געפעלען און ער וויל, אז ס'זאל זיין איינס־צוויי־דריי און א חופה. מילא, אז מיין טאכטער איז איהם געפעלען — דאס פֿארשטעהט מען מיט'ן שכל, נאר אט דער איינס־צוויי־דריי איז מיר אריין כ ח ר ב פ י פ י ו ת — ווי א טומפער מענטש אין הארצען אריין. וואס הייסט דאס איינס־צוויי־דריי און א חופה? און וואו בין איך? און וואו איז בייקע? אי, האט זיך מיר געוואלט איהם אריינהאקען א פאר פסוקים מיט א מדרש, ער זאל מיך האבען צו געדענקען! נאר צוריק האב איך מיך מיישב געווען: „ל מ ה ז ה א נ כ י — וואס דארפסט דו זיך מישען, טביה, צווישען קינדער? א סך האסט דו נע'פוע'ט ביי דיינע עלטערע טעכטער, אז דו האסט געוואלט זאגען דעות אויף זייערע שידוכים? האסט זיך אנגערעדט ווי א פויק, אויסגעשאטען די גאנצע תורה דיינע, און ווער איז נעבליבען א נאר? — טביה!"

הקיצור, לאמיר אוועקווארפען, ווי זאגט איהר דארטען אין אייערע ביכלער, דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה.

אזוי טראכט איך מיר און קוק דורך דער גלעזערנער טהיר און דער־זעה עפּיס א מיידעל דרעהט זיך ארום. „אפּנים, א פּאקאיאווע זייערע", טראכט איך מיר, מחמת די אויגען איהרע זענען ווי ביי א גנב'טע. אלע פּאקאיאוועס האבען גנבה'שע אויגען. איך בין איין איינגעהער אין אלע נגיד'ישע הייזער און בין באקאנט מיט אלע פּאקאיאוועס... טהו איך צו איהר א וואונק: „עפּען אויף, קעצעלע!" פּאלגט זי מיר און עפּענט די טהיר און מאכט צו מיר דוקא אויף אידיש: „ווען דארפט איהר?" זאג איך: „דא ויצט פּרהצור?" זאגט זי צו מיר העכער: „ווען דארפט איהר?" זאג איך צו איהר נאך העכער: „אז מע פּרענט דיך, זאלסט דו ענטפּערען על ראשון ראשון; דא זיצט פּרהצור?" זאגט זי: „דא"... „ווי באלד אזוי, זאג איך, ביזט דו פּון מיינע מענטשען, זאג איך; נעה, זאג איך, זאג דיין מאדאם פּרהצור, זאג איך, אז זי האט א נאסט, זאג איך, דער טאטע איהרער, טביה, איז געקומען, זאג איך, צו־נאסט און שטעהט שוין, זאג איך, א היבשע ווייל אין דרויסען, זאג איך, כעני בפּתח, ווארום ער האט נישט זוכה געווען, זאג איך, צו נעפּינען חן און לייטזעליגקייט אין די אויגען פּון אט דעם דאזיגען עשו מיט די זיבערנע קנעפּ, די כפּרה, זאג איך, זאל ער זיין פּאר דיין מינדסטען נאגל!" אויסגעהערט מיינע דבורים, האט דאס מיידעל מיט א גלעזעטער פּון א משומדת פּאר־האקט די טהיר גלייך מיר אונטער דער נאז, אוועקגעלאפּען ארויף, אראפּגעלאפּען ארא־פּ, ארויינגעלאזט און ארויינגעפּיהרט מיך אינ־וועניג אין א מין פּאלאץ, וואס מיינע אבות אבותינו האבען עס נישט געזהן אין חלום אפּילו. זייד און סאמעט און גאלד און קרישטאל, און אז איהר געהט, פּיהלט איהר נישט די טריט, מחמת איהר שפּאנט מיט די זינדיגע פּים אויף די טייערסטע דיוואנעס, ווייך ווי שניי. היינט זייגערס, זייגערס! אויף די וועגט זייגערס, אויף די טישען זייגערס, אהן א שיעור זייגערס! „רבונו יונה! האסט א סך אזוינע? צו וואס דארף עס א מענטש אזוי פּיעל זייגערס?" אזוי טראכט איך מיר און געה מיר, די העגט פּארלענגט ארונטער,

נאך נישט, וואס פון דעם וועט אמאל זיין, אדער א פערד, אדער א דראנג. „ער, ביילקע, ביילקע, טראכט איך מיר, וואס פון דיר איז געווארען! אמאל, געדענקסט דו, ווי דו פלעגסט זיצען בייַ־נאכט ביי א רויכערדיג לעמפּל און נייהעז און זינגען א ליעדעל, אדער נעמען אין איין כהרף־עין אויסמעלקען צוויי בהמה'לער, אדער גאר פֿארקאטשען די ארבעל און אפּקאכען מיר א פּראסטען מילכיגען בארשט, אדער טייגלעך מיט פּאסאלים, אדער פּאמפּעשקעס מיט קעז, אדער שקצים מיט מאהז, און א זאג טהון צו מיר: „טאטע, געה וואש זיך!" — איז דאך עס געווען, ווי דער בעסטער ניגון! איצטער זיצט זי מיט איהר פֿרהצור'ן, ווי א בת־מלכה, צוויי מענטשען דערלאנגען צום טיש, קלאפּען מיט די טעלער, און בייַלקע? זי זאל עס אויסרעדען אפּילו א וואָרט! זעהט איהר, ער, פֿרהצור הייסט עס, רעדט שוין פּאר זיי ביידען, דאס מויל מאכט זיך איהם נישט צו! זינט איך לעב האב איך נישט געזעהן, א מענטש זאל אזוי ליעב האבען פּלאפּלען און פּלוידערען, דער שוואַרץ יאהר ווייסט וואס, און בשעת־מעשה לאכען דריבניטשקע מיט א קליין געלעכטערעל. דאס וועלט אנגערופען ביי אונז: אליין געזאגט א חכמה, אליין געלאכט... אחוץ אונז דריי זיצט נאך איין פּארשוין ביי'ם טיש, א נפש מיט רויטע באקען, איך וויים נישט, וועל ער איז און וואס ער איז, נאר איין אכל'ער, ווייזט אוים, דאַרף ער זיין נישט קיין קליינער, וואַרום די גאנצע צייט, וואס דער פֿרהצור האט געלערנט און געלאכט, האט ער געפּאקט אין די באקען, ווי אין פּרק שטעהט געשריבען: ש ל ש ה ש א כ ל ו — ער האט געגעסען פּאר דריי... דער האט געגעסען, און יענער האט געלערנט, און אלץ עפּים אזעלכע פּוסטע זאכען, וואס קריכען מיר נישט אין דער לינקער פּאה: פּאדראר, גובערנסקי פּראוולענגיע, אודעלני וועדאמאסט, קאזנאטשייסטוועי, יאפּאניע... פון אלסדינג האט מיך אינטערעסירט נאר איין יאפּאניע, ווייל מיט יאפּאניע האב איך מיך אנגעקאהרט א שטיקעל מחותן. בשעת מלחמה, ווייסט איהר דאך, זענען פּערד געווארען בחשיבות גדול, מע האט זיי געזוכט

האב איך זיי, הייסט דאס, צוליעב געטהאן און בין צו זיי געקומען קיין יעהופעץ, און עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה: שלום־עליכם! עליכם־שלום! ווי געהט עס? וואס מאכט איהר גוטס? זיצט! א דאנק, מע קאן באשטעהן! — מיט די אלע איבעריגע צערעמאניעס, ווי געוויינטליך. איך זאל זיין דער ערשטער אויפ'ן ארויספאהר, זיי א פרעג טהון: מ ה י ו ם מ י ו מ י ם — וואס איז דאס רופען, וואס איהר האט מיך נעהרופען? — פאסט נישט. טביה איז נישט קיין אידינע, ער האט צייט. דערווייל קומט־צו א פארשוין מיט גרויסע ווייסע העמטשקעס און זאגט, אז דער אנ־בייסען שטעהט שוין אויפ'ן טיש, און מיר הויבען זיך אויף אלע דריי, און מיר קומען ארויין אין א חדר ארויין פון נאלע דעמב: דער טיש א דעמבענער, די בענקלעך דעמבענע, די ווענט פון דעמב, די סטעלי דעמב, און אלץ איז געשניצט און געפארבט און געמאהלט און געצאצקעט, און אויפ'ן טיש — בגדי מלכות: טיי מיט קאווע און מיט טשאקאלאדע, און מיט פוטער־געבעקס, און מיט גוטען קאניאק, און די בעסטע געזאלצענס, און אזעלכע מינים מאכלים, פירות און אויבסען, ס'איז מיר א חרפה אויסצוזאגען, נאר איך האב מורא, אז מיין ביילקע האט זיי ביי איהר טאטענס טיש קיינ־מאל נישט געזעהן אפילו. און מע גיסט מיר אן א כוסה און נאך א כוסה, און איך טרינק לחיים, און איך קוק אויף איהר, אויף ביילקען הייסט עס, און איך טראכט מיר: „האסט זיך עס דער־לעבט, טביה'ס טאכטער, ווי מיר זאגען אין הלל: מ ק י מ י מ ע פ ר ד ל — אז גאט העלפט דעם ארעמאן, מ א ש פ ו ת י ר י ם א ב י ו ן — איז איהם גארנישט צו דערקענען. דאכט זיך, ביילקע — און פארט נישט ביילקע". און איך דערמאן מיך אן יענער ביילקע פון אמאל און איך פארגלייך זי מיט דער ביילקע, וואס אציגנד, און עס טהוט מיר הארצעדיג באנג — גלייך ווי איך וואלט עפים געמאכט א שלעכט געשעפט, אפגעטהאן א זאך, וואס איז פארפאלען, אשטייגער, כדומה למשל, ווי איך וואלט אויסבייטען מיין הארעפאשנעם פערדעל אויף א לאשאקעל, וואס מע ווייסט

איך וועל מיט אייך רעדען אפענטליך. איהר דאַרפט וויסען, זאגט ער, אז איך פיהר גרויסע געשעפטען, און אז מע פיהרט אזעלכע גרויסע געשעפטען, ווי איך...“ „יא, טראַכט איך מיר, דאס מיינט ער מיך“, — און איך האק איהם איבער אין מיטען און רוף מיך אן צו איהם: „ווי די גמרא זאגט, זאג איך, שבת אין פֿרק: מ ר ב ה נ כ ס י ם מ ר ב ה ד א ג ה. ווייסט איהר, זאג איך, דעם פשט פון דער גמרא?“ ענטפערט ער מיר אפֿ גאנץ אפענטליך: „איך וועל אייך זאגען, זאגט ער, דעם ריינעם אמת, זאגט ער, איך האב, זאגט ער, קיין גמרא קיינמאל נישט געלערענט, זאגט ער, און איך וויים אפילו נישט, זאגט ער, וואס ער פֿנים זי האט“. אזוי זאגט ער צו מיר, פֿרהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל. איהר פֿארשטעהט אַיין עסק? דאַכט מיר, אז גאט האט דיך געשטראפט, ביזט איין עם־הארץ, טא לאז חאטש זיין חאטא פֿאקרישקע, וואס דאַרפסט דו זיך נאר באריהמען דער־מיט? אזוי טראַכט איך מיר און מאך צו איהם: „איך האב אייך טאקי אזוי געשאצט, זאג איך, אז צו די זאכען זענט איהר נישט שייך, נאר לאמיר, זאג איך, הערען, וואס ווייטער?“ מאכט ער צו מיר: „ווייטער האב איך געוואלט, זאגט ער, זאגען, אז צו מיינע געשעפטען מיט מיין נאמען, זאגט ער, מיט מיין פֿאלא־זשעניע, פֿאסט מיר נישט, זאגט ער, אט דאס, וואס מע רופט אייך, זאגט ער, טביה דער מילכיגער. איהר דאַרפט וויסען, זאגט ער, אז איך בין באַקאַנט לימטשנע מיט'ן גובערנאטאר, זאגט ער, און צו מיר אין שטוב אַריין, זאגט ער, קאן אמאל קומען א בראַצקי, א פֿאליאקאוו, און אפשר א רויטשילד אויך, טשעם טשארט ניע שוטים?“... אזוי מאכט ער צו מיר, פֿרהצור הייסט עס, און איך זיץ און קוק אויף זיין גלאַנצענדיגע לימענע און טראַכט מיר: „עס קאן זעהר זיין, אז דו קאנסט זיך לימטשנע מיט'ן גובערנאטאר און אז רויטשילד זאל אמאל קומען צו דיר אין שטוב אַריין, נאר רעדען רעדסט דו, ווי א כלב שבכלבים“... און איך רוף מיך אן צו איהם שוין א ביסעל מיט פֿארדראס: „וואס־זשע, זאג איך, טהוט מען

מיט ליכט, האט מען געטראפען מסתמא צו מיר אויך און מע האט נענומען מיין פערדעל צום סמיק, אויסגעמאסטעז מיט איין ארשין, א טרייב געטהאן אהין־אהער און מע האט דעם געגעבען א ווייסען בילעט. האב איך זיי געזאגט, זאג איך: „איך האב געוואוסט פריהער, זאג איך, אז ס'איז אומזיסט אייער טרחה, ווי אין פסוק שטעהט: י ו ד ע צ ד י ק נ פ ש ב ה מ ת ו — נישט טביה'ס פערד געהט אויף מלחמה"... נאר האט קיין פאראיבעל נישט, פאני שלום־עליכם, איך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערען און קאן אזוי חלילה אראפשלאגען זיך פונ'ם שליאך. ווי זאגט איהר, נ ח ז ו ר ל ע נ י נ נ ו — לאמיר בעסער געהן צום עיקר המעשה.

בקיצור, האבען מיר, היימט עס, גאנץ פיין אויסגעטרונקען און פארביסען, אזוי ווי גאט האט געבאטען, און אז מען איז אויפ־געשטאנען פונ'ם טיש, נעמט ער מיר, פרהצור היימט עס, אונטער דער האנט און פיהרט מיר אריין אין א באזונדער קאבינעט אריין, אויפגעפוצט כיד המלך — מיט ביקסען און מיט שפיזען אויף די וועגט און מיט הארמאטען אויפ'ן טיש, און זעצט מיר אוועק אין א מין דיוואן, ווייך ווי פוטער, און נעמט ארויס פון א גאלדענער פושקע צוויי גרויסע גראבע שמעקענדיגע ציגייערען און פארוי־כערט, איינע זיך, די אנדערע מיר, און זעצט זיך אוועק אקעגען מיר, ציהט אויס די פיס און מאכט צו מיר אזוי: „ווייסט איהר, וואס איך האב געשיקט נאר אייך?" „אהא! — קלער איך מיר. — אט דאס ווייל ער מסתמא א שמועס טהון מכח אכצעהן און דרייצעהן". נאר איך מאך מיך תמ'עוואטע און רוף מיך אן צו איהם אזוי: „ה ש ו מ ר א ח י א נ כ י — פון וואנען זאל איך וויסען?" מאכט ער צו מיר: „איך האב געוואלט רעדען מיט אייך טאקי וועגען אייך אליין". „א סלוושבע", טראכט איך מיר און טהו א מאך צו איהם: „אבי נאר עפעס גוטס, מהכתיתי, לאמיר הארכען". נעמט ער ארויס דעם ציגייער פון די צייהן, פרהצור היימט עס, און הויבט מיר אן מיט א גאנצער דרשה: „איהר זענט, זאגט ער, א איד נישט קיין נאר און וועט קיין פאראיבעל נישט האבען, וואס

אזוי פיעל שמאכטעליאקעם, ווי דו, דערפאר האט זי אבער א מאז, א פעפערעל, איז ער דאך א מענטש, וואס קאטארי ער אליין איז ביי זיך הפקר, און דער גאנצער עיקר איז די וועלט... און דערצו האט ער א קאפ אויף די פלייצעס, נישט קיין לאקשענטעפעל מיט א גלאנצענדיגער ליסינע, און א פיסק האט פעפערעל — איז דאך עס גאלד מיט גאלד! איהם, אז איהר זאגט א פסוק, גיט ער אייך דריי פסוקים סדאטשע! . וואלט אויס, פאדראטשיק מיינער, אט וועל איך דיר באלד אריינהאקען א פסוק, וועט דיר וועלן פינסטער אין די אויגען!"... אזוי טראכט איך מיר און רוף מיר אן צו איהם בזה הלשון: „מילא, זאג איך, וואס די גמרא איז פאר אייך א סור, בין איך, זאג איך, אייך מוחל; אז א איד זיצט אין יעהופעץ און הייסט פדהצור און איז א פאדראטשיק, מעג, זאג איך, די גמרא ליגען אויפ'ן בוידעם. אבער א פראסטעץ פסוק, זאג איך, דאס וועט דאך שוין פארשטעהן, זאג איך, א גוי איז פאסטעליעם אויך. איהר וווייסט דאך, זאג איך, וואס דער תרגום אונקלוס זאגט אויף לבן הארמי: מ ז נ ב ת א ד ח ז י ר ת א ל א מ א כ א נ ת ש ט ר י י מ י ל ת א?"... קוקט ער אויף מיר, ווי א האהן איז בני־אדם, און מאכט צו מיר: „וואס־זשע הייסט עס?" „דאס הייסט, זאג איך, אז פון א חזיר'שען עק קאן מען קיין שטרייפעל נישט מאכען". „אקעגען וואס, זאגט ער, זאגט איהר דאס?" „אקעגען דעם, זאג איך, וואס איהר הייסט מיר פאהרען קיין אמעריקע". צעלאכט ער זיך דריבניטשקע און מאכט צו מיר: „אמעריקע ניט, איז אפשר קיין ארץ־ישראל? אלע אלטע אידען פאהרען קיין ארץ־ישראל"... אזוי ווי ער האט דאס מיר אויסגע־רעדט, אזוי איז דאס מיר אריין, ווי איין אייזערנער צוויאק איז מוח אריין: „שא! אפשר איז דאס גארניט אזוי קרום, טביה, ווי דו מיינסט? אפשר איז דאס טאקי א פלאן? וואהרום איידער האבען אזא נחת פון קינדער, ווי דו האסט, איז שוין אפשר גלייכער ארץ־ישראל? בהמה! וואס שטעלסט דו דא איין אוז וועמען האסט דו דא? דיין גאלדע עליו השלום ליגט דאך שוין במילא

דערצו, טאמער, זאג איך, קומט טאקי צו אייך אמאל רויטשילד?" מיינט איהר דאך, אז ער פארשטעהט דעם שטאך? ל א ד ו ב י ם ו ל א י ע ר — עס הויבט זיך גארנישט אן!

„איך האב געוואלט, זאגט ער, אז איהר זאלט אוועקווארפען, זאגט ער, אט דאס מילכיגס, און זאלט זיך פארנעמען, זאגט ער, מיט עפּים אנדערש". „דהיינו, זאג איך, מיט וואס?" „מיט וואס איהר ווילט, זאגט ער, ווינצינ געשעפטען, זאגט ער, פארהאן אויף דער וועלט? איך וועל אייך, זאגט ער, אונטערהעלפען מיט געלט, ווי־פיעל מע וועט בארארפען, אבי, זאגט ער, איהר זאלט ווערען אויס מביה דער מילכיגער. אדער שאט, זאגט ער, ווייסט איהר וואס? טאמער וואלט איהר, זאגט ער, גאר איינס־צוויי־דריי אוועקגעפאהרען אויף קיין אמעריקע? הא?" אזוי מאכט ער צו מיר, רוקט אריין דעם ציגייער אין די צייהן אריין און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין, און די ליסינע גלאנצט... נו? וואס ענטפערט מען אזא גראבען יונג? תחילת האב איך מיר נעטראכט: „וואס זיצסט דו, טביה, ווי א לייהמענער גולם? הויב דיך אויף, טהו א קוש די מזוזה, גיב א קלאפ מיט דער טהיר און ה ל ך ל ע ו ל מ ו — פאשאל אהן א זיי־גיעוונט!"... אזוי שטארק האט דאס מיך א נעם געטהאן ביי דער לעבער!... „איין עזות פון א פאדראטשיק! וואס הייסט, דו הייסט מיר אוועקווארפען איין עהרליכע בכבוד'ע פרנסה און פאהרען קיין אמעריקע? באשר טאמער וועט צו דיר אמאל קומען רויטשילד, בכן דארף טביה דער מילכיגער לויפען אין דער וועלט אריין?!"... און דאס הארץ קאכט אין מיר ווי א קעסעל, און א ביסעל אויפגעטראגען בין איך נאך פון פריהער; מיד האט געברענט אויף איהר, טאקי אויף מיין בייליקען: „וואס זיצסט דו דארטען, ווי א בת־מלכה, צווישען די הונדערט זייגערם מיט די טויזענד שפיעגלען, בשעת מע טרייבט דא דיין טאטען, טביה'ן, קאליסטראי, אויף הייסע קויהלען? לאם איך האבען די ברכות, טראכט איך מיר, וואס דיין שוועסטער האדעל האט בעסער געמאכט פון דיר! וואס אמת איז אמת, זי האט נישט אזא שטוב מיט

עפּים א איד מיט יושר און מיט סאוועסט"... אט אזוי מאכט ער צו מיר, פּרהצור הייסט עס, און צעלאכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קלײן געלעכטערל, וואס קריכט גלײך אין די קישקעס אריין. און עס פּליהט מיר דורך א מחשבה אין קאפּ: „טאמער וואלסט דו איהם א שמיץ געטהאן דאס געלט צוריק אין פּנים אריין און איהם דערצעהלט דעם פּסוק, אז טביה'ן קויפט מען נישט פּאר געלט און מיט טביה'ן שמועסט מען נישט פון יושר און פון סאוועסט?"... נאר אײדער איך עפּען א מויל אויף צו רעדען, טהוט ער א קלונג און רופט אריין בײלקעז און מאכט צו איהר: „דושענקא, דו ווייסט? דיין פּאטער וואַרפט דאך אונז אוועק, ער פּארקויפט אוים אלץ, וואס ער האט, און פּאהרט ארוים איינם־צוויי־דריי קיין ארץ־ישראל"... „חלום חלמתי וגו׳ יודע — וואס ס'האט זיך מיר געחלומ׳ט יענע נאכט און היינטיגע נאכט!"... אזוי טראכט איך מיר און קוק אויף מיין בײלקען — איהר זאלט זאגען, זי זאל זיך עס אפּילו פּארקרימען. שטעהט ווי א בוים, קיין טראַפּען בלוט אין פּנים, קוקט פון איהם אויף מיר, פון מיר אויף איהם, און קיין אײנציג וואַרט! איר, אויף איהר קוקענדיג, שווײיג אויר, שווייגען מיר, הייסט עס, אלע בײדע, ווי אין תהלים שטעהט: ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האט אונז אפּגענומען דאס לשון. דער קאפּ דרעהט זיך מיר, די שלייפען קלאפּען מיר, ווי פון א טשאד. פון וואס זאל עס זיין? — טראכט איך מיר. — אפּנים, דאס איז פּונ׳ם שענעם ציגייער, וואס ער האט מיר געגעבען רויכערען? אט רויכערט דאך אבער ער אויך, פּרהצור הייסט עס! ער רויכערט און רעדט, דאס מויל מאכט זיך איהם גארנישט צו, חאטש די אויגלעך קלעפּען זיך איהם, עס גלוסט זיך איהם, ווייזט אוים, חאפּען א דרימעל. „פּאהרען דארפט איהר, זאגט ער צו מיר, פון דאנען קיין אדעס, זאגט ער, מיט'ן קוריער, און פון אדעס מיט'ן ים אזש ביז יאפּע, און פּאהרען מיט'ן ים, זאגט ער, איז די בעסטע צייט נאר איצט, וואַרום, זאגט ער, שפּעטער הויבען זיך אן די ווינטען מיט די שנייען, מיט די בערעם, מיט, מיט, מיט..." אזוי זאגט ער און די

אין דער ערד, און דו אליין, נישט אויסגערעדט זאל זיין, ליגסט דען ניט נייען אייל'ען אין דער ערד? ביז וואנען איז דער שיעור צו טאפטשען זיך אויף דער וועלט?"... און אגב דאפט איהר וויסען, פאני שלום־עליכם, אז מיר ציהט שוין לאנג אהין, קיין ארץ־ישראל; איך וואלט א בעלן געווען זיין ביי דער כותל מערבי, מערת־המכפלה, דער מוטער רחל'ס קבר, אנקוקען מיט מיינע אויגען דעם ירדן, דעם באדע סיני, דעם ים־סוף, פיתום מיט רעמסס, ווי זיי זעהען אויס, וכדומה אזעלכע זאכען. און מיינע מחשבות טראגען מיך אוועק אהין, אינ'ם געבענטשטען לאנד כנען, ווי זאגט איהר, ארץ זבת חלב ודבש. שלאגט ער מיר איבער, פדהצור הייסט עס, מיינע רעיונות פאמע אין מיטען און רופט זיך אן צו מיר: „נו? וואס דארף מען דא, זאגט ער, אזוי לאנג טראכטען? איינס־צוויי־דריי"... „ביי אייך, זאג איך, איז, ברוך־השם, אלסדינג איינס־צוויי־דריי, ווי די גמרא זאגט, זאג איך: הא גברא והא טרסקא... און ביי מיר, זאג איך, איז דאס א הארב שטיקעל משניות, וואהרום אויפהויבען זיך, זאג איך, און פאהרען קיין ארץ־ישראל, דארף מען, זאג איך, האבען מיט וואס"... צעלאכט ער זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל, שטעהט־אויף, געהט־צו צום טיש, עפענט אויף א טיש־קעסטעל און נעמט ארויס פון דארטען א טייסטער און צעהלט מיר אפ אחת ואחת, לאז זיך אייך דאכטען, א שענע מטבע, און איך בין דוקא נישט פויל אויף דער פען און נעם צענויף דאס ביסעל פאפיער — דער כח פון געלט — און לאז עס ארויפ העט־וויים אין קעשענע, און ווי איהם זאגען חאטש א פאר פסוקים מיט א מדרש, וואס זאל פארענטפערען ארום און ארום, הערט ער מיך ווי דעם קאטער און מאכט צו מיר: „אט דאס וועט אייך זיין, זאגט ער, געגוג ביז אהין איבער'ן קאפ, און אז איהר וועט קומען, זאגט ער, אויפ'ן ארט און וועט דארפען געלט, זאלט איהר שרייבען, זאגט ער, א בריעף, וועט מען אייך איינס־צוויי־דריי באלד ארויס־שיקען געלט. און דערמאנען אייך נאך א מאל וועגען פאהרען, זאגט ער, פארשפארט מען דאך, וואהרום איהר זענט דאך, זאגט ער,

פֿאר מאל האט זיך געטראפֿען, וואס איך האב מיך א ביסעל, ווי זאגט איהר, צעיאָחמערט, און ווייטער געדענק איך עפּיס נישט, איך זאל האבען א טבע פון ווייניגען. נאר בייַלקע מיט איהרע טרערען האבען מיך אזוי פֿארקלעהמט ביי דער נשמה, אז איך האב מיך נישט געקאנט איינהאלטען, און איך האב שוין נישט געהאט דאס הארץ אפֿילו, איך זאל איהר זאגען א קרום ווארט. מיט מיר באדארף מען קיין סך נישט רעדען. איך היים טביה. איך האב באלד פֿארשטאנען איהרע טרערען. דאס איז נישט געווען גלאט אזוי זיך טרערען. דאס זענען געווען, פֿארשטעהט איהר מיך, טרערען פון על חטא שחטאתי לפניך בני שט פֿאלגען א טאטע... און אנשטאט דעם, וואס איך זאל זי מכבד זיין, ווי זי איז ווערטה, און אויסגיסען כל חמתי אויף איהר פֿדהצור'ן, האב איך נאר געמומען אויסרעדען איהר דאס הארץ מיט אזא משל און מיט אזא משל, ווי טביה קאז. הערט זי מיך אויס, בייַלקע הייסט עס, און מאכט צו מיר: „ניין, טאטע, נישט דאס, זאגט זי, ווייַן איך. איך האב צו קיינעם, זאגט זי, קיין טענות נישט, נאר אט דאס, זאגט זי, וואס דו פֿאהרסט אוועק, זאגט זי, איבער מיר און איך קאז, זאגט זי, דערצו גארנישט העלפֿען, אט דאס, זאגט זי, בראט מיך". „געה שוין, געה, זאג איך, דו רעדסט, זאג איך, ווי א קינד, האסט פֿארגעסען, זאג איך, אז מיר האבען נאר א גרויסען גאט און אז דיין טאטע איז נאר, זאג איך, ביי אלע חושים. ביי דיין טאטען, זאג איך, שפּיעלט א ראליע זיך דורכ־פֿאהרען קיין ארץ־ישראל און קומען צוריק, ווי אין פּסוק, זאג איך, שטעהט געשריבען: וישע ו יחנו — טודא אי נאזאד"... אזוי רעד איך איהר אויס דאס הארץ, און אינוועניג ביי זיך טראכט איך מיר: „טביה, דו לייגסט! פֿאהרסט דו אוועק קיין ארץ־ישראל, איז עליו השלום — אויס טביה!"... און פונקט ווי זי וואלט טרעפען מיינע גדאנקען, מאכט זי צו מיר אזוי: „ניין, זאגט זי, טאטע, אט אזוי טרייסט מען א קליין קינד; מע גיט דעם, זאגט זי, א ליאלקע, א שפּיעלעבעל אין די הענט אריין און מע דערצעהלט

צונג פֿלאַנטעט זיך איהם שוין, אַזוי ווי איינער, וואָס ווילֿ שלאָפֿען, נאָר ער הערט נישט אויף צו קלאָפֿען ווייטער: „און אַז איהר וועט זיין, זאָגט ער, פּאַרטיג צו דער נסיעה, זאָלט איהר אונז, זאָגט ער, געבען צו וויסען, וועלען מיר אַרויספֿאָהרען, זאָגט ער, ביידע צום וואָקזאָלֿ מיט אייך זיך אָפּגעזעגענען, וואָרום וועז קאָנען מיר זיך שוין זעהן?" אַזוי לאַנג ער אויס, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט אַ גרויסען געהניץ, שטעהט־אויף און רופט זיך אַן צו איהר, צו ביילקען הייסט עס: „דושענקע, וועסט, זאָגט ער, זיצען דאָ אַ ביסעלֿ, און איך וועלֿ, זאָגט ער, געהן זיך צו־לענען אַ ווייל־ע". „האָסט נאָך קיינמאָלֿ אַזאַ גלייכס נישט געזאָגט, ווי איך בין אַ איד! אַצינד וועלֿ איך חאָטש האָבען צו וועמען מיין ביטער האַרץ אויסצולאָזען". אַזוי טראַכט איך מיר און ווילֿ מיך געבען אַ נעם צו מיין ביילקען, איהר אויס'לאָמר'ן אַלסדינג, וואָס האָט זיך צע־נויפֿגעזאָמעלט ביי מיר פֿאָר דעם גאַנצען פֿריהמאָרגען, — ערשט אַז זי טהוט אַ פּאָלֿ צו מיר אויפ'ן האַלז, ביילקע הייסט עס, אוי הויבט אַן צו ווייגען, אַבער ווי אַזוי, מיינט איהר, ווייגען? מיינע טעכטער, נישט געדאָכט זאָלען זיי ווערען, האָבען אַלע אַזאַ טבע: פֿריהער מענטשלעען זיי זיך און בריה'ן זיך, און קומט צו עפּים — ווייגט מען, ווי אַ בערעזענע. אָט נעמט, למשל, מיין עלטערע טאָכטער, האָדלֿ הייסט עס: קאָרג האָט זי איינגעלֿעגט די וועלט אין דער לעצטער מינוט, בשעת זי האָט באַדאַרפט אַוועקפֿאָהרען אַפֿריכטען גלות מיט איהר פּעפּערלֿ אין די קאָלטע מדינות? נאָר וויים איך, ס'אַ דמיון! יענע דאָרף ביי איהר הייצען די הרובע!

איך וועלֿ אייך זאָגען דעם רעכטען אמת: איך אַליין, ווי איהר קענט מיך שוין אַ ביסעלֿ, בין נישט קיין מענטש פון טרערען. גוט ווייגען האָב איך געווייגט נאָר איין מאָלֿ, בשעת מיין גאָלדע עליו השלום איז געלעגען אויף דער ערד, און נאָך איין מאָלֿ האָב איך מיך גאָנץ געשמאָק אויסגעווייגט, בשעת האָדלֿ איז אַוועקגעפֿאָה־רען צו איהר פּעפּערלֿ, און איך בין געבליבען אויפ'ן וואָקזאָלֿ, ווי אַ גרויסער נאָר, איינער אַליין מיט מיין פּערדלֿ, און נאָך עפּים אַ

אדער א מה־יעשה'ניק". „ניין, זאגט זי, טאטע, דו קענסט איהם ניט, ער איז גארניט אזא שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז נאר א מענטש, וואס א מינוט איז ער אזוי און א מינוט איז ער אנדערש. ער האט, זאגט זי, א גוט הארץ און א בריטע האנט. איהם אז מע מאכט, זאגט זי, א קרום פנים, און אבי מע טרעפט די גוטע מינוט, וועט ער אוועקגעבען די נשמה, און ווער שמועסט, זאגט זי, פון מיינעטוועגען — איז דאס טעלערעל פונ'ם הימעל! דו מיינסט, זאגט זי, איך האב אויף איהם שוין גאר קיין שום שליטה ניט? אט האב איך ביי איהם נישט לאנג גע'פועל'ט ארויסראטעווען האדלען מיט איהר מאן פון די ווייטע גובערניעס. ער האט מיר, זאגט זי, געשווארען, אז ער וועט זיך לאזען קאסטען א סך טויזענדער, נאר מיט איין תנאי, אז זיי זאלען פון דארטען אוועק גלייך קיין יאפאניע". „וואס עפּים קיין יאפאניע, זאג איך, פאר וואס נישט קיין אינדיע, אדער, למשל, קיין פרן־ארם צו דער מלכה שבא?" „ווייל אין יאפאניע, זאגט זי, האט ער געשעפטען. אויף דער נאנצער וועלט, זאגט זי, האט ער געשעפטען; וואס איהם קאסט־אפּ, זאגט זי, א טאג נאר דעפּעשען אליין, וואלטען מיר אלע, זאגט זי, געהאט אויף א האלב יאהר צו לעבען. נאר וואס קומט מיר ארויס, זאגט זי, אז איך בין נישט איך?"... „עס קומט אויס, ווי מיר זאגען, זאג איך, אין פרק: א ם א י ן א נ י ל י מ י ל י — איך בין נישט איך, דו ביזט נישט דו"... אט אזוי זאג איך צו איהר מיט א ווערטעל אזן מיט א פסוק, חאטש דאס הארץ ווערד מיר צעריסען אויף שטיקער, זעהענדיג, ווי מיין קינד ווערד נעבאר פארשווארצט, ווי זאגט איהר, אין עושר און כבוד... „דיין שוועסטער האדלע, זאג איך, וואלט נישט אזוי געטהאן"... שלאגט זי מיך איבער, ביילקע הייסט עס, און מאכט צו מיר אזוי: „איך האב דאך דיר געזאגט, זאגט זי, אז צו האדלען זאלסט דו מיך, מאטע, נישט גלייבען. האדלע האט געלעבט, זאגט זי, אין האדלע'ס צייטען, און ביילקע, זאגט זי, לעבט אין ביילקע'ס צייטען... פון האדלע'ס צייטען, זאגט זי, ביז ביילקע'ס צייטען, איז אזוי ווייט,

דעם, זאגט זי, א שענע מעשה פון א ציגענעלע א ווייסע... אויב, זאגט זי, שוין יא דערצעהלען א מעשה, וועל איך, זאגט זי, דיר דערצעהלען, נישט דו מיר. נאר די מעשה, וואס איך וועל דיר דערצעהלען, טאטע, איז מעהר טרויעריג, ווי שען".

אט אזוי מאכט זי צו מיר, בייקע הייסט עס; טביה'ס טעכטער רעדען נישט גלאט. און זי נעמט און זי לעגט מיר אוועק א מענה־לשון, א נאנצע מגילה, אדער א מעשה פון טויזענד־איין־נאכט, ווי אזוי אט דער פרהצור איהרער איז פון קליין גרויס געווארען, אויסגעוואכסען פון סאמע נידעריגסטען גראד, זיך אליין מיט זיין אייגענעם שכל ארויפגעשלאגען אויף דער העכסטער מדרגה, און איצט ווי ער דערגרייכען דערצו, אז צו איהם אין שטוב אריין זאל קומען בראצקי, שיט ער מיט נדבות, ווארפט מיט טויזענדער. נאר אזוי ווי געלט אליין איז נאר ווינציג, מע דארף נאך האבען יחום אויך, לעגט ער איין די וועלט, פרהצור הייסט עס, צו באוויזען, אז ער איז נישט קיין אבי וועה, באריהמט זיך, אז ער שטאמט פון די גרויסע פרהצור'ס, אז זיין טאטע איז אויך געווען א באריהמטער פאדראטשיק. — „חאטש, זאגט זי, ער ווייסט גאנץ גוט, אז איך וויים, אז ער איז געווען א כלי־זמר. היינט, זאגט זי, דערצעהלט ער אלעמען, אז זיין ווייב'ס טאטע איז געווען א מיליאנער אנשטשיק"... „וועמען, זאג איך, מיינט ער דאס? מיך? אפשר איז מיר, זאג איך, באשערט געווען אמאל צו האבען מיליאנען, זאג איך, זאל איך דערמיט אפקומען". „וואס וויסט דו, טאטע, זאגט זי צו מיר, ווי עס פלאמט מיר מיין פנים, אז ער שטעלט מיך פאר, זאגט זי, פאר זיינע באקאנטע און הויבט זיי אן דערצעהלען גרויסקייט פון מיין טאטען און פון מיינע פעטערס און פון מיין נאנצער משפחה, אזעלכע זאכען, וואס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, און מע מוז דאס, זאגט זי, אלסדינג אויסהערען און מאכען א שווייג, ווארום ער איז, זאגט זי, אויף די זאכען א גרויסער קאפריזניק". „ביי דיר, זאג איך, הייסט דאס א קאפריזניק, און ביי אונז, זאג איך, ווערד דאס אנגערופען פשוט א נכפה'ניק, זאג איך,

איין איידעם א שאַרלאַטאַן, גע׳הרג׳עט, זאגט ער, געשלאָגען די טאכטער, צוגענומען די עטליכע קינדער און אוועק, זאגט ער, קיין אמעריקע". „למאי האט איהר איהם, זאג איך, געלאזט פאהרען אזוי ווייט?" „וואס האב איך איהם, זאגט ער, געזאלט טהון?" „איהר האט געזאלט, זאג איך, איהם אנזאלצען אויפ׳ן עק"... „ס׳איז אייך, אפנים, זאגט ער, גוט אויפ׳ן הארצען, רב טביה?" „הלואי, זאג איך, אויף אייך געזאגט געווארען, רבונו־של־עולם, חאטש האלב!" „אזוי גאר? און איך האב אייך, זאגט ער, געשאצט, אז איהר זענט א איד א נגיד; ווי באלד אזוי, זאגט ער, טא נאט־זשע אייך א שמעק טאבעקע"... אפגע׳פטר׳ט דעם שרכן מיט א שמעק טאבעקע, בין איך געקומען צו פאהרען אהיים און האב מיך געזומען אויספארקויפען מיין בעל־הבית׳שקייט פון אזוי פיעל יאהרען. מאהלט אייך, נישט אזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. איטליכם טעפעל מיט איטליכם נארישקייט האט ביי מיר צוגענומען א שטיק געזונט. די זאך האט מיר דערמאנט גאלדען עליו השלום, יענע זאך האט מיר דערמאנט די קינדער, זיי צו לענ־ גערע יאהר. נאר קיין זאך האט מיר נישט דערלאנגט אזוי טיעף, ווי דאס פערדעל מיינם. אקעגען מיין פערדעל האב איך מיך גע־ פיהלט עפים חייב... סטייטש, אפגעהארעוועט מיט דעם אזוי פיעל יאהרען, אינאיינעם געבידעוועט, אינאיינעם פארשווארצט געווארען, און פלוצים געזומען און פארקויפט! פארקויפען האב איך דאס פארקויפט צו א וואסער־פיהרער, וואהרום פון די בעלי־עגלות קאן מען נאר מבוזה ווערען. איך קום צו זיי פארקויפען מיין פערדעל, מאכען זיי צו מיר: „גאט איז מיט אייך, רב טביה, ס׳איז דען ביי אייך א פערד?" „וואס דען, זאג איך, איז דאס, א העננלייכטער?" „ס׳איז ביי אייך, זאגען זיי, נישט קיין העננלייכטער, נאר א למד־ ואו׳ניק". „וואס הייסט דאס, זאג איך, א למד־ואו׳ניק?" „דאס הייסט, זאגען זיי, א זקן פון זעכס און דרייסיג יאהר, אהן א סימן פון צייהן, מיט א גרויע ליפּ, און טרייסעלט מיט די זייטען, ווי איין אלטע אידינע ערב־שבת אויפ׳ן פראסט"... געפעלט אייך אזא

זאגט זי, ווי פון דאנען קיין יאפאניע"... איהר פארשטעהט דעם פירוש־המלות פון אזא מין תרגום־לשון?

בקיצור, איך זעה, איהר חאפט זיך, פאני; נאר צוויי מינוט, און א סוף צו אלע מעשיות. אנגענעסען זיך זאל מיט צרות און יסורים פון מיין גליקליכער מיזינקע, בין איך ארויסגענאנגען פון דארט א ב ל ו ח פ ו י ר א ש — א צעבראכענער, א צעברענקעלטער, און האב געגעבען א שליידער אין דער ערד ארײן דעם ציגייער, וואס מיר פארטשאדעט מיין קאפ, און רוף מיר אן צו איהם, צום ציגייער הייסט עס: „געהן זאלסט דו כּף־הקלע, א רוח אין דיין טאטענס ערד ארײן!" „וועמען איז, רב טביה?" הער איך א קול הינטער מיינע פלייצעס. איך דרעה אויס דעם קאפ, איך טהו א קוק — ס'איז ער, אפרים דער שדכן, פארחאפט זאל ער ווערען! „ברוך־הבא, א איר, זאג איך, וואס טהוט איהר דא?" „וואס, זאגט ער, טהוט א י ה ר דא?" „געווען, זאג איך, צו־גאסט ביי מיינע קינדער". „וואס, זאגט ער, מאכען זיי?" „וואס, זאג איר, זאלען זיי מאכען? חוץ זייער שאדען אוף אונז ביידען געזאגט געווארען!" „ווי איך זעה, זאגט ער, זענט איהר רעכט צופריעדען מיט מיין סחורה?" „נאר א מין צופריעדען, זאג איך, נאט זאל אייך ממלא זיין, זאג איך, בכפל כפלים". „א דאנק אייך, זאגט ער, פאר דער ברכה, אפשר וואלט איהר מיר נאך, זאגט ער, צו דער דאזיגער ברכה צו־קויפען א מתנה?" „איהר האט דען נישט גענומען, זאג איך, קיין שדכנות?" „נישט מעהר, זאגט ער, זאל ער פארמאגען, טאקי אייער פדהצור אליין". „וואס איז דען, זאג איך, ווינציגליך רח"ש?" „נישט אזוי ווינציג, זאגט ער, ווי מיט א גוט הארץ געגעבען". „דהיינו?" „דהיינו, ס'איז שוין נישטא, זאגט ער, א גראשען". „וואו איז דאס, זאג איך, אהינגעקומען?" „חתונה געמאכט, זאגט ער, א טאכטער". „מזל־טוב אייך, זאג איך, לאז נאט געבען, ס'זאל זיין מיט מזל, איהר זאלט אין זיי דערלעבען, זאג איך, גרויס נחת"... „א שענעם נחת, זאגט ער, האב איך אין זיי דערלעבט. איך האב, זאגט ער, דערטאפט

נאט וועט מיך ברענגען בשלום אהין, וואו איך פאהר, וויים איך נאך אליין נישט, וואס איך וועל דארט טהון, נאר דאס איז קלאר, ווי דער טאג, אז ראשית חכמה וועל איך זיין ביי דער מוטער רחל אויפ'ן קבר. איך וועל דארטען בעטען פאר מיינע קינדער, וואס איך וועל זיי מן הסתם שוין קיינמאל נישט זעהן, וועל איך איהם אויך אין זינען האבען, אפרים דעם שדכן מיין איך, איהם און אייך און כל ישראל. נאט אייך דערוויף מיין האנט תקיעת־כף און זייט מיר געזונט און פאהרט געזונט און לאזט גריסען איטליכען באזונ־דער גאר פרוינדליך.

מין בעל־עגלה־שפראך? איך וועל אייך געהן שווערען, אז דאס פערדעל נעבאך האט פאַרשטאַנען איטלעכס וואַרט, ווי אין פסוק שטעהט: ידע שור קונהו — א סקאַטינע פיהלט, אז מע האלט דאס ביי פאַרקויפען. א סימן האב איך, אז בשעת איך האב צוגעקאַפט דעם וואַסער־פיהרער און געזאַגט צו איהם: „מיט מזל־ברכה", האט מיין סוס פלוצים אויסגעדרעהט צו מיר די חנ'עוו־דיגע מאַרדע און קוקט אויף מיר מיט שטומע אויגען, ווי איינער רעדט: „זה חלקי מכל עמלי — אט אזוי דאנקסט דו מיר אף פאר מיין סלוושבע?"... איך האַף א קוק אויף מיין פערדעל דאס לעצטע מאל, ווי דער וואַסער־פיהרער האט דאס געגומען אין די הענט ארויין לערנען מיט דעם בלק, און איך בלייב נאכדעם שטעהן איינער אליין און טראַכט מיר: „רבונו־של־עולם! ווי שכל'דיג דו פיהרסט דיין וועלטל! אט האסט דו באשאפען א טביה'ן און האסט באשאפען, להבדיל, א פערד, און ביידע האבען זיי איין מזל אויף דער וועלט... נישמעהר, א מענטש האט א מויל און קאן זיך האטש אויס'טענה'ן, אויסרעדען דאס הארץ, און א פערד, להבדיל, וואס? משטיינס געזאגט, א שטומע צונג, ווי זאגט איהר: „ומותר האדם מן הבהמה"...

— —

איהר קוקט אויף מיר, פאני שלום־עליכם, וואס סע האבען זיך מיר געשטעלט טרערען אין די אויגען, און איהר טראַכט זיך אודאי: „אט דער טביה האט זיך פארבענקט, אפנים, נאר זיין פערדעל?" וואס עפים נאכ'ן פערדעל, מענטש איינער? אלסדינג טהוט מיר באנג, און נאר אלעמען וועל איך בענקען. איך וועל בענקען נאכ'ן פערדעל, איך וועל בענקען נאכ'ן דארף, איך וועל בענקען נאכ'ן סטאראסטע מיט'ן אוראטניק, נאר די בויבעריקער דאטשניקעם, נאר די יעהופעצער נגידים, און אפילו נאר אפרים דעם שדכן, ס'זאל אויף איהם קומען א מגפה, וואַרום סוף־כל־סוף, אז מע זאל וועלען ארייטהאן זיך א ביסעל אין חקירה, איז ער דאך נישט מעהר, ווי א איד איין. אביזן, וואס זוכט נעבאך פרנסה. אם־ירצה־השם, אז

לך-לך

געשריבען אין יאהר 1914.

לך־לך

— א שענער, א גוטער, א בריטער שלום־עליכם אויף אייך, פאני שלום־עליכם! עליכם ועל בניכם! איך קוק שוין אויף אייך לאנג ארוים, ס'האט זיך אנגעקלויבען ביי מיר א היבש ביסעל סחורה פאר אייך. איך פרעג מיך אלץ נאך: א י ב ה — פאר וואס זעהט מען אייך ניט? זאגט מען מיר, אז איהר פאהרט ארום דארט איבער דער וועלט, אין די ווייטע לענדער ערגיץ, ווי מיר זאגען אין דער מגילה: ש ב ע ו ע ש ר י ם ו מ א ה מ ד י נ ה... נאר מיר דאכט, אז איהר קוקט אויף מיר עפים מאדנע? אפנים, איהר קוויינקעלט זיך און טראכט זיך בעת־מעשה: ס'איז ע ר, צי ניט ע ר? ס'איז ער, פאני שלום־עליכם, ס'איז ער! אייער אלטער פריינד טביה, בכבודו ובעצמו, טביה דער מילכיגער, דער אייגענער טביה, נאר אוים מילכיגער, גלאט א איד, א איד פון א גאנץ יאהר, א איד א זקן, ווי איהר זעהט, חאטש אפילו אין יאהרען גאר ניט אזוי אלט, ווי מיר זאגען אין דער הגדה: ה ר י א נ י כ ב ן ש ב ע י ם — נאר גאנץ ווייט צו זיעבעציג! אי, וואס עפים אזוי וויים די האר? גלויבט מיר, נישט פאר תענוג, ליעבער פריינד. א ביסעל אייגענע צרות, ניט צו פארזינדיגען, אוז א ביסעל פונ'ם כלל ישראל — א שלעכטע צייט! א ביטער שטי־קעל צייט אויף אידען!... נאר איך וויים, וואס אייך קוועטשט. אייך קוועטשט איין אנדער זאך: איהר האט זיך דערמאנט מסתמא, אז מיר האבען זיך אמאל געהאט אפגעזעגענט, איידער איך האב באדארפט אוועקפאהרען קיין ארץ־ישראל. על־כן רעכענט איהר אודאי, אז דאס זעהט איהר שוין טביה'ן צוריקוועגס, פון ארץ־ישראל הייסט עס, אוז איהר נאהרט שוין מסתמא הארבען עפים

אנאטעווקע, ניט דא געדאכט, ניט פאר קיין אידען געדאכט, און לענט זיך אוועקעט א געזונטער, א שטארקער, און מאכט א שטארב! דאס הייסט, קיין גרויסער גבר איז ער ניט געווען קיינמאל. משטיינס געזאגט, א בעל־מלאכה, געזעסען יומם ולילה ע ל ה ת ו ר ה ו ע ל ה ע ב ו ד ה — אויף דער נאדעל מיט'ן פאדעם און געשטשאבעט, מחילה, תחתונים. אזוי לאנג, אזוי בריט, ביז ער האט באקומען דאס טרוקענע, אנגעהויבען קאכיקעז, געקאכיקעט און געקאכיקעט, ביז ער האט אויסגעשפיגען דאס לעצטע ביסל לונג — עס האט נישט געהאלפען שוין ניט קיין דאקטאר, ניט קיין טאטער, ניט קיין ציעגענמילך, ניט קיין טשעקאלאדע מיט האניג. א וואויל־ער יונגאטש געווען, אפילו א פראסטער, נישט קיין בן־תורה, נאר איין עהרליכער, אהן חכמות, ליעב געהאט מיין טאכ־טער — דאס חיות! און מפקיר געווען זיך פאר די קינדער, און פאר מיר — געווען נאר די כפרה!

בקיצור, אפגעזאגט דעם פסוק: ו י מ ת מ ש ה — נע־שטארבען מאטע, האט ער איבערגעלאזט מיר א רעכטע באמבע: וואו האב איך שוין געקאנט אפילו אין זינען האבען דעמאלט ארץ־ישראל? איך האב שוין געהאט א גוטען ארץ־ישראל ביי זיך אין דער היים! ווי אזוי לאזט מען איבער, איך פרעג אייך אליין, א טאכטער איין אלמנה מיט פיצלער קינדער יתומים אהן א שטיקעל ברויט? חאטש אפילו אין פלוג, אז מע ווי צוריק, וואס קאן איך איהר העלפען — א לעבערדיגען זאק? איך וועל דאך איהר דעם מאן איהרען צוריק ניט לעבעדיג מאכען, און איהרע קינדער דעם טאטען פון יענער וועלט ניט אומקעהרען, און אליין איז מען דאך אויך נישט מעהר ווי א זינדיגער מענטש, אויף דער עלטער ווילט זיך א ביסעל אויסרוהען די ביינער, פיהלען, אז מען איז א מענטש, ניט קיין סקאט. גענוג געטארראמט! גענוג ג'עולם־הזה'וועט! מע באדארף שוין א ביסעל א טראכט געבען פון י ע נ ע ר וועלט אויר, שוין צייט! ובפרט, אז איך האב שוין געמאכט א תל פון מיין ביסעל חאדאבע: דעם סוס, ווי איהר ווייסט, לאנג געגעבען דעם

נייעס, אפנעמען א גרוס פון דער מוטער רחל'ס קבר און פון דער מערת־המכפּלה און נאך אזעלכע זאכען? באדארף מען אייך באַ־רוהיגען, אויב איהר האט צייט און ווילט הארכען חידושים, אבער טאקי הארכען מיט קאפּ, ווי אין פסוק שטעהט: ש מ ע נ י, — וועט איהר שוין דעמאלט אליין זאגען, אז א מענטש איז א בהמה און אז מיר האבען א שטארקען נאט און ע ר פיהרט די וועלט.

בקיצור, וואס פאר א סדרה געהט ביי אייך איצט? ויקרא? ביי מיר געהט איין אנדער סדרה: די סדרה לך־לך. ל ך־ל ך — האט מען מיר געזאגט — דו זאלסט ארויסגעהן, טביה, מ א ר צ ך — פון דיין לאנד, ו מ מ ו ל ד ת ך — און פון דיין דארף, וואו דו ביזט געבוירען און אפּגעלעבט אלע דיינע יאהרען, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — וואוהין די אויגען וועלען דיך טראגען!... און וועז דערמאנט מען זיך צו זאגען טביה'ן דעם דאזיגען פסוק? אקוראט דעמאלט, וועז ער איז שוין אלט און שוואך און עלענד, ווי מיר זאגען ראש־השנה אין די תפלות: א ל ת ש ל י כ נ ו ל ע ת ז ק נ ה!... נאר איך חאפּ אייך אויפּן פאר'ן אנדערען, שיער פארגעסען, אז מיר האלטען נאך נאר פון פארעגט און אז איך האב אייך נאך ניט דערצעהלט, וואס אין ארץ־ישראל הערט זיך. וואס זאל זיך דארטען הערען, ליעבער פרייגד? א לאנד — אויף אונז ביידען אזא יאהר! א ר ץ ז ב ת ח ל ב ו ד ב ש — שטעהט נאר אין תורה געשריבען! איין חסרון נאר, וואס ארץ־ישראל איז אין ארץ־ישראל, און איך בין, ווי איהר זעהט אטא, נאך דערווייל אין חוץ־לארץ... אויף טביה'ן, הערט איהר, איז, אפּנים, געזאגט געווארען דער פסוק פון דער מגילה: כ א ש ר א ב ד ת י א ב ד ת י — געווען א שלים־מזל און א שלים־מזל וועל איך שוין שטארבען. דאכט זיך, אט־אט שוין געשטאנען כמעט מיט איין פוס אויף יענער זייט, אינ'ם הייליגען לאנד הייסט עס, געבליבען נאר נעמען א בילעט, זיך אויפּצוצען אויפּן שיף און — פאשאל. וואס־זשע טהוט נאט? איז זיך מיישב, וועט איהר הערען א שענס, מיין עלטערער איידעם, מאטעל קאמזוויל, דער חייט פון

ווי ווערדים — ארויף אוו אראפ! אוו אזוי איז געווען אויך מיט מיין פאדראטשיק, מיט פדהצור'ען. איהר געדענקט דאך מסתמא דאס גרויסקייט זיינס מיט'ן הייזעל, מיט די דרייצהן רייענסטען, מיט די שפיגלען, אוו מיט די זייגערס, אוו מיט די צאצקעס אין יעהופעץ? פי—פו—פא! געדענקט איהר, איך האב אייך דערצהלט, דאכט זיך, ווי אזוי איך האב צוגעקוקט דעמאלט מיין ביילקעו, געבעטען זיך ביי איהר, זי זאל זעהן, אז ער זאל איהר אוועקקויפען דאס הייזעל, אוו למען־השם — אויף איהר נאמען? נו, האט מען דאך מיך מסתמא נעהערט, ווי המן דעם גראגער — וואס פארשטהעט א טאטע? א טאטע פארשטעהט גארניט! וואס־זשע, מיינט איהר, איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען — וואו איהר האט ערגיץ א שונא: אחוץ וואס ער האט זיך פונ'ם נאנצען טראסק געשטעלט, געבליבען דעראונטער, אויסגעפארקויפט אלע שפיגלען מיט אלע זייגערס, מיט'ן ווייב'ס דימענטען אוו בארליאנטען, האט ער זיך נאך פארשמירט מיט סכנת־נפשות, נע־מוזט ווערען א בורח, ניט פאר קיין אידען געדאכט, אוו מאכען איין אפטריט אוו אוועקגעפאהרען אהין, וואו דער ליעבער שבת־קודש נעהט אוועק — קיין אמעריקע הייסט עס. אהינצו־צו פאהרען דאך אלע שוועדע הערצער, זענען זיי אויך געפאהרען אהינצו־צו, די ערשטע צייט גוט פארשוואדצט געווארען, דאס ביסל מזומנ'ס, וויפיעל ס'איז געווען, האט מען אויפגעגעסען, אוו אז ס'איז ניט געווען מעהר וואס צו קייען, האט מען נעבאך געמוזט נעמען זיך צו דער ארבייט, געטהאן כל עבודת־פרך, ווי די אידען אין מצרים, ביידע, אי ער, אי זי! איצט שרייבט זי, אז ס'איז זיי שוין, ברוך־השם, נישקשה'דיג: זיי ארבייטען זאקעו אויף א מאשינע אוו מאכען א לעבאכטס... אזוי רעדט זיך עס דארטען, איז אמעריקע. אויף אונזער לשון וועט עס הייסען: דאס שטיקעל ברויט שלעפט זיך... דאס נאנצע שטיקעל גליק, וואס זיי זענען מעהר ניט ווי צוויי מענטשען, שרייבט זי, אהן א קינד, אהן א רינד — גם זו לטובה! נו, פרעג איך אייך, זאל ניט א רוח אין זיין פעטער'ס מוהמע אריין

וועג, די בהמה'לער אויסגעפארקויפט ער לפ"ק, געבליבען נאר א פאר ביקלער, וואס סע קאן אמאל ווערען פון זיי לייט, אז מע זאל זיי גוט האדעווען, — און פלוצים געה ווער אויף די עלטערע יאהרען איין אבי יתומים, א טאטע פון קליינע קינדער! זענט איהר שוין פארטיג? האט צייט! די רעכטע נעדיכטע געהט ערשט ווייטער, וואהרום ביי טביה'ן, אז עס טרעפט זיך א צרה, ווייסט איהר דאך שוין, אז סע שלעפט זיך נאך פון הינטען נאך א צרה. אשטייגער, אז ס'האט זיך אמאל געמאכט איין אומגליק — ס'איז געפאלען ביי מיר א בהמה'לע, האט זיך באלד פאוועטירנע, ניט פאר אייך געדאכט, אוועקגעלאגט נאך א בהמה... אזוי האט שוין נאט באשאפען זיין וועלטל, און אזוי וועט דאס שוין בלייבען — א פארפאלענע זאך!

בקיצור המעשה, מיט מיין מיזינקע, מיט מיין בייקעלע הייסט עס, געדענקט איהר דאך די געשיכטע מיט'ן גרויסען געווינס, וואס זי האט געמאכט, געפאקט א העכט, א פדהצור, א קנאקער, א פאר־ראטשיק פון דער מלחמה, וואס האט געבראכט צו פיהרען קיין יהופעץ פולע זעק און האט זיך פארקאכט אין מיין טאכטער, ג־וואלט א שענע, געשיקט צו מיר אפרים דעם שדכן ימח שמו, אויס־געשלאגען א קניע ערד, שיער דעם שלאק באקומען, ענגומען זי, ווי זי שטעהט און געהט, אפגעשיט פון אויבען ביז ארא פ מיט מתנות, דימענטען און בארליאנטען — דאכט זיך, אזא גליק, איא? נו, האט זיך פון דעם גאנצען גליק אויסגעלאזט מסתמא א טייך, און נאך וואס פאר א טייך! א טייך מיט א בלאטע, דער אויבערשטער זאל שומר ומציל זיין! וואהרום אז גאט הייסט, דאס רעדעל זאל זיך געבען א דרעה־איבער צוריק, איז מיט דער פוטער ארא פ, ווי מיר זאגען אין הלל: אט, דאכט זיך, נאר־וואס איז געווען מ ק י מ י מ ע פ ר ד ל, און איידער מע קוקט זיך ארום, איז שוין טראד: ה מ ש פ י ל י ל ר א ו ת ב ש מ י ם ו ב א ר ץ — איז דער ערד מיט די פאסטארנקעס... גאט האט ליעב שפיעלען זיך מיט א מענטשען. אוי, האט ער ליעב שפיעלען זיך! אזוי האט ער זיך געשפיעלט מיט טביה'ן וויפיעל מאל: ע ו ל י ם

האבעז זיך אנגעהויבעז די ישועות ונחמות אויף אידעז, פריהער איז די גרויסע שטערט, דערנאך איז די קליינע שטערטלעך, נאר צו מיר איז דאס ניט דערגאנגעז, אוז עס האט ניט געקאנט דערגעהז בשום אופז. פאר וואס? פשוט! מע זיצט אף אזא צייט צווישען גויים, מיט סאמע עשו'ן, — איז מען אויסגעבונדעז מיט אלע בעלי־בתים פוז דארף. ידיד נפש אב הרחמן — „באטיושקא טעוועל" איז ביי זיי דאס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל! וואס איז שייך? איין עצה — איז „יאק טעוועל סקאזשע". א רפואה צו קרחת — איז „רא טעוועליא". א גמילות־חסד — אויך ביי טביה'ן. נו, האב איך עפים באדארפט איז זינען האבען אזעלכע זאכען, פאגראמען, נארישקייטען, אז די גויים אליין האבען מיר געזאגט וויפיעל מאל, אז איך זאל כלל וכלל קיין מורא ניט האבען — זיי וועלען ניט דערלאזען!... אוז כך הוה — וועט איהר הערען א שענס.

בקיצור, איך קום צו פאהרען איינמאל אהיים פוז בויבעריק — איך בין נאר דעמאלט נעווען ב ג ד ל ו ת י — אין די פערערען, ווי זאגט איהר, נאר נעהאנדעלט מיט מילכיגס, קעז אוז פוטער אוז שאר ירקות; אויסגעשפאנט דאס פערדעל, אונטערגעווארפען דעם היי אוז האבער, נישט צייט געהאט אפילו זיך וואשען צום עסען, איך טהו א קוס — א פולער הויף מיט גויים, די גאנצע הראמאדע, אלע פיינסטע בעלי־בתים, פונ'ם סטראסטע איוואן פאפערילע ביז דעם לעצטען גוי, טראכים דער טשערעדניק, אוז אלע זעהען זיי מיר אוים עפים מאדנע, יום־טוב'דיג!... האט מיר אפילו תחילת געגעבען א טיאסקע אין הארצען: וואס פאר א יום־טוב אין מיטען דרינען? צי איז מען ניט נעקומען מיט מיר לערנען בלק?... נאר צוריק טראכט איך מיר: פע, טביה! מעגסט זיך שעמען פאר זיך אליין: כל ימיו זיצסט דו איין איהר, להבדיל, צווישען אזוי פיעל גויים בשלום ושלוה, אוז מע האט דיך ניט אנגעריהרט, איהר זאלט זאגען, אויף א האר!... אוז איך נעם אוז נעה ארויס צו זיי מיט א בריטעז שלום־עליכם: „ברוכים הבאים, זאג איך צו זיי, וואס טהוט איהר דא, מיינע ליעבע בעלי־בתים? אוז וואס וועט

געפֿלויגען געווארעז?... איך מיין טאקי אפֿרים דעם שדכן מיין איר, פֿאר'ן שענעם שידוך, וואם ער האט מיר נאראיעט, אוז פֿאר דער בלאטע, וואם ער האט מיך אריינגעפֿיהרט! וואם וואלט איהר געווען אזוי ביטער, למשל, זי זאל געווען חתונה האבען פֿאר א בעל־מלאכה, ווי צייטעל, אדער פֿאר א לעהרער, ווי הארעל? אי, די האבען אויך ניט געמאכט אזא גליק? איינע איז א יונגע אלמנה, אוז די אנדערע איז אין אלדי גוטע יאהר ערגיץ פֿארשיקט אויף פֿאסעליעניע? איז דאך עס א גאט־זאך — וואם קאז א מענטש פֿארזארגען?... הערט איהר, א חכמה א אידינע איז געווען טאקי מיינע, גאלדע עליו השלום, דערמיט אליין שוין, וואם זי האט זיך באצייטענס ארומגעקוקט, אפֿגעזעגענט זיך מיט דער נארישער וועלט אוז הלך לעולמו. וואהרום, זאגט שוין איהר אליין, איידער האבען אזא צער־נידול־בנים פוז טעכטער, ווי טביה האט, איז ניט גלייכער טוויזענד מאל ליגען אין דער ערד אוז באקעז בייגעל?... נאר ווי שטעהט הארטען אין פֿרק: ב ע ל־כ ר ח ד א ת ה ח י — א מענטש נעמט זיך ניט אליין, אוז אז מע נעמט, גיט מען איבער די הענט, זאגט איהר... דערווייל האבען מיר זיך אראפֿגעשלאגען פוג'ם שליאך, איז דעריבער נ ח ז ו ר ל ע נ י נ ג ו ה ר א ש ו ן — לאמיר איבערלאזען, ווי איהר זאגט אין אייערע ביכלער, דעם בז־מלך אוז זיך אומקעהרען צו דער בת־מלכה. וואוז־זשע, הייסט עס, האלטען מיר? ביי דער סדרה לך־לך. נאר איידער מיר וועלען צוקומען צו דער סדרה לך־לך, וועל איך אייך בעטען זיך מטריח זיין מיט מיר אפֿשטעלען זיך אויף א ווייל ביי דער סדרה בלק. דער מנהג העולם איז אפילו פוז זינט די וועלט שטעהט, אז פֿריהער לערענט מען לך־לך, דערנאך בלק. מיט מיר האט מען אבער, פֿאר־קעהרט, פֿריהער געלערענט בלק, דערנאך לך־לך. אוז געלערענט האט מען מיט מיר בלק אזוי שוין, אז איהר מעגט עס הארבען. עס קאז אייך אמאל צוגוץ קומען.

בקיצור, דאם איז געווען שוין לאנג, באלד נאך דער מלחמה איז דאם געווען, איז דער סאמע היץ פוז קאסנעטוציעס, בעת עס

קשיא אויף כרוקעלע? „ע, טביה, קלער איך מיר, מיט'ן מלאך־המות טאר מען זיך ניט שפּיעלען — מע באַדאַרף זיי עפּים זאָגען!"... און וואָס זאָל איך אייך לאָנג מאריך בדרוש זיין, ליעבער פריינד, ס'איז באשערט געווען, אפּנים, א נס, האָט מיר דער אויבערשטער אריינגעגעבען א זיז, איך זאָל ביי זיך ניט אַראָפּפאַלען, און איך נעם מיך אָן מיט הארץ און רוף מיך אָן צו זיי, צו די גויים הייסט עס, דוקא איז גוטען מוטה: „שמער־נא, רבותים, וויבאַלד, זאָג איך, הערט־זשע אויס, זאָג איך, מיינע ליעבע בעלי־בתים, וויבאַלד, זאָג איך, אז הראָמאַדע האָט אזוי גע'פּסקנ'ט, איז דאָך ניט שייך, זאָג איך, מסתמא וווייסט איהר, זאָג איך, בעסער, אז טביה האָט ביי אייך פּאַרדיענט, איהר זאָלט מאכען א תל, זאָג איך, פון זיין חאַדאָבע און פון זיין גאנץ פּאַרמעגען... נאָר וואָס דעו, זאָג איך, דאָס וווייסט איהר, זאָג איך, אז ס'איז פּאַרהאַן נאָך העכערס פּאָר אייער הראָמאַדע? איהר וווייסט, זאָג איך, אז ס'איז דא א גאָט אויף דער וועלט? איך זאָג ניט, זאָג איך, מ י י ן גאָט, א י י ע ר גאָט — איך שמועס פון יענעם גאָט, זאָג איך, פון אונזער אלעמענס גאָט, וואָס זיצט, זאָג איך, אָט דאָרטען אויבען און זעהט צו אַלע פּאַדאַלאָסטען, זאָג איך, וואָס טהוען זיך אפּ אָט דא אונטען... עס קאָן זיין, זאָג איך, אז ער אליין האָט מיר אָנגעצייכענט, אז איך זאָל נעשטראָפט ווערען אומזיסט־אומנישט דורך אייך, דורך מיינע בעסטע גוטע פּריינד, און עס קאָן זיין וויעדער, זאָג איך, אקוראָט פּאַרקעהרט, אז ער וויל, אַדרבה, בשום אופן ואופן ניט, אז מע זאָל טביה'ן טהון שלעכטס... וועד־זשע, זאָג איך, קאָן דאָס וויסען, וואָס גאָט וויל? אַדרבה, זאָג איך, אפשר געפינט זיך דא צווישען אייך איינער, וואָס וועט זיך אונטערנעמען, זאָג איך, דערגעהן דא א טאַלק?"...

בקיצור, זיי האָבען, אפּנים, געזעהען, אז מיט טביה'ן וועלען זיי זיך ניט אויס'טענה'ן, רופט זיך אָן צו מיר דער סטראָסטע, איוואָ פּאפּאריע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אזוי. מיר האָבען צו דיר, טעוועל, אייגענטליך, נאָר־

איהר עפּים זאגען גוטס? אוֹן וואס וועט איהר דערצעהלען נייעס?"... טרעט ארויס דער סטאראסטע, איוואן פּאפּערילע הייסט עס, אוֹן רופט זיך אן צו מיר גאנץ אפענטליך אוֹן נאר אהן שום הקדמות: „מיר זענען געקומען, זאגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילען דיך שלאגען". וואס זאגט איהר אויף דער שפּראך? דאס ווערד אנגערופען ביי אונז „לשון סגי־נהור" — גערעדט פּארשטעלט הייסט עס... מילא, ווי אזוי מיר איז געווארען אויפ'ן הארצען — קאנט איהר אייך משער זיין. נאר ארויסבאוויזען — פע! אדרבה ואדרבה! טביה איז ניט קיין יונגעלע... רוף איך מיך אן צו זיי גאנץ לעבעדיג: „מזל־טוב אייך, זאג איך, נאר וואס האט איהר זיך, קינדער, אזוי שפּעט דערמאנט? אין אנדערע ערטער, זאג איך, האט מען שוין פון דעם כמעט פּארגעסען!"... רופט זיך אן צו מיר איוואן פּאפּערילע, דער סטאראסטע הייסט עס, שוין דוקא נאנץ ערנסט: „פּארשטעהסט דו מיך, טעוועל, זאגט ער, מיר האבען זיך, זאגט ער, אלץ גע'ישוב'ט, צי מיר זאלען דיך שלאגען, צי ניט שלאגען? אומעדום, אין אלע ערטער, שלאגט מען אייך, פּאר וואס, זאגט ער, זאלען מיר דיך דורכלאזען?... איז געבליבען ביי דער הראמאדע, זאגט ער, אז מיר זאלען דיך שלאגען... נאר וואס דען, מיר ווייסען נאר אליין ניט, וואס מיר זאלען מיט דיר טהון, טעוועל: צי מיר זאלען דיר נאר אויסהאקען די שויבעז, זאגט ער, אוֹן צעטרענען די פּערינעס מיט די קישעלעך אוֹן ארויסלאזען די פּעדערען, צי מיר זאלען דיר פּארברענען, זאגט ער, די חאטע מיט דער שטאל, מיט דער גאנצער חארבע דיינער?"

דא איז מיר שוין געווארען גוט קאלעמוטנע אויפ'ן הארצען, אוֹן איך באטראכט מיינע לייט, ווי מע שטעהט אנגעלעהנט אויף די לאנגע שטעקענס אוֹן מע שושקעט זיך מיר עפּים שטילערהייד. משמעות הייסט עס, אז ס'איז ביי זיי גאר קיין קאטאווע ניט? וויבאלד אזוי, טראכט איך מיר, איז דאך, ווי מיר זאגען אין תהלים: באו מים עד נפש — ביזט דאך טאקי, טביה, גוט אין דער ארבייט! וואהרום טאמער אל תפתח פה לשטן — א

פארטיעפט מען זיך שוין אגב אין הימעל־זאכען און מע פאלט אריין אין חקירה: וואס איז ד י וועלט? און וואס איז י ע נ ע וועלט? און פאר וואס זאל ניט קומען משיח? „אי, טראכט איך מיר, וואלט ער געטהאן, ווי א חכם, טאקי משיח מיין איך, וועז ער חאפט זיך אראפ צו אונז אצינדערט רייטענדיג אויף זיין וויים פערדעל! דאס וואלט געווען א שענע זאך! ער איז נאך קיינמאל, דאכט מיר, אזוי נויטיג ניט געווען פאר אונזערע אחינו בני ישראל, ווי היינט! איך וויים ניט, ווי אזוי די נגידים, די בראצקים, למשל, אין יעהופעץ, אדער די רויטשילדס אין פאריז? סע קאן זיין, אז זיי האבען איהם אין זינען אקוראט אין דער לינקער פאה; נאר מיר, אידען ארעמע לייט, פון כתרי־עווקע און פון מאזעפעווקע און פון זלאדייעווקע, און אפילו פון יעהופעץ, און אפילו פון אדעס, קוקען ארויס, אוי, קוקען מיר ארויסעט אויף איהם! ממש די אויגען קריכען אוש פון קאפ! אונזער גאנצע האפענונג אצינד איז דאך נאר, מאמער וועט נאט טהון א נס, עס וועט קומען משיח!"...

דערווייל, אזוי ווי איך זיץ מיר פארטיעפט אין די דאזיגע רעיונות, איך טהו א קוק — א וויים פערדעל, און עמיצער זיצט אויף דעם רייטענדיג, און גלייך צום טויער פון מיין שטוב! טפרררו — אפגעשטעלט זיך, אראפגעקראכען, צוגעבונדען דאס פערדעל צום טויער, און אליין גלייך צו מיר: „זדראסטאי, טעווע!" „זדראסטאיטי, זדראסטאיטי, וואשע בלאהראדיע!" — ענטפער איך אפעט גאנץ בריטלייך, און אין הארצען טראכט איך מיר: ו י ב ו א ה מ ן — מאכט רש"י: אז מע קוקט ארויס אויף משיח'ן, קומט דער אוראטניק... און איך שטעה־אויף אקעגען איהם, אקעגען דעם אוראטניק הייסט עס: „ברוך הבא א גאסט, זאג איך, וואס הערט זיך עפעס אויף דער גרויסער וועלט און וואס וועסט דו, זאג איך, עפעס זאגען גוטס, אדוני פריץ?" און דאס הארץ פאלט מיר שיער ניט ארויס — איך וויל שוין וויסען, וואס און וועז? און ער, דער אוראטניק הייסט עס, האט זיך אבער צייט. ער פארריכערט זיך גאנץ פיין א פאפירעסעל, בלאזט ארויס דעם רויך, שפייעט אוים

נישט ניט. דו ביזט, זאגט ער, טאקי א זשיד, נאר ניט קיין שלעכ־טער מענטש. נאר איינס צום אנדערען, זאגט ער, געהער זיך ניט אן — שלאגען דאַרף מען דיך; הראמאדע האט אזוי גע'פסקנ'ט — פארפאלען! מיר וועלען דיר, זאגט ער, חאטש אויסהאקען די פענ־סטער. דאס, זאגט ער, מ ו ז ע ן מיר, ווייל טאמער, זאגט ער, פאהרט עמיצער דורך, טא לאז מען, זאגט ער, זעהען, אז מע האט דיך געשלאגען, אניט, זאגט ער, וועט מען אונז נאך שטראפירען"... אט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך, גאט זאל מיר אזוי העלפען בכל אשר אפנה! נו, איצט פרעג איך אייך, פאני שלום־עליכם, איהר זענט דאך עפעס א איד וואס קאטארי איהר פאהרט אויס די וועלט — איז שוין טביה געראטן, וואס ער זאגט, אז מיר האבען א שטארקען גאט?...

האב איך אייך, הייסט עס, שוין גע'פטר'ט די סדרה בלק. אצינד וועלען מיר זיך אומקעהרען צוריק צו דער סדרה לך־לך. די דאזיגע סדרה האט מען מיט מיר גע'ערענט אט דא ערשט ניט לאנג, און טאקי אויף דער רעכטער אמת. דא האט שוין ניט געהאלפען, פארשטעהט איהר מיך, קיין שום דרשות מיט קיין שום מוסר זאגען. ומעשה שהיה כך היה — מע דאַרף עס אייך איבערגעבען אקוראט, מיט אלע פישטשעווקעס, כ א ש ר א ה ב ת י — אזוי ווי איהר האט ליעב.

ויהי בימי מענדעל בייליס — דאס איז געווען אקוראט אין יענער צייט, וועו מענדעל בייליס, אונזער כפרה־היהנדעל, איז אפ־געקומען חבוט־הקבר, געליטערט די נשמה פאר פרעמדע זינד, און די וועלט איז געגאנגען האראס, — זיץ איך מיר אזוי איינמאל אויף דער פריזבע ביי מיין שטוב פארטיעפט אין מחשבות. זומער־לעבען. די זון באקט, און דער קאפ טראגט: „סטייטש, סטייטש, היתכן! היינטיגע צייטען! אזא קלוגע וועלט! אזעלכע גרויסע מענטשען! און וואו איז גאט? דער אלטער אידישער גאט? וואס שווייגט ער? ווי דערלאזט ער אזא זאך? סטייטש און סטייטש און וויעדער א מאל סטייטש!" און טראכטענדיג אזוי פון גאט,

דוקא אויסעט, דער אוראַטניק הייסט עס, אוון אז איך האָב נעקאָנ־
טשעט, מאַכט ער צו מיר: „דו ביזט א ציקאַווע איד, זאָגט ער,
טעוועל, אוון דו האָסט אין זיך נייען מאַס רעד. צו וואָס טויגען מיר
דיינע מעשיות, זאָגט ער, פּוּן דיין באָבען מיט דיין זיידען? לאָזען
זיי, זאָגט ער, דיר האָבען א ליכטיגען גן־ערן! אוון דו, טעוועל,
נעם, זאָגט ער, צענויף דיינע בעבעכעס אוון פּאָהר־פּאָהר נא בער־
דיטשעוו!"... פּאַרדריסט עס מיך שוין נאָך מעהר: נענוג דו
זאָגסט מיר אוו, עשו, אזא גוטע בשורה טובה, מאַכסט דו נאָך
חוזק: פּאָהר־פּאָהר נא בארדיטשעוו!... לאָם איך איהם חאָטש א
ביסעל אויס'לאָמר'ען... אוון איך רוף מיר אן צו איהם: „וואָשע,
זאָג איד, בלאָהאַראַדיע! וויפיעל צייט, זאָג איך, ביזט דו שוין
דא פּריץ, האָסט דו עפּים נעהערט, זאָג איך, א סך מאָל, עמיצער
פּוּן די שכנים זאָל זיך אויף מיר באָקלאָגען, אז טביה האָט איהם
באַ'נגבה'ט, אדער באַ'גזל'ט, אדער אויסגענארט, אדער אזוי צוגע־
נומען? אָנו, צעפּרעג זיך אָקארשט ביי די בעלי־בתים, זאָג איך,
צי האָב איך ניט געלעבט מיט זיי א סך בעסער, זאָג איך, ווי דער
בעסטער בעל־הבית? צי בין איך ניט נעווען, זאָג איך, אדוני פּריץ,
ביי דיר אלייו, זאָג איך, וויפיעל מאָל בעטען דיך פּאַר די גויים,
זאָלסט זיי אזוי ניט אביזשאיען?"... האָט דאָס איהם שוין, אפּנים,
ניט געשמעקט! שטעהט ער אויף, דער אוראַטניק, צעקוועטשט דעם
פּאָפּיראָס מיט די פּינגער, טהוט איהם א וואַרף־אָפּ אוון מאַכט צו
מיר: „איך האָב, זאָגט ער, קיין צייט ניט מיט דיר צו באָלאָקען
פּוסטע רעד. ס'איז מיר אנגעקומען, זאָגט ער, א פּאָפּיער — אוון
ווייטער נעהט מיך ניט אן! קום, זאָגט ער, וועסט דו מיר, זאָגט
ער, חתמ'ענען דאָס פּאָפּיער, אוון צייט אויף אַרויסצופּאָהרען גיט
מען דיר, זאָגט ער, דריי טאָג, זאָלסט קאָנען, זאָגט ער, אויספּאַר־
קויפען אלסדינג אוון צוגרייטען זיך אין וועג אריין". דערזעהו, ס'איז
ביטער, רוף איך מיך אן צו איהם: „דו גיסט מיר, זאָג איך, דריי
טעג ניסט דו מיר? דריי יאָהר זאָלסט דו לעבען, זאָג איך, דערפּאַר
אין עושר אוון אין כבוד. נאָט זאָל דיר, זאָג איך, צאָהלען בכפל

און רופט זיך אן צו מיר: „ווייפעל צייט, אשטייגער, דארפסט דו האבן, טעוועל, זאלסט קאנען פארקויפען, זאגט ער, דיין חאטע מיט דיינע אלע בעבעכעם?" קוק איך איהם אן: „צו וואס, זאג איך, זאל איך פארקויפען, זאג איך, מיין חאטע? וועמען, למשל, מאכט זי, זאג איך, ענג?" „ענג, זאגט ער, מאכט זי קיינעם ניט. נאר איך בין געקומען, זאגט ער, דיך ארויסשיקען, זאגט ער, פון דארף". „סך־הכל, זאג איך, מעהר ניט? פאר וואסערע מעשים טובים? מיט וואס, זאג איך, האב איך פארדיענט ביי דיר אזא כבוד?"... „דאס איז ניט איך שיק דיך ארויס, זאגט ער, די גובערניע שיקט דיך ארויס". „די גובערניע? — זאג איך. — וואס האט זי אזעלכעם דערזעהען אויף מיר?" „נישט נאר דיך אליין, זאגט ער, און נישט נאר פון דאנען, נאר פון אלע דערפער ארום און ארום, פון זלאדיעווקע, זאגט ער, און פון ראביעווקע, און פון קאסטאלאמעווקע, און אפילו, זאגט ער, אנאטעווקע, וואס איז ביז אהער נעווען א שטעדטעל, וועלד דאס שוין איצטער אויך, זאגט ער, א דארף, און מע וועט ארויסטרייבען פון דארט, זאגט ער, אלע — אלע אייערע"... „אפילו לייזער־וואלף דעם קצב, זאג איך, אויך? און נפתלי־גרשון דעם לומער אויך? און דעם דארטיגען שוחט? און דעם רב?" „אלע! אלע!" — זאגט ער און טהוט א מאך מיט דער האנד, ווי א שנייד־אפ מיט א מעסער... איז מיר אפילו געווארען עפים ווי א ביסעל גרינגער, ווי זאגט איהר: צרת רבים חצי נחמה. נאר פארדריסען פארדריסט דאס מיך, און א פייער ברענט אין מיר, און איך בין מיך מיישב און רוף מיך אן צו איהם, צום אוראטניק הייסט עם: „זאג מיר, זאג איך, דו ווייסט חאטש, זאג איך, וואשע בלאהארדיע, אז איך זיץ דא אין דעם דארף א סך פריהער פון דיר? דו ווייסט, זאג איך, אז אט דא, אין דעם ווינקעל, איז נאר מיין מאטע עליו השלום, זאג איך, נעזעסען, און מיין זיידע עליו השלום, און מיין באבע עליו השלום?" און איך פויל זיך ניט און רעכען איהם אויס די גאנצע משפחה ביי די נעמען, וואו ווער ס'איז געזעסען און וואו ווער ס'איז געשטארבען... הערט ער מיך

פֿאַרקויפֿען די חאַטע. ס׳איז אַנגענעקומען, זאָג איך, א פֿאַפּיער, אז מיר זאָלען אַפּרייניגען, זאָג איך, דאָס אָרט און אין דריי טאָג אָרום זאָל דאָ אונזער דער ניט בלייבען!"... דערהערט פון מיר אזא בשורה, אז זי מאַכט ניט קיין געווויין, די אַלמנה מיינע, און די קינ־דערלעך איהרע, אויף איהר קוקענדיג, האָבען זיך גלאַט צעווויינט, און ס׳איז געווארען, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, תשעה־באָב איז שטוב! ווער איך שוין אין כעם און לאָז אויס מיין גאַנץ ביטער הארץ אויף מיין טאַכטער נעבאָר: „וואָס האָט איהר זיך געגומען, זאָג איך, אויף מיין לעבען? וואָס האָט איהר זיך, זאָג איך, צע־יאַמערט פֿלוצים אין מיטען דרינען, ווי איין אַלטער חזן צו די ערשטע סליחות?... וואָס בין איך עפּים — א בן־יחיד, זאָג איך, ביי נאַט? א ציטעריגער? קאַרג אידען, זאָג איך, ווערען איצטער אַרויסגעטריבען פון די דערפער? געה האַרד, זאָג איך, וואָס דער אוראַטניק דערצעהלט זיך אז! א סברא, זאָג איך, אז דיין אַנא־טעווקע, וואָס איז ביז אהער געווען א שטערטעל, ווערד דאָס שוין אויך, זאָג איך, מיט נאַט׳ס הילף, א דארף, צולייב די אַנאַטעווקער אידען, זאָג איך, מע זאָל זיי קאַנען אַרויסטרייבען אַלעמען. ווי־באַלד אזוי, זאָג איך, מיט וואָס־זשע, זאָג איך, ביז איך ערגער פון אַלע אידען?"... אט אזוי רעד איך איהר אויס דאָס הארץ, דער טאַכטער מיינער. איז דאָך עס אבער א אידינע. זאָגט זי צו מיר: „וואוהין וועלען מיר זיך, זאָגט זי, קלויבען פֿלוצים איז מיטען דרינען? וואו וועלען מיר, זאָגט זי, נעהן זוכען שטערט?"... „שטיא! — זאָג איך. — אז נאַט איז נעקומען, זאָג איך, צו אונזער אַלטער־אַלטער־זיידען, צו אברהם אבינו'ן, און האָט איהם געזאָגט, זאָג איך, ל ך ־ ל ך מ א ר צ ך — זאָלסט אַרויסגעהן פון דיין לאַנד, האָט איהם דען אברהם, זאָג איך, איבערגעפֿרעגט דאָס אַנ־דערע וואַרט אפֿילו: וואוהין?... גאַט האָט איהם געזאָגט, זאָג איך, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — איז דער פשט: נא וואָסיא טשעטירע סטאַרעניי... מיר וועלען נעהן, זאָג איך, וואוהין די אויגען טראָגען, וואוהין אַלע אידען נעהען! וואָס סע וועט ווין,

כפלים, זאג איך, פאר דער גוטער בשורה, וואס דו האסט מיר נע־
בראכט אין שטוב אריין"... גוט־גוט אריינגעזאגט איהם, ווי טביה
קאן! איך האב מיך מיישב געווען: ממה־נפשך, סאי ווי סאי
מאטי פארך — וואס האב איך דא אנצוווערען? וואלט איך נע־
וען יונגער חאטש מיט א יאהר צוואנציג, און וואלט מיר געלעבט
מיין נאלדע עליו השלום, און וואלט איך געווען דער אייגענער טביה
דער מילכיגער, וואס אמאל, אין די שנים קרמוניות, — עהע־הע!
וואלט איך זיך אפי גיך ניט אונטערגענעבען! איך וואלט זיך
געבארעט, געשלאגען זיך ביז'ן בלוט אריין! נאר אזוי — וואס?
מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואס בין איך היינט און וועך בין
איך? א פלג־גוף, א שברי־כלי, א צעבראכענער שארבען! „אר טי,
רבונו של עולם, גאטעניו! — טראכט איך מיר. — וואס האסט דו
זיך עפיס צוגעטשעפעט צו טביה'ן גראד? פאר וואס זאלסט דו
בעסער ניט א שפיעל טהון זיך א מאל אויף א טשיקאווען, למשל,
מיט א בראצקי'ן, אדער מיט א רויטשילד'ען? פאר וואס לערנען
מען מיט זיי ניט די סדרה לך־לך? זיי וואלט, דאכט מיר, בעסער
אנגעשטאנען? ערשטענס, וואלטען זיי דערפיהלט דעם אמת'ען
טעם, וואס הייסט א איד. והשנית, לאזען זיי אויך זעהען, אז מיר
האבען א שטארקען גאט"...

בקיצור, דאס איז אבער אלץ פוסטע דבורים. מיט גאט טענה'ט
מען זיך ניט אוים, און איהם קיין עצות, ווי אזוי צו פיהרען די
וועלט, גיט מען ניט. ער, אז ער זאגט: ל י ה ש מ י ם ו ל י
ה א ר ץ — קומט אוים, אז ער איז בעל־הבית, און מיר דארפען
איהם פאלגען. וואס ער זאגט, איז געזאגט!... געה איך אריין אין
שטוב אריין און טהו מיר א זאג צו מיין טאכטער דער אלמנה:
„צייטעל, זאג איך, מיר קלויבען זיך ארויס, זאג איך, פון דאנען
ערגיץ אין א שטאדט אריין. נענוג שוין געזעסען אין דארף, זאג
איך. משנה מקום, משנה מזל... דו נעם אקארשט, זאג איך, און
הויב אן באצייטענס זיך צו גרייטען מיט'ן בעטגעוואנט, מיט'ן
סאמאווער און מיט די שאר ירקות, און איך וועל, זאג איך, געהן

איר, ניט פארקויפען, דיר — יא". „וויפיעל, זאגט ער, ווילסט דו פאר דיין חאטע?" „וויפיעל, זאג איך, גיסט דו?" אהין־אהער, ער מיר: „וויפיעל ווילסט דו?" איך איהם: „וויפיעל גיסט דו?" — מע האט זיך געמומען דינגען זיך, פאטשען אין די הענט אריין, אזוי לאנג געדונגען זיך און געפאטשט זיך, א רענדעל ארויף, א רענדעל אראפ, ביז מע האט זיך אויסגעדונגען פאר'ן מקח, און טאקי פאווטירנע געמומען ביי איהם אויף דער יד א פיינעם אדערויף, ער זאל זיך חלילה ניט אויפטרענען — א איר איז קליגער פון א גוי, — און אט אזוי האב איך אויסגעפארקויפט אין איין טאג, בחצי־חנם געוויינטליך, דאם גאנצע דאברע־מזל, געמאכט פון אלס־דינג נאלה, און בין אווען דינגען א פוהר, פארנעמען דאם איבער־געבליבענע ביסעל ארעמקייט — וועט איהר הערען נאר א שענס, וואס ביי טביה'ן קאן זיך פארלויפען! איהר לעגט נאר צו קאפ, איך וועל אייך שוין לאנג נישט האלטען, איבערגעבען עם אייך, ווי זאגט איהר, ב ש ל ש ה ד ב ר י ם — אין צוויי וועדטער.

בקיצור, פאר'ן אווענקפאהר קום איך אהיים, טרעף איך שוין ניט קיין שטוב, נאר א חורבה. די וועגט נאקעט, זיי ווייגען ממש מיט טרערען! אויף דער ערד — פעקלעך מיט פעקלעך מיט פעק־לעך! אויפ'ן פריפעטשיק זיצט די קאץ, ווי א יתומה נעבאך, טרויווערדיג — עס האט מיר אזש א נעם געגעבען ביי'ם הארצען און טרערען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען... איך זאל מיך ניט שעמען פאר מיין טאכטער, וואלט איך מיך גוט־גוט אויסגע־ווייגט, ווי זאגט איהר, פארט באטאוושטשינע!... דא אויסגעוואכ־סען, דא פארשווארצט געווארען כל ימיו, און פלוצים אין מיטען דרינען — לך־לך! זאגט אייר, וואס איהר ווילט, ס'א פארדרא־סיגע זאך!... טביה איז דאך אבער ניט קיין אידינע, האלט איך מיך איין און מאך מיך פרייליך און רוף מיך אן צו מיין טאכטער דער אלמנה: „קום נאר אהער, זאג איך, צייטעל, וואו ביזט דו ערגיץ?" געהט זי ארוים פון צווייטען אלקיר, צייטעל הייסט עם, מיט רויטע אויגען און מיט א געשוואלענער נאז. אהא, טראכט

זאג איך, מיט כל ישראל, דאס וועט זיין מיט רב ישראל. און מיט וואס, זאג איך, ביזט דו מעהר מיוחסת פון דיין שוועסטער ביילקע, די נגידית'טע? איהר שטעהט אן צו זיין מיט איהר פרהצור'ן אצינד אין אמעריקע און מאכען א לעבאכטס, מעג דיר אויך, זאג איך, אנשטעהן... דאנקען השם־יתברך, זאג איך, וואס מיר האבען חאטש מיט וואס צו ריהרען זיך. א ביסעל, זאג איך, איז נאר דא פון פריהער, און א ביסעל פון דער חאדאבע, וואס מיר האבען פארקויפט, און א ביסעל וועט אריינפאלען פון דער חאטע. פון א ביסעל און א ביסעל, זאג איך, ווערד א פולע שיסעל — און גם זו לטובה! און אפילו מיר זאלען, זאג איך, חלילה נארנישט האבען, איז אונז, זאג איך, נאר אלץ בעסער פון מענדעל ביילים!"...

בקיצור, איך האב ביי איהר יאקאש נע'פועל'ט, זי זאל זיך ניט שטארק פאר'עקשנ'ען. איך האב איהר געגעבען צו פארשטעהן מיט א שכל, אז דער אוראטניק קומט און ברענגט א פאפיער, אז מע הייסט נעהן, קאן מען קיין חזיר ניט זיין און מע דארף נעהן. און אלייך בין איך אוועק אין דארף מאכען א טאלק מיט דער חאטע, און גלייך צו איוואן פאפאריל'ע, צום סטאראסטע הייסט עס. ער איז א גוי א בעל־הגוף און פגר'ט נאר מיין דירה! נעקומען צו איוואנ'ען, דערצעהל איך איהם ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום — א איד איז קליגער פון א גוי — און איך זאג איהם, זאג איך: „הנה זיי וויסען, איוואנו סערדצע, אז איך וואלף אייך אוועקעט"... זאגט ער: „וואס עפיס?" זאג איך: „איך פאהר אריבער, זאג איך, אין שטאדט אריין. איך וויל זיין, זאג איך, צווישען אידען. איך בין שוין ניט קיין יונגערמאן, זאג איך, טאמער חלילה טהום מען א שטארב"... מאכט צו מיר איוואן: „פאר וואס זשע זאלסט דו ניט שטארבען דא? ווער לאזט דיך ניט?" דאנק איך איהם זעהר און זאג איהם: „שטארבען דא שטארב שוין דו בעסער, זאג איך, דו ביזט בילכער, און איך וועל בעסער נעהן שטארבען, זאג איך, צווישען מייניגע... קויף אפ, איוואנו, ביי מיר, זאג איך צו איהם, מיין חאטע מיט'ן נארטען. איין אנדערען וועל איך, זאג

וויפיעל מאל, אז חוה לא יזכר ולא יפקד!"... מיינט איהר, אז זי שרעקט זיך איבער? אבער גאר לא! טביה'ס טעכטער האבען איז זיך א כח! „טאטע, מאכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאר ניט אזוי שטארק און דערמאן זיך בעסער, וואס דו אליין, זאגט זי, האסט געזאגט וויפיעל מאל, אז סע שטעהט געשריבען, אז א מענטש דארף האבען רחמנות אויף א מענטשען, ווי א טאטע אויף א קינד"... איהר הערט וועדטער? וואר איך מסתמא נאך מעהר אויפגעקאכט אוז געב איהר אוועקעט א גאב, ווי איהר קומט: „פון רחמנות, זאג איך, רעדסט דו מיט מיר? וואו איז געווען, זאג איך, איהר רחמנות, אז די מאמע עליו השלום איז געלעגען, זאג איך, ניט פאר דיר געראכט, אט דא אויף דער ערד מיט שווארצען איבערגעדעקט? וואו איז זי דעמאלט געווען?... אוז די נעכט, וואס איך בין, זאג איך, ניט געשלאפען? אוז דאס קרענקען, וואס האט מיך, זאג איך, געקרענקט די גאנצע צייט בין היינטיגען טאג נאך, אז איך דערמאן מיך, זאג איך, וואס זי האט מיר אפגענטהאן, אויף וועמען זי האט אונז אויסגעביטען — וואו איז, זאג איך, דער רחמנות אויף מיר?"... אוז עס פארבאקט מיך ביי'ם הארצען אוז איך קאן ניט רעדען מעהר... מיינט איהר דאך אודאי, אז טביה'ס טאכטער האט נישט געפונען, וואס מיר דערויף אפצוענטפערען? „דו אליין, זאגט זי, זאגסט דאך, טאטע, אז דער מענטש, וואס האט חרטה, איז איהם אפילו נאט אליין אויך מוחל"... „חרטה? — זאג איך. — צו שפעט! דאס צווייגעלע, זאג איך, וואס האט זיך אויסמאל אפגעריסען פון בוים, מוז, זאג איך, פארטריקענט ווערען! דאס בלעטל, זאג איך, וואס איז אפגעפאלען, מוז פאר־פוילט ווערען, אוז מעהר, זאג איך, זאלסט דו מיט מיר ניט רעדען דערפון — ע ד כ א ז א ו מ ר י ם ב ש ב ת ה ג ד ו ל ה!"...

איך מיר, מיין טאכטער האט זיך דא שוין וויערער צע'יעלה'ט, ווי א אידינע צו ונתנה־תוקף! אט די ווייבער, הערט איהר, זענען אייך קיין קאטאוועס ניט — באלד עפים, איז געווייניט! וואלוועלע טרערען ביי זיי! „שטיא! — זאג איך איהר. — וואס ווייניסט דו שוין וויערער? ביזט דו ניט קיין נאר? — זאג איך. — בארעכטן זיך נאר, זאג איך, דעם חילוק פון דיר ביז מענדעל בייליס"... וויל זי ניט הערען און מאכט צו מיר: „טאטע, זאגט זי, דו ווייסט ניט וואס איך וויין"... זאג איך: „איך וויים גאנץ גוט. פאר וואס זאל איך ניט וויסען? דו ווייניסט, זאג איך, ס'טהוט דיר באנג די הייס... ביזט אט דא, זאג איך, געבוירען געווארען און אויסגע־וואכסען — פארדריסט עס דיך!... גלויב מיר, זאג איך, איך זאל ניט זיין טביה, איך זאל זיין איין אנדערער, וואלט איך אליין אויך, זאג איך, געקושט אט די נאקעטע וועלט מיט אט די לעדיגע פאלי־צעס... איך וואלט אליין אויך, זאג איך, צוגעפאלען צו אט דער דאזיגער ערד!... עס טהוט מיר באנג, זאג איך, איטליכם ברעקעל גלייך מיט דיר. נארעלע! אפילו אט די קאץ, זאג איך, זעהסט דו, אן זיצט זי דארט א פאר'יתומ'טע אויפ'ן פריפעטשיק? א שטומע צונג, א חיה, זאג איך, פון דעסטוועגען איז א רחמנות, זי בלייבט אליין אהן א בעל־הבית — צער־בעלי־חיים"... „ס'איז דא, מאהל דיר, זאגט זי, א גרעסערער רחמנות"... „דהיינו?" „דהיינו, אט פאהרען מיר אוועק, זאגט זי, און לאזען איבער דא איין מענטשען אליין, עלענד ווי א שטיין". פארשטעה איך ניט, וואס זי מיינט, און רוף מיך אן צו איהר: „וואס בעלעבטשעסט דו, זאג איך? וואסערע פלאמען? וואס מענטש? וואסער שטיין?" מאכט זי צו מיר: „טאטע, איך רעד ניט פונ'ם וועג, איך רעד, זאגט זי, פון אונזער חוה'ן"... און ווי זי האט מיר אויסגערעדט דעם דאזיגען נאמען, איז שוואר איך אייך, ווי מיט א הייסען אקרעפ, אדער מיט א שייט־האלץ איבער'ן קאפ! און איך פאל אן אויף מיין טאכטער און גיב איהר אוועק א וויסטען סוף: „וואס עפים פלוצים איז מיטען דרינען חוה, זאג איך? איך האב דאך אנגעזאגט, זאג איך,

פונקט אזוי ווי ביי אייך אין די ביכלעך ווערד באשריבען, באווייזט זי זיך, חוה הייסט עס, פון אלקיר ארויס — א געזונטע, א גלאטע, א שענע, ווי געוועז, ניט געמינערט א האר, נאר דאס פנים א ביסעל פארזארגט, די אויגען א ביסעל פארצויגען, אוז דעם קאפ האלט זי הויך, מיט גדלות, בלייבט שטעהן א ווייליע, קוקט אויף מיר, איך — אויף איהר. דערנאך ציהט זי אויס צו מיר ביידע הענט, אוז נאר איין ווארט קאן זי ארויסרערען, איין־אוז־אויפציג ווארט, אוז שטיל:

— טאַ־טע...

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

האט קיין פאראיבעל ניט, אז איך דערמאן מיך, שטעלען זיך מיר נאך איצט אויך טרערען אין די אויגען. נאר מיינט ניט פון דעסטוועגען, אז טביה האט חלילה געלאזט א טרער, אדער ארויסבא־ווייזען, ווי זאגט איהר, מיאבקי לבבות — בלאטע!... דאס הייסט, וואס איך האב געפיהלט בעת־מעשה אינוועניג אין הארצען — דאס איז עפים אנדערש. איהר זענט דאך אליין אויך א טאטע פון קינדער אוז איהר ווייסט גלייך מיט מיר דעם פשט פונ'ם פסוק „כרחם אב על בנים" אוז דעם טעם פון דעם, בעת א קינד, עס מעג זיך ווי פארזינדיגען, נאר אז סע קוקט אייך גלייך אין דער נשמה אריין אוז זאגט אייך: „טאטע!" — אנו, זייט דעמאלט א בריה, אדרבה, אוז טרייבט עס אפ!... אוז צוריק אבער, דער כח־הדם ארבייט, אוז עס קומען מיר אפעגען באלד דאס שענע שפיצעל, וואס זי האט מיר אפגעטהאן... חוועדקע נאלאגאן, איינגעזונקען זאל ער ווערען... אוז דער גלח, ימח שמו... אוז מיינע טרערען... אוז גאלדע עליו השלום'ס טוידט... ניין! זאגט שוין איהר אליין, ווי קאן מען דאס פארגעסען, ווי קאן מען דאס פארגעסען?... אוז וויעדער צוריק — סטייטש! פארט א קינד... כרחם אב על בנים... ווי טאר א מענטש זיין איין אכזר, אז גאט אליין זאגט אויך זיך, אז ער איז איין אל

בקיצור, דערזעהו, אז מיט וועלטער קאן זי מיט מיר גארניט מאכען, טביה איז ניט דער מענטש, וואס מע רעדט איהם איבער, פאלט זי צו מיר שוין גאר צו און הויבט מיך גאר אן צו קושען איז די הענט ארײן און מאכט צו מיר: „טאטע, זאגט זי, זאל איך שלעכטס האבען, זאל איך שטארבען אט־א־דא אויפ'ן ארט, אויב דו וועסט זי איצטינס מאל, זאגט זי, אפשטויסען, ווי דו האסט זי אפגעשטויסען דעמאלט אין וואלה, אז זי איז, זאגט זי, צוגעפאלען צו דיר, און דו האסט פארקערעוועט, זאגט זי, דאס פערדעל און ביזט אנטלאפען!"... „וואס פאר א פריטשעפע, זאג איך, אויף מיין קאפ? וואס פאר איין אנשיקעניש?! וואס האסט דו זיך גענומען, זאג איך, אויף מיין לעבען?!"... לאזט זי מיך ניט אפעט, האלט מיך צו ביי די הענט און טענה'ט זיך איהרם: „זאל איך שלעכטס האבען, זאגט זי, זאל איך שטארבען, אויב דו וועסט איהר ניט מוחל זיין, זאגט זי, ווארום זי איז דיר א מאכטער, זאגט זי, גלייך ווי איך!"... „וואס ווילסט דו, זאג איך, פון מיין לעבען? זי איז ניט מיין מאכטער מעהר! זי איז שוין, זאג איך, לאנג געשטארבען!"... „ניין, זאגט זי, זי איז ניט געשטארבען און זי איז שוין צוריק דיין מאכטער, זאגט זי, ווי געווען, ווארום פון דער ערשטער מינוט, זאגט זי, אז זי איז געוואוירע געווארען, אז מע שיקט אונז ארויס, האט זי געזאגט צו זיך אליין, אז דאס שיקט מען אוזים אונז אלעמען, זי אויך, הייסט עס. דארט וואו מיר — אזוי האט מיר חוה אליין געזאגט — דארט איז זי. אונזער גלות — דאס איז איהר גלות... א סימן, זאגט זי, האסט דו, טאטע, אט איז אפילו דאס פעקעל איהרם"... אזוי מאכט צו מיר מיין מאכטער, צייטעל הייסט עס, אין איין אטעם, ווי די עשרת בני המן אין דער מגילה, און לאזט מיך אפילו ניט א וואָרט ארויסרעדען און טהוט מיר א ווייזאן אויף עפים א פעקעל אין א רויטער פעטשייל אײנגעווי־קעלט, און טאקי פאוווטירנע טהוט זי איין עפען־אויף די טהיר פון צווייטען אלקיר און א רוף־אויס: „חוה!" — ווי איהר זעהט מיך א אידען... און וואס זאל איך אייך זאגען, ליעבער פרײנד? טאקי

וחלקלקות

אַ פערשפּעטיגטע מעשה פון טביה דעם מילכיגען, דערצעהלט נאָך פּאַר דער מלחמה, נאָר איבער דעם גלות און איבער דער מהומה האָט זי ביז אַהער גיט געקאָנט זעהען די ליכטיגע וועלט.

גענשריבען אין יאָהרען 1914—1916.

ארך אפים!... ובפרט, זי האט חרטה און ווי? זיך אומקעהרען צוריק צו איהר טאטען און צו איהר נאט!... וואס זאגט איהר, פאני שלום־עליכם? איהר זענט דאך עפים א איד, וואס קאטארי איהר מאכט ביכלעך און איהר גיט דער וועלט עצות — זאגט שוין איהר אליין, וואס האט טביה באראפט מהון? ארומנעמען זי, ווי איין אייגענע, קושען זי און האלטען זי און זאגען איהר, ווי מיר זאגען יום־כפור צו כל־נדרי: ס ל ח ת י כ ד ב ר י ך — קום צו מיר, דו ביזט מיין קינד? צי אפשר פארקערעווען דעם דישעל, אזוי ווי דעמאלט, און זאגען איהר: ל ך ־ ל ך — נעה דיר נעזונדערהייד פון וואנען דו ביזט געקומען?... ניין, לאז זיך אייך דאכטען, למשל, עלעהיי איהר זענט אויף טביה'ס ארט, און זאגט מיר בהן שלי, נאר אפענטליך, ווי פאר איין אמת'ען גוטען פריינד: ווי אזוי וואלט א י ה ר זיך נוהג געווען?... און אויב איהר קאנט עס מיר ניט זאגען באלד, געב איך אייך צייט אויף צו באטראכטען זיך... און דערווייל? דארף מען נעהן — די אייניקלעך ווארטען שוין אויף מיר, קוקען ארויס אויפ'ן זיידען. איהר דארפט וויסען, אז אייניקלעך זענען נאר טויזענד מאל טייערער און איינגעבאקענער פון קינדער. ב נ י ם ו ב נ י ב נ י ם — א קליינינקייט! זייט מיר געזונט און האט קיין פאראיבעל ניט, איד האב אייך אנגעקלאפט א קאפ — איהר וועט שוין דערפאר האבען וואס צו שרייבען... אז נאט וועט הייסען, וועלען מיר זיך נאר זעהען מסתמא. א גוטען!

וַחֲלַקְלַקּוֹת

— איהר געדענקט דאך מסתמא, פּאני שלום־עליכם, ווי איך האב אייך אנומעלטען איינגעטייטשט די פּרשה „לך־לך" מיט אלע ל"ב פּירושים, דערצעהלט, ווי אזוי עשו האט זיך פּיין צערעבענט מיט זייז ברודער יעקב, גוט באצאהלט איהם פּאר דער בכורה, ארויס־גע'משלח'ט מיד פּונ'ם דאדף מיט האק און פּאק, מיט קינדער און קינדס־קינדער און מיט די בעבעכעם, ווי עס באדארף צו זיין, גע־מאכט א תל־עולם פּון דער גאנצער חאראבע מיט'ן ביסעל ארעמ־קייט, מיט'ן פערדעל, להבריל, פּון וועלכען איך קאן נאך עד־היום ניט רעדען אהן טרערען אין די אויגען, ווי מיר זאגען תשעה־באב אין די קינות: ע ל א ל ה א נ י ב ו כ י ה — עס האט פּאר־דיענט, מע זאל נאך דעם לאזען א טרער... מילא, בין איך אייך דאם מוחל. וואהרום, צוריק שמועסענדיג, איז דאך וויעדער א מאל די אייגענע מעשה: מיט וואם בין איך דאם מעהר בן־יחיד ביי דעם רבונו־של־עולם פּון אלע אנדערע אחינו בני ישראל, וואם פּאני טרייבט האלז־און־נאקען פּון די הייליגע דערפּער, קעהרט און רוימט און רייניגט און קארעניעט אוים מיט'ן וואדצעל וואו נאר ס'איז פּארהאן א סימן פּון א איד, ווי מיר זאגען אין „יעלה ויבוא": ו י פּ ק ד ו י ז כ ר — עס זאל גאר קיין סליחה ניט בלייבען? מיט וואם האב איך דא, משטיינם געזאגט, זיך איבערצונעמען פּאר גאט מעהר פּון אלע ארויסגעטריבענע דארפישע אידען, וואם בלאנ־קעט זיך איצט ארום אויף אלע וועגען מיט ווייב און קינדער, ווי די בלודנע שאף, וווייסען ניט וואו א נאכט איבערצונעכטיגען, האבען ניט וואו א קאפּ אנצושפּארען, ציטערען יעדע מינוט, טאמער באווייזט זיך פּון דער וויטען א קנעפּל פּון א אוראטניק, אדער גלאט אזוי א שווארציהה, ווי מיר זאגען אין מעביר סדרה זיין:

טוציעס, בעת כרוקעלע האט זיך א לאז געטהאן איבער אידישע שטערט אוז שטערטלעך מיט א פריי געמיט אוז מיט אויפגעבונ־דענע הענט אוז געגומען מאכען א תכלית פון אידישען האב־אוז־גוטס, ככתוב, ווי אין סידור שטעהט גערשריבען: ש ו ב ר א ו י ב י ם ו מ כ נ י ע ז ד י ם — געבראכען פענסטער אוז גערייסען בעטגעוואנט... איך האב אייך שוין, דאכט זיך, א מאל געהאט געזאגט, אז איך אליין ווער ניט נתפעל פון אזעלכע זאכען, אוז שרעקען שרעק איך מיך אויך ניט איבער, ווארום ס'איז דאך א ממה־נפשך: איז דאס א באשערטע זאך, א גזירה מן השמים, דארף איך דאך ניט זיין קיין אויסנאם פונ'ם כלל ישראל, ווי מיר זאגען אין פרק: כ ל י ש ר א ל י ש ל ה ם ח ל ק? אלא וואס דען? ס'איז נלאט אייז עפידעמיע, א מין אונטערגאנג, רחמנא ליצלן, א שטורעמווינט, וואס געהט פארביי, — איז דאך אודאי ניטא וואס אראפצופאלען בייז זיך! דער שטורעמווינט וועט זיך איינשטילען, דער הימעל וועט זיך אויסלייטערען אוז עס וועט זיין ח ד ש י מ י נ ו כ ק ד ם. ווי זאגט דער גוי, להבדיל: „נע בולא או מיקיטע הראשע אי נע בודע"...

אוז כך הוה — אזוי איז געווען איצט אויך, אז ס'איז געקומען צו מיר די הראמארע פון דארף, ווי איך האב אייך, דאכט זיך, שוין געהאט דערצעהלט אמאל, אוז מיר אנגעזאגט די גוטע בשורה טובה, אז מען איז דאס געקומען צו מיר טהון, וואס מע טהוט מיט כל ישראל, דאס הייסט, מקיים זיין די מצוה פון „בעי זשידאוו". האב איך דאך מסתמא, ראשית חכמה, אויסגע'בטל'ט צו זייער קאפ אלע בייזע וויסטע חלומות, געגומען טענה'ן אוז פרעגען קשיות, ווי טביה קאז: סטייטש, ווי אזוי, אוז פאר וואס, אוז פאר וועז, אוז וואס איז דאס גלאט פאר א שטייגער אנפאלען אויף א מענ־טשען, זאג איך, איז מיטען העלען טאג אוז ארויסלאזען איהם די פערערען פון די קישענס?...

מילא, טענות אהין, טענות אהער — איך זעה, ס'איז ארוים־נעווארפען אלע מיינע רעד. כרוקעלע האט זיך איינגעשפארט.

י ש א ה ' ע ל י ך ג ו י ?... אי, וואס? טביה איז נישט קיין עם־הארץ, ווי אנדערע דאַרפישע אידען, פאַרשטעהט א קאַפּיטעל תהלים, איז נישט פּרעמד אין א מדרש און קאַן אפּדראַפּען, מיט גאַט'ס הילף, א פּרשה חומש מיט רש"י אויך? — מילא בכן? ווילט איהר, אז עשו זאל דאַס אפּשאַצען, ווי עס געהער צו זיין, און זאל האַבען דרך־ארץ פּאַר אזא אידען? אדער אפּשר קומט מיר נאָר א דאַנק דערפּאַר? חאַטש אין תוך נערעדט, איז דאָ נישטא מיט וואס צו שעמען זיך, און קיין חסרון איז דאַס אודאי ניט, — איך מיין טאַקי דאַס, וואס מען איז, נאַט צו דאַנקען, א איד מיט לייטען גלייד, מען איז ניט בלינד אין די שווארצע פּינטעלער, מען איז באַ'הבינ'ט אין א פּסוק און מע ווייסט, וואו איין און וואו אויס, ווי אין פּרק שטעהט געשריבען: ו ד ע מ ה ש ת ש י ב — אז וואויל איז דעם וואס ווייסט... איהר מיינט אפּשר, פּאַני שלום־עליכם, איך זאג דאַס אייך גלאַט אזוי, פּונ'ם ארבעל? אדער איך ווילל זיך דא אויספּיינען פּאַר אייך, באריהמען זיך אין מיטען דרינען מיט מיין גרויס קענטשאפט און מיט מיין לומדות? האַט קיין פּראַיבעל ניט, דאַס קאַן זאגען נאָר אזעלכער, וואס קען ניט טביה'ן. טביה רעדט ניט גלאַט אזוי אין דער וועלט אריין, און קיין פּוסטער באריהמער, ווייסט איהר דאך, איז ער קיינמאל ניט געווען. טביה האַט ליעב צו דערצעהלען א זאך, וואס טאַקי ב ע י נ י ר א י ת י — ער אליין האַט דאַס דורכגעמאַכט, מיט איהם אליין האַט זיך דאַס געטראַפען. זעצט אייך צו אט־א־דא אויף א ווייל־עטשקע, וועט איהר הארכען א שענס, ווי אזוי עס קומט א מאל צונוץ א מענטשען, אז מען איז ניט קיין פּראַסטער בשר ודגים און מע האַט א שטיקעל בעגריפיע אויך אין די עולמות העליונים און מע ווייסט, וועז אוז וואו אוז ווי אזוי אריינצושרויפען א פּסוק, חאַטשבי פּון אונזער אלטען תהלים.

בקיצור, דאַס איז געווען, אויב איך האַב קיין טעות ניט, שוין לאַנג, נאָר לאַנג, איך האַב מורא, אויב נישט אין דער סאַמע היץ פון ב י מ י ם ה ה ם — פּון פּאַני'ס רעוואַלוציעם מיט קאַסנע־

„אשטיינער, זאגט ער, ווי אזוי וועט דאס דער הייליגער פסאלטיר פסק׳ענען?"... זאג איך: „אז דו וועסט מיר געבען, איוואנו, דיין הן שלי און טאקי דיין האנד תקיעת־כף, אז הראמארע וועט פאלגען אלץ, וואס דער תהלים וועט פסק׳ענען, וועל איך דיר, זאג איך, דעמאלט באווייזען"... נעמט איוואן און ציהט מיר אויס א יד און מאכט צו מיר: „גערעדט איז גערעדט". „אויב אזוי, זאג איך, איז גוט. איצט, זאג איך, וועל איך אויפמישען אין תהלים א בלעטל, און דאס ערשטע ווארט, זאג איך, וואס ס׳וועט זיך מיר ווארפען אין די אויגען, וועל איך אייך זאגען, און איהר, זאג איך, וועט אזוי גוט און פרום זיין דאס מיר נאכזאגען. איז אויב, זאג איך, עמיצער פון אייך אט־דא וועט עס קאנען מיר נאכזאגען, איז א סימן, זאג איך, אז גאט הייסט, איהר זאלט טהון מיט טביה'ן, וואס איהר ווילט, און אויב, זאג איך, ניט, איז א סימן, אז גאט הייסט ניט... זענט איהר מסכים?" קוקט זיך איבער איוואן דער סטאראסטע מיט הראמארע און מאכט צו מיר: „לאדנא". „אויב אזוי, זאג איך, און געב א עפען־אויף דאס תהלים׳על פאר זיי, איז רעכט. אט, זאג איך, האט איהר עס: „ו ח ל ק ל ק ו ת"... קאנט איהר, זאג איך, זיך אונטערנעמען מיר נאכזאגען דאס ווארט „וחלקלקות"?"... קוקען זיי איינס אויף דאס אנדערע און אלע אויף מיר און הייסען זיך איבער׳חזר׳ען דאס ווארט נאך א מאל. זאג איך: „ביי מיר האט איהר גע׳פועל׳ט חאטש דריי מאל, אויב איהר ווילט: „וחלקלקות! וחלקלקות! וחלקלקות!"... זאגען זיי: „ניין, טעוועל, דו זאג ניט: חאל־חאל־חאל! דו, זאגען זיי, זאג אונז מיט א מויל און מיט א מאלק און פאוואלינקע!" זאג איך: „אויך גע׳פועל׳ט! איך וועל אייך, זאג איך, זאגען מיט א מויל, און מיט א מאלק, און פאוואלינקע: ו־חלק־ל־קות! צו־פריעדען?"...

האט זיך היטשקע פארטראכט א ווייל און האט זיך א נעם געטהאן צו דער ארבייט, איטליכער אויף זיין שטייגער: אייגער האט א זאג געגעבען: „היידאמאקי". דער אנדערער: „לאמאקי".

זיי מוזען, זאגען זיי, יוצא זיין פאר נאטשאלסטווא. זיי האבען מורא, זאגען זיי, טאמער טראגט אן דער רוח א קנעפעל, א שווארצ־יאהר — לאז ער זעהען, זאגען זיי, אז זיי זענען לייטען־גלייך, ניט דורכגעלאזט א אידען גלאט אזוי, אהן א שום סימן פון א פאגראם. וואס פאר א פנים, זאגען זיי, וועלען זיי האבען ביי נאטשאל־סטווא?... על־כן, זאגען זיי, איז נעבליבען ביי הראמאדע, אז עפּים טהון מיט מיר — דאס מוזען זיי!...

האב איך מיך מיישב געווען סאמע אין דער לעצטער מינוט: „ווייסט איהר וואס, זאג איך זיי, וויבאלד אז הראמאדע האט אזוי גע'פסקנ'ט, זאג איך, איז דאך ניט שייך. וואס קאן זיין העכער פון הראמאדע? נאר וואס דען, זאג איך, דאס ווייסט איהר, זאג איך, אז ס'איז פארהאן א זאך, וואס ס'איז נאך העכער פון הראמאדע?"... זאגען זיי: „דהיינו, וואס קאן נאך זיין העכער?" זאג איך: „גאט. איך מיין ניט, זאג איך, אלהינו — נאש באג, אדער אלהיכם — וואש באג. איך מיין, זאג איך, א ל ה י נ ו ו א ל ה י א ב ו ת י נ ו — אונזער אלעמענס גאט... אט יענער, זאג איך, וואס האט באשאפען מיך און אייך, להבדיל, און אייער נאנצע הראמאדע — אט, זאג איך, וועמען איך מיין. איז ביי איהם, זאג איך, דארף מען א טאפּ טהון, אויב ער וויל, אויב ער הייסט, איהר זאלט מיר שלעכטס טהון. וואהרום עס קאן זיין, זאג איך, אז ער וויל עס בשום אופן ואופן ניט. אי, וי אזוי קאנען מיר עס וויסען? וועלען מיר וואהרפען, זאג איך, גורל. אט, זאג איך, ליגט א תהלים פון גאט. איהר וייסט דאך, זאג איך, וואס תהלים באדייט? ביי אונז הייסט עס תהלים, ביי אייך הייסט עס פסאלטיר. אט דער הייליגער פסאלטיר, זאג איך, וועט זיין צווישען אונז דער שופט, דער מיראוואי סודיא הייסט עס. ער, זאג איך, וועט פסק'ענען, צי איהר דארפט מיך שלאגען, צי ניט"...

קוקען זיי זיך איבער ציקאווע, און איוואן פאפערילע דער סטאראסטע גיהט ארויס פון אינמיטען און רופט זיך אן צו מיר:

אט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך, גאט זאל מיר אזוי העלפען מיט אייך אינאיינעם בכל אשר אפנה!

נו, איצט פרעג איך אייך, פאני שלום־עליכם, איהר זענט דאך עפים א איד, וואס קאטארי איהר שרייבט — איז שוין טביה געראטן, וואס ער זאגט, אז מיר האבען א שטארקען גאט און אז א מענטש, כל־זמן ער לעבט, טאר ביי זיך קיינמאל ניט ארא־פאלען, ובפרט א איד, ובפרט אזעלכער, וואס איז ניט פרעמד פון א נ ש י ש ל ו מ נ ו — פון די שווארצע פינטעלעך! וואהרום נאך אלעמען, הערט איהר, קומט טאקי פארט אויס, ווי מיר זאגען אלע טאג אין דאוונען: א ש ר י י ו ש ב י — אז וואויל און אז גוט איז דעם, וואס קען. און ווי מיר זאלען זיך ניט קליגען און ווי מיר זאלען ניט ווילען געהן מיט אויבער־הסברות, מוזען מיר מודה זיין, אז מיר אידען זענען פארט דאס בעסטע און דאס קליגסטע פאלק פון אלע פעלקער, ווי דער נביא זאגט: מ י כ ע מ ך י ש ר א ל ג ו י א ח ד — ווי קאן זיך גלייכען א גוי צו א אידען? א גוי איז א גוי, און א איד איז פארט א איד, ווי איהר אליין זאגט אין אייערע מעשה־ביכלעך, אז א איד באדארף מען זיין געבוירען... א ש ר י ד י ש ר א ל — אז וואויל איז צו מיר, וואס איך בין געבוירען געווארען א איד, וויים איך דעם טעם פון גלות־יון און פון ארומשלעפען זיך צווישען די פעלקער און פון ו י ס ע ו ו י ח נ ו — וואו געטאגט, דארט ניט געגעכטיגט, וואהרום פון זינט מע האט מיט מיר געלערנט די סדרה „לך־לך", — געדענקט איהר, איך האב אייך אמאל געהאט דערצעהלט וועגען דעם באריכות? — האלט איך נאך אלץ אין איין געהן, און איך וויים ניט פון קיין מקום־מנוחה, איך זאל קאנען זאגען: „אט־א־דא, טביה, בלייבסט דו זיצען". טביה פרעגט ניט קיין קשיות. מע האט איהם געזאגט, ער זאל געהן — געהט ער... אט האבען מיר זיך היינט באגעגענט מיט אייך, פאני שלום־עליכם, אט־דא, אויף דער באהן. מארגען קאן עם אונז פארטראגען קיין יעהופעץ. איבער־א־יאהר קאן עם אונז פארשליידערען קיין אדעם, קיין ווארשא, אדער גאר קיין

ביי"ם דריטען איז שוין נאר אויסגעקומען: חייקאליא". וואס איז איהם עפּיס געפעלען „חייקאליא"? נאר חיה־לאה נפתלי־גרשון דעם לומער'ס, וואס אין אנאטעווקע. איך זעה, ס'איז א מעשה אהן איין עק, רוף איך מיר אן צו זיי: „איהר ווייסט, זאג איך, קינדער? איך זעה, אז די ארבייט, זאג איך, געהט ביי אייך צו שווערליך. אפּנים, זאג איך, אז „וחלקלקות" איז ניט פאר אייער קאפּ; וועל איך אייך געבען, זאג איך, איין אנדער וואָרט, אויך פון אונזער תהלים: „ממעמקים"... „ממעמקים קראתיך"...

האט זיך דאך מסתמא וויעדער א מאל אנגעהויבען די אייגענע חתונה: ביי איינעם איז דאס אויסגעקומען „לאחאנקא קעראסינא". ביי'ם צווייטען — „קריוולישקא בוזינא". דער דריטער האט נאר א שפּיי געטהאן: „טפו! נעחאי טובי ליחא האדינא!"...

בקיצור, זיי האבען, אפּנים, געזעהען, אז מיט טביה'ן וועלען זיי זיך ניט אוים'טענה'ן, רופט זיך אן צו מיר דער סטאראסטע, איוואן פאפּאריל'א הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאגט ער, דערפון איז אזוי. מיר האבען צו דיר, טעוועל, אייגענטליך, נאר־נישט ניט. דו ביזט טאקי א זשיד, נאר ניט קיין שלעכטער מענטש. איינס צום אנדערען אבער געהער זיך ניט אן — שלאגען דארף מען דיך. הראמאדע האט אזוי גע'פסק'ענט — פארפאלען. מיר וועלען דיר, זאגט ער, חאטש אויסהאקען א פאר פענסטער. אוך פאר נויט, זאגט ער, קאנסט דו אליין זיך אויסהאקען א פאר שויבען — אבי פארשטאפען זיי דאס מויל, חאפט זיי דער שווארצ־יאהר! טאמער, זאגט ער, פאהרט דורך נאטשאלסטווא, לאזען זיי, זאגט ער, זעהען, אז מע האט דיך ניט דורכגעלאזט. אניט, זאגט ער, וועט מען איבער דיר אונז נאר שטראפירען... אוך אצינדערט, זאגט ער, טעוועל, שטעל דעם סאמאוואר אוך זיי אונז מכבד מיט טיי, אוך, פארשטעהט זיך, א האלב עמער בראנפען פאר הראמאדע, וועלען מיר נעמען צו גלעזלער אוך טרינקען פאר דיין געזונט, וואָרום דו ביזט, זאגט ער, א קלוגער איד, פון גאט'ס מענטשען"...

אמעריקע — סיידען דער אויבערשטער זאל זיך ארומקוקען אוו זאגען: „ווייסט איהר וואס, קינדערלעך? איך וועל אייך גאר ארויפברענגען משיח'ן!"... הלואי טהוט ער אונז דעם צו־להכעיס, דער אלטער רבונו־של־עולם! דערווייל זייט מיר געזונט, פאהרט געזונטערהייד אוו לאוט גערסען אונזערע אידעלעך אוו זאגט זיי דאהטען, זיי זאלען זיך ניט זארגען: אונזער אלטער גאט לעבט!...